

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

19

**BISTRITA
2014**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA – NĂSĂUD

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

XIX

Bistrița
2014

Redactor responsabil: muzeograf Mihaela Bolog
Consultant stiintific: cercet. pr. Mircea Prahase

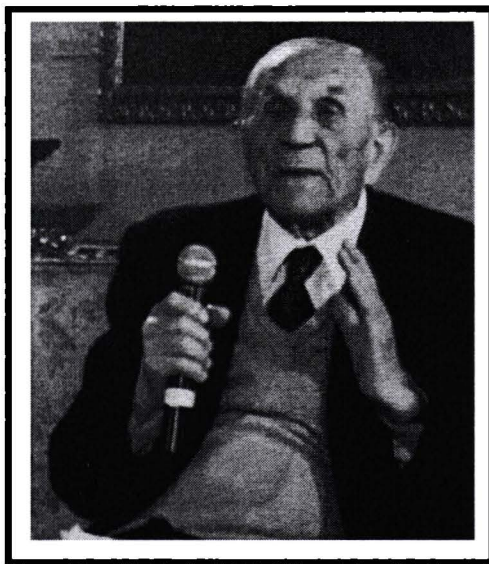
[Orice corespondență referitoare la această ublicație se va adresa
Complexului Muzeal Bistrița Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
Cod poștal 420016, tel.: 0264-211063, fax 0263-230046]

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI	5
S-a stins din viață „decanul filologilor români”, neposatul Gavril Istrate, la venerabila vârstă de 100 de ani	7
Mircea Daroși	
Centenarul	11
Luminița Botoșineanu	
Ne-a părăsit un patriarh al limbii literare românești: prof. Dr. doc. Gavril Istrate	13
Mircea Prahase	
II. COȘBUCIANA	17
George Coșbuc elevul poet	19
Contantin Catalano	
III. REBRENIANA	27
Liviu Rebreanu – prefăcător	29
Andrei Moldovan	
IV. ETNOGRAFICA	37
Nunta în Bistrița Năsăud. Ritualurile de anticipație, peșitul, mersul pe vedere, tocmeala	39
Maximinian Menuț	
Cămeșă ciumii	65
Ana Filip Tohati	
V. MONOGRAFICA	69
Tezaur documentar referitor la trecutul/istoria comunei Ilva-Mare	71
Pavel Berengea, Adrian Onofrei	
VI. ASTRA NĂSĂUDEANĂ	153
Raport anual al Astreii	155
Ioan Seni	
Rezoluție Astra Năsăudeană	197
Ioan Seni	
Proces verbal	199
Ioan Seni	

VII. VARIA	209
Premiile Societății Scriitorilor din Bistrița Năsăud pe anul 2013	211
Victor Știr	
Gala premiilor Societății Scriitorilor	213
Niculae Vrășmaș	
O scrisoare pierdută	215
Niculae Gheran	
Rugă pentru albina	219
Victor Bumbu	
 VIII. RECENZII	 211
Să avem grijă de tradiții	223
Maximinian Menuț	
O antologie cât un tărâm	225
Vasile Vidican	
Metode din templul înaltei spiritualități a neamului românesc	227
Mariana Srungă	

ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

Gavril ISTRATE
1914-2014

VISĂTORUL

*Drumu-i lung și greu până departe
Peste creste sau printre rapi adânci,
În dureri tu scris-ai carte după carte
Și aflat-ai adevărul dincolo de stânci
Mai aluneci, că e omenește,
Sau mai faci din când în când popas,
Lângă un izvor ce te – odihnește
Dar măsură și cât a mai rămas.
Și, cand treci de ultimul obstacol,
Imbătat de ceruri și de cânt,
Spui uimit de splendidul spectacol:
„ce lumine-n noi și pre pământ!”
Cu fărâme-ți de dumnezeire,
Știi că-n veci de veci tu n-ai să mori
Și aducând prinos de mulțumire
Îți desfaci aripile și zbori.*

Redactia anuarului „Studii și cercetari etnoculturale”

S-A STINS DIN VIAȚĂ „DECANUL FILOLOGILOR ROMÂNI”, NEPOSANUL *GAVRIL ISTRATE* LA VENERABILA VÂRSTĂ DE 100 DE

prof. Mircea DAROȘI

Puțini sunt acei oameni de mare cultură care prin destinul lor au putut să ajungă la venerabila vârstă de 100 de ani. Pe „decanul filologilor români” Gavril Istrate de la „Universitatea Alexandru Ioan Cuza” din Iași, neposan de origine, l-a binecuvântat Dumnezeu cu un asemenea destin care l-a încununat cu această vârstă. Dar cum firul vieții trebuie cândva să se întrerupă, omul Gavril Istrate s-a stins din viață, joi, 30 ianuarie 2014, cu trei săptămâni înainte de a împlini 100 de ani.

S-a născut la 23 februarie 1914, în comuna Nepos, din părinții Gavrila și Măriuca, fiind cel de-al doilea copil din cei cinci veniți pe lume, dintre care trei fete și doi băieți.

Formația lui intelectuală și-a clădit-o la Liceul „George Coșbuc” din Năsăud, care a dat de-a lungul existenței sale oameni de cultură ce au onorat și mai onorează încă destule catedre universitare din marile orașe ale țării. Unul dintre cei mai reprezentativi absolvenți ai acestui liceu a fost venerabilul profesor univ. doc. Gavril Istrate.

După ce profesorii cetății spirituale de pe Valea superioară a Someșului Mare i-au deschis orizontul intelectual și i-au insuflat dragostea pentru literatura română, a ajuns în inima Moldovei, acolo unde dorea atât de mult să-și îndeplinească visul tinereții și unde s-a ridicat ca un ilustru profesor și om de știință de-o reputație incontestabilă.

Urcă pe treptele ierarhiei profesionale într-un ritm demn de invidiat: asistent, lector, conferențiar, profesor doctor docent, profesor emerit. Ocupă funcția de decan al Facultății de Litere din Iași, timp de 19 ani și, vreme îndelungată, este șeful catedrei de Limba Română. Are un palmares impresionant în domeniul științific, dovedit prin numeroasele lucrări rezultate în urma anchetelor dialectale pe care le-a efectuat pe teren, prin studiile de istorie și limbă literară asupra cărora s-a aplecat cu o pasiune rar întâlnită, prin sutele de conferințe și prelegeri susținute în fața unui larg auditoriu din întreaga țară și de peste hotare, prin cele peste 700 de articole publicate în importante reviste de specialitate.

Presa din întreaga țară i-a acordat spații largi de prezentare, numindu-l „lingvistul cel mai longeviv”, „patriarhul limbii romane”, „arhonte la granița Năsăudene”, „ardeleanul moldovenizat”, „solie din patria lui Coșbuc” sau „o istorie vie a literaturii”. Toate aceste supranume sunt, de fapt, un elogiu adus profesorului și omului de știință din capitala Moldovei.

Gavril Istrate a fost printre puținii oameni de mare cultură, care i-a cunoscut personal pe Rebreanu, Lucian Blaga și Ibrăileanu, s-a bucurat de prelegerile lui Iorgu Iordan și George Călinescu, a fost profesorul renumitului actor Octavian Cotescu, al poezilor Marin Sorescu, Aurel Rău, Valeriu Stancu și a unui număr însemnat de dascăli al căror nume a onorat învățământul mediu și universitar.

A rămas o personalitate complexă, prin inteligență și spirit de acțiune, prin atitudinea și dăruirea sa față de fenomenul științific și cultural, un dascăl model, un „Domn Trandafir” al tuturor timpurilor, iubit și stimat de studenți, de colegi și de toți cei care au crezut în ideile sale novatoare ce au revoluționat filologia și școala lingvistică românească.

Încă din timpul studenției, Gavril Istrate a fost preocupat să publice articole, studii de specialitate. În anul 1935 debutează în revista „Vatra” din Năsăud cu articolul „Panait Istrati” și „Gândul pentru cei duși” (Veronica Micle), iar în 1937 publică în „Buletinul Philippide” primul său studiu cu conținut lingvistic intitulat „Graiul satului Nepos”.

A fost membru în comitetele redacționale ale revistelor: „Cum vorbim”, „Limba română”, „Cronica”, Revista română”, „Literatorul”, a fost redactorul responsabil al „Analelor științifice ale Universității”, începând din anul 1964 și până în 1977. În paginile acestor reviste și-a publicat o mare parte din lucrările sale, și-a făcut cunoscută activitatea de lingvist și filolog, dar și de scriitor, a creat o atmosferă însoțitoare în munca de redactare a acestor publicații.

Are un număr impresionant de lucrări de certă valoare științifică care l-au consacrat ca un important om de cultură: „Limba română literară – studii și articole”, 1970, „Originea limbii române literare”, 1971, „Studii eminescene”, 1987, „Transilvania în opera lui Mihail Sadoveanu”, 1999, „George Coșbuc ultimii 50 de ani”, „Studii și portrete”, vol. I-V, 2001-2005, „Gavril Istrate în portrete, cronici și autografe”, 2002, „Crăciunul de altădată”, 2009. A editat cărțile „Drumuri Basarabene”, „Orhei și Soroca”, de Mihail Sadoveanu, „Scrieri alese” de George Coșbuc, 2001 și a prefăcut două cărți ale lui Sextil Pușcariu: „Cercetări și Studii”, 1974, și Limba română, 1976, precum și primul volum din „Opere”, de Timotei Cipariu, 1987. A scris postfața unei ediții din „Istoria pentru începutul românilor în Dacia”, de Petru Maior. A adus contribuții importante în studierea limbii române literare și a inițiat cercetările dialectale în Moldova și pe meleagurile Bistriței și Năsăudului.

Numele lui Gavril Istrate a fost prezent în aproape toate periodicele noastre literare, de la „Iașul literar”, și „Luceafărul”, la „România literară” din București, ca și în „Steaua” și „Tribuna” de la Cluj, ori „Telegraful român” din Sibiu și încă multe altele.

O asemenea personalitate marcantă, care s-a ridicat prin propriile sale eforturi și năzuințe, trebuie așezată în panteonul marilor valori culturale ale națiunii noastre. În semn de recunoștință pentru meritele sale deosebite, Consiliul Local al Primăriei

Feldru i-a acordat titlul de Cetățean de Onoare, iar școala din localitatea Nepos a primit numele de „Gavril Istrate.

Toți cei care l-am cunoscut și cărora ne-a fost aproape de suflet, îi aducem un pios omagiu, rugându-l pe bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace.

CENTENARUL

dr. Luminița BOTOȘINEANU

La răspântia a două veacuri pragmatice și mereu pe fugă, am avut bucuria și privilegiul să-l cunosc pe unul dintre cei mai iluștrii reprezentanți ai școlii (ardelene), a lucrului intelectual bine făcut, cu răbdare și chibzuință, a studiului pasionat și stăruitor în bibliotecă. Era din zodia cercetătorilor care nu se tem de rutină, pentru care fericirea se construiește zilnic în camera sa de lucru cu pereți de cărți. Acolo își consumă cu bucurie molcomă relația solidă cu miile de tomuri care îl înconjurau, acolo muncea, acolo primea oaspeții, acolo trăia.

Se însuflețea, radiant și contagios, la descoperirea unui autograf vechi, a unei ediții rare, a unor supraviețuiri lexicale, a unor multe și uitate conexiuni între limba veche și graiurile ardeleniști de acasă. Gândul sau vorba despre acasă de la Vărarea (astăzi Nepos) și de la Năsăud, de la Bistrița și Mocod, de la Valea Vinului și Valea Străjii îi aprindea de fiecare dată o lumină în ochi și o mândrie în suflet, ca atunci, într-o toamnă a deceniului al 7-lea al secolului trecut, când, pierdut în valuri de nostalgie și cu ochii la valurile Someșului, i-a replicat cu bruscă și neașteptată asprime, unui ieșean care nu-i înțelegea starea de grație, că apa aceea nu este o apă oarecare, ci Marele Someș, frate cu Râul Doamnei al lui Ion Pillat („Acolo unde-n Argeș se varsă Râul Doamnei/ și murmură pe ape copilăria mea”).

Deși își iubea biblioteca cu pasiunea cărturarului, autoclaustrarea nu a fost pentru el o opțiune, căci și-a iubit cu devotament familia, despre care vorbea duios și mândru, perindând ca-n poveste, generații, de la vrednicii străbuni ardeleni din Vărarea la strănepotul Andrei, cel către care mergeau speranțele sale de a câștiga eternitatea.

De fapt, a iubit oamenii, iar cine a avut norocul să-i fie prin preajmă a primit lumină din lumina minții sale, dar mai ales s-a încălzit de la căldura sufletului său. Cu pricepere, înțelepciune și generoasă înțelegere pentru toate câte-s omenești, a educat studenți, a îndrumat doctoranzi, a selectat și promovat generații de filologi și, nu în ultimul rand, a reușit să aducă un pic de normalitate în epoca politică, socială și culturală foarte întunecată în care a fost decan al Facultății de Filologie (1949-1968) sau șef al catedrei de limba română a aceleiași facultăți (1959-1978). Și-a legat numele, tot prin devotament și echilibru, și de începuturile institutului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași, unde a inițiat primele anchete dialectale sistematice întreprinse în centrul universitar Iași asupra graiurilor moldovenești. Poveștile acelei vremi, pe care le ascultai cu uimă curiozitate, animau - întotdeauna cumpănit, adesea cu amuzată detașare - personaje odioase (puternicii vremii: secretari de partid, responsabili cu propaganda, profesori de marxism) sau, la polul opus, oameni de cultură iluștrii (Nicolae Iorga, G. Ibrăileanu, Nicolae Drăganu, G. Bogdan-Duică, Ion Petrovici, Sextil Pușcariu, Theofil Simenschy, Tudor Vianu, G. Călinescu, Iorgu Iordan, Al Rosetti, Emil Petrovici, Sever Pop, G. Ivănescu, Dumitru Gafițanu, Mario

Ruffini s.a.), care prindeau viață în rememorări reverențioase, în care detaliul cronologic însotea întotdeauna dimensiunea anecdotică. Un loc aparte în această galerie cu spirite înalte îl ocupă fără îndoială profesorul, îndrumătorul tezei de doctorat, mentorul și mai târziu prietenul său Iorgu Iordan, cel de la care a primit peste 200 de scrisori, pregătite, în ultimii ani de viață ai profesorului, pentru tipar cu o grijă care emană o respectoasă afecțiune.

Contemporan cu istoria, Profesorul Gavril Istrate a intersectat traseele existențiale ale multor oameni de seamă, dar a și atras în sfera sa fastă destinele unor tovarași de breaslă mai tineri care se declară acum cu mândrie discipolii săi. Mă fac acum purtătorul lor de cuvânt și îi mulțumesc.

NE-A PARASIT UN PATRIARH AL LIMBII LITERARE ROMANEȘTI:

prof dr. doc. GAVRIL ISTRATE

cercetator științific principal Mircea PRAHASE

Coborâtor din Țara Năsăudului, de pe dealurile molcome și cu nume poetice ale Neposului, unde vede lumina zilei la 23 februarie 1914, fiu de grănicer Năsăudean era descendent dintr-o familie de țărani gospodari cu dragoste de carte.

Tatăl Domniei Sale a fost un apreciat poet popular, lucru de care fiul său era mândru și a amintit de câte ori a avut ocazia, la manifestările culturale unde a participat, cu deosebită solicitudine. După absolvirea claselor primare în satul natal, urmează cursurile Liceului Grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud.

Ajuns savant de renume național în domeniul filologiei, profesorul Gavril Istrate mărturisea că orientarea spre filologie s-a produs din perioada liceului unde a fost îndrumat de profesorul Aurel Sorobetea. Cu venerație își aminteste apoi de profesorul Ion Tomuța, colaborator la multe reviste din vremea sa, ori de academicianul Iuliu Moisiu ale cărui conferințe cu proiecții i-au întărit ideea că literatura română nu poate fi studiată nicăieri mai temeinic decât la Iași. De aceea, după absolvirea liceului (în 1933), atras de fascinația literaturii sadoveniene și de personalitatea criticului literar Garabet Ibrăileanu „ca beduinul de Profet”, cum îi plăcea să mărturisească, s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie din cadrul Universității ieșene, secția limba română. De fapt profesorul Gavril Istrate a pendulat mereu între cele două provincii românești prin venerarea celor două culmi: Liviu Rebreanu și Mihail Sadoveanu. Din anul al doilea de studii a obținut singura bursă pentru baieti de la secția respectivă. Examenul de licență l-a susținut în februarie 1938, cu o comisie formată din profesorii Iorgu Iordan, Octav Botez și George Călinescu.

Ardelean prin naștere, dar moldovean prin adopție, profesorul Gavril Istrate s-a format ca specialist având șansa să audieze cursurile unor celebrități: Garabet Ibrăileanu, George Călinescu, G. Pascu, Octav Botez, Iorgu Iordan s.a. După terminarea facultății a funcționat ca profesor secundar de limba română la Liceul Național, la Seminarul „Veniamin Costache”, la Liceul (particular) „Mihail Kogalniceanu” și la Liceul Militar din Iași (pana în anul 1948). Între timp și-a trecut examenul de capacitate (1943) și, în același an, a ocupat prin concurs postul de bibliotecar din cadrul Instituției de Filologie Română „Alexandru Philippide” în 1945 a ocupat, prin concurs, un post de asistent la Catedra de Filologie Română de unde s-a transferat pe un post similar la Catedra de Limba Română.

La 27 iunie 1949 și-a susținut teza de doctorat, lucrată sub conducerea academiceanului Iorgu Iordan. Subiectul tezei: *Limba poeziei lui Coșbuc*. În octombrie același an a fost promovat pe un post de conferențiar. După 1949 numele

Domniei Sale este strâns legat de organizarea și conducerea activității filologice și științifice ieșene: decan al Facultății de Filologie (aproape 20 de ani), șef al catedrei de Limba Română, responsabil al colectivului de lingvistică de la filiala Iași a Academiei Române.

A debutat în revista „Vatra” de la Năsăud (1935) cu articolul „Panait Istrati”, iar în 1937 publica în buletinul „Alexandru Philippide”, primul său studiu cu conținut lingvistic: Graiul satului Nepos (50 de pagini de tipar). Vreme de peste 60 de ani numele profesorului Gavril Istrate a fost prezent în aproape toate periodicele noastre literare, de la „Iașul literar” și „Convorbiri literare” la „Contemporanul” și „Luceafărul” la „România literară” din București ca și „Steaua” și „Tribuna” de la Cluj, ori în „Telegraful Român” din Sibiu și încă altele.

Profesorul Gavril Istrate nu a fost numai un lingvist, un filolog și un îndrumător științific (a coordonat numeroase teze de doctorat) dar, în același timp era și un OM în adevăratul sens al cuvântului. Privind lumea cu înțelepciune, Domnia Sa s-a oprit întotdeauna la ceea ce poate fi mai durabil pentru ființa umană: bucuria de a munci și de a cultiva floarea rară a prieteniei și a armoniei, așa cum poate marturisi oricare dintre sutele de studenți cărora le-a fost nu doar profesor, ci și un adevărat părinte.

Fost student al Domniei Sale, subsemnatul mărturisesc cu emoție și respect felul în care am păstrat în suflet imaginea omului, profesorului și savantului Gavril Istrate: Pentru mine, ca unul dintre cei mulți care <v-au trecut prin mână>, acest popas trist e răscolitor de amintiri cu bogate semnificații. Studentul de acum 49 de ani n-a uitat nimic. Ați știut, ca nimeni altul, să fiți și omul rigorii științifice, dar și profesorul de vocație înzestrat cu har incontestabil de a forma și modela conștiințe; și decanul intransigent chemat să organizeze și să direcționeze, dar și conducătorul stăpân pe orice situație, însă atent și grijuliu față de nevoile celor din jur, la ușa căruia găseai cuvântul cald, adevărul curat, sfatul părintesc dar și măsura dreaptă a lucrurilor. Ați scris cărți de referință, sunteți unul din marii noștri lingviști, deosebindu-vă însă de toți prin repulsia pentru pagina uscăta. Cel mai mic și mai sec fapt de limbă capată în cărțile Dumneavoastră consistență, elevație și culoare atât prin logica demonstrației științifice cât și prin frumusețea expunerii.

Faimosul bibliofil, etern căutător de cărți rare, ediții princeps, și posesor al întregii colecții a operei eminescene, profesorul Gavril Istrate a fost un om de cabinet, blindat în biblioteca sa, vegheată de portretul lui Garabet Ibrăileanu. Era în același timp, un orator captivant, capabil oricând să însuflețească o sală, având ceva de tribun militant pentru o cauză dreaptă, cu o capacitate excepțională de dăruire.

Receptiv la orice solicitare, ori de unde ar veni: Cluj, Bistrița, Timișoara, Năsăud, Tg. Jiu, Baia Mare, Arad, Sibiu, Tecuci sau Ploiești dar și de la Chișinău, Orhei, Cahul, Soroca, profesorul Istrate se suprapunea prin această prezență activă, pe întreg spațiul național. În îndelungata activitate a Domniei Sale a scris și publicat peste 700 de studii și articole din domeniu lingvisticii, filologiei și literaturii. Două dintre lucrări sunt fundamentale: „Limba română literară. Studii și articole”, Editura

Minerva, București, 1970 și „Originea limbii române literare”. Editura Junimea, Iași, 1981, unanim apreciate de specialiști.

Profesorul Al. Husar, colegul și prietenul Domniei Sale, scria cu ocazia împlinirii vârstei de 85 de ani elogioase aprecieri: „recunoscut pe plan național, prin merite ce nu-i pot fi contestate în învățământ și în știință, membru de onoare al Societății de Științe Filologice, membru fondator și membru de onoare al Astrei, G. Istrate se bucura de un prestigiu ce n-a putut fi știrbit în confruntarea cu timpul, de atâtea ori necruțător în aprecierile sale. Transilvania și-l revendică și Moldova deopotrivă. Și-l revendică o țară, căreia-i închină o viață de om, în sensul înalt al cuvântului, un om între oameni”.

Omniprezent la manifestările științifice organizate în județul de baștină, profesorul Gavril Istrate era un harnic și permanent colaborator al publicațiilor locale „Răsunsetul”, „Mesagerul”, „Mișcarea literară”, fiind ctitor și autor de materiale în toate numerele Anuarului Muzeului „Studii și cercetări etnoculturale”. Legat sufletește de locuri dragi, Neposul și Năsăudul, profesorului universitar doctor docent Gavril Istrate i-au fost conferite diplomele de Cetățean de Onoare al Orașului Năsăud și al Comunei Feldru.

Acum, la ceasul dureroasei despărțiri de profesorul centenar, să-i spunem cu tristete „SIT SIBI TERRA LEVIS!”

COȘBUCIANA

GEORGE COȘBUC ELEVUL POET

cercet. Constantin CATALANO

Despre primele încercări poetice ale lui George Coșbuc aflăm de la prieteni apropiați ori rude ale acestuia. Uneori stângace, alteori surprinzătoare pentru vârsta poetului, versurile sale din copilărie și adolescență au o valoare graduală, uneori nu neaparat literară, dar toate ne trimit la gradul ușurinței cu care versifică. Exista, la el, o adevărată risipă de talent.

La început, tributar graiului neaș din Hordoul copilăriei, cu anii, constatăm perseverența cu care își perfecționează tehnica versificației precum și nevoia de a elimina “vorbele” de acasă. Eliminarea însă nu o va face exhaustivă, ci păstrând multe elemente de vocabular local, pentru potrivirea rimelor, în general pentru farmecul poeziei sale.

Ca elev al liceului din Năsăud, Coșbuc este primit, cu dispensă de vârstă, printre membrii societății de lectură a elevilor “VIRTUS ROMANA REDIVIVA”, încă din cursul inferior. Este aceasta o recunoaștere a talentului precoce al tânărului licean. Încă din clasa întâi a liceului (an școlar 1876-1877), începe să versifice, compunând colegilor tot felul de scurte satire, pe care unele din ele le-a prezentat în ședințele societății iar în clasa a VIII-a devine președintele acesteia, începând cu 2 decembrie 1883. După cum rezultă din protocolul de ședință, a fost ales cu aclamații și se precizează: “se alege ca președinte GEORGIU COȘBUCU cu unanimitate”.

La următoarea ședință din 9 decembrie 1883, aflăm din “Protocolul susceput în ședința oficială – literară” ...” ... fiind de față d-l conducător (Dr. Constantin Moisil – n.n.) și majoritatea membrilor ordinari”: I. – Președintele George Coșbuc declară ședința deschisă și apoi în o vorbire arată în scurt folosul și scopul societății, atrage atențiunea membrilor spre activitatea în venitoriu (viitor n.n.) și mulțumește domnului conducător pentru înțeleapta conducere de până acu urându-l în strigăte de să trăiască – mulți și fericiți ani. II. – Trecându-se la ordinea zilei se citește protocolul ședinței de constituire-ad 2. – (hotărârea – n.n.) – după unele observări făcute de domnul conducător se declară de verificat. III. – Membrii ședinței poftesc a se ceti în ședință statutele Societății. – ad.3 – La propunerea domnului conducător statutele se lasă a se ceti în singurătatea clasii (clasei n.n.) căpătate în anul trecut, a se publica constituirea societății și a se face rugare la onoratele redacțiuni ca să trimită și în acest an foile respective. ad.4 – Societatea primește propunerea. V. – Ion Timoc cls. VIII propune alegerea unui redactor la foaia societății “Musa Somesana”. ad.5 – propunerea se primește și se alege redactor Emilian Popescu cl. VIII iar ca colaboratori pe o lună Ioan Marte cls. VIII, Augustin Botiu cls.VIII, Gavrilă Precup cls. VI și Octavian Domide cls. VI. – Se face întrebarea ca ce sistem ortografic să se folosească în scrierea actelor societății. ad-6- se hotărăște să se folosească acel sistem ortografic care e în uz la acest gimnaziu. VII – Ion Bârseanu cl. VIII face propunerea ca critica

să nu se amâne din partea celui ce a luat asupra – și mai mult de o lună. Ad.7 – Se primește propunerea lui Bârseanu, cu adausul domnului conducător, ca dacă până în timp de o lună nu și-ar face critica, să se ia de la respectivul și să se dea la altul. VIII. – Trecându-se în partea literară, Grigore Ciunterei cv.VIII citește „Cei 7 înțelepți ai Greciei” prelucrare liberă după Langa. Ad.8 – Iosif Popescu cl VIII citește face unele observări și trece la critică. IX – Teodor Olteanu cl. VIII citește „Glasuri de iarnă” – poezie operat propriu. ad.9- Ion Bârseanu clVIII o ia la critică. X-Valeriu Rus clVII citește „Melancolica”, „O lacrimă”, „Presimțire”, „Plângeți” – poezii operate proprii. Ad10- Ion Timoc cl.VIII le ia la critică. XI – GEORGE COȘBUC citește „Răzbunarea florilor” poezie, traducere după Fr. Freiligrat. Ad.11 – Emilian Popescu se insinuă la critică. XII- Președintele pe scolarii din gimnaziul inferior, care se insinua la declamarea de poezii. ad XII- se insinua Octavian Popescu cl. III și Victor Rusu cl.II. Fiind timpul înaintat ședința se închide. Președintele, George Coșbuc – notarul Ion Popescu”. Am redat integral acest „protocol” pentru a-și face o imagine, cât de cât, cititorul nostru despre modul în care se desfășurau ședințele societății și mai ales despre seriozitatea și exigența care se impunea. Conducătorului profesor nu-i venea decât un rol secundar de arbitru care intervenea arareori în discuțiile, de altfel, elevate, ale elevilor. După cum s-a văzut, la ședințe participau și elevii din cursul inferior care erau solicitați pentru delcamarea poeziilor „operate proprii” ale celor din clasele mari, ori din alți poeți, pentru a întreține o adevărată atmosferă de cenaclu literar. Cu ocazia acestei ședințe inaugurale George Coșbuc va prezenta un „cuvânt” rostit în calitate de președinte al societății intitulat: „Vorba rostită de președintele societății, George Coșbuc, cu ocaziunea deschiderii primei ședințe ordinare la 9 decembrie 1883. Pentru seriozitatea cu care tânărul președinte își asuma dificila sarcină de a conduce societatea și pentru interesantul subiect ales dar și pentru dojana adusă unor colegi ignoranți, redăm în cea ce urmează conținutul acestei „vorbe”: „Înainte de a ne începe activitatea noastră literară vreau să vorbesc câteva cuvinte, însă nu vorbite din datină, ci din necesitatea de a fi vorbite. Jund zicea odinioară: „cel ce rămâne numai în cercul gândirii sale, acela rămâne în veci în simpla sa sărăcie”, adică: omul care nu își bate capul să știe și altceva, decât numai aceea ce trebuie să știe, acela va rămâne pururi sărac de cunoștințe, ca napul. Această sentință a marelui filozof german exprimă un adevăr adânc deși de altminterea foarte evident. De acest adevăr au fost conduși, pre semne, și acești studenți de la acest gimnaziu care au pus baza la societatea noastră. Ei au început opera, noi însă o continuăm, dacă mai avem încă priceperea să înțelegem ssentința lui Jung. Însă, cu durere, trebuie să spun că mulți dintre noi sau au uitat că ce scop are societatea, sau nu-l știu sau nu vreau sa-l știe. De uitare și de neștiință dispreț – acesta din urmă însă nu.

Acestea toate am fost silit să le spun față de aceia care nu se interesează de societatea noastră, care nu vin la ședință, ba chiar nici nu știu că jucămu-ne aici de-a mâța oarbă, ori ce lucrăm? Aș putea chiar să numesc pe unii dintre aceștia, dar nu vreau să calc hotarul proverbului latin: „Nomina sunt odiosa”, însă să fie siguri, că de nu se vor dezbăra de prejudecata lor, vor fi arătați cu degetul. Oare nu-i rușine aceea,

ca după ce stimatul corp profesoral ne conduce, formarea de societate, după ce stimatul domn conducător își dă osteneala de a deschide porțile, care intră în grădina vieții, - oare nu-i rușine ca noi să ne arătăm indiferenți față de acestea și să râdem, ca cel nebun care și-a aprins casa numai ca să poată speria pe vecinul său. Sentința biblică: „mulți sunt chemați dar puțini aleși...” trebuie să se poată referi și la noi. E destul atâtea. Mai atrag atențiunea la cei care voiesc să lucre, ca în operate să nu se amestece în religiune și politică, deoarece nu suntem nici apologetin dară nici diplomați.

Să-i mulțumim însă totodată și mult onoratului domn conducător pentru buna conducere și să poftim ca să dea bunul Dumnezeu, să poată conduce tânăra noastră societate în mulți și fericiți ani, să trăiască”.

Această „vorbă” va fi transmisă în următorul număr al revistei societății „Musa Someșana” care apărea sub formă de manuscris într-un singur exemplar. Redactorul revistei (după cum am văzut din „protocol”, Emilian Popescu, prieten bun al poetului și primul lui critic literar), copia, într-o caligrafie remarcabilă, fiecare „operat” apoi compacta numărul respectiv și-l punea în colecție. Astfel s-au păstrat până astăzi, mai multe numere din care, o parte în muzeul liceului din Năsăud, (azi „Colegiul George Coșbuc”), o parte la Arhivele Naționale, filiala Bistrița-Năsăud, din Bistrița. Ortografia era cea etimologică, ca în toate liceele românești din Transilvania. În redactarea noastră am folosit regulile ortografiei actuale, atât cât s-a putut!

Deși în timpul liceului poetul a scris peste două sute de poezii (poeme, satire, versuri populare, anecdote, proverbe, epigrame, traduceri etc) antologia noastră a selectat numai pe cele care am crezut că merită să vadă lumina tiparului, cu riscul de a fi puțin subiectivi, lucru pentru care cerem clemență din partea lectorilor noștri.

Corpul profesoral al „Gimnaziului românesc-grâniceresc” din Năsăud era unul de excepție. Absolvenți ai universităților din Viena, Graz, Roma, Berlin, Budapesta etc., toți cu câte unul, două sau trei doctorate, formau o echipă care impunea în liceu o atmosferă sobră, de studiu iar existența societății de lectură a elevilor invita la o lectură insistentă din partea elevilor. Așa se explică lectura profundă a tânărului gimnazist: ca licean (ne informează Leon Scridon) a dus o viață liniștită, retrasă, era puțin comunicativ, citea încontinuu: poezii, nuvele, povestiri, istorioare, nu-l interesa ce se întâmpla în jurul lui, era adâncit în cărți, de multe ori uita să meargă la prelegeri.

Nu a fost carte din biblioteca societății de lectură care să nu fi fost citită de Coșbuc. Împrumuta cărți de la profesori, așa încât pot zice că multe opere de valoare a citit acasă (la Hordou) Cronica lui Șincai, pe care o avea tatăl său în bibliotecă.

Învățătorul Teodor Rotari, la care eram împreună în cvartir (în gazdă n.n.), fiind absolvent al școlii normale din Praga, avea în biblioteca sa reviste ilustrate și calindare în limba germană adunate de pe mai mulți ani. Îmi amintec bine că poetul, care știa bine nemțește, le răsfoia cu multă pasiune, și-n acestea găsea mult material bun de citit: poezii, povești, îndeosebi că învățătorul Rotari îi indica care bucăți să le citească. Atunci a citit pe Lenau, Heine, Ruckert și Kosegarten. Apropiatul său prieten și coleg de liceu, Dr. Leon Scridon, ne reletează și modul de

lucru al tânărului poet: "Seara când se culca, pe scaun lângă pat își puneă o lumânare, chibrituri, un creion și bucăți de hârtie se acoperea pe cap, fie vară, fie iarnă, închidea ochii, medita, gândea.

Când prindea o idee bună, aprindea lumânarea și o scria pe o bucată de hârtie; aceasta o făcea și de zece ori pe noapte. Dimineața revizua toate hârtiile scrise: pe cari găsea idei bune, potrivite, le păstra, celelalte le rupea: astfel muncea George ca elev la plâsmuirile sale". Aflăm de asemenea că era cel mai activ membru al societății. Dacă la început a pășit cu timiditate și doar la insistențele colegilor citea „operatele proprii”, mai apoi nu era adunare în care să nu citească, câte o lucrare, ori poezii. Ba mai mult, avea timp să-și ajute colegii care aveau probleme la limba română, unde exigența profesorului Pr. Dr. Grigore Pletosu era proverbială.

Despre exigența cu care erau „criticate” producțiile literare ne stă mărturie un protocol de ședință din 15 iunie 1884, în care colegul său, Emilian Popescu, redactor la „Musa Someșana” face critica: „Critica – la poezia lucrată de studențele de clasa a VIII gimnaziala George Coșbuc intitulată: „Tablou de seară” : această poezie este epică. Având în vedere cerințele: ideală, materială și tehnică, cărora trebuie să corespundă o bună poezie am cercat poezia amintită și am aflat necesar următoarele observări:

Ideea în această poezie este următoarea: Poetul narează, cum la apusul soarelui se arată una rază și prin răsfrângere și reflecție produce roșeața de seară. Prin aceasta cuperațiune plăcută toate tresar și înalță imnuri de mulțumită atotputernicului căci le-a învrednicit de a se apropia de finea zilei... Aceasta este ideea ce involvă poezia amintită. Ideea este foarte frumoasă. Cam departe convine cu ideea lui Horațiu dezvoltată în „Liber II Epodon”, unde acela descrie viața de la țară dară cum știu pre departe căci Horatiu în acea carte din epodele sale reprezintă în mod satiric zisa lui Ovidiu: Video meliora, prodque sequor, și nu mai puțin descrie viața la țară, unde zice autorele:

O fetișoară
Flori adună
Geme câmpul
Și răsună

Căci e timpul
Să se-ntoarne
Muncitorii
De la coarne.

Pre ceriu norii
Pier. În juguri
Boi pasa
Către casa;

S-ar putea cititorului la prima citire, că nu e logică, că oare cum vine aceea că fetișoara ce culege flori, pe când îndată zice că boii trag plugurile de la agri către casă, deoarece pe aceea vreme, căci e timpul aratului. Dară după puțină cugetare îndată vine cititorul la convingerea că foarte nimerit a folosit aceea întrebuintare de vorbe autorele, căci pe vremea aratului sunt deja flori de primăvară cari însă sunt rari și pentru aceea sunt prețuite și așa merită ca o fetișoară care de altmintererea cultivă flori în grădina ei, să le aducă pe acelea acasă căci ale ei nu-s deja înflorite.

I. Așa dară în ce privește condițiunea ideală a acestei poezii, ea se poate număra printre poeziile cele mai frumoase deși e cam scurtă după cum e de frumoasă ideea dezvoltată în ea.

II. În ceea ce privește îmbrăcarea materialului în o limbă corespunzătoare aicea, autorele ca și în privința celorlalte cerințe ale unei poezii, dacă nu doară mai cu drept este demn de laudă și imitat. Numai cu privire la ortografie se vede că din grabă a comis unele erori, așa pe pagina 1 „rada” în loc de „radă” – și alte erori mai mărunte, cari în față cu bunătatea poeziei dispar.

III. Cu privire la condițiunea tehnică e de însemnat că autorele a folosit metrul trohaic și adică manometrul acatalectic și versurile rimează.

Corespunzând această poezie pe deplin cerințelor cărora are să corespundă o bună poezie, cu producerea ei la societatea noastră autorele ni-a dat încă o dată dovada despre frumosul său talent poetic, care dorim să și-l poată cultiva și să producă opere voluminoase și folositoare neamului nostru românesc”.

Parcă am asista la o ședință a Junimii în care amfitrionul, Titu Maiorescu, nu-i slăbește pe cei prezenți cu „condițiunea ideală și materială” a poeziei. În acest spirit maioreșcan se desfășurau toate adunările societății elevilor din Năsăud.

Rareori tânărul Coșbuc participa la prelegerile colegilor deoarece timpul său prețios era ocupat cu lecturile. Din când în când îl prindeau colegii la vreo onomastică, unde era obligat să participe și unde se folosea „de la sursă” berea de la fabrica din Năsăud, ori vinul acrișor, dar bun, din comuna săsească Dumitra. Aceste petreceri începeau cu „Oda festivă a liceului”:

Astăzi virtuții belice străbune
Fiii lui Marte de pe Valea Rodnei
Știu să însoțească a doua „Rediviva
Virtus Romana”.

Dacă romanii, domnitorii lumii,
În mâna noastră, acea veche Romă,
Zidiră-altare și temple mărețe
Sacrei Mineve;

Astăzi strănepoții ție, o, Minervă!
Ție-ți consacră brava sa junie;
Ea va fi ție auriul templu
În Dacia veche.

Sălteze Blajul, mica noastră Romă,
Brașovul antic cu tine, Beiușe,
Că pot întinde mâna de frăție
Soțului june!

Dormiți în pace,enerate umbre
Din Legiunea a doua Română,
Căci răsplătire vouă acum mare
Este la ceruri.

„Oda” aceasta se intonează și astăzi la manifestările liceului. Versurile au fost alcătuite chiar din primul an al existenței liceului(1863) de tânărul profesor Ioan Marte Lazăr. La aceste petreceri se mai cântau: Deșteaptă-te, române, Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul, Marșul lui Iancu, Tricolorul etc. În încheiere publicul era gratulat cu ultimele producții ale lui Coșbuc. Aceasta era atmosfera liceului care a dat culturii române peste douăzeci de nemuritori pentru Academia Română, între care și pe marele Coșbuc.

Dragostea poetului pentru natură este evidentă încă din copilărie, născut fiind și crescut în lumea mirifică a Hordoului. Așa se face că și la Năsăud, care se deosebea de satul natal doar pentru că era ceva mai mare, îi plăcea să colinde văile și luncile din apropierea Someșului Mare, care curge la o aruncătură de băț de vechiul gimnaziu. Același memorialist, Leon Scridon, își amintea: „Coșbuc, ca elev în cursul superior, vacanțele de vară le petrecea la părinții săi, în Hordou, sau la fratele său Leon, preot în comuna Leșu. Ieșea la câmp, acolo era în largul lui; admirând priveliștele din jur se confunda în frumusețile naturii, citea la umbra unui copac, sta cu drag de vorbă cu muncitorii câmpului.

Dimineața, pe rouă, îi plăcea să facă plimbări prin iarbă. Cunoștea pe nume fiecare plantă, fiecare floare, îi plăcea să vorbească cu „nu mă uita” ... cu ghiociei, cu macul de câmp... îi plăcea să observe obiceiul și modul de viețuire al insectelor, pe care le descria în mod amănunțit, și apoi le da drumul. Care-l încânta și inspira.”

Legătura poetului cu natura este evidențiată în multe din poeziile de adolescență: „Sus la muniți”, „În poiană”, „Văi cu văi”, dar mai ales pastelul, care anunța „Noapte de vară” de mai târziu, „Tablou de seară”, pe care, așa cum am văzut l-a criticat colegul și prietenul său, Emilian Popescu. De astfel multe din poeziile adolescente anunțau viitoarele poeme: „In opresoare”, „Mama”, „Moartea lui Fulger”, „Vara” etc. Mai târziu în 1896, în „Note” la volumul „Fire de tort”, poetul își va aminti: „Cea dintâi (poezie n.n.) am publicat-o la vârsta de 15 ani, într-o foaie de

Ardeal. N-o mai am - și nici nu știu ce era. Am publicat apoi fel de fel de încercări prin toate foile ardelenesti. Întâile încurajări mi le-au dat profesorii mei de liceu, cari, în vederea talentului meu literar, mă scuteau de studiile științifice, și mai ales de matematici, eram liber să urmez sau nu cursul, fiindcă nu aveam nici o tragere de inimă spre matematici și spre toate studiile din care era izgonită fantezia”. Chiar colegii de „cvartir” îl scuteau de treburile gospodărești, după cum ne informează Leon Scridon: „Mâncam aceeași mâncare și anume: părinții ne trimeteau sau aduceau în fiecare joi – zi de târg în Năsăud – de ale mâncării pe o săptămână: făină și pâine de mălai, un fedeleș de lapte acru, o legătură de brânză, slănină, ouă și cartofi. La zile de sărbătoare mai primeam și câte o pâine de grâu, un fedeleș de zăvoi (lapte prins) sau o oală cu smântână. Mâncam laolaltă câte trei, patru și cinci cari mai toți erau rudenii. Proviantul primit de la părinți se pune laolaltă și pe rând pregăteam mâncare, cei mai bătrâni da dispoziții celor mai tineri cum să pregătească mâncarea, iar aceștia executau. Fiecare dintre tovarăși își câștigau o dexteritate în pregătirea mâncărurilor, care erau foarte simple. Îmi aduc bine aminte că un coleg de școală a lui George s-a mperfecționat în pregătirea mamaligii; altul avea o răbdare să pregătească bine tocana de oaie: duminica mărunt carnea și pune ceapă deajuns, căci duminica mâncam tocană de oaie, contribuind fiecare doi, trei cruceri spre acest scop. Pe George al nostru, care avea totdeauna preocupări ideale, l-am dispensat de munca „cohnăritului” el era îndestulit cum îi pregăteam noi bucatele”. Exercițiile acestea de literatură îi vor servi mai târziu când va face din literatură o pasiune a vieții lui. Conform cataloagelor de la Biblioteca Academiei Române, George Coșbuc deținea în biblioteca personală peste 30000 de volume. Avea abonamente permanente cu marile librării din Occident, cum ar fi „Hachette” din Paris ori „Universal Bibliotek” din Leipzig. În desele călătorii efectuate în Italia, poetul și-a procurat cărți rare, mai ales ediții deosebit de valoroase din „Divina Comedie” a lui Dante, în limba italiană, comentarii la opera dantescă, calendare, studii de teologie, dogmatică, calendaristică, astrologie etc. În „Amintirile sale” Ioan Slavici observa: „Mai suferea (Coșbuc n.n.) și de altă boală a lui Eminescu și a lui Caragiale, era doritor de a-și întinde cunoștințele, când se pune pe citite nu se mai urnea din loc”.

Ucenicia literară din anii liceului este doar începutul unei opere poetice, care se va impune definitiv în literatura română, iar prin mesajul umanist al multor poeme, și în literatura universală.

REBRENIANA

LIVIU REBREANU – PREFAȚATOR

prof. Andrei MOLDOVAN

Nu a fost prea generos cu prefetele autorul lui *Ion*, în ciuda solicitărilor numeroase primite din partea unor confrați interesați să aibă în deschiderea volumelor lor un cuvânt înainte din partea celui care a fost președintele Societății Scriitorilor din România și director al Teatrului Național. Cu toate astea, a semnat câteva prefete, fie din obligație, fie pentru că a simțit nevoia să o facă, să sprijine prin ele idei în care credea și el. Voi avea în vedere a doua categorie, străduindu-mă să ilustrez trei direcții diferite și caracteristice în același timp personalității lui Liviu Rebreanu.

Avem în vedere în primul rând ceea ce am putea să numim „cauza ardeleană”, situație în care lucidul și echilibratul Rebreanu devenea dominat de emoții, cu toate că discursul său urma o logică temeinică de la care nu se depărta. Este și cazul prefetei semnate la monografiaromanțată *Avram Iancu* de Gabriel Bălănescu (Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, 1940). Cartea a apărut într-un moment de cumpănă pentru neamul românesc ce își vedea țara din nou sfâșiată, lucru ce îl marchează puternic și pe prefațator: „După numai două decenii de unire, Transilvania românească e sfârtecătă iarăși de granițe artificiale, în vreme ce mult oropsita Basarabie e smulsă din nou din trupul țării împreună cu jumătate Bucovina drept dobândă. Fie ispășirea greșelilor noastre ale tuturor, fie incapacitatea, mai grea decât trădarea, a conducătorilor noștri, fie o supremă încercare a destinului românesc – rezultatul este prăbușirea dreptății după care am însetat multe secole, sacrificarea neamului nostru mereu sacrificat pe altarul unor cauze străine.” (Gabriela Bălănescu, *Op.Cit.*, p.9) Tonul romancierului este mai degrabă unul poetic, amintind de *Psalmul 136 (La apa Vavilonului)*.

Eroul revoluției ardelenice de la 1848 devine astfel un simbol tragic al destinului românesc de totdeauna, cu puternice semnificații în contextul evenimentelor din primii ani ai celei de a doua conflagrații mondiale: „Când s-a apucat să reînvieze figura și viața eroului-martir, dl. Gabriel Bălănescu nu s-a gândit, nici nu-și putea închipui că monografia sa se va încadra în realitatea cea mai dureroasă. Nici acum câteva luni, când a venit cu manuscrisul gata de tipar și când am stat de vorbă împreună despre Avram Iancu ca despre un personaj istoric și legendar în același timp, care a ispitit pe atâția scriitori și va mai ispiti pe mulți – nu ne-a trecut prin minte că dezastrul ne pândește la ușă și că foarte curând ne va fi dat să trăim și să

simțim în suferințe noi tragedia de odinioară a Ardealului”. (*Ibid.*, p10) Creatorul *Crăișorului* se regăsește în suferința colectivă a semenilor săi. Liviu Rebreanu încheie îndemnând cititorii „să colaboreze cu autorul” și „să citească cu sufletul”.

Caracterul obiectiv al opiniilor exprimate de romancier cu privire la „problema ardeleană” poate fi remarcat, printre altele, mult amai devreme, în 1928, când Ioan Lupu publică volumul *Povestitori unguri ardeleni*, o antologie în colecția *Cartea vremii*, îngrijită de Nichifor Crainic și apărută la „Editura Fundației Culturale Regele Mihai I”. Sunt antologați, cu câte o povestire, următorii nouă autori: Elek Benedek, Maria Berde, Dominic Gyallay, Ilie Kaczer, Ernest Ligeti, Daniel Nagy, Iosif Nyiro, Dominic Șipoș, Geza Tabery.

Fiecăruia i se rezervă și o scurtă prezentare a activității literare. În prefața sa, Liviu Rebreanu pledează pentru o mai bună cunoaștere a literaturii autorilor maghiari din Transilvania, ca valoare incontestabilă a unei istorii comune și a unui prezent ce reclamă un dialog cultural. După ce, mai întâi, regretă caracterul întâmplător al traducerilor care s-au făcut din literatura scriitorilor unguri ardeleni, tălmăciri incapabile să redea dimensiunea și imaginea acestor valori, prefațatorul, bun cunoscător al limbii și literaturii maghiare, observă o trăsătură comună a scriitorilor transilvăneni, indiferent de etnie: „Transilvania e leagănul unei literaturi cu totul specifice nu numai pentru unguri, dar și pentru noi, și pentru germani. Scriitorii născuți aici au toți o trăsătură comună care s-ar putea numi eticism. Arta acestor creatori nu e niciodată un simplu joc de cuvinte, sunete sau intenții. Scriitorul ardelean, mai mult parcă decât cel din alte părți, se simte legat veșnic cu pământul și msocotește arta ca un apostolat. De aceea și literatura aceasta reoglindește mai puternic sufletul poporului cu darurile, bucuriile și speranțele sale”. Apoi, Rebreanu, cel care își are primele încercări literare în limba maghiară, încheie astfel: „Povestirile cuprinse aici, oricât de îndepărtate între ele mca valoare estetică, reprezintă viu frământarea de azi a sufletului poporului ungar din România. Cei nouă scriitori, atât de diferiți ca vârstă, temperament, aspirații și talent, tocmai prin aceasta întrupează trecutul și prezentul, dar lasă să se întrevadă și perspectivele viitorului. Pentru cunoașterea și înțelegerea ungarilor din granițele noastre culegerea aceasta de povestiri e deosebit de prețioasă”. (Ioan Lupu, *Op.Cit.*, p4-5)

O altă dimensiune a personalității lui Liviu Rebreanu, percepută și prin activitatea de prefațator, o reprezintă demnitatea umană, verticalitatea unei ținute morale ireproșabile sfidând, dacă se impune, contextele politice ale timpului. În ciuda faptului că romancierul a fost perceput, mai cu seamă de către detractori, om al regimului Antonescu și un filogerman important, el este acela care, în calitate de director al Teatrului Național nu a cedat presiunilor și amenințărilor venind din partea

organizațiilor antisemite, care îi cereau să scoată din distribuție o actriță evreică (vezi și *A fost Rebreanu antisemit?* în Nicolae Gheran, *Sertar*, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p.160). Mai mult, în timpul celui de-al doilea război mondial, sub ocupație germană, în aceeași calitate, îl joacă pe dramaturgul american Eugene O'Neill căruia, în plus, îi scrie informându-l de succesul spectacolelor (*Din jale se intrupează Electra*) și explicându-i de unde va putea ridica, după război, drepturile de autor puse deoparte.

De astă dată, Rebreanu prefăcător romanul unui tânăr scriitor polonez, refugiat în România după invadarea Poloniei de către trupele germane ale lui Hitler. Este vorba de Boguslaw Kuczyński (1913-1974) și de romanul său *Panica vine din văzduh*, având ca mențiune în foaia de titlu *Romanul tragediei poloneze*, scris în România, tradus și publicat în limba română (Editura Cultura Românească, 1940) în două ediții succesive, încă înanite de a fi publicat în poloneză. Este al patrulea roman al tânărului scriitor, după *Femei pe drum* (1936), *Oameni bătrâni* (1937) și *Revenind de pe câmpul de luptă* (1938). Cartea este dedicată „marei romanciere poloneze, Sofiei Nalkowska”, „ca semn de admirație pentru opera ei literară”. Se pare că între cei doi, în ciuda unei teribile diferențe de vârstă Nalkowska fiind născută în 1884, a fost o relație mai serioasă, mai mult decât o simplă prietenie, care l-a marcat profund pe tânărul scriitor, mai cu seamă că el nu a avut inițiativa despărțirii.

Romanul la care ne referim este o adevărată trecere prin infern a unui cuplu care părăsește Varșovia amenințată de invazia germană, pentru a găsi la țară un adăpost, un refugiu din fața spaimelor și nesiguranței. „Panica” este cea care îi transformă, este cea care transformă o țară întreagă într-un haos general, în care toată lumea se refugiază, toată lumea caută ceea ce nu există. Tragedia este provocată de o pierdere de sine generalizată. Când se risipește orice speranță, când nu se mai pot identifica cu nimic, statutul de înstrăinat se așează pe sufletul lor ca o pecete. Iată un fragment din finalul romanului:

„- Dar ce s-a întâmplat! Spuneți-mi îndată! zise directoarea. Voia parcă să citească pe fețele oamenilor realitatea de care se temea.

Cei de jos ocoliră privirile ei scrutătoare. Dar tânărul cu ochelari răspunde:

- Rușii au trecut granița. Sunt numai la 30 de kilometri depărtare de orașul nostru. Cumplită jale! Stachowiak porni încet prin oraș.

- Nu vreau să fiu emigrant! Repeta el mereu. Și totuși mergea mai departe. Ajunse la prefectura de poliție. În fața ușii deschise, funcționara îi puse ștampila pe pașaport.

- Dar e de prisos, zise acesta, căci frontiera e deschisă pentru toți polonezii.

Porni spre pod. Nu era nici un grănicer. Oamenii treceau în România. Purtau în mână geamantane și legături mari. Femei și copii veneau în urma lor. Stachowiak intră în convoiul lor. Acolo ofițeri și soldați depuseră armele.

Stachowiak își aminti de o scenă la fel, a depunerii armelor, ce o văzuse la granița prusacă. „Ce moment îngrozitor”, se gândi el.

Înainte de a ajunge la cea dintâi santinelă română, văzu primul rând de avioane deasupra orașului Zaleszczyki. Ardeau cu uriașe vâlvătăi casele de pe frontieră.” (Boguslaw Kuczynski, Op.Cit., p.240-241)

Aceasta este cartea prefătată de Liviu Rebreanu: un roman despre polonezii cărora nemții și rușii le înghițiseră țara și le furaseră identitatea. Scriitorul român fraternizează cu mai tânărul său confrate polonez:

„În cartea aceasta nu sunt ciocniri între armate, nici asalturi furtunoase și nici măcar multe bubuituri de tunuri. Aici un altfel de război cuprinde deodată o țară întreagă, ca un ciclon uriaș, răscolind-o până în ultimele cătune, răspândind pretutindeni, dincolo de distrugerile fatale, o spaimă care paralizează voințele, încrederea, speranțele chiar, și care transformă orașe și sate în mari coloane de băjenari fără țință.

Scriitorul polonez a bătut și el drumul desperării colective, a suferit și el zi de zi prăbușirea sub loviturile de ciocan ale destinului, a auzit și el fatidicul și totuși imposibilul *finis Poloniae* ... Nedumerirea și durerea i-au scâlciat sufletul, dar nu i-au putut zdrobi încrederea în învierea de mâine care va răscumpăra suferințele și nedreptățile ...” (Op.Cit., p.7-8)

Prefetele lui Liviu Rebreanu, extrem de concentrate, sunt și ele expresia unei conștiințe ce nu se știrbește conjunctural, a unei moralități care oricând poate servi drept model.

GABRIEL BĂLĂNESCU

AVRAM IANCU

CU O PREFATĂ DE
LIVIU REBREANU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CUGETAREA — GEORGESCU DELAFRAS

5493
CARTEA VREMII

COLECȚIE ENCICLOPEDICĂ
ÎNGRIJITA DE NICHIFOR GRAINIC

IOAN LUPU

POVESTITORI
UNGURI ARDELENI

— **ANTOLOGIE** —

CU O PREFĂȚĂ DE

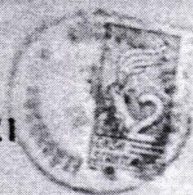
LIVIU REBREANU

EDITURA FUNDĂȚIEI CULTURALE
REGELE MIHAIL

STANISŁAW KUŹWINSKI

BOGUSŁAW KUCZYŃSKI

PANICA VINE DIN VĂZDUH

(POBOIOWISKO)
ROMANUL TRAGEDIEI POLONE

Cu o prefață de Liviu Rebreanu

Traducere de L. P.

Ediția II-a

EDITURA ROMÂNESCĂ — S. A. R. — București

ETNOGRAFICA

NUNTA ÎN BISTRITA-NĂSĂUD RITUALURILE DE ANTICIPAȚIE, PETITUL, MERSUL PE VEDERE, TOCMEALA

Maximilian MENUȚ

Unde se cunosc mirii

Manifestările de bucurie și de distracție care adunau la un loc aproape întreg satul și uneori mai multe sate constituiau prilejuri ca tinerii să se cunoască și să se apropie. Băieții, de la 18 ani făceau trecerea de la adolescent la bărbat, intrau în joc adoptând statutul unui adult. Fetele, chiar după vârsta de 14 ani, pentru cele mai dezvoltate, dar mai ales de la 16 ani erau aduse de către părinți la jocurile din sat, unde sub supravegherea lor intrau în joc. Feciorul pune ochii pe o fată și căuta prin prieteni, rude sau vecini să intre în vorbă cu ea, sau pur și simplu o chema la un joc, apoi la altul și la altul. Așa o putea ține de mână, o putea strânge de mijloc și chiar strânge în brațe în timpul jocului. Când se ivea ocazia o „țacăra” (pișca), semn discret că o place. Jucând împreună o dată, de două ori la o petrecere, sau la petreceri diferite, tinerii puteau schimba și unele cuvinte. În pauza jocurilor mai ieșeau afară împreună pentru a se răcori și atunci li se întâlneau din nou mâinile și privirile. După ce se împrieteneau, feciorul era obligat să-și joace drăguța întotdeauna primul joc la hora satului. Când se certau se știa deoarece băiatul nu-și mai juca drăguța primul joc. Când nu era joc în sat feciorii și fetele mergeau în satele apropiate, „lăturenii”.

Când flăcăii n-au joc în sat, alcătuiesc grupuri și, împreună cu fetele merg în satele vecine. Se zice că merg „lăturenii”. Acolo nu plătesc și sunt omeniți bine, dar trebuie să-și ducă fiecare fată din sat, ca altfel sau stă și se uită, sau dacă încearcă să joace fetele din acea comună fără ca cineva să-l fi poftit (și acesta o face unul din feciorii – gazdă) e de cele mai multe ori expus primejdiilor, care sunt departe de a fi prilej de bucurie¹.

La Sebiș, în postul Paștelui, băieții și fetele se strâng într-o grădină pe care o numesc țintirim și unde fetele se joacă de-a babele, iar băieții cu turca². Se jucau jocuri specifice feciorilor (crucea, sârba, șchioapa), dar feciorii le jucau și pe fete (de-a învățita și de-a lungu). Dacă la un băiat i-i dragă o fată la horă o joacă numai pe ea, dar dacă aceasta face ceva necuviincios băiatul nu o mai joacă. Așa îi arată că o disprețuiește. Pentru a-și arăta stima pentru o fată, băiatul o duce la târg de unde îi cumpără o turtiță cu oglindă. Cu cât băiatul este mai înstărit și cu cât îi este mai dragă fata, cu atât îi cumpără o

¹ George Retegan, *Jocul de Crăciun al tinerilor la Căianul Mic*, în *Sociologia românească*, an III, nr. 11-12, 1938, pag. 545-548

² Inf. teren (2012), Ioana Marga, n. 1941 la Sebiș; culegător: Alexandra Șimionca, elevă

turtiță mai mare, însă dacă ea face ceva necuviincios sau dacă nu mai vrea să se căsătorească cu băiatul care i-a cumpărat turtița, acesta vine și i-o rupe³.

Mai rar se însurau sau se măritau vecinii între ei. Feciorii aveau chiar și o strigătură de joc:

*Auzit-am din bătrâni,
Că nu-i bun gardul din spini
Și mândruța din vecini*

*Gardu-i bun din scânduri
late
Și mândruța de departe⁴.*

După ce se cunoșteau mai bine, odată cu trecerea timpului, se lega o prietenie afectuoasă mai strânsă. Se căuta orice prilej pentru întâlnirea cu persoana îndrăgită, vorba strigăturii:

*Pentru cine-mi este drag
Treabă n-am da drum îmi fac*

*Dar de cine mi-e urât
Am cale dar nu mă duc⁵.*

Lumea începea să cârcotească: cutare cu cutare se au bine. Erau întrebați direct: *Când jucăm la ospăț?* Uneori se mai întâmplau certuri și chiar bătăi între feciori pentru câte o fată râvnită de mai mulți, dar încet încet lucrurile intrau pe făgașul normal, dragostea ieșea învingătoare.

Feciorul sau fata își trădează secretul, păsul de pe suflet, unui prieten, unei surori, unui frate, ori chiar direct părinților.

Un tânăr nu putea aspira la căsătorie decât după ce-și făcea armata. Deși putea să se căsătorească de la 18 ani, nu era considerat bărbat adevărat decât după satisfacerea stagiului militar.

Încuscrirea se face, de regulă, între familii din același sat. Unii tineri se căsătoreau în alte sate. Pentru familia fetei care primea pețitori din alte sate era o mare cinste, însemna că fata este de valoare și i s-a dus vestea. Dar dacă băiatul pleca din sat să-și caute mireasă era dezaprobat de săteni. Excepție făceau cei foarte bogați care nu găseau în sat fete „*pe măsura lor*” și își găseau fete la fel de bogate în satele vecine⁶. Unii tineri se întâlneau la târgurile mari de pe văile pe care erau, sau în satele vecine pentru a-și vinde animalele și produsele din gospodărie. Sunt oameni care nu și-au părăsit niciodată vatra, neieșind nici măcar până în cel mai apropiat oraș. Este adevărat că atunci nu erau mijloace de transport în comun, și tot ceea ce era nevoie pentru traiul de zi cu zi se producea în gospodărie. În general, tinerii nu-și asumau riscul înstrăinării. Vorba cântecului:

³ Inf. teren (2011). Ioana Șimionca, n. 1948, Sebiș (com. Șieut): culegători, Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

⁴ Inf. teren (2011). Rus Valer. n. 1940. Agrieș: culegători, Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

⁵ Inf. teren (2011). informatoare Ceuca Genuca (n. 1966). Salva, culegători, Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

⁶ Inf. teren (2011). Ion Cira, n. 1930, Coșbuc: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

*M-am rugat, mamă, de tine,
 Să ții zile pentru mine,
 Să mă dai în sat cu tine.
 Mamă, zile n-ai ținut,
 Nici în sat tu nu m-ai vrut,
 Că m-ai dat la vreo tri sate,
 Să viu cu merindea-n spate,
 Cu desagii-ncărcați
 Și cu ochii lăcrimați.
 Maică, zo, tu te-ai temut
 C-oi veni după-mprumut
 C-ai zis că nu-i liberat
 N-o trecut două-trei zile
 C-o venit unul din lume
 Nevăzut, necunoscut
 Ala mamii i-o plăcut
 Și cu el nunt-am făcut
 După două luni de zile
 O venit mama la mine
 Să vadă cât mi-e de bine
 De necaz și de rușine
 Eu spun mamii că mi-e bine
 Soacra-i blândă ca și-o iască
 Vrea să mă disprețuiască
 De spăl blide zice oale
 Geme și nimic n-o doare
 Io-i zic soacrei: – Maică dragă,
 Să te leg de ești beteagă
 –Nu mă leg că nu mă doare
 Da nu-mi place cum speli oale
 Bărbatu când vine seara
 El îmi cere socoteală
 De cele mai multe ori
 Nu s-a-dună până-n zori
 La copii le trebe toate
 Mai că duc necaz de moarte
 Ce-o dat bunu Dumnezeu*

*Și nu ți l-oi da mai mult,
 Dar eu, maică, n-oi veni
 Pân-o crește grâu-n tindă
 Și o da cu spicele-n grindă,
 Pân-o crește grâu-n casă
 Și o da cu spicu-n masă!⁷*

.....

*Fi-ți-ar măicuță păcat
 C-am avut drăguț în sat
 M-o cerut și nu m-ai dat
 C-o liberat badea meu
 O liberat din armată
 Și s-o însurat c-o fată
 El ginere și eu noră
 Și ne-am întâlnit la horă
 De drag că ne-am întâlnit
 Trei zile-am tot povestit
 Povestind de-a nost necaz
 Care pe unde le-am tras
 El cum l-o tras prin armată
 Eu de când îs măritată
 El până ce-o liberat
 Eu de când m-am măritat⁸*

Doină de jale

*(La jale se puneau uuu⁹)
 Te-am rugat măicuță bună, uuu
 Să pui măr dulce-n grădină,
 uuuu
 Și să nu mă dai străină, uuu
 Da ți-ai pus măr pădureț
 Și m-ai dat să nu mă vezi
 Mamă dragă te-ai temut
 Că ți-oi veni a-mprumut*

⁷ Informație teren (2011), Paraschiva Cotuțiu, n. 1925, Dumbrăvița (com. Spermezeu); culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

⁸ Inf. teren (2011), Ana Filip, n. 1937, Salva; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

Era interzisă căsătoria între rude – atât între cele de sânge, cât și între cele spirituale sau prin alianță – adică între verișori (inclusiv între cei de gradul trei), între copiii nașilor și finii acestora, între cumnați etc. Nu se făceau căsătorii cu fete și feciori de altă naționalitate, „*ca să-și știe fiecare casa și neamul lui*”¹⁰. De asemenea, era o mare rușine și supărare pentru părinții care erau nevoiți să-și dea fetele după slugi.

*Supărat îi omul, Doamne,
Când se culcă și n-adoarme*

*Când își dă boii pe junci
Și fetele după slugi*¹¹.

Dar era socotită o mare cinste ca o fată să se mărite cu un „domn”. Domni erau socotiți numai preoții, învățătorii, notarii, doctorii și funcționarii cu rang înalt.

Clăcile de prășit, de secerat, de desfăcat porumbul, șezătorile din nopțile de toamnă și de iarnă, precum și nunțile erau bune prilejuri de a se cunoaște tinerii. Claca de desfăcat se făcea la toate familiile după ce se aducea recolta de pe câmp. Începea de seara și dura până după miezul nopții iar gazda servea participanții cu plăcinte, horincă, mere, pere, struguri, pancove. Tinerilor „*le umblau mâinile dar și gurile*” flecărind, cântând, iar când lucrul se isprăvea se încingeau în joc¹².

La claca numită „cu caierul” participau numai fete tinere. În timpul săptămânii torceau fuiorul, „hăbucii”, lâna ce li se dădea de găzdoaie iar sâmbătă seara se adunau la ospățul clăcii, cu gheme toarse.

*La miezul nopții să dăde mâncare, două galușce (sarmale) mari cu pasat și horincă. Feciorii vineu și jucau fetile. Era numai un ceteraș jocu țâne până pă la doi*¹³.

În joc feciorii „ciuiou”, strigau, dar nu se lăsau nici fetele:

*A me mândră joacă bine
Și m-a-nvăța și pa mine*

*Ie m-a-nvăța a juca
Io o-nvăț a săruta*

sau

*Fata care-alege mult
Să mărită după mut*

*Ficioru care se țâne
Ie fata care rămâne*

sau

*Iubește-mă, măi băgiță
Până port pă cap bărciță
Că dacă m-oi mărita*

Cân' vîi bade-n șezătoare

⁹ Ibidem

¹⁰ Inf. teren (2012). Mateiu Ioana (n. 1944, Ilva Mică), locuiește la Rusu Bărgăului; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

¹¹ Ibidem

¹² Inf. teren (2012). Lucreția Boca, n. 1939, Căianu Mic; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

¹³ Ibidem

*După mine ci-i uita
Da io m-oi uita în jos
Bărbătu mi-a și gelos
M-oi uita numa-ntr-o parce
Ca să nu îmi fac păcate*¹⁴

*Nu sta la ușă-n picioare
Uită-te-n casă de-a rândul
Și te-așază un' ți gându
Uită-te pân casă bine
Și te-așază lângă mine*¹⁵

Șezătorile începeau toamna, în Postul Crăciunului, când nopțile erau mai lungi și se făceau în fiecare seară, cu excepția zilelor de marți seara și duminică seara. Pe lângă scopul practic, de a avea spor la lucru, acestea (șezătorile) erau un bun prilej de distracție pentru tineri. Fetele erau preocupate să atragă cât mai mulți feciori și dacă, aceștia nu veneau, „îi torceau”, adică invocau numele celor pe care-i doreau (în timp ce torceau). Torcând, ele se întrebau:

– *Ce torci? Ce torci?*

– *Fișiori, fișiori.*

– *Pa șine, pa șine?*

– *Pa Macedon. Pa Sandu. Pa Mașcei. Pa Ion*¹⁶.

În timp ce pomeneau numele feciorilor, fetele băteau din picioare.

Se practica de asemenea jocul cu sita. Fetele o rostogoleau (sita) printre picioarele lor, de la una la alta spunând: „*Să vie, să vie, cine să vie?*” „.. Cealaltă răspundea: „*Să vie Ionu lui Georgea Martii*”. La jocul „Fântâna” pe un scăunel din mijlocul camerei sta un fecior sau o fată, ce spunea că a căzut în fântână. Un participant întreba cine să-i scoată, la care el/ea spunea un nume. Cel nominalizat se apropia de tânăra/tânărul „căzut”, o/îl săruta și apoi îi lua locul. Jocul continua până când „cădeau” toți tinerii în fântână. Un alt joc era „Puricele”. Un tânăr legat peste ochi cu o batistă se așeza în mijlocul camerei. Un alt flăcău îi spunea: „*Învărte-te, purice!*”, la care el îi răspundea: „*Nu mă pot de pântice!*”; celălalt îl întreba „*Până când?*”, răspunsul fiind „*Până nu mă sărută ...*”. Spre sfârșitul șezătorii se juca și „Perinuța”, apoi, pe la miezul nopții, tinerii porneau spre casele lor, fetele fiind conduse de feciori cu care mai stăteau la poartă „*în povești*” cam 30-45 de minute.

De cum începea șezătoarea, fetele începeau să „horească” pentru a-i atrage pe feciori. Aceștia mergeau pe la mai multe șezători și apoi se opreau la una dintre ele, unde le erau fetele dragi.

*Bace-o-n câne,
Bagea vine
Bace doi
Bagea-i la noi
Șăzi bage pa lemne-afară*

*Dacă n-ai vinit asară
Șăzi bage pa lemne verzi
Dacă nu vîi să mă vezi
Șăzi bage pa lemne-n cruce
Dacă ai drăguță mulce.*¹⁷

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Inf. teren (2011). Ioana Șimionca. n. 1948, Sebiș (com. Șieuț): culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

¹⁶ Inf. teren (2011). Rodovica Sâmbaoan. n. 1952, Agrieș: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

Colindatul în pereche era o bună ocazie pentru ca tinerii să se cunoască. Feciorii chemau din timp fetele – „drăguțele lor” – la colindat, înainte de Ajun. Când o fată este petițită de un fecior, acesta vine singur la ea. Tradiția a impus anumite reguli de conduită în ceea ce privește vizita feciorilor la fete. Astfel, feciorii nu aveau voie să meargă la aceeași fată de două ori la rând. Cel ce intră primul în casa fetei iese ultimul, rămânând cu fata de poveste, iar dacă vin alți feciori în casă, primul rând de feciori trebuie să plece. Dacă cei mici colindau ziua, cei mari, tinerii, umblau toată noaptea, până se iveau zorile. A doua zi de Crăciun era „seara de colaci”, fiecare fată ce juca ducea câte un colac la gazdă. „Cizașii” dădeau câte zece colaci la gazdă, la muzicanți și dacă rămâneau, luau și ei unul sau doi. Feciorii se așază lângă fetele care le erau dragi, povesteau, cântau, se întreceau în strigături și se cinsteau unii pe alții cu țuică, bere și colaci¹⁸. Perechile constituite apăreau apoi la jocurile din timpul sărbătorilor Berea și Vergelul.

Pe Bârgău, la „bere” mamele își scot fetele la joc pentru prima dată și tot la această petrecere merg și cei mai mulți feciorași, tot pentru prima dată. Berea, care de obicei durează două-trei zile, este prima ocazie unde tinerii pot să facă cunoștință și pe Valea Someșului. După bere mai sunt jocurile care se organizează în fiecare duminică „de dulce”.

Invitația la petrecere suna cam așa:

*Cinstită gazdă,
Cinstită găzdoaică,
Noi pe laiță ne-am pus
Și cuvintele nu le-am spus
Noi pe laiță ne-am așezat
Și cuvintele ni le-am dat
Aveți un copil sau doi sau câți v-a rânduit Dumnezeu
Cu numele Sandu, Susana, Sofica
Măine dimineața frumos să se gătească
Și la a noastră Bere să călătorească
La un pahar ge băutură
Și la mai multă voie bună
Cu tineretul satului de-a-mpreună
Faceți bine și iertați
C-așa-i vorba în copilărie
Nu știm grăi în vremuri ge-ominie.¹⁹*

Gazda cinstește chemătorii cu „horincă” (țuică) și colac de grâu, iar unde erau „fete-n joc” (de joc), gospodina îi mai așteaptă cu sarmale și cârnați fripți. Când ies din

¹⁷ Inf. teren (2011), Valeria Fechet, n. 1945. Sita: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

¹⁸ Emilia Bumb. *Studii etnologice*. Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2007. pag. 120

¹⁹ Inf. teren (2011), Paraschiva Cotuțiu, n. 1928. Dumbrăvița; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

casă chemătorii zic: „*Lăsăm pe Dumnezeu cu dumneavoastră*”, iar gazda răspunde „*Dumnezeu vă ducă-n pace*.”²⁰

La Vergelul organizat în seara Anului Nou, „fata dușe un blid ge turtă și fișorii dușeu băutură. Să așezau la masă, mâncau și beau”²¹. Jocul ținea până seara târziu, după care fetele erau duse acasă de feciori. Uneori erau însoțite până la poartă, alteori ei erau invitați în casă unde erau serviți cu câte un pahar de horincă.

Ritualurile de anticipație

Tinerii s-au ferit întotdeauna de anumite lucruri, ca să nu fie afectați, mai târziu, la căsătorie. Dintre ritualurile de anticipație amintim: tinerii să nu fie călcați pe picioare, să nu stea în colțul mesei, să nu fie măturați pe picioare, când mătură fetele să nu dea gunoiul spre ușă că își dau pețitorii afară. La aceste superstiții se adaugă practicile legate de ghicirea ursitului (la Anul Nou, Bobotează sau Sf. Andrei), precum și vrăjile prin care feciorii erau aduși în șezătoare sau bărbaii aduși acasă din război. În zilele noastre, aceste practici și-au pierdut caracterul magic, având mai mult un rol de divertisment.

În Mititei în noaptea de Bobotează, feciorii se urcau pe deal, făceau foc din paie și strigau la fetele din sat:

Ciralesca-i, Doamne,

Câte broaște într-un tău

*Ațâța pețitori la fata lu' Sadău*²²

Erau criticați și burlacii și fetele bătrâne, aceste strigări peste sat având tente comice și ironice. Celibatul este combătut și în unele strigături la joc:

Mă-nsurai și mă-nsurai

Tinerică îmi luai

De-o sută șinzăși de ai

Nu pote mânca mălai

Numa jâmnă dacă-i dai

N-are numa-on dinte-n gură

De la iapa me șei sură

Mărită-te, horholină

Nu șade fată bătrână

Că și dracu' s-o-nsurat

Și tu nu te-ai măritat

*Tot ai stat ș-ai așteptat*²³

Fata care vrea să afle câte ceva despre viitorul soț trebuie să meargă în ajunul de Bobotează la o femeie din sat numită cătătoare, care îi face o plăcintă, un pup dintr-un degetar de făină și unul de sare²⁴. Pe urmă, fata nu trebuie să mănânce nimic toată ziua de Bobotează, iar la miezul nopții, iese afară, pe gunoi cu pupu (colăcelul) și ascultă de la ce casă latră câinii și zice că la casa aia se mărită. Dacă șuieră trenul atunci, se zice că fata se va căsători în alt sat. Tot atunci, pentru a afla și altceva despre ursit fata trebuie

²⁰ Anuta Ina Kovacs, *Rebrișoara repere monografice*, lucr. lic. Universitatea de Nord, Baia Mare, 2006

²¹ Inf. teren (2011), Rus Valer. n. 1940. Agrieș; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

²² Inf. teren (2011), Floarea Pop. n. 1980, Mititei; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

²³ Ibidem

²⁴ Inf. teren (2012), Ioana Marga, n. 1941 la Sebiș; culegător: Alexandra Șimionca, elevă Culegător: Șimionca Alexandra

să meargă cu ochii închiși la gard și să pună mâna pe un par. Număra nouă pari descrescător, iar când ajunge la unu, dacă acel par îi cu coajă, se zice că viitorul soț va fi bogat, dacă e fără scoarță băiatul este sărac și urât (*lung ca dracu și gol ca napu*). În aceeași noapte dacă fata vrea să afle cât de repede se căsătorește trebuie să meargă în grajd și să dea cu piciorul în bou. Dacă boul se ridică de la prima lovitură, atunci se zice că se căsătorește în anul acela, dacă nu, câte lovituri îi dă boului, atâția ani va mai sta necăsătorită. La Budacu de Jos același lucru se întâmplă la cotețul porcului.

*Felele merg la coteț și numără peste câți ani mă voi mărita, peste unu, peste doi și tot așa până guiță porcu. Uneori băieții știau unde se adună fetele și se băgau ei în coteț și atunci fata număra și până la 50, apoi numărătoarea nu mai avea rost. Se supăra apoi fecioru ieșea din coteț și era mare veselie. Alteori văzând că porcul nu guiță, fetele își dau seama că nu e în coteț, luau o furcă și se duceau la coteț, atunci feciorii săreau ca arși.*²⁵

Acest lucru se poate afla și altfel.

„La noi pe Ilve în Ajunul Bobotezii fata de măritat ajună tătă zua, sara își face o turtă din făină, apă și multă sare, o amestecă cu un fus și o coace pe plită la sobă. Înainte de culcare o mănă, da nu be apă, ci își pune într-un pahar nou, nefolosit, apă lângă pat. Dacă visează că un fecior îi dă apa din pahar acela este ursătu. Tăt de Bobotează fata ajună și își face o turtă sara cu făină, apă și sare, pe care o mestecă cu un gătej. Apoi o pune pe o plită la copt. La miez de noapte iesă în fața casei cu turta luată pe gătej și într-un blid o tăt impluntă:

Te împung

Prin pcicioare

Te străpung

Mânuri

Și la mine tăt te aduc

Oci

Te împung

Făț

*Spune așa de câteva ori apoi mănă turta cu găteju, nu îi voie să pună mâna pe ie, după care ascultă unde latră cânele și acolo să mărită”*²⁶

Tot în ziua de Bobotează cineva trebuie să te trimită după lemne, dar fără ca tu să știi ce intenții are. Apoi acea persoană numără lemnele pe care le-ai adus, iar dacă sunt cu soț, te căsătorești în anul acela, dacă nu trebuie să mai aștepti. Tot în seara de Bobotează dacă vrei să afli numele viitorului soț faci trei bilețele de hârtie, pe fiecare scri numele unui fecior din sat care îți este drag. Pe urmă pui fiecare bilețel într-o bilă de aluat, pe care le pui într-o oală cu apă. Când apa fierbe, prima bilă care se ridică îți arată numele viitorului soț. La Vergel, la Agrieș tinerii din sat se adună în casa unuia dintre ei, unde, sub trei farfurii răsturnate, așază un piaptăn, o oglindă și un creion. Apoi o fată alege o farfurie, iar dacă sub ea se află piaptănel atunci se zice că viitorul soț va fi urât, dacă nimerește oglinda, atunci băiatul îi frumos, iar dacă sub farfurie este creionul atunci se crede că băiatul îi deștept²⁷.

²⁵ Inf. teren (2012). Ivan Leontina. n. 1954 la Budacu de Sus: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

²⁶ Inf. teren (2012): Lenuța Bugnar. n. 1969. Ilva Mică: culegător: Andrada Florea. elevă

²⁷ Inf. teren (2011). Rus Valer. n. 1940. Agrieș: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

Se crede că tânărul nu se căsătorește decât cu acela „care îi e partea”. Dacă se întâmplă câteodată ca unul să se căsătorească cu cine nu-i este partea, cu care „nu i-a fost scris de la Dumnezeu”, atunci soția acestuia trebuie să moară, pentru ca el să-și ia partea, să-și ia „ursita”. De aici și credința că fata sau feciorul îmbătrânit n-a putut încheia căsătorie fiindcă i-a murit ursita.

*La mnez de noapte, de Sfântu Andrei, dacă fata mere la fântână își vede în apă fața marelui. Mai pun su perină bani, busuioc, oglindă să vizeze ursātu.*²⁸

Fetele, când observă că nu se pot mărita, aleargă la vrăjitoare „să le facă pe ursită”. Ele merg cu vrăjitoarea la pădure unde leagă un lanț de împiedicat carul în jurul unui arbore și apoi recitând diferite vrăji, bat între lanț și arbore atâtea icuri (găvoazde) până ce se rupe lanțul și atunci trebuie să se rupă și viața femeii aceleia, care s-a măritat după *ursita* respectivei fete, pentru ca fostul ei bărbat să-și poată lua ursita lui.²⁹

Pe lângă vrăjile acestea, fetele bătrâne, împreună cu mamele lor, se pun pe ruga lui Dumnezeu ca acesta să aducă pe ursita fetei. Ruga aceasta către Dumnezeu constă mai cu seamă din ajun și recitarea repetată a rugăciunilor de toate zilele, precum și din mătânii. Zilele în care cu deosebire se ajună și în care se roagă sunt Sfântul Nicolae (6 decembrie), pentru că Sfântul Nicolae a ajutat pe 3 fete de s-au putut căsători, Intrarea în Biserică a maicii Domnului (21 noiembrie), ajunurile prescrise de biserică, luni, miercuri și vineri în săptămână, iar marțea o țin atunci când „ursita” respectivei e căsătorit, ca să-i moară femeia. Zilele acestea le țin cu abținere de la lucru, de la mâncare și băutură. Totodată, când țin aceste zile, se crede că nu-i iertat să dea nimic din casă, nici un pahar de apă.

Fetele alergă și pe la căutători de noroc, pentru ca din aruncare cu cărțile, din semnele de pe mâini, din „Păscălie”, „pe care numai ei o au și numai ei știu citi”, să le spună că mărita-se-vor ori ba, și dacă da, după cine, când.

Vrăjile, ajunurile, alergarea la căutători de noroc, toate își au cauzele lor. Se aude câte o fată îmbătrânită cântând cu jale:

Câte fete cu bosgoane (vrăji-n.n.)

Toate au în cap sovoane (val de mireasă -n.n.)

Eu las după Dumnezeu

Până-i vai de capul meu

Aceste datini pe Someș sau în ținutul din jurul Năsăudului, au centrul lor în noaptea dinspre Sân-Văsăiu (Sfântul Vasile). În preseara de Sân-Văsăiu, fiecare fată merge la „șezătoare”, ducând cu sine o cununiță, făcută din coajă de măr, pe lângă care e învârtit bumbac sau scul roșu și are o mărime cam de 3-6 cm în diametru. Pentru ca fiecare fată să-și poată cunoaște veriguța ei (cum numesc ele această cununiță), pe lângă aceea că cununițele variază în mărime, mai au și ceva bumbac sau scul verde, albastru,

²⁸ Inf. teren (2012): Floarea Moldovan . n. 1938. Josenii Bărgăului: culegător: Bianca Șimionca, elevă

²⁹ Ștefan Buzilă, *Nunta la țărâmul român din giurul Năsăudului în Tribuna*, Sibiu, nr. 199, sâmbătă, 1/13 septembrie 1890, p 793

negru, galben ca semn de distingere. Fetele închid ușa ca să nu intre feciorii, iau o găleată nefoloșită încă, plină cu apă curgătoare – nu din fântână, din care nu este iertat să bea nimeni (pentru că altcum „nu-i de leac”), pun toate cununițele, apoi cea mai isteată ia un „mănunchi” de busuioc uscat și începe a învărti cununițele prin apă până când s-au legat toate de busuioc. Deasupra găleții se află întinsă o năframă mare, ca nimeni să nu poată vedea. Fetele în timpul acesta, ținând fiecare o margine a năfrării apropiată de gură cântă:

*Sân-Văsăiu, Văsăiu,
Unde te-a gășii-u,
La Vadul-Bogat
Dă-mi, Doamne, bărbat.
Să mă culc în pat.*

*Să fac un fecior,
Să-l cheme Ion
Să fac o fetiță
S-o cheme Mărița³⁰*

Se ridică apoi busuiocul și fiecare fată își lua veriguța. La fata a cărei veriguță era mai sus pe struțul de busuioc, îi venise norocul, se mărita.

Fetele își luau veriguța, se duceau la un gard cu pari și numărau de la nouă înapoi. În Ajun de Anul Nou, fetele se adunau în șezătoare și puneau un măt sub covată, pe o masă. Toate loveau în covată, înarmate cu câte o mlădiță de măr legată cu ață roșie, apoi covata se ridică de către toate fetele odată, iar cea pe care sărea mătul înseamnă că se mărită în acele câșlegi (perioada de la Crăciun până la postul Paștilor).³¹

Pețirea

Datinile și credințele care însoțesc încredințarea și care premerg cununia, încep cu pețitul.

Un tânăr, ajuns la timpul de însurat, se înțelege cu părinții, respectiv le spune acestora voința sa. Se gândesc la o fată potrivită, apoi cer la toți cunoscuții informații despre ea. Dacă o fată nu le convine, atunci caută alta, — dacă se învoiește și feciorul. După ce s-au decis pentru o fată roagă o femeie isteată și „*bună de gură*”, din neam, să meargă la părinții să-i întrebe dacă ar fi de acord să-și dea fata după cutare fecior. Mersul la casa fetei se numește pețire. Se zice „umblă a peți”, „a fost a peți”, „i-au venit pețitori”³². Până când „pețitoarea” își aduce în îndeplinire lucrul început trebuie să fie în continuu cu voia bună și plină de bucurie să se arate pretutindeni. Dacă pețitoarei îi iese în drum cineva cu gol, atunci dânsa crede că nu va umbla bine și așteaptă până ce respectivul om își umple vasul; dacă pe drum află o bucată de fier, crede că mirii vor fi fericiți.

Ajungând pețitoarea la casa fetei îi întreabă pe părinți dacă sunt de acord a-și mărita „copila” după feciorul cutare? Dacă i se răspunde afirmativ, întreabă cam pe când

³⁰ Vasile Tutula. *Comuna Telciu (1245-2004)-reper monografice*, Ed. Mega. 2004. p. 325

³¹ *Istoria literaturii române*, vol I. Ed. Academiei R. P. R., București. 1964. p. 37

³² Inf. teren (2011). Ani Ana, n. 1913, Lunca Ilvei: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

să vină feciorul cu părinții săi la încredințare? Se întâmplă uneori ca fata să nu fie de acord cu căsătoria, însă trebuie să facă după voia părinților³³.

Se alege apoi un timp pentru încredințare. Este bine să mergi întotdeauna seara, și să te ferești de marți spre miercuri sau sâmbătă spre duminică. Bătrânii spun că nu e bine în aceste zile pentru că sâmbăta e ziua morților, și dacă „legătura asta mare” s-ar face în această zi, atunci căsătoria se despărțesc prin moarte, iar marți seară umblă necuratul, care face multe pozne (intră prin sat sub forma unui țap, purtând coarne scurte și groase, dar umblă, ca omul pe două picioare. Când se apropie însă de vreo fată, care îi place sau care l-a supărat cândva, se preface în cel mai frumos fciior, dându-se de tre-ori peste cap. Dacă s-ar face finanțarea Marți seara, atunci „bată-l nouă cruci” capătă drept asupra fetei și o omoară. Tot Marți seara umblă și „Marțolea”, care încă „strică orice legături ce s-ar face în această seară”)³⁴.

În alte părți această etapă a pețitoareii este sărită, tinerii cunoscându-se deja de la joc, sau din alte părți, pețitul coincidând cu mersul pe vedere și tocmeala, ce se desfășoară chiar sâmbăta sau duminica, moment ales în așa fel încât să îngăduie desfășurarea tuturor etapelor premergătoare nunții. Pețitul îi are ca protagoniști pe nașii „moșteniți” din generațiile anterioare, pe miri, părinții și rudele mai apropiate³⁵.

În cazul în care feciorul este din alt sat, împreună cu un bărbat, rudă sau vecin, mai în vârstă, om serios, merg în pețite în satul fetei. Se pleacă din satul feciorului ca să ajungă în satul fetei pe înserate, trag la casă de cunoscuți și prin gazda la care sunt anunțată părinții fetei că vor veni în pețite. Seara pețitorii (bărbatul și feciorul), merg la casa fetei s-o pețească³⁶.

Părinții fetei și bărbatul de încredere se ascultă reciproc despre tineri: bărbatul dă relațiile necesare despre băiat și primește informațiile despre fată. Tinerilor li se oferă prilejul să fie singuri, să poată schimba câteva vorbe fără martori. La plecarea din casa fetei pețitorii invită părinții fetei să vină la băiat pe vedere. După plecarea pețitorilor, părinții fetei și fata hotărăsc să dea fata sau nu. Dacă băiatul a fost găsit pe placul părinților și al fetei, atunci prin băiatul care revine peste câteva zile, anunță părinții băiatului că vin pe vedere.

*Într-o zi de sâmbătă sau de sârbătoare mirele cu părinții lui și, eventual, și cateva rude mai apropiate se duc acasa la fată ca s-o pețească, luând cu ei și o cupă de jinars. Ajunși la casa fetei sunt poftiți să ia loc, și după ce se odihnesc puțin tatăl fciiorului deschide vorba către tata fetei cam așa: „Am auzât c-aveți o floare și am venit să ne-o dați nouă.”*³⁷

³³ Ștefan Buzilă. Nunta la țaranul român din giurul Năsăudului în Tribuna. Sibiu. nr. 199, sâmbătă, 1/13 septembrie 1890, p 803

³⁴ Inf. teren (2006), informator nementionat, Leșu, culegător Rus (Urian) Lia Rozalia, studentă

³⁵ Inf. teren (2012), Lucreția Boca. n. 1939, Căianu Mic: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

³⁶ Mia Dan. *Tradiții și obiceiuri străbune de pe Valea Someșului*, Editura Art Print, Cluj-Napoca, 2005, p. 43

³⁷ Inf. teren (2008). Oltița Cărbune, Maieru, culegător: Elena Constanța Ureche, studentă

Părinții fetei mai întâi se codesc, se prefac că nu vor să dea fata dar apoi dau mâna și cad de acord; atmosfera se destinde, se toarnă țuică în pahare și se servește din mâncarea pregătită de familia fetei pentru această ocazie.

Pe Ilve tinerii care „se au dragi” se înțeleg la șezătoare și se hotărăsc să se căsătorească. După ce fata acceptă cererea, feciorul merge la părinții fetei să o ceară în căsătorie. Dacă părinții fetei îl plac pe fecior, invită și pe părinții băiatului, ca să se înțeleagă. Aceștia, în seara următoare, merg împreună cu flăcăul la pețit și, dacă se înțeleg, stabilesc împreună cu părinții fetei „tocmeala”³⁸. La Sebiș feciorul împreună cu părinții sau împreună cu neamurile apropiate (mătușă, unchi, veri primari etc.) pețesc fata³⁹. Dacă părinții fetei consideră că băiatul este demn de fata lor și dacă e în înstărit, atunci va fi primit și ospătat cu cele mai bune mâncăruri și băuturi. La Feldru după ce feciorul își înștiința părinții că dorește să se însoare, mama feciorului, îmbrăcată în costum național mergea ziua în pețit la părinții fetei⁴⁰. De obicei mamele, doreau să-și însoare feciorii cu fata care avea zestrea pregătită: animale, „*ruda așezată la perete*”, încărcată cu „*lat de vernică, plocuț, ștergare, perini*”, așezate la mijlocul ruzii⁴¹.

La Rebrisoara pețitul se realiza de obicei sâmbăta seara sau într-o sărbătoare, iar feciorul era însoțit de părinți, rude sau chiar nași. Părinții băiatului asigurau băutura, iar părinții fetei mâncarea⁴². Cineva din partea băiatului aducea în discuție scopul venirii și apoi începeau discuțiile. Cel mai important lucru era zestrea. Părinții băiatului erau primii care anunțau zestrea băiatului (pământ, animale, mijloace de transport-car, căruță), apoi cei ai fetei. Dacă înțelegerea cu zestrea era făcută, cei doi tineri își strângeau mâna și asistența le ura „mult noroc” și „La Mulți Ani”. Acest moment constituia logodna, mult mai târziu a apărut moda ca băiatul să-i pună pe degetul fetei un inel de logodnă. Dacă lucrurile erau tocmit, se puneau problema logodnei. Atunci feciorul îi aducea fetei o basma cumpărată din târg pe care i-o da fetei în semn de credință.

La Pantic, părinții feciorilor de însurat trimiteau pețitori la părinții fetei și dacă erau bine primiți și la fată îi plăcea feciorul, împreună cu părinții mergeau la părinții fetei și cădeau la învoială despre zestrea fetei sau a feciorului și se stabilea data logodnei⁴³. La Agrieș, la un pahar de horincă începea învoiala. Cei doi tineri erau trimiși afară pe prispă pentru a discuta și a se înțelege. După circa o jumătate de oră, intrau în casă iar pețitorul cu care venise băiatul întreba „*no ce îi: otavă, mestecături ori paie?*”. Cele trei categorii de nutreț erau folosite în acest caz pentru a se verifica starea în care se afla

³⁸ Ibidem

³⁹ Inf. teren (2012), Ioana Marga. n. 1941 la Sebiș; culegător: Alexandra Șimionca, elevă Culegător: Șimionca Alexandra

⁴⁰ Inf. teren (2009). Ana Runcan. n. 1930. Feldru. culegător Liana Nicoleta Cionca (Berbecari), studentă

⁴¹ Mariana Prădan (Mureșan), *Modele tradiționale ale vieții obștești din ținutul Năsăudului, lucr. lic.* Universitatea de Nord Baia Mare. 2006. p. 83

⁴² Ana Maria Mureșan (Bucșa), *Monografia Văii Gersei (Rebrisoara), lucr. lic.* Universitatea de Nord Baia Mare, 2009, p. 54

⁴³ Vasile Iuga de Săliște, Pinticu: *Oameni, locuri, fapte: Schiță monografică*, Editura Dragoș-Vodă, Cluj-Napoca. 2001. p112

relația de dragoste și înțelegere dintre cei doi tineri. Otava era corespondentul relației perfecte, mestecături atunci când fata nu era hotărâtă dacă să facă pasul respectiv din diverse motive fie de natură materială, fie de natură familială, iar paiele era atunci când relația nu mergea deloc și cei doi tineri urmau să se despartă.

În cazul în care verdictul era otava, cei doi părinți ai fetei și ai băiatului, împreună cu acea rudă, începeau făgăduirea zestre. Primul care făgăduia era întotdeauna tatăl fetei. Deșigur, zestra era fagăduită în funcție de posibilități materiale: pământ animale, haine etc. Urma apoi tatăl feciorului care și el făgăduia în aceeași măsură. Odată înțeleși, era o lege necrisă pe care o știau toți: fata mergea de noră la casa băiatului, iar feciorul organiza nunta. Și pețitorul sau acea rudenie avea un rol important, fiind socotit un martor al celei înțelegeri verbale, dar care era mai sfântă de multe ori decât una scrisă. La finalul înțelegerii, mama fetei aducea pe masă mâncare, de obicei plăcintă cu brânză și cârnați, dar, bineînțeles, și „o fele sau o cupă” de horincă.

La un interval de timp bine stabilit, familia fetei întorcea vizita la casa băiatului, prilej cu care se fixa data nunții. Dacă pețitul se făcea la sărbătorile de iarnă nunta se desfășura imediat după trecerea sărbătorilor, în cășlegi. De regulă, nunțile se desfășurau fie în cășlegile dintre Crăciun și Paști, fie toamna înainte de postul Crăciunului⁴⁴.

Ținând cont de acest lucru, precum și de caracterul intim al acestui moment, pețitul se făcea și se face seara, cu o oarecare discreție, ca să nu știe satul. Cu toate acestea, vestea pețitului se răspândește ca fulgerul din gura babelor, încât până dimineața știe tot satul. De mult, feciorul care voia să se însoare trimitea un pețitor la casa fetei, pe o rudă mai bătrână sau chiar pe unul din părinți. Aceștia, mergând la părinții fetei, întrebau dacă nu au de vânzare fân, otavă, paie sau ogrinji. Dacă i se răspundea că numai paie au de vânzare, respectivul nici nu mai cuteza să ceară fata. Dimpotrivă, dacă i se spunea că are numai fân și otavă de vânzare, era semnul că poate să cuture a cere fata, că vor avea semn de izbândă.

Cântece legate de pețit

Ascultați feciori la mine

Cân îi mere la pețit

La zestre nu lăcomiți

Cum am lăcomit și ieu

Rău m-o bătut Dumnezeu

C-am lăcomit la ogoră

Ș-am adus spaimă la cioară

Ș-am lăcomit la doi boi

Ș-am adus hâda la noi

.....
Însura-m-aș însura

Nu știu socru ce mi-a da

Fost-am asară-a peți

La fata cu patru boi

Oarbă de ocii amândoi

Boi-s buni și boii-mi plac

*Dar cu oarba ce să fac?*⁴⁵

.....

Bade de la săcerat

Tu cu vorba m-ai purtat

⁴⁴ Inf. teren (2011). Rus Valer. n. 1940. Agrieș; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

⁴⁵ Inf. teren (2011). Ana Apostol. n. 1941. Telciu; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

*Doi cocoș cu ocii scoș
Na ginere boi frumoș
Două mâțe-mpcelecate
Na ginere vaci cu lapte*
.....

*Însura-m-aș însura
Da n-am pe cine lua
Cea frumoasă nu-i de mine
De cea hădă mni rușâne*
.....

*Doamne, Dumnezeu mne
Dă-m și minie-un mutalău
Fie cât de deshămat
Numai s-aibă clop în cap
Și păru pân clop să iasă
Să știu numai că-s mireasă*
.....

*Bădiță cu struț de rouă
Nu țâne calea la două
Țâne numai la una
Cu care ti-i cununa
Fecioru care să țâne
Ie fata care rămâne
Fata care-alege mult
Să mărită după mut*
.....

*Frunză verde de pe tău
Dă-m doamne ce îți cer ieu
Că nu-ț cer marea-ntreagă
Numa mândra ce mni dragă*
.....

*Pe cel vârf de munte verde
O turmă de oi se vede
Dar la ele cine șede?*

*Nu știu toamna o fost pre scurtă
Ori n-ai avut bani de nuntă
Bani de nuntă am avut eu
Da n-am vrut ca să te ieu
Că tu ești fată săracă
Fără boi și fără vacă
Nu știu mami de o să-i placă
Mânce-te bade amaru
Când îi mere în tâng cu caru
Amaru nu te mănânce
Numa caru ți să străce
Caru ți să străce-n drum
Tu bade să fii nebun
Caru ți să străce acasă
Nevasta să-ți nebunească
Hai bade să ne fim dragi
C-amândoi suntem săraci
Ș-om trăi cu buză moi
Ca și cei cu șase boi
Ș-om trăi cu dragosti dragi
Ca și cei cu zece vaci⁴⁶*
.....

*Pă sub deal, pe sub costuță
Să-ntâlne două măicuță
Una râde, una plânge
Cei ce plânge zăce așă
Am splălat, am pieptănat
Și ajutoru mi l-am dat
Cei ce râde zăce așă
N-am spălat, n-am ceptănat
Și ajutor am căpătat⁴⁷*

(Jalea mamei când îi pleacă fata)
.....

– N'am venit să hodinim
Pe sora ta s'o pețim.
– Pe sora mea n'o voi da

⁴⁶Inf. teren (2011), Ana Apostol, n. 1941, Telciu: culegători. Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

⁴⁷Inf. teren (2011), Ana Filip, n. 1937, Salva: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

*Frate-său cu sora sa,
 Soră-sa în strungă da,
 Și frate-său le mulgea
 Soră-sa din grai grăia:
 – Frate, frățiorul meu,
 Țăpă nouă, mulge două,
 Pe cea vale lungă lată
 O vreme grea mi-se arată
 Frate-său din grai grăia:
 – Aceea nu-i vreme grea
 Că sunt lei și cu smei
 Vin la tine a peți.
 Oare unde te-aș ascunde
 În fundul colibeii
 Și acolo te-or găsi.
 Nici vorba n-o sfârși,
 Când la ea, ei și soși.
 – Bună ziua, păcurași!
 – Hodiniți, măi generați.*

*V'oi da banii cu merța
 Talerii cu videra
 – Nouă acelea nu ne trebe
 Numai tot pe sora ta.
 Soră-sa din grai grăia:
 – Frate, frățiorul meu,
 Taie păr din coada mea
 Și fă ață la găleți
 Că de azi nu mă mai vezi.
 Smeii o luă de mână,
 Și-au ajuns lângă o fântână,
 Ei de mână o au lăsat
 Ea-n fântână s-a aruncat
 Și din gură a cuvântat:
 – Decât roabă smeilor
 Mai bine hrană peștilor
 Și rugină pietrelor⁴⁸.
 (La origine colindă)*

Mersul pe vedere

Mersul pe vedere presupune cunoașterea celor două familii înainte de nuntă, în vederea eliminării oricărei surse de conflict între viitorii cuscri sau chiar între miri.

Mersul pe vedere se practica la o săptămână după pețit⁴⁹. În unele părți fata împreună cu părinții și câteva neamuri apropiate fac o vizită băiatului, ocazie cu care are loc și un ospăț. Dacă fata și părinții sunt mulțumiți de starea băiatului, viitorii cuscri se înțeleg asupra zestreii pe care o vor primi-o fiecare: locuri în câmp, grădini în sat, vite, podoabe pentru casă, car cu boi, căruță cu cai și apoi fixează de comun acord ziua tocmalei.

Dacă feciorul, care dorește să se însoare, este dintr-o familie mai sărmană și cu mai puțină reputație decât părinții fetei și dacă părinții acesteia, cu toate că fata îl iubește și-l voiește din toată inima de bărbat, nu vor să i-o încredințeze, atunci feciorul, având învoirea fetei, o fură și fug în lume. După vreo lună sau numai câteva zile se întorc iarăși amândoi în satul lor, unde se cunună și dacă părinții fetei voiesc să-i dea ceva zestre e bine, iar de nu, feciorul nu mai are nicio pretenție de la aceștia.

⁴⁸ Inf. teren (2010). Stejerean Vasile, n. 1927. Budacu de Sus, culegător. Voichita Stejerean, învățătoare

⁴⁹ Inf. teren (2011). Paraschiva Cotuțiu, n. 1928. Dumbrăvița: culegători Vasile V. Filip și Menut Maximilian

*Măi bădiță, nintă creață,
Mână boii pe fânează,
Și-i adă de dimineață
Și-i leagă de tri proptele,
Cu tri fire de mărgele,*

*Și vin-la noi de mă cere.
De m-or da, de nu m-or da,
M-a da frunza și iarba,
Și-oi fugi cu dumneata.*”⁵⁰

Răpirea fetelor înainte de cununie se consideră ca cea mai mare rușine, atât pentru părinții fetei cât și pentru neamurile sale. Fetele ce fug de la părinți sunt blestemate, afurisite și lipsite de toate drepturile pentru că au călcat cuvântul părintesc. Feciorul răpitor are mai mare vină pentru că el scoate fata din minți, o răpește și fuge cu dânsa.

Mersul pe vedere era necesar îndeosebi atunci când fata se mărita în alt sat, acesta fiind cel dintâi prilej de a se întâlni cu locul în care urma să-și ducă traiul de nevastă. Acum se putea, eventual, renunța la înțelelegerea intervenită la pețit. Dacă părinților fetei nu le plăcea feciorul invocau diferite motive care să nu jignească pe pețitor.

Cu această ocazie părinții miresei verifică tot ce este pe lângă casă la mire: umblă prin câmară, prin pod, grajduri etc. Sunt însă și oameni care umplu mai multe lădoaie (lăzi mari) cu lucruri fără nici un preț, iar deasupra pun grâu sau alte bucate, ca să cugete cei ce au venit pe vedere că au multe bucate, ba aduc în grădină vite străine.

De la încredințare până la cununie poporul n-are un timp fixat ca adică cât trebuie să treacă până la cununie, ci după împrejurări se cunună la 3-6 săptămâni de la tocmeală.

Tocmeala

Cu minim trei săptămâni înaintea nunții, are loc tocmeala când se pune și problema zestre, aceasta fiind considerată ca un tip de moștenire de la părinți. *Tocmala* sau logodna se organizează de obicei la fată. În seara stabilită, de regulă sâmbătă băiatul și părinții săi merg la casa fetei, unde sunt bine primiți. De la logodnă și până la ziua căsătoriei, tinerilor li se spune miri sau *miretei*. La *tocmală* se discută și se stabilește zestrea mireși, a mirelui, lada de zestre, casa unde vor locui după căsătorie etc⁵¹. Lada de zestre, de regulă, cuprinde: costumele de sărbători ale fetei, țoluri, perne, cingeauă (prosoape) fețe de masă, ștergere alese, covoare, pieptare, cojoace, cizmulițe de sărbători, lucruri de bucătărie pentru gătit (farfurii, câni, boluri, linguri, furculițe, polonic) etc. La fel se discută și zestrea mirelui, care, de regulă, primește ca zestre casă, cal și căruță (sanie). După logodnă sau tomală, mirii își aleg nașii și însoțiți de aceștia și părinți se prezintă la preot pentru a fi luați în evidență⁵².

La *tocmală*, ca semn al logodnei, se folosesc inele sau verighete pe care le procură numai băiatul. Punerea verighetei în deget se face fără prea mult ceremonial. Verigheta

⁵⁰ S. FI. Marian.— *Nunta la români*, Ed. „Grai și suflet - Cultura Națională”, București, 1995, p. 117

⁵¹ Corina Tutula, *Nunta în comuna Telciu*, Cluj-Napoca, 1999, p. 20-21.

⁵² Dorel Aurelian Somesan, *Aspecte monografice ale satului Bichigiu*, lucr.lic., Universitatea de Nord Baia Mare, 2009, p. 36

purtată de o persoană căsătorită constituie unul dintre cele mai vechi și mai larg răspândite obiceiuri din lume, adoptat de curând în satele noastre. Prin închiderea acestui cerc se atingea împlinirea deplină, omul devenea realizat pe plan familial. Un bărbat fără soție sau femeia singură are nevoie de o persoană complementară. Această completare, această întregire este simbolizată de inel, respectiv de verighetă. În popor există chiar credința că, în cazul în care unul dintre soți pierde verigheta sau când aceasta se crapă, se rupe, atunci căsătoria va fi periclitată, unul dintre cei doi soți urmând să moară.

Primele verighete au fost alcătuite din metal, dar nu din aur, metal rar și scump, ci din aramă, alamă (poate chiar și din fier simplu) și apoi în cea mai lungă perioadă din argint. Verighetele erau confecționate din bănuți de argint de țigani care apăreau periodic la sate în acest scop, sau erau cumpărate de la târguri. Așa după cum se știe, verigheta este purtată pe degetul al patrulea de la mâna stângă, fiind o regulă generală, unanim acceptată, acest deget primind datorită acestei împrejurări și numele de inelar. Explicația ar fi că la nivelul celui de al patrulea deget de la mâna stângă s-ar afla o venă care duce direct la inimă. Explicația practică este că a fost ales acest deget pentru purtarea verigheții deoarece este degetul cel mai puțin folosit așa încât verigheta este deranjată și supusă pericolelor mai puțin. Ulterior au apărut verighetele de argint, iar după 1850-1900 de aur. În Telciu și azi puțini țărani poartă verighete, întrucât deranjează enorm la muncile câmpului. Se poartă mai mult inele pe mână (fetele, femeile), cercei în urechi și mărgelile la gât. Între 1800 și 1930 fetele purtau și taleri la gât, un simbol al fetei și bogăției. În trecut, verighetele erau greu de găsit și erau scumpe, mirele dădea miresei o năframă sau o batistă⁵³.

La Sebiș „dacă fata merge noră, dacă după nuntă va locui în casa socrilor, atunci familia ei face tocmeala, iar familia mirelui face nunta. Dacă băiatul merge ginere, dacă după nuntă acesta v-a locui în casa fetei, atunci familia lui face tocmeala, iar familia fetei nunta. În timpul zilei are loc slujba de logodnă la biserică iar seara tot satul se strânge la cămin. Mirele îi dă inel fetei numai dacă îi înstărit. La tocmeală mirii, dar și restul oamenilor, sunt îmbrăcați în costume populare”⁵⁴.

Cei chemați la „tocmală” au obligația morală de a merge și la nuntă, altfel e supărare din partea mirilor. Pe valea Someșului era chemat și notarul comunal care încheia foaia de dotă (zestre). Notarul scrie cele declarate de ambele părți, urmând ca actele definitive să le încheie după celebrarea căsătoriei.

Tocmala nu obligă la căsătorie, deși e socotită ca o jumătate de cununie, deci, decurg de aici anumite norme de comportare din partea logodiților. Atât băiatul, cât și fata nu mai au dreptul de a se distra cu alt băiat, respectiv altă fată.

Perioada de la tocmală până la nuntă variază și în funcție de posibilitățile socrilor de a se pregăti din punct de vedere material, atât cu alimente, cât și cu zestrea miresei, de a-și procura ceterașii.

⁵³ Vasile Tutula. *Comuna Telciu (1245-2004)-reper monografice*. Ed. Mega, 2004, p. 331

⁵⁴ Inf. teren (2011). Ioana Șimionca. n. 1948. Sebiș: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

De la tocmală (logodnă) și până inclusiv în ziua căsătoriei tinerilor li se spune miri sau miretei. La tocmală se discută și se stabilește zestrea miresei, a mirelui, **lada de zestre**, locul (casa), unde vor locui după căsătorie ș.a. Lada de zestre, de regulă, cuprinde: costumele de sărbători ale fetei, țoluri, perne, cingeață (prosoape) fețe de masă, ștergere alese, covoare, pieptare, cojoace, cizmulile de sărbători, lucruri de bucătărie pentru gătit (farfurii, câni, boluri, servicii pentru produse, linguri, furculițe, polonic, pâlnii etc.). Ca zestre se mai dădeau: animale, păsări de casă, loc de casă etc.⁵⁵ La fel se discută și zestrea mirelui, care, de regulă, primește ca zestre casă, cal și căruță (sanie). La Maieru mirele și părinții lui se duc cu băutură la fată acasă⁵⁶. La intrarea în casă, un însoțitor al mirelui spune gazdei că a auzit că are fată de măritat și că au venit să o ia. În semn de ironizare, părinții fetei aduc un bărbat îmbrăcat femeie sau o femeie bătrână îmbrăcată mireasă și îl întreabă pe mire dacă îi place nevasta. Apoi, mirele caută adevărata mireasă, îi dă năframa de logodnă, pe care o vor ține mirii de la intrarea în biserică până la casa de nunți.

Pe Valea Țibleșului la „*mărsul pa vegere*” avea loc „*șererea-târguială*”, se cerea fata în căsătorie, se fixa data pentru cununia civilă, care se făcea înainte de cununia religioasă. Părinții fetei discutau cu cei ai mirelui despre zestre, ziua credinței (logodna) și a nunții, hotărau „socașita” (bucătăreasa), și în general detalii despre nuntă⁵⁷. Dacă fata pețită nu era de acord să se mărite cu băiatul respectiv pune drept motiv faptul că e prea tânără, că nu are zestrea pregătită sau că nu are destulă avere. Dacă se înțelegeau, petreceau cu toții, iar tinerii erau puși să mănânce amândoi dintr-un blid, lapte dulce și cu plăcintă. Meniul pentru masa de încredințare consta într-o cinstire cu băutură și câte ceva de mâncare: „*plășintă cu brânză, slănină cu mălai, cureci (varză), pepini acri (castraveți murați), carne friptă, cârnați cu horincă, cozonaci!*”.

La Salva fata și părinții ei merg „pe vedere” la casa feciorului în prima duminică după pețit după care tinerii devin „miretei” iar știrea căsătoriei devine publică. Fata și feciorul ies împreună pe drum, merg la nunți și la joc, în târg să-și cumpere cunună⁵⁸.

La Feldru la tocmală se făcea legământul: viitorii miri, așezați în fruntea mesei, își strângeau mâna în fața celor prezenți la tocmală, iar un bărbat îi despărțea „*cu căputu de gub*” (haină de iarnă făcută din pânură de culoare neagră țesută în casă)⁵⁹.

⁵⁵ Corina Tutula. *Nunta în comuna Telciu*, Cluj-Napoca. 1999. p. 20-21

⁵⁶ Raymond Arpad Gyorgy. *Maieru - Repere pentru o monografie posibilă. luc.lic.* Universitatea de Nord, Baia Mare 2007, p. 53

⁵⁷ Inf. teren (2011), Paraschiva Cotuțiu, n. 1928. Dumbrăvița: culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

⁵⁸ Inf. teren (2011). informatoare Ceuca Genuca (n. 1966), Salva, culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximinian

⁵⁹ Inf. teren (2009). Ana Runcan, n. 1930, Feldru, culegător Liana Nicoleta Cionca (Berbecari), studentă

Pe Valea Bârgăului inelele de logodnă erau puse, împreună cu câteva monede, într-o farfurie cu grâu; schimbându-le, tinerii mai întâreau o dată, ritual, învoiala la care au căzut la pețit. Vrerea lor de a se întrupa într-o nouă familie⁶⁰.

La Lunca Ilvei se puneau laolaltă mirii ai căror părinți erau în mejdă cu locurile. Părinții ziceau: „- Du-te, băiete, ia fata lui Cutare, că punem doar pământurile laolaltă, nu le mai stricăm și împrăștiem!”⁶¹. „Înainte la tomneală megeau numa' bărbați, femeii nu. Înainte-înainte, când eram eu de-nsurat, și mai înainte. Ele stăteau sub loitră... Nu era vremea așa înaintată ca amu! Acuma femeile au drepturi egale cu bărbatu'. Dar și trebuie să aibă. Un bărbat ar trebui să aibă trei femei!”⁶²

Zestrea mirilor din Tiha Bârgăului, la fel ca a celor din Năsăud și Zagra⁶³, era compusă din „*avere mișcătoare*” și „*avere nemișcătoare*”, dar și din „*norocul de la Dumnezeu*”, un „element” de zestre mai puțin obișnuit și nemaîntâlnit în documentele studiate, de fapt un soi de urare spusă de părinți, cu rol de binecuvântare a căsătoriei. Dacă din bunurile mobile ale „junilor” nu lipseau cei 2 boi și carul, „junele” erau înzestrate cu vaci (se precizează dacă sunt cu vițel sau gestante), juninci și oi (mari sau mici): „[...] iar din averea mișcătoare îi dau o vacă cu vițel și opt oi: 4 mari și 4 mici”⁶⁴. O pondere mult mai însemnată în quantumul zestrei tinerilor „căsătorinzi” din Tiha o avea însă averea imobilă, adică pământul, cuantificat în iugăre sau în zile de arătură și care de fân: „[...] din averea nemișcătoare, adică pământ din fânațul meu în Dealul Ursului loc de 5 care de fân [...] în mărime cam de 5 iugăre”⁶⁵, iar pentru identificarea exactă a lotului oferit, pe lângă indiciile toponimic, în textul documentului erau trecuți și vecinii: „[...] din averea nemișcătoare, din moșia lângă Ion Pavel Cionca, ca vecin, un jugher de pământ arător și fânaț”⁶⁶. În plus, pe lângă locurile de arat și fânaț, tinerii primeau și grădini cu pomi și case: „[...] casa și șura ca să le folosească dimpreună cu noi până trăim, iar după moartea noastră pentru vecie să fie a lor”⁶⁷.

Iată câteva exemple de zestre din Arhivele năsădene:

Nr. crt. 4-4/21864.

Numele mirelui: Vasele T. Onigoae; Părinții mirelui: Toader Onigoae.

Numele miresei: Ana V. Sceopul; Părinții miresei: Vasele Sceopul.

⁶⁰ Inf. teren (2012). Mateiu Ioana (n. 1944. Ilva Mică), locuiește la Rusu Bârgăului; culegători: Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

⁶¹ Inf. teren (2011). Bugnari Vasile Titus. n. 1935. Tomi Grigore Sidor, n. 1936, Irimie Onișim, n. 1941, Lunca Ilvei; culegători, Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

⁶² Inf. teren (2011). Șimionca Vasile, n. 1945, Pașc Dumitru, n. 1942, Pașc Ioana, n. 1945, Sebiș; culegători Vasile V. Filip și Menuț Maximilian

⁶³ Claudia Septimia Peteanu, *op. cit.*, p. 215

⁶⁴ ANDJBN, fond „, Oficiul parohial greco-catolic român Tiha Bârgăului”, *registru* 4, f. 16.

⁶⁵ Ibidem, f. 9.

⁶⁶ Ibidem, f. 14.

⁶⁷ Ibidem, f. 19.

Zestrea mirelui: 8 oi cu miei și o mână de 2 ani.

Semnează Toader Onigoae prin M. Grigoriția, notar.

Zestrea miresei: Doi junci de 2 ani și una junincă de 2 ani și una purcică de un an.

Semnează Vasele Sceopul prin M. Grigoriția, notar.

Nr. crt. 5-12/2 1864.

Numele mirelui: Onuțiu Gilliciu; Părinții mirelui: Ioan Gilliciu și Nastasia.

Numele miresei: Reveca M. Vîrtic; Părinții miresei: Nicolae Vîrtic.

Zestrea mirelui: Doi junci de 2 ani.

Semnează Ioan Gilliciu prin M. Grigoriția.

Zestrea miresei: Jumătate din locul din Lușca Cârstei, în Obcina, locul în Coasta Cionului între vecinul Dumitru Ecim din dios și sus, cu care se află fata îndestulită și nu va face pretențiune după moartea tate-sau.

Semnează Niculae Vîrtic prin M. Grigoriția.

Nr. crt. 6 -12/21864.

Numele mirelui: Ilie Gușîțieu; Părinții mirelui: Marinca Gușîțieu.

Numele miresei: Malicia Cucu; Părinții miresei: Paramon Cucu.

Zestrea mirelui: una vacă mârizată fără vițel, jumătate moșia din Rebrîșoara de la Vasele Gușîțieu și de aci 1/2 grădina și moșia care este.

Semnează Maria Gușîțieu prin M. Grigoriția.

Zestrea miresei: una junincă de doi ani.

Semnează Paramon Cucu prin M. Grigoriția.

Nr. crt. 7 – 3/31864.

Numele mirelui: Dumitru Ecim; Părinții mirelui: Nastașia Ecim.

Numele miresei: Irina Corui; Părinții miresei: Tănase Corui.

Zestrea mirelui: 2 junei de 3 ani, un cal, 20 de oi mari cu miei și partea din moșia părintescă.

Zestrea miresei: Parcela de pe Găci, din sus Tănase Meruțiu, la Hotar locul cel arătoriu de 34 orgi⁶⁸, de apus Pavel Rus și de către răsărit Pavel Corui, le dau fetei mele Irina.

Semnează Tănase Corui prin M. Grigoriția.

Nr. crt. 8-20/61864.

Numele mirelui: Tănase Todoran (Epure) din Năsăud; nu îi apar părinții.

Numele miresei: Nastasia Ivan (Pop); nu îi apar părinții.

Zestrea mirelui: Eu suscrisul mă învoiesc ca în cazul când a-și muri eu mai ante decât femeia mea Nastasia, să aibă ea dreptul de locuit în cămara casei cea de piatră, a 3-a

⁶⁸ Unitate de măsură, echivalentul a 1,92 m.

parte din grădina casei, de un car de mălai din locul de după Valea Podului și de un car de fân din locul din Lușca Cârstei să le folosească, – atunci când nu s-ar mărita, când s-ar mărita atunci, averea dănei prescrisă ca zestre.

Semnează Tănase Todoran.

Zestrea miresei: 10 cămeși cu pole cu tot, 4 perechi de pânzături, 2 peptare înfundate și unul unguresc, veșminte de pat: 7 perini îmbrăcate, 1 pilotă, 7 lepedee, 2 țoluri de lână, 4 fețe de masă, din care două sunt de lână și două de cânepă, 10 cingeață.

Nr. crt. 4 – 6/2 1865.

Numele mirelui: Niculae Androne din Năsăud; Părinții mirelui: Gacia Androne.

Numele miresei: Lionora Anton; Părinții miresei: George Anton.

Zestrea mirelui: nu are avere.

Zestrea miresei: Eu suscrisul dau fetei mele 2 boi de 6 ani care vin în proprietatea ei pe la Rusalele 1866, 1 vacă de 6 ani fără vițel, 20 de darabe de oi cu lapte, 1 scroafă cu 4 purcei, 1 car prost și un plug cu fiere cu tot.

Semnează Georg Anthon în prezența noastră Mihăilașiu, jude opidan și M. Grigoriția.⁶⁹

După ce au sosit „peșitorii” la mireasă și după ce au ocupat locurile oferite de stăpâna casei pe după masa, unul din oamenii feciorului, — nu părintele, — care se ține mai isteț, începe a vorbi, mănecând de la un obiect, prin a cărui desfășurare să poată ajunge în scurt la cererea fetei. Așa începe a vorbi, că nu știe cum și-au luat seama, cum nu, destul, că nu și-au adunat destul nutreț” și așa se tem, că nu va ajunge la vite. Soșind la acest punct, zice cam așa: „Am auzit, că d-voastră, oameni de omenie, aveți o clăie de otavă, care vă e de vândut, și tocmai acum, fiind vremea mai potrivită a-ți voi a o vinde; după-ce noi, cum știți și d-voastră, avem lipsă și clăia d-voastră ar fi chiar vâjită pentru noi, ne-am ruga să ne-o dați nouă, dacă cumva ne vom putea vâji cu târgul!”. Atunci începe părintele fetei: „Eu, ce-i drept, am o clăiță și mi-e de vândut d-apoi... ce se ține de mine, bucuros am face laolaltă, da să vedem ce-a mai zice și baba mea?... Tu babă, vină încoace! Ia, ce vreau oamenii ăștia de omenie...! Ce ai zice și tu?”. Atunci mama fetei fără multă ezitare zice: „D-apoi, oameni de omenie, ce-i scris de la D-zeu, omul nu poate strica, vi-om da.

Când cad de acord părinții mirelui dau mâna cu părinții fetei, însă nu cu mâna goală, ci acoperită cu poala sumanului sau a recălului adică a veșmântului din spate zicând „noroc să dea D-zeu!”⁷⁰ Cheamă apoi pe fată la masă, căci dânsa până aici — ca și cum nici n-ar auzi ce se petrece în casă — era ocupată pe la foc cu pregătirea mâncării, și venind și feciorul, fiind toți îmbrăcați cu pieptar și cu suman se declară împrumutat învoirea de a se căsători laolaltă. După aceasta dau mâinile drepte acoperite cu poala veșmântului sau barem cu o năframuță. Imediat după aceasta își dau și ceva semne de

⁶⁹ Claudia Septimia Peteanu, *op. cit.*, p. 215

⁷⁰ Ștefan Buzilă, Nunta la țaranul român din giurul Năsăudului în Tribuna, Sibiu, nr. 199, sâmbătă, 1/13 septembrie 1890, p. 789

credință, câte o batistă, ba unii dau chiar taleri. Semnele acestea se numesc *per emmentiam* „credință”.

Se întâmplă ca unele familii să pună pe foaie ca cel ce va strica legătura încheiată să plătească o anumită sumă de bani ca gloabă.

Nu arareori se întâmplă că până când la masă târguiesc despre zestre, unul din ai feciorului se scoală și, prefăcându-se că-și ia un cărbune în pipă, pune sub oalele de la foc câte o cârpă udă, ca să vadă observa-va socăcița sau nu, care de obicei e mama fetei, și așa să o cunoască oare femeie isteată e sau ba.

Mirele, de la timpul credinței până la cununie, mai în toată seara merge la viitoarea lui soție, o conduce la șezătoare, iar aici se pune lângă ea, îi deapănă de pe fus; îi ridică fusul, când îl scapă jos, și îi mai trage câteodată și cu ochiul. Mai însemnat e că o ține de povești, încât fata nici nu știe cum trece vremea. Dacă au trișcă (fluier) și joacă, atunci își joacă numai drăguța sa; iar când se duc din șezătoare, dânsul o petrece până acasă, unde după o îmbrățișare se despart. Se întâmplă câteodată, că fidanțarea se desface și atunci, se zice, că „au stricat”. Stricarea aceasta se întâmplă astfel, că muierea, eventual bărbatul, care a mers prima dată să se pețească, duce „credința” îndărăt și fără a mai istorisi nimic, e știut că toate relațiunile au încetat. Credința se poate trimite nu numai pe pețitori, ci pe orice persoană.

Dacă nu s-a stricat credința, atunci cuscii cei mari în coînțelegere cu cei mici (părinții feciorului și părinții fetei) decid un termen pentru cununie. Apropiindu-se din ce în ce termenul acesta, atât în casă la mireasa, cât și la mire, se observă o mișcare mai mare. Unul iese din casă, altul intră; unul îngrijește de una, altul de alta. Copiii întreabă pe părinți că unde se duce sora lor; până chiar și cei bătrâni se pare că se mișcă cu o mai mare vioiciune.

Tineri ce „se au dragi”,
foto Arhiva Ansamblului „Păunița”
din Sângeorz Băi

Scosul mirelui din casă la Agrieș

Scosul miresei din casă la Agrieș

Călăreți de pe Valea Sălăuței, foto arhiva Domnica Dologa

Alai de ne Bârgău. foto arhiva Nicolae Vrăsmas

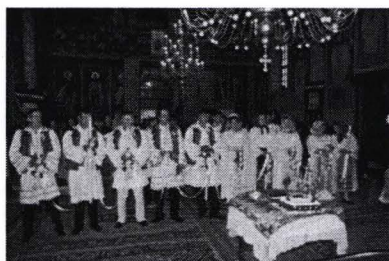
Feldru

Mărișelu

Dumbrăvița

Mirii și nănașii în Sfânta Biserică din Agrieș

Colacii ținuți deasupra capului la mirii din Feldru, foto arhiva CJC BN

Coșbuc

Bărgău

CĂMEȘA CIUMII

prof. Ana FILIP TOHATI

Până în urmă cu șapte-opt decenii, sătenii cunoșteau și practicau multe obiceiuri de vindecare a bolilor, atât la animale cât și la oameni. Unele practici există și astăzi: fierturile de plante, ceaiurile, legăturile cu rădăcini de plante amestecate cu miere sau spirt, unguentele pentru răni, lovituri sau „bube dulci” preparate din ceară, seu, miere, grăsime de urs etc. Femeile cunoșteau și colectau plante pentru bolile copiilor sau adulților, iar bărbații cunoșteau și preparau leacuri pentru animale. Mult folosite erau descântecele și vrăjile. Dintre descântece cel mai răspândit era stingerea „noilor”. Noii erau 9 cărbuni aprinși care se puneau într-o cană cu apă, iar apa aceasta era dată celui bolnav pentru a fi băută. Cărbunii erau numărați de la nouă în ordine descrescătoare. Femeia care descâta „noii”, descânta în versuri, rugând pe Dumnezeu să coboare asupra celui bolnav și să îl vindece. În unele descântece inserau uneori blesteme, dacă se bănuia că răul vine de la cineva care știe să facă farmece sau să deoache. Apa rămasă era aruncată pe tâtânile ușilor sau porților.

Dacă pentru folosirea plantelor medicinale și a altor produse se pot explica efectele binefăcătoare (chiar și pentru stingerea „noilor” se poate proba efectul binefăcător), pentru unele practici nu există nici o explicație cum este „datu cămeșii ciumii”.

Iată cum se proceda la confecționarea cămeșii ciumii, practică ce mi s-a povestit prin anii 1953-1954 de către bunica mea după tată, Varvara lui Codei, născută Drăgan, căsătorită Tohati și apoi Codău după moartea primului soț. Eram elevă în ciclul gimnazial și doamna profesoară de limba română, Silvia Prahase, ne-a cerut să scriem de la bunici sau orice alți bătrâni, cântece, strigături, descântece, basme. Cum bunica Varvara era pe atunci socăciță la nunți, botezuri, clăci, ea cunoștea tot felul de cântece, strigături de pe hotar, strigături la găină sau „în prag” la tinerii căsătoriți. Doamna profesoară m-a lăudat în fața clasei și m-a rugat s-o întreb pe bunica Varvara și alte obiceiuri „din bătrâni”: vrăji, descântece, obiceiuri legate de munca la câmp, la păstorit, brăcuit, cules etc. Așa am aflat cum se făcea și se da **cămeșa ciumii**. Mulți termeni îmi erau necunoscuți dar i-am transcris după dictarea bunicii. Nouă femei văduve, „iertate” se adunau într-o casă mai mărginașă din sat și hotărau să se adune în secret într-o noapte, de preferință cu lună plină și fiecare să ducă fuioare, cîlți, caiere, vârtelniță, urzoi și stative. Tot atunci hotărau ca doi feciori să păzească casa, iar câțiva bărbați să stea prin preajmă ca să nu lase pe nimeni să se apropie de casa în care se lucra cămeșa ciumii. În noaptea numită se adunau toate nouă, cu materialele și uneltele trebuincioase la casa respectivă. Geamurile erau acoperite ca să nu răzbată nici o rază de lumină de la lampă. Când pe cer apărea prima stea se apucau de lucru. Din acel moment nu aveau voie să scoată nici măcar un cuvânt. Se înțelegeau doar din priviri și semne discrete. Mai întâi torceau fuiorul pentru urzeală și urzeau o teară de 9 coți. Apoi 4 femei instalau urzeala în stative, iar

celelalte 5 torceau călții pentru „bătătură”. Femeile țeseau pe rând o pânză rudimentară cu noduri și lătunoaie. Când pânza era gata se croia o cămașă cu un croi foarte simplu: din 7 coți se făcea cămașa și din 2 coți se făceau mânecile. „Oriocii” rămași din urzeală erau folosiți ca ață de cusut la cămașă. La al doilea cântat al cocoșilor, cămașa trebuia să fie gata. Femeile îmbrăcau cămașa pe un rășchitor, ieșeau cu ea în tindă și băteau în ușă. Cei doi feciori care au păzit casa luau rășchitorul pe care cămașa stătea ca pe un umăraș, își puneau câte o secure pe braț și plecau la o „răscruce de hotare”, adică la intersecția mejdei dintre localitățile învecinate. Acolo făceau o gaură în pământ cu securile și înfigeau rășchitorul, bătând apoi pământul în jur pentru a fixa rășchitorul ca să stea în poziție dreaptă, să poată fi zărit de departe de ciumă sau de holeră. Când se apropia ciuma de sat vedea cămașa, se bucura de darul făcut de oameni și pleca în altă parte.

Cei doi feciori nu aveau voie să vorbească nimic între ei nici când duceau cămașa, nici când se întorceau. Abia când ajungeau la casa unde s-a confecționat cămașa puteau vorbi ei și cele 9 lucrătoare care, pe parcursul ducerii cămășii, ingenuuncheau și se rugau în gând să fie ferit satul de molimă. La întoarcere băteau în ușă și ziceau:

„Sunteți lăsate, de blestem dezlegate,
Ați lucrat din greu, ne-ați scăpat de rău”.

Există și descântecul Cămeșii ciumii:

„Nouă femei bătrâne, care știu rostu la lume,
Nouă femei iertate, de lume uitate
La amproor s-o sfătuit, și cămeș-o hotărât.
Între ele n-o grăit, până lucru o isprăvit,
Nici cântat și nici poveste, ciuma să nu prindă veste,
S-o tors cu spor 9 caiere de fuior,
Pe 9 fuse de ulm, să fie firu bun,
Pe 9 fire de mesteacăn, să fie firu țeapăn,
Și-o depănat pe depănătoare de lemn uscat,
Și-o făcut 9 gheme, între ele să nu semene,
În umbra morții, în toiul nopții,
Teară de 9 coți o urzit, și-o nevedit,
Prin ița dinainte, cu firu în dinte,
Prin ița dinapoi, pânză cu lătunoi,
Cu fuior în urzitură, și cu cîlt în bătătură,
Se rostuiesc ițele și bat cu spor brâglele.
Lucrau bine și cu spor, să le fie de ajutor,
Lucrau bine și cu grabă, ciuma să fie îmbrăcată,
Să nu fie supărată, în sat la noi să nu cate,

Să se duc-n altă parte.
În puterea nopții, în umbra morții,
O scos pânză nouă, lungă de coți 9.
La primu cântat, din pânză o tăiat,
Cămeșa-n 9 lați, cu lați despicați,
Cu mâneci legate cu gura în spate,
Cu poale-ncrețite, cu orioi cusute.
Și-o cusut cu ață de in, să taie a ciumii verin,
Cu ață de in neagră, să taie a ciumii otravă.
La al doilea cântat cămeșa s-o gătat.
Doi feciori frumoși, harnici, nefricoși,
O luat cămeșa rară, s-o ducă în margini de hotară.

Ș-apoi o blestemat:

Să fii ciumă blăstămată, să nu mai vii niciodată.
Să-ți sece ciuma urma, cum ai vrut să iei viața,
Să te duci ciumă pe vânt să nu ai loc pe pământ,
Să te duci ciumă în lumea mare să nu mai ai loc sub soare,
Ca fusăle aiestea să te uști, din otrava ta să guști,
Să n-ai ciumă noroc,
Să te culeagă cineva și să te pună pe foc.
Urma ta să se stârpească,
Nici numele să nu ți se mai pomenească.”

Înainte de a pleca, femeile strângeau toate resturile de călți, de fuior, orioi și le puneau pe foc, își spălau toate uneltele cu care au lucrat și plecau în mare taină pe la casele lor să nu fie zărite de nimeni. Nu-și luau uneltele, ci le lăsau la casa respectivă, iar apoi și le recuperau pe rând fără ca nimeni să știe că la acea casă s-a făcut cămeșa ciumii.

Am aflat mai târziu că s-a confecționat cămeșa ciumii împotriva războiului în toamna anului 1940 într-o casă pe Groși, apoi în 1947 împotriva secetei și foametei, iar ultima dată prin anii 1955-1956, când mulți oameni au fost arestați de comuniști și duși la canal, cămașa s-a dat ciumei comuniste. Ultima cămașă s-a făcut la o casă în foarte mare taină, deoarece dacă s-ar fi descoperit ce făceau cele 9 femei ele ar fi putut plăti cu viața.

Astăzi a rămas doar expresia de glumă „a lucrat ca la cămașa ciumii”. Se zice atunci când mai multe femei lucrează la acea cămașă ca s-o termine într-un timp foarte scurt: două femei cos mânecile, alta latul din față, alta gulerul și alta o assemblează.

Mai târziu, în anii studenției, am aflat că acest obicei se practica în trecut pe întreg spațiul românesc, dar se pare că a dispărut de peste tot.

MONOGRAFICA

TEZAU DOCUMENTAR REFERITOR LA TRECUTUL/ISTORIA COMUNEI ILVA-MARE

prof. Pavel BERENGEA
dr. Adrian ONOFREIU

Îndemn la publicarea unor schițe monografice referitoare la trecutul localității Ilva –Mare ne-a fost afirmația cuprinsă în prima încercare tipărită de acest fel. „Istории, date, documente s-au alte scrisori vechi, care se arete de când e făcută comuna și sf. biserică nu se află nicăiri, fără numai ce spun bătrânii că au auzit de la părinții și moșii lor” – sublinia la 1863 forstwart-ul/slujitorul pădurii, Paul Gălan din localitate. și tot el arăta, citându-l pe autor, Pavel Gălan, scopul pentru care s-a învrednicit la acest travaliu, deși era doar econom, anume „deci dară ca nu cumva nici de noi să nu rămâie ceva scrisoare am socotit, cu ajutorul lui Dumnezeu să-mi dau osteneală și să fac, încă până-ce trăiesc puțini bătrâni din bălălia lui Napoleon cel mare, o scurtă istorie a comunei, care să cuprindă în șine, despre sat, hotar și biserici și alte și alte ... ceva știință”¹.

Afirmația, consemnată în anul 1863 definea preocupări livești constante și continue într-o zonă în care cultivarea cunoașterii trecutului, ca și valorificarea acestuia prin consemnarea în „istorii” s-au conturat în curgerea timpului și a devenit o atitudine comportamentală²

Rămasă în manuscris vreme de două generații, osârdia lui Pavel Gălan a văzut pentru prima dată lumina tiparului în „tehnica” binecunoscută în zona Năsăudului. În anul 1892, profesorul Grigore Borgovan – de altfel, școlit aici – a beneficiat atât de textul manuscris, cât și de cunoașterea realităților la fața locului. A rezultat o „prelucrare” specifică epocii, care a avut un oarecare succes, datorită relevanței periodicelor în care a fost tipărită³.

¹ *Istoria comunei Ilva-Mare*, editor Ieronim Slăvoacă, Ed. Parohiei, Bistrița, 1906, p. 6.

² Este suficient să amintim doar îndemnul - poate nu întâmplător, din același an 1863 – al vicarului Năsăudului. „Sunt 10 ani de când se tot vorbește că se va compune Istoria Regimentului nostrum – preciza vicarul Grigore Moisil în circulara din 12 martie 1863 – și nimeni nu se apucă de dânsa să o compue”. Amintind apoi de apropiatul jubileu – 100 de ani de la înființarea regimentului – vicarul încheia cu apelul la unirea eforturilor, deoarece „se cade astăzi de a o serba de către fiii acelora grăniceri și datele de lipsă le vom compune în Istoria”. Și vicarul încheia cu îndemn care-l regăsim și în motivația autorului istoriei Ilvei-Mari, acela ca „datele să se culeagă până se mai află veterani, serviți și umblați prin taberi”; apud. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, Ed. Enciclopedică, București, 2006, pp. 31-32, nota 30.

³ „Revista Nouă”, București, 1892, V, nr. 8-9, pp. 341-349; „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, 1892, LV, nr. 202, 13/25 septembrie, pp. 1-3, nr. 207, 20 sept/2 oct. 1892, pp. 1-5.

În anul 1906, preotul Ieronim Slăvoacă a publicat, mai întâi, sub formă de foileton, manuscrisul original. După modelul de atunci, a adunat fasciculele și le-a tipărit ca lucrare de sine stătătoare⁴.

În schimb, în anul 1911, „compilerul” Grigore Borgovan a modificat ușor titlul din 1892 și a publicat manuscrisul în alt periodic, cu relevanță mai ales în Transilvania⁵.

Acestea sunt, condensate, „avatarurile” primului manuscris publicat referitor la trecutul localității Ilva-Mare⁶.

Ceea ce nu s-a spus până acum este efortul trudnic a două din personajele implicate în editarea manuscrisului. Primul, Nestor Șimon, deși amintit în câteva fugare note de subsol, a „călcat” cu acribia și pasiunea-i recunoscută întregul material primit de la Ieronim Slăvoacă, l-a corectat, aranjat și apoi i-a definit valoarea. Nu întâmplător, arăta la 15 decembrie 1891 că „documentele până aici specificate⁷ le-am citit și studiat, apoi cele mai stricate le-am lipit cu hârtie și le-am cusut aici cu mare grijă, ca să nu se desfacă de oaltă și să se piardă. *E rugat ori cine va frunzări prin ele să respecte sigilarea lor, căci, deși nu toate, dar unele documente sunt rare și așa, își au prețul lor istoric* (s.n.). Nestor Șimon, secretar și controlor la fondurile foste grănicerești⁸.

Tot lui Nestor Șimon îi datorăm și interesante considerații referitoare la conținut și observațiile făcute, inclusiv îndemnul ca truda dintru început să fie

⁴ „Revista Bistriței”, Bistrița, Nr. 26, 1/14 iulie, pp. 1-2; Nr. 27, 8/21 iulie, pp. 1-2; Nr. 28, 15/28 iulie, pp. 1-2; Nr. 29, 22 iulie/4 august, pp. 1-2; Nr. 30, 28 iulie/11 august, pp. 1-2; Nr. 31, 5/18 august, pp. 1-2; Nr. 32, 12/25 august, pp. 1-2. Vezi titlul lucrării *supra*, p. 1, nota 1. Procedul era frecvent uzitat în epocă, de acea și formatul adaptat la colile de tipar ale ziarelor, mult mai mic decât cel obișnuit; vezi doar Nestor Șimon, *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui*, Năsăud, 1911, lucrare care adună materialul publicat în foileton în același periodic bistrițean în anii 1906-1907. Trebuie să subliniem modul corect în care a procedat preotul Ieronim Slăvoacă, care și-a asumat doar rolul de *editor* și unele sumare considerații introductive.

⁵ „Transilvania”, Sibiu, XLII, 1911, nr. 1, ianuarie-februarie.

⁶ Însușim aici consemnările la subiect făcute de Anton Coșbuc, la A.N.B-N., fond *Anton Coșbuc*, d. 87, 75 f; Onisim Filipoiu, „Precursori al monografiilor năsădene”, în „Ecoul”, Bistrița, III, nr. 133, sâmbătă, 18 iulie 1970, p. 6; Pavel Berengea, Olimpia Berengea, „**Istoria comunei Ilva-Mare** a lui Pavel Gălan-o monografie uitată”, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, XII, 2007, pp. 295-308; Caludia Septimia Peteanu, „Primele încercări monografice ale comunităților năsădene foste grănicerești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Ibidem*, 14, 2009, pp. 55-66, reluat în Nestor Șimon, *Schițe monografice ale localităților din fostul Regiment II român de graniță de la Năsăud*, editori Adrian Onofreiu, Claudia Septimia Sabău, Mircea Prahase, Ed. Eikon, 2014, pp. 18-19.

⁷ Vezi anexa I.

⁸ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, colecția *Gălan-Slăvoacă*, d. 1. f. 1; în continuare, A.N.B-N., fond/colecție....d...

continuată.⁹ În final, încheia cu îndemnul ca manuscrisul să fie păstrat cu grijă, ca dovadă a zelului celor de rând, de fapt cei care făureau și consemnau în același timp, trecutul.

„*Istoria parohiei Ilvei Mare*, care e scrisă de parohul Grigore Gălan în 21 iulie 1840, aflându-se după ce am finit eu examinarea acestei istorii, fiindcă încă se ține în legătură cu această scriere – scria la 26 decembrie 1891 Nestor Șimon - o am lipit-o de hârtia următoare, ca nu cumva să se prăpădească. Ea constă din o jumătate de coală de hârtie, scrisă numai pe o față¹⁰.”

Ca parte întregitoare a *Istoriei parohiei Ilva Mare*, încâtva poate servi și o colecțiune de documente istorice, pe care asemenea, le-am cusut laolaltă. Toate trebuie păstrate ca un tezaur scump și ca documente, cum că bătrânii noștri grănițeri, cu mai puțină învățătură, au făcut cu mult mai mult decât atâția și atâția profesori diplomați și Dr. de filozofie, avocați, juzi, etc. Veni-va timpul când fieștecare își va căpăta testimoniul meritat¹¹.

Se părea că aceasta era singura sursă documentară despre trecutul localității, care a fost și publicată. Cercetări mai recente, ca și întâmplarea – cu rol uneori important în descifrarea tainelor trecutului – au făcut să fie identificate noi contribuții la această temă.

Prima se datorează unui alt împătimit pentru trecutul localității, învățătorul Sas Onisim, care și-a ocupat postul în localitate începând cu 26 septembrie 1893.

Elaborată în contextul interesului crescând față de acest tip de lucrări, stimulat de concursul inițiat de „tinerimea română din Sibiu pentru monografiile comunelor

⁹ „*Istoria comunei Ilva Mare* ce urmează pe paginile următoare (sic!), scrisă de Paul Gălan în anul 1863 mi s-a dat mie spre folosire. Ea constă – preciza la 10 decembrie 1891 Șimon - din doi fasciculi (Heft) laolaltă, 12 coli, pe care eu le-am cusut într-una și le-am paginat. În câteva locuri am făcut niște note marginale, parte, spre a întări cele scrise, parte, în unele locuri, spre a corecta unele date care, pe baza documentelor ce le posed, nu sunt scrise tocmai corect. Astăzi se află scrisă această istorie până la pag. 43, § 83 inclusiv, ca continuare, e scris pe un pătrar de hârtie separat, § 84-89 (Porțiune reprodusă de noi la sfârșitul ediției din 1906, aparținând preotului Ieronim Slăvoacă). Ar fi de dorit ca această istorie corectată în multe privințe să se continue de parohul locului și a nu scrie numai pe petice de hârtie, care se pierd. *O astfel de istorie, deși scrisă numai pe tradițiune, e un tezaur scump pentru generațiunile ce vor urma*”; apud. *Ibidem*, f. 3.

¹⁰ Păstrată în *Ibidem*, f. 4. La subsol are următoarea interogativă și interesantă adnotare, corespunzătoare adnotării editorului Ieronim Slăvoacă, din *Istoria parohiei Ilva-Mare*, Editura Parohiei, Bistrița, 1906, p. 6, nota din 4 XII 1897: „Prin urmare, oamenii se țineau de religiunea ortodoxă (orientală) și, numai după militarizare, se uniră; interesant ar fi să se știe, când și cum s-a făcut trecerea la religiunea românească unită? Ilva Mare, 3 august 1892; Gr. Borgovan, prof și director în România”.

¹¹ *Ibidem*, f. 3/r.

comitatului Sibiu”¹², de o inițiativă asemănătoare, de astă dată a Comitetul Central al „Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiu”¹³ sau, poate, de aceea a ASTREI din anul 1903 și 1907¹⁴, schița monografică se prezintă ca una elaborată, cu obiective clare de atins și care sunt apoi detaliate în cele secundare.

Ne aflăm astfel în fața unei elaborări încheiate, care am structurat-o în următoarele teme principale: descrierea instituțiilor – atâtea câte erau – a hotarului, atât cel intravilan, cât și a celui depărtat, alcătuit din munți de pășunat și păduri, creșterea animalelor – ocupație de bază aici, populația – definită cu termenul generic de națiuni, meseriașii, portul și obiceiurile, școala – cu o mare extensie a spațiului acordat, biserica, enumerarea familiilor, potrivit consemnările din anul 1783 și în final, considerații referitoare la aspectul general al localității, sistematizare, descrierea caselor și a dotărilor acestora.

În total, o abordare complexă, realizată undeva la cumpăna veacurilor XIX-XX, de către un calificat și atent observator al realităților locale, cât și bun cunoscător al abordărilor asemănătoare, cel puțin din Transilvania.

La distanță de o generație, în anul 1938, slujitorii bisericii, Aurel Feștilă și Ilare Cătuna, au elaborat o altă schiță monografică a localității¹⁵. Bineînțeles, accentul ale fost pus pe reconstituirea aspectelor din trecutul bisericii, prin prezentarea etapelor de construire, de înființare a unei noi parohii, în Luncă. Nu lipsesc portrete amănunțite a slujitorilor acesteia, ca și a prezentării practicii religioase a enoriașilor, dar nu sunt omise și interesante considerații și consemnări privind proprietatea, școala, populația cu trăsăturile ei atitudinale, toate, până în anul în care a fost întocmită.

Cele trei încercări monografice¹⁶ arată preocuparea oamenilor de aici pentru a consemna și restitui pentru viitorime, trecutul. Ele ne oferă o imagine cuprinzătoare a localității în devenirea ei, de-a lungul timpului. Cu siguranță, au impulsionat și alte modele atitudinale și realizări practice, în localități care aparțineau aceleași „matrice” spirituale, „granița” militară năsăudeană.

Editorii au păstrat, în mare măsură, limbajul și exprimarea din epoca în care au fost realizate, pentru a transmite crâmpoie, așa cum au fost, din viața înaintașilor. Acolo unde s-a simțit nevoia, am intervenit în note de subsol, pentru a lărgi aria informațiilor sau a oferi și alte surse documentare. În aceeași măsură, intervențiile au

¹² Cea mai cunoscută lucrare premiată a fost cea a lui Romul Simu, *Monografia comunei Orlat scrisă de.... învățător în Orlat, Șibiiu*, Institutul Tipografic T. Liviu Albin, 1895.

¹³ Vezi anexa nr. 2.

¹⁴ Vezi chestionarul în „Revista Bistriței”, Bistrița, I, nr. 7, 15/28 februarie 1903, p. 3.

¹⁵ Ca răspuns la un chestionar al forurilor ecleziastice superioare, asemănător celui din anul 1911; vezi anexa 3. Un alt exemplu, la A.N.B-N., fond *Oficiul parohial greco-catolic Mureșenii-Bărgăului*, reg. inv. nr. 18.

¹⁶ Referințe bibliografice, astfel: Pavel Gălan, la Mircea Vlădică, *Ilveni în vâltoarea vremurilor. File de istorie*, Napoca Star, Cluj-Napoca, 2002, pp. 65-67; Onisim Sas, *Ibidem*, pp. 80-82; Ieronim Slăvoacă, *Ibidem*, 70-71.

vizat și explicarea unor cuvinte și expresii care pot pune la grea încercare cititorul de azi în descifrarea și înțelegerea lor.

Pentru argumentarea structurii și a tehnicilor de lucru, am postat în anexe unele posibile modele de inspirație, în principal, chestionare din perioada în care au fost realizate încercările monografice. La acestea am adăugat un set de documente, începând cu „sentința” Comisiei reglatoare de proprietate, din 6 decembrie 1862, care oferă oglinda averii localității, câștigată de la erariul habsburgic după o înfruntare de peste un deceniu¹⁷ și continuând cu câteva documente referitoare la construcția bisericii și averea acesteia¹⁸. Am încheiat cu o „schiță” monografică realizată la cumpăna veacurilor, de neobositul căutător și truditor al istoriei locurilor, Nestor Șimon¹⁹.

Speranța noastră, ca și a celor pe care-i redescoperim pentru cei interesați, se așează în aceeași credință dintru început, că am lăsat și noiceva știință!

Document 1.

ISTORIA PAROCHIEI ILVA-MARE

Cuvântul editorului

Îndemnul de a publica și tipări aceste scurte istorioare, despre trecutul comunei mele natale Ilva-mare, l-am luat de la însăși prețuita "Revista Bistriței" carea, mai ales dela reapărarea ei, a publicat și publică cu plăcere ori-ce informații de interes pentru ținutul nostru.

Scopul – n-a fost nici preamărirea acestor nepretențioși muncitori, nici gloria proprie – ci singura dorință, ca urmașii foștilor grănișeri, se afle din aceste fidele scrieri: pe originarii intemeietori și locuitori al acestei comune; pe conducătorii bisericești, militari și civili. Se afle mai departe modul de traiu portul și obiceiurile înaintașilor noștri; precum și jerfele aduse de dânșii pentru lege, limbă și moșie.

Comparând (asemănând) trecutul cu prezentul, vom afla că multe datini și obiceiuri bune, parte s-au schimbat, parte s-au înlocuit cu altele (modernizat).

Așa de exemplu, portul îl aflăm corcit. Sumanele cele de parade negre măiestoase, - l-au părăsit de tot, - încât generația mai tineră, nici nu le cunoaște. În locul lor au introdus surtucele (chiturile) de lână albă sau neagră, cari ce e drept sunt mai ușoare și potrivite pentru lucru, dar nu așa impunătoare și sărbătorești. De câțiva ani încoace, încep și pe acestea a le înlocui cu niște bluze de horă, cumpărate de pe șatre cu bani scumpi, cele mai multe coapte, de prin magazinuri, încât după ce le poartă câteva săptămâni le vezi rupte în coate, spânzurând zdranțe din ele.

¹⁷ Vezi anexa nr. 4.

¹⁸ Vezi anele nr. 5-9.

¹⁹ Vezi anexa nr. 10.

Aflăm mai departe că mulți urmași uşuratici, lăcomând la arginții lui Iuda, - au vândut căsuța și grădina părintească, pentru care tatăl seu și moșul seu, multă străpășă au făcut, multă foame au răbdat, în mâni străine. În cât bieții antecesori (înaintași) dacă s-ar scula din locul lor de odihnă la care s-au coborât poate-că liniștiți, că ceace au agonisit se va păstra, căutându-și casa nu o cunoaște, fiind cu firmă străină, lor necunoscută. Cred că atari indivizi nesocotitori, - vor avea grea muștrare – când se vor revedea în cealaltă patrie cu părinții lor.

Deci, dorința mea ar fi, că tot ce aflam bun de la înaintașii noștri se susținem, șilindu-ne a ne apăra și păstra cu deosebire limba, legea și moșia erezită dela dâșșii.

Ilva-mare, Septembrie 1906

Jeronim Slavocă, preot

Satul Ilva-mare, s-a început în anul 1710 și s-a adunat la olaltă la venirea militarilor în 1762. Biserica e făcută de 130 ani. Preot a fost întâiu Popa Niculai sfințit în Moldova, care la facerea militarilor iarăși s-a dus acolo, unde a și murit. Al 2-lea Popa Vasile Rînja, sfințit de D. Episcop Pavel Aron și a murit înainte de 50 ani, în parohie. Al 3-lea Popa Oprea fu sfințit de D. Episcop Maior și a murit în parohie, înainte de 29 ani. După dânsul a urmat mai jos iscălitul Grigore Galan și sunt sfințit de E. D. Episcop Bobb la anul 1815.

Satul a fost suspus înainte de militărie orașului Bistrița. Milităria am luat-o de bună voie la anul 1762. Domnii ofițiri din stație au fost: D. Lieut. : Beloni, Frohlich, Kovaciovici, Cap, Daniil, Orla, Mehech, Gotz, Brukner, Puika, Finger, Hippel, Leon Popp, Todikă, Nihalasch, D. Stegar Runcan, D. Lieut: Orbes, Raichel, D. Stegar Ratnofay și acest de acum D. Lieut Franz Potyo.

Ani roditori au fost tot pe o formă, afară de anii cei neroditori 1816-1817. Nerodirea lor a urmat din frig și din ploi. Bucatele erau scumpe, merța era cu 14 florenți de aramă. Oamenii s-au ajutat cu bucatele de la înălțatul împărat și cu bucatele din Bucovina. Boli vrednice de însemnat a fost la anul 1806 vărsat, la anul 1831 iar a fost vărsat.

Domni mari au cercat satul E.S..D. Vlădic Iuon Bobb, la canonica vizitație în anul 1804. În anul 1840 a fost Episcopul Lemeny.

Ilva-mare, în 21 iulie 1840

Grigore Gallan, paroch m. p.

Notă. Rînjă îi zicea la tatăl popii Vasile. D-l Lupciai not.penzionat în loc, mi-a spus că Ștefan Strugar i-ar fi enarat, cumcă moșul lui (a lui Ștefan), Cifor Strugariu era păcurar în "Lala", iar Rînja era baciul când a venit Pinteazul viteazul pe acolo cu 12 tovarăși dela mănăstirea Neamțului din Moldova, pe 12 cai. În vârful Găgilor au poposit și după-ce au ospătat cu o oaie bună grasă dată de baciul feartă și adusă de el în căldare în vârful Găgilor și au lăsat caii acolo, căci nu-i puteau mîna mai departe peste munți fiind și de alt fel toți spetiți. Iar baciului Rînja i-au umplut cușma cu

galbini, de unde devenind bogat și-a dat băietul, pe Vasile la școală și apoi l-a făcut popă.

4 XII 1897

Preotul Slăvoacă

Istории, date, documente s-au (sic!) alte scrisori vechi, care se arete de când e făcută comuna și sf. biserică nu se află nicăiri, fără numai ce spun bătrânii că au auzit de la părinții și moșii lor.

Deci dară ca nu cumva nici de noi să nu rămâie ceva scrisoare am socotit, cu ajutorul lui Dumnezeu să-mi dau osteneală și să fac, încă până-ce trăiesc puțini bătrâni din bătaia lui Napoleon cel mare, o scurtă istorie a comunei, care să cuprindă în șine, despre sat, hotar și biserici și alte și alte ... ceva știință.

Mai nainte de toate vreau a face tuturor cetitorilor cunoscut, că această scurtă istorie s-a făcut cu binecuvântarea și porunca D-lui preot Ioan Gallan, prin fratele Pavel Gallan, care e numai econom și de s-ar întâmpla unele greșele împotriva ortografiei sau a compunerii vorbirei ori a cinstei cuiva, mă rog să nu luați de lucru de rău, că tot omul e pătimăș apoi nici o istorie nu e de ajuns cu compunerea întâi, fără mai trebuie a 2-a ba uneori și a 3-a dacă n-ai nici o scrisoare batăr cât de rea după care să te întogmești.

Ilva-mare, în 1 ianuarie 1863.

Paul Gallan m. p., k. k. Forstwart²⁰.

Dintre 44 de comune, care s-au ținut înainte de anul 1851 de Regimentul de graniță al 2-lea românesc, este comuna Ilva Mare, una dintre cele mai însemnate.

Numele Ilva-mare îl are de la apa Iluța (Ilva) care izvorăște peste drumul cel mare al Bârgăului între Tihuța și Măgura Calului, unde peste drum este un pod însemnat, curge prin hotarul Ilvei Mari, Măgura, St – Iosif și se sfârșește din jos de Ilva Mică în Someș. Apa Iluța nu e apă de munți, iute și bună de plutit, ci e apă de tinoave²¹ și pădure, moale și cu petri moi.

Hotarul Ilvei Mari a cui a fost din început și de unde s-a tras nu se știe, fără spun bătrânii că a fost pustiu, neîmpărțit, dar precum se cunoaște după moșiile cele mai vechi, comuna Maieru avea mult mai multe moșii și ei au trebuit în cât și cum să-l fi stăpânit, după cum arată o conscripție de la anul 1740 din Maieru, că Recele cu locuitorii lui era predat la Maieru.

Cel dităiu locuitor din sus de comuna Ilva-mare a fost Toma Miclaus, acesta a venit june din Maieru având o pricină cu părinții lui la anul 1730. S-a așezat în „Lunca Miclăușenilor” sub „Piatra Leșului”²² într-o prelucă în mijlocul pădurilor,

²⁰ Oficiant silvanal – n. ed.

²¹ Apă acidă, de turbărie.

²² Piatra Leșului spunea fostul notariu Lupșai cum că are numirea de acolo, că pe timpuri când leșii (polonii) erau tributari la Turci aveau în tot anul să deie anumit număr de capete de șoimi.

dintâiu numai cu vre-o două capre, a trăit din lapte, vânat și pescuit nu avea drum până la el fără hâțași și locuitorii de pe Recele l-au colăcit tatălui său în Maierucă nu știa de perirea lui nimenea.

De la 1730 până la 1750 au venit lângă pomenitul Toma următoarele familii, care s-au așezat pe hotarul Ilvei Mari și anume:

1. *Șita* ori *Constantin*, aceștia au fost 4 frați: Grigore Șita, unde-s acum Gălănesci, Toader Șita, acum Gojoae ori vatra lui Dare, Login Șita ori acum Zaharieni, Constantineni, a 4-a frate Popa Vasile, unde-i acum Domide Șidor Pop. – *Șita* le-a venit numele după femeie, dar de origine le-a fost Constantin, familie din Maieru, dar veniți la moșia lor.

2. *Lorințenii*, au fost 2 frați, Vasile și Doroftei. Vatra le-a fost unde-i acum Petre Pop Macavei.

3. *Hanganii* s-au dus în Moldova și pe moșia lor a venit Rauca din Maieru, din care se trage Ioan Andron Constantin.

4. La Valea Leșului a fost *Mușină* care s-a dus în Moldova și a venit pe vatra aceea Alboi din Rodna.

5. *Cirenii* au fost pe Recele dintâiu, mai târziu a căpătat moșia lui Dranca dinsus de Valea Leșului.

6. *Miclăușenii* șed pe vatra lui Toma din care se trag și de viță.

7. *Boșganii* ori *Șiminicanii* se trag din Bârgău și-s așezați pe moșia lui Iacob Jucanu.

8. *Marcu Leșan* a avut casă lângă Ursoaia, acești Leșeni se trag din el.

9. Locul Cornilă Slăvoacă la Cucureasa a fost a unui Gojoaie, car a avut 2 fete, una măritată după Ion Zlăvoacă Știopu alta după Vasile Sas socrul Mărtienoaiei. Gojoaie încă s-a dus în Moldova.

10. Unde-s acum *Botenii* la valea calului a fost tot a Zlăvocenilor, partea după un frate. Acesta Zlăvoacă a ținut muiere din Măgură și apoi după femeie le-a zis Boteni. Zlăvocenii s-au tras din Leș. De acolo au și Valea Măgurii.

Pe Luncă n-au fost alte case, fără tot pădure și aceste case s-au chiebat ori numit case în poieni.

11. La „Hașca” a șezut Andrei Ureche din Maieru din care se trag Urechenii. Acesta a avut 4 feciori, unul s-a dus în Moldova, anume Dare, Toader n-a fost înșurat, Vasile a avut 4 fete, din care se trage Tănasă Tomi. Apoi al 4-lea fecior Precup, a avut 4 fecior. Acest Precup a umblat toate taberile.

12. Furdui Toader a șezut la Hașca Popii Grigore Gallan. A fost catană bună și a murit în tabăra Burcușului, de el a rămas fata Dochia care a ținut-o Nacu, pe care se află familia preotului Grigore Gallan. Mozavir a ținut baba lui Toader Furdui și a avut casă sub „Dealul Huhului”.

Deci veneau Leșii la vânat de șoimi la piatra aceasta, unde spun vecinii că și acum ar fi. Preot Slăvoacă.

13. Grigore Pușcuție pe valea Pușcuțienilor din care a rămas Senia, din care se trage familia lui Lăzăruț. Lăzăruț a fost din Bârgău.

14. Hoban Scridon s-au tras din St. – Georz, a fost familie bună și cătane bune Ioan și Oprea Scridon.

15. Bocenii au fost 6 frați, familie veche. Leonte, Grigore, Doroftei, un frate unde-i Quartirul Erarial, cei 2 din urmă au șesut unde-i biserica și Sgriban, pe unul l-a chemat Niculai.

16. Costan Buburuzan a fost din Leșu, a șezut tot pe aceasta vatră unde-s Buburuzenii.

17. Scridon Tomegea și cu Todose Tomegea au fost frați. Pe moșia lui Scridon a rămas Tomegenii. Pe moșia lui Todose care s-a dus în Moldova au încăput Sucilenii. Ei au fost din Bârgău.

18. Luchița a avut casă lângă livada lui Mașteiu Sucilă, vatra a rămas a Șiminicanilor.

19. Ioan Gallan de viță Leah a venit pe Ilva din Leșu și a luat o fată a lui Grigore Șita Constantin.

20. Strămoșul Cătunenilor a fost bănățean. Cu femeia cea dintâiu, cu care a venit din Bânat a făcut pe Ioan Doboș moșul lui Nița, Oprea și Iftode cu George. Cu a doua femeie a făcut pe Doroftei Dăniloiaie și Damian. Damian a fost scris pe Moșia lui Ruscuție.

21. Toader Zlăvoacă moșul Nichi și a lui Ilie Zlăvoacă tot în vatra aceasta i-a fost casa. Toader a avut pe George Zlăvoaca, care apoi a avut pe Nica (Ioan) și Ilie, iar George a murit ca soldat în Arad.

22. Costantin Feștilă a avut 2 feciori, Dumitru și Ioan. Dumitru a făcut pe Șidor și Ioan. Ioan a făcut pe Chifor și Grigore. Vatra le-a fost sub biserică. Familie veche.

23. Simion Moldovan croitorul a ținut o soră a lui Chifor Miclăuș. N-au avut prunci și a scris pe Grigani din Rusu Bârgăului pe vatra lor.

24. Vasile Pop, care a fost întâiași dată diac (cantor) pe Ilva Mare, a fost din Rodna. Moșia aceasta a fost vacantă și acum pe vatra aceia se află Domide Natu Pop.

25. Andron Pop Anton. Feciorii lui au murit în tabără și apoi a scris pe Lupu și Nistor, țărani și slugi răi.

26. Gaborenii au fost țărani de la Ciscut și Serețel moșia a fost a lui Hisom.

27. Macavei Pop a fost țăran, s-a scris pe moșia lui Lorinț.

28. Vasile Doboș, moșul lui Mașteiu și Marcu. Vatra le-a fost tot acolo.

29. Bidingan a fost țăran, s-a scris pe moșia Oneanului Filip.

30. Ostace Doboș frate cu Doboșenii s-a scris pe moșia lui Luca Muști, unde acum se află Onenii, care se trag din Câmpie.

31. Ioan Ionasc a avut 3 feciori, Petre, Vasile și Miron. Vatra lor a fost unde-i azi vatra veche.

32. Oprea Muști a fugit în Moldova și pe moșia lui a rămas Tănasă Galleș, care a ținut pe Savinca lui Doboș, tatăl său, David Galleș, acesta s-a tras din Rodna veniți din Dealu Durni.

33. Scridon Bugnar, vătraș din sat pe vatra Petri Lupoaii din Maieru. Pe vatra aceasta sunt scriși Cocoșenii din Bârgău.

34. *Strugăreni* au fost 4 frați: Cifor, Ișip, Ioan și Gavrilă.

Cifor a avut fecior pe Simion tatăl lui Ștefan și Elișie. Cifor Strugar și Andrei Ureche au ținut fetele lui Hisom. Pe vatra lui Hisom șed Gaborenii.

Ișip a avut pe Larion tata lui Ioan Strugar.

Ioan a ținut pe Daniloaia fata popii Vasile.

Gavrilă Strugar a avut o fată măritată după Tanasă Oul și poienile din „dealul frâu” au fost a lui Gavrilă și au rămas la fată zestre.

Strugărenii au venit, din Valea Botti unde trăiau cu meșteșug de strugur, s-au făcut apoi mai târziu vestiți cu banii care i-au căpătat dela un Rus, care a aflat o comoară în Opcina Leșului, pe care Strugărenii l-au și omorât și i-au luat și o parte de bani.

35. *Rustior Cifor* a șezut pe Recile unde-i acum Zaharie Berenge. Cifor a ținut o fată a lui Ișip Strugari. Cifor a fugit în Moldova și a rămas 2 prunce la dânsul, Gaftoana și una în Rodna. Pe Gaftoana a ținut-o Filip Berenge și moșia a căpătat-o după femeia Rustior, a știut și baea, care a fost pe Recele, dar n-a vrut să o vedească.

36. *Petrea Berenge* tata lui George, Ilie și Lazar a venit din Maieru și a căpătat moșia lui Nechita Șumoiu, care a fost dus în Moldova. Pricina fugei lor a fost că au furat banii lui Ioan Strugariu. N-au rămas de ei numai un Tanasă, tata lui David Galeșiu.

37. *Iacob și Gerasim Galeșiu* au fost frați și au avut case pe „Stoimp”. Iacob a fost moșul lui Vasile și Cașian Greășin, moșul lui Todose Gavrilă, Vissa și Georgică.

38. *Cocheriu* a avut o moașă (bunică) și ședeau în „Dealul Durni” și o chema Ustina. Ustina povestea că i-se freca cerbii de ceterile (colțurile) bordeiului, eșea afară și-i alunga și cum se băga în bordei iar veneau cerbii și se frecau cu coamele. De aici se poate vedea câte sălbăticiuni au putut exista atunci.

Țigani pe atunci au fost:

Pelițe Pintilei, acesta a avut pe Jupa.

Jupa a avut 7 feciori.

Iacob Ciurariu, din care se trage Pantilimon și George, țigani de cort. Țigani umblători n-au fost alții. Țigani de casă au fost *Lupu* tatăl lui Toader și Maței Moldovan. Vatra o au pe loc sătesc.

5. Pe la anul 1748, având pomeniții locuitori în 4 lipsă de Sf. Biserică s-au sfătuit și cu ajutorul lui Dumnezeu au făcut biserica aceasta de lemn pe locul Bocenilor, care și astăzi în anul 1863 există. Această biserică s-a sfințit de

Episcopul Aron la anul 1755. Familia Bocenilor a stat mai cu samă de facerea sf. Biserici.*)²³

6. Cel dintâiu preot pe Ilva Mare a fost preotul gr.-unit Popa Nicolae frate cu Bocenii, a șezut unde șede Sgriban. Acesta pentru o pricină cu un fecior al lui, când a dat cătunia a fugit în Moldova.

7. Comuna Ilva Mare până la militarizare era împrăștiată pe hotar. Locuitorii erau oameni liberi, plăteau un anumit bir pe an sau în bani sau în plutărit. Stăpânirea de căpetenii era la Bistrița, de acolo căpătau ordinațiuni și acolo administrau contribuțiunea.

Între dânșii avea jude și preot comunal, jude de însemnat era unul în Maieru, anume Gaspar, acesta era cel dintâiu în atari întâmplări.

8. Pescuitul, vânatul, întrebuițarea pădurilor și pășunatul era a lor avere proprie, o întrebuițau cum vreau, nimeni la aceia nu le porunceă. A face moșii, a lăzui, a face poieni era slobod, ba și poruncă (era a-și face omul moșie).

9. Beuturile erau, med²⁴ și bere, crășme în sat nu erau, cui îi trebuia de nuntă și clacă, ori moarte aducea vinars cel mult o cupă, doue de la târg din Bistrița.

10. Munții pe atunci erau neîmpărțiți, nimenea din Ilveni nu avea lipsă de mers cu vitele la munți. Aveau „imaș,, destul după câți locuitori erau. Imașul lor era neschimbător, adică: câți locuitori erau la față aveau imaș la muntele „Corni” cei din dos aveau la „Dealul Cârji”, Ivăneasa „Valea lui Doboș” și așa mai în jos de sat, aveau un gard din Dealul Durni pe sub Pleșa și până în Piatra Leșului și alt gard pe dosul satului, dar era neschimbător.

În anul 1762 s-a făcut militarizarea și în comuna Ilva Mare, adecă, deodată cu cele 44 de sate, care au stat pe graniță²⁵. Oamenii deodată s-au cam spăriat de cătanie și mulți au fugit în Moldova și Bucovina. După-ce a intrat cătania binișor, satul de pe câmp cu porunca regimentului s-a strâns la olaltă. A venit tist (oficir) în sat, grădina unde stă acum Quartirul cel Erarial a fost a Bocenilor, care frate din Boceni fugise în Moldova, rămase vacantă și apoi cu poruncă s-a luat grădina și casa aceea rămase de quartir pentru oficier. De o data cu intrarea militarizării în comună a venit și Ioan Lupșai din Teti ca căprar, de a învăța pe recruții cei noi.

Acesta mai târziu a fost fuhrer, avea și o soră care a măritat-o după *Grigoraș a Popi Vasile*, din care se trag acești Lupșai.

²³ Pentru licenția de a face biserică a umblat Ioan Galan și Zaharie Constantin în 2 rânduri la Viena, ba și închiși au fost (spune preotul Ioan Galan într-o notiță din Evanghelia din biserică). Preotul *Slăvoacă*.

²⁴ Băutură asemănătoare cu berea – n. ed.

²⁵ Nu e corect cum că toate comunele s-au militarizat deodată. Valea Rodnei și prin urmare și Ilva, în a.1762-1763 celelalte mai târziu, iar Valea Bârgăului s-a militarizat în a. 1784, în 5 ianuarie. *Nestor Simon*.

Ioan Lupșai a avut de muiere pe o Nastasie din Borgo-Tiha, probabil din familia Dologa, cu dânsa avut o fată Ana măritată după Isip Buta din Poiană, preot în Ilva Mică, tatăl lui Clement Lupșai și socrul popii Grigore.

Tot la facerea cătăniei au venit în comună mulți Borgoveni și țerani, care s-au scris pe moșiile cele vacante, adică de unde au fost fugite familiile în Moldova și așa s-a întemeiat satul.

12. După 15, 16 ani de la luarea armelor adică în anul 1779 s-a început bătălia cu Burcușiu (Prusul). La bătălia Burcușului au eșit următorii ostași din comuna Ilva Mare: (Lupta a fost la Troppau) Ioan Lupșai, GrigorenIonasc, Toader Furdui, Leonte Gojoaie, Ioan Hoza, Ionițe oul, zaharie Constantin, Cifor Tomi, Vasile Sas, Arsente Grigoraș Pop, Vasile Gallan. Dintre aceștia au rămas în oaste: Grigore Ionșc, Toader Furdui, Leonte Gojoaie, Ioan Hoza, Ionițe Oul. Fuhrerul Ioan Lupșai a venit pleserit și a căpătat „patent”²⁶.

Nu toți ostașii din comună au fost eșiți la bătălia pomenită.

13. În vremea bătăliei Burcușului era preot Vasile Pop, strămoșul lui Domidor Șidor Pop, care s-a descălecat pe moșia aceea. Jude comunal era Ioan Gallan tatăl lui Vasile Gallan, era de-odată și diac (cantor) și căprar.

14. După-ce a venit cătanele din tabăra Burcușului, s-au împărțit munții prin Regiment. Ilva Mare a căpătat Lopatna, Rusaia, Lala, adică fața din vârf cum curge izvorul și până în Bistrița, Runcul Tunzerilor și Panasturile. Mai târziu Regimentul a mai luat dintre acștia munți, adecă Runcul și Panasturile, zicând că Ilvenii au prea mare hotar. Pe atunci Ilvenii nu aveau nevoie de mai vre-un cal bun se fi dat la D. Oberst după cum i-a sfătuit D. Lecman Mihailaș în anul 1824²⁷.

15. O scurtă înșirare a tuturor oficerilor care au fost în comuna Ilva Mare de la înființarea și până la desființarea graniței; cel dintâi a fos dl. Unter-Lieutenant*)²⁸, Beloni, Frolich, Pop, Orla, Mehesy, Getzy, Bruchner, Puica, finger, Chissel, Leon Pop, Todica, Mihailaș, Oarbes, Runcan, Reichel, Herzenz, Reichel și Frentzy.

16. La anul 1788 s-a început bătălia Turcului, la care din Ilva au eșit următorii ostași: Simion Strugar, Scridon Bugnar, Vasile Ionasc, Precup Ureche, Ioan Nacu, Dare Ureche, Maței Doboș, Vasile Doboș, Petru Bidiugan, Grigoraș Pop, Alexa Pop, Tanasă Pop, Constantin Bindiu, Vasile Dare, Nechita Dare, Ioan Dare, Cirilă Oul,

²⁶ Penșie pentru invaliditate – n. ed.

²⁷ Cea dintâiu împărțire de munți s-a făcut în anul 1875/6, apoi alta și la a. 1807, a 3-a împărțire , după care Ilva a căpătat Lala de jumătate, Lopadna, Rusaia și Munciei și Muntele Cornii, iar Runcu Tunzenilor s-a dat comunei Salva. Vezi rescriptul comandai militare din 8 april 1807 Nr. 1329 și ordinațiunea regimentului d.d. Năsăud 20 Aprilie 1807 Nr. 316. *Nestor Șimon*.

²⁸ Pe la an. 1765 în Ilva Mare era locotenent primar Ernst L. Baron de Schirding, a cărui muiere era Sophia Hersenin din Bistrița. În acel an *Beloni Antoniu* era căpitan în Salva. Vezi „Liber status animarum Districtus militaris Vallis Rodnensis,, în archiva bisericeii rom.cat. din Năsăud; *Nestor Șimon*.

Ioan Lupșai, Vasile Gallan, Ioan Galeș, Șimion Sucilă. Zaharie Constantin, Toader Hangan, Natu Galeș, Lupu Rauca, Zaharie Rauca, Pintelei Bozga. Marcu Leșan, Iacob Tomuța, Oprea Scridon, Marcu Tomi, Toader Candale, Vasile Sas, Maxim Zlavoca, Arsenie Cozonac, Larion Strugar, George Gondor, Ioan Gondor, George Zlavocă, Ștefan Rus, Dorotei Rauca, Iacob Pop, Doroftei Lorinț, Cirilă Cănurici, Toma Zlavocă, Cifor a Rusti, Greasim Feștilă, Șimion Scridon și Greășim Lupșan. Dintre aceștia au murit în oaste: Maxim Zlavocă, Marcu Tomi, Iacob Pop, Șimion Scridon, Vasile Rauca, Greășim Lupșan, P. Bidiugan.

17. Încă până ce trăia preotul Vasile au adus lui ajutor, fiind bătrân și nu mare cărturar, pe preotul Popa Oprea din Rodna, care a servit la altarul Domnului Christos 30 de ani *²⁹ până la moarte fără prunci. A murit în 1813 în 24, April. La anul 1793 primăvara s-a început bătălia Frâncului. În rîndul dintâi au mers din Ilva Mare următorii ostași Eremie Rus, Iftene Cătuna, Nica Tomegea, Lupu Scridon, Vasile Bosga, Grigore Bosga, Lupu Cira, Vasile Dare, Grigore Melente, Toader Macavei, A. Bidiugan, C. Oul, L. Strugar, Oprea Zlavoca, Isailă Popanton, (*morți*). Ioan Miclăuș, Cirilă Cănurici, Maței Cătuna, M. Leșan, Ion Galeș, Ioan Sabău, Ion Feștilă (*răniți*). Damian Cătuna, Dănilă Cătuna, Maței Doboș, Ion Nacu, Costan Bindiu, Alexa Pop, Grig. Pop, Vasile Dare, Grig. Melente, Sidor Galan, Iacob Cira, George Gondor, Natu Galeș, Iacob Tomuța, Ilie Tomi, Grigore Rus, Ion Cozonac. Dintre aceștia au rămas morți în oaste 16 și 7 au venit acasă cu „Patent”, presăriți.

19. În rîndul de al doilea, anul 1805, au eșit următorii; iar cei din rîndul întâi la bătălia Frâncului erau acolo, din nou adică: Gavrilă Cira, Oprea Cobzalău, Login Gallan, Larion Gallan, Cosma Bidiugan, Silvestru Ionașc, Iacob Ionașc, Dumitru Feștilă, Sidor Tomegea, Damian Bosga, George Dare, Ioan Sabău, Ioan Doboș, Dănilă Feștilă, Dumitru Pop anton, Iacob Lupșan, Ioan Ionașc, Zaharie Dare, Zaharie Oul, Damian Cătuna, Ioan Sucilă, Ioan Constantin, Andron Constantin, Mitrofan Hangan, Natu Pop, Iacob Tomuța, Ioan Scridon, Danilă Tomi, pavel Tomi, Grigore Zlavoca, Nechita Catuna, Artene Sucilă, Șimion Hangan, George Dare, Toma Cănurici, Vasile Pop, Nechita Oul, Maței Doboș, Oul Ion, Danilă Ionașc, Grigore Jucan, Anton Tomi, Natu Pop, Andrei Sucilă, Mitrofan Hangan, Constantin Ureche, Șimion Ureche, Ștefan Strugar, Miron Pop Urs, Șidor Gallan, Danilă Cătuna, Damian Lăzăruș, Toader Pop-Macavei, Marcu Doboș, Pamfir Doboș, Danilă Bidiugan, Alexandru Galeș, Cifor Rus, Ioan Rus, Dumitru Griga, Ilie Tomi, Petre Boca, Zaharie Buburuzan, Danilă Sas. Dintre aceștia au rămas în oaste 16, adică: Gavrilă Cira, Oprea Cobzalău, Login gallan, Larioan Gallan, Cosma Bidiugan, Șilvestru Ionasc, Iacob Ionașc, George Zlavoca, Dumitru Feștilă, Dumitru Pop Anton.

²⁹ Popa Oprea a servit mai mult de 30 ani, căci pe la anul 1773 încă ocură (apare, este consemnat – n. ed.) în matricula morților ca popă îngropător; prin urmare ar fi 40 ani. Preotul *Slavocă*.

20. În a. 1809 împotriva Frâncului au eșit 45 ostași, dintre care au murit în oaste 4: Eșiți: Onofrim Cozonac, Toma Cănurici, Grigore Zlavocă, Danilă Sas, Maței Cătuna, Nechita Cătuna, Grigore Jucan, Zaharie Buburuzan, Petre Boca, Filip Berenge, Ilie Tomi, Pavel Tomi, Ion Scridon, Cirilă Leșan, Ion Bozga, Mitrofan Hangan, Andron Constantin, Ion Constantin, Danilă Cătuna, Ion Sucilă, Artene Sucilă, Damian Cătuna, Zaharie Oul, Nechita Oul, Ion Oul, Andrei Bruj, Zaharie Dare, George Dare, Miron Pop Urs, Vasile Pop, Iacob Lupșan, Toader Pop Macavei, Marcu Doboș, Pamfir Doboș, Maței Doboș, Danilă Bidiugan, Constantin Ureche, Șimion Ureche, Danilă Ionașc, Ion Ionașc, Onișim Bindiu, Stefan Strugar, Nica Zlavocă, Natu Pop. Morți: Nechita Cătună, Șimion Hangan, Artene Sucilă, George Dare.

21. În anul 1812 au eșit în oaste 16, dintre cari au rămas morți 1. Eșiți: Grigore Jucan, Pavel Tomi, Anton Tomi, Ion Bosga, Mitrofan Hangan, Ion Constantin, Aresente Sucilă, Nechita Oul, Ion Oul, Pamfir Doboș, Maței Doboș, Șimion Ureche, Ioan Ionașc, Danilă Ionașc, Tanasă Strugar, Natu Pop. Mort: Arsenite Sucilă. În toate bătăliile au eșit din Ilva Mare 239 de ostași, dintre cari au rămas morți pe câmpul bătăliei 43, acasă din blesuri au murit 7.

22. Fumuri (case) înainte de bătălia Burcușului câte au fost în comună, nu se știe., dar înaintea bătăliei Turcului era 90 de fumuri*³⁰ și în anul 1840 erau 176 fumuri.

23. La anul 1815 s-au sfârșit bătăliile și s-a început pe la noi și în toată țara o foamete mare care a ținut 3 ani. Atunci mulți oameni s-au dus în Moldova și mulți mureau pe drum de foame. Mierța de mălai (cucuruz) era cu 20 fl. aramă și cupa de orz era pe Ilva Mare cu 1 fl. aramă.

24. Hotarul comunei Ilva Mare era o mărime de 3 miluri pătrate:

Fânaț 3.829 jugăre.

Arătură 2.517 jugăre.

Păduri 21.632 jugăre.

Loc neroditor 2.117 jugăre.

Înainte de anul 1800 era tare puțin câmp, și cât era, era numai poieni în pădure. Păduri erau destule, când priviai dintr-un munte, era întuneric de ele, care ținea multă răcială.

Pe hotar aveau Măiereni multe moșii din sus de sat, aveau, pricină pentru pășunatul vitelor, până când sub Regiment prin o comisiune la care a fost președinte Dl Oberst Depschitz, în anul 1790 li-s-au dat Recele pentru toate locurile ce le aveau pe hotar și așa s-a făcut capăt pricinilor.

Hotarul avea și înainte de militarizare granița sa, însă fiind hotarul mare și oameni puțini nu era băgată în samă. Granița hotarului, după ce s-au sfârșit bătăliile

³⁰ Pe la anul 1813 în Ilva Mare erau 66 case. Vezi Marienburg Geographie pag. 387; *Nestor Șimon*.

cu Napoleon și încă mai târziu în anul 1827 sub Dl Leutenant Mihailaș, jude comunal Pavel Tomuța, s-au renovat, ba pe cum se spune, mai din nou s-a movilit granița hotarului.

Câmpul hotarului s-a măsurat și prețuit întâiașdată la anul 1790, dar foarte simplu, pe cum arată Urbarele cele vechi. Întâiașdată s-a măsurat de fostul preot, pe atunci *Strajameșter Iosif Lupșai**)³¹.

Afară de Urbare nu se afla nici un document ori mapă sau altfel, după care să te poți orienta până la anul 1852, când s-a movilit și măsurat hotarul nou. Preste măsuratul (măsurarea) acesta s-a făcut descrierea hotarului, munților și Urbarelor, iar de un nepot a lui Iosif Lupșai, Pantilimon Lupșai, căruia i-a fost încredințat tot actul să-l ducă la îndeplinire.

25. Imașul satului dela anul 1790 și până la 1855 a fost statornic, numai cât era în tot anul schimbător, un an pe față, un an pe dos, însă gard era de moșia săteanului, era din Dealul Durniți până în Valea Tecli și Hațca Popi imaș pe față și pe dos din Sgeabul lui Istrate și până la Visa Galeș și prin cornul Măgurii Negre.

Care aveau mai mult loc în imaș căpăta „întorsură„. În imaș se făcea iarbă și bucate foarte bune, vitele aveau ce paște, ca pe la anul 1800 puteai cosi în imaș mai cu samă de cătră Dealul Durni.

26. La anul 1815, 9 Mai a urmat preot în locul Popi Oprea, Grigore Gallan, acesta în tinerețe fusese în Năsăud școlar în Erziehungshaus, de acolo fu trimis din partea Regimentului la Viena cu mai mulți tineri la meșteșug. După venirea sa din Viena, fiind satului lipsă de preot, s-a trimis la Blaj la cursul preoțesc, de unde după finirea aceuia s-a hirotonit ca preot de Dl Episcop Bobb, pe Ilva Mare. Acest preot fără studii mari, totuși prin purtarea lui cea bună, 45 de ani servind ca preot cel dintâi în comună, care da exemplu la economie și moralitate. Avea mare plăcere spre serviciul lui Dzeu, mai în toate zilele se servea Sta Liturgie sau pentru un fel sau pentru altul. și-a crescut prunciim la școale, cel mai mare dintre prunci a urmat în locul lui preot. El era iubit tare de popor și de oficeri în vremea graniței. Venitul i-a fost, porțiunea canonică și venitul Patrafirului și economia sa cea mare cu care era exemplu poporenilor sei. A murit în anul 1860.

27. Comuna înainte și pe la anul 1820 era săracă de indivizi, care se știe carte, care cum zicea, așa făceau bieții oameni.

Dar de altmintrilea erau unii din comunaști și oameni vrednici, pe cum: *Ioan Zlavoca* era gazdă mare și titor la toate bisericile de pe Someș; *Petre Ionașc* încă gazdă mare, avea câte 30 cai, 200 oi și 50 capete boi cu vaci. El mergea la bal (petrecere) în Năsăud unde erau oficeri din Regiment adunați și plătea singur tot

³¹ Această măsurare a putut fi mai târziu ceva și nu în 1790; cică atunci preotul Iosif Lupșai, alias Ișip Buta era în bătaie la franțuși. Vezi *Istoria Sanlosifului* inedită. Sanlosif, 15/ III 1896; Preot. *Șt. Buzilă*. Publicată de Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Sânlosif sau Poiana, Poiana, 1910; – n. ed.*

balul. *Sidor Gallan*, ori-ce străin intra în sat, îl ducea la dânsul, îl cortilea, și ospăta câte 2 – 3 zile ba și cu săptămâna. Mai erau și alții și alții.

28. De la anul 1820 și până la a. 1830 au eșit învățați de carte din comuna Ilva Mare, care învățase la institutul din Năsăud, adică:

Vasile Galeș, Timoftei Tomi, Ion Botta și Constantin Pioraș.

Vasile Galeș și Timoftei Tomi au fost căprari, Ion Botta și Pioraș au fost oficeri: Pioraș a stăruit pentru drumul de pe apa Ilvei de s-a făcut; căprarul Galeș a fost tot împotriva când s-a sfătuit satul ori să facă biserică ori pășuni comunale, deci dară de Domnialor n-a rămas nici un document, barem copiat din vre-un archiv, care se fie satului odată de bun folos, de pildă cu munții ori hotarul.

29. Școala s-a înființat la a.1833, de lemn, pe loc comunal. Cel dintâi dascăl a fost diacul Danilă Tomi, iar fraiterul³² Sidor Pop, învățător de nevoe.

La a. 1839 a urmat învățător comunal Pavel Gallan. Acesta a studiat clasele toate 4 normale în Năsăud cu atestat eminens, a învățat cursul pedagogic de la directorul Marian. Avea în școala comunală câte 130 prunci. Pruncii veniau la școală și făceau spor bun în religie, cetire, scrisoare, aritmetică, datoriile pruncilor, Istoria biblică și a Ardealului, Geografia țării, Cântări bisericești și Pomăria.

Pomăria și Cântările au fost de tot însemnate. Lisniți (pomi) câți se aflau la anul 1863 toți sunt din mâna lui. Din cântăreții lui s-a făcut în Moldova cei mai vestiți cântăreți, anume Călugărul Iacob Cînurici, Magdalena Sabău și Todora Cănurici – ba și alți tineri erau binisor meriți cu știința elementară.

El a servit ca învățător și cantor bisericesc cu diplomă *³³ până la anul 1849, când de bună voe a mulțămît și a luat alt oficiu cu leafă mai bună la silvanatul din Coșna.

Lui i-a urmat Gondor 2 ani, apoi Sabău, 4 ani. După acesta, Clement Tomi. Leafa unui învățător până la Pavel Gallan era 30 fl., a lui a fost 45 fl., iar a lui Tomi, la anul 1860, s-a ridicat la 80 fl. v.a., dară spor în școală să face mai puțin ca mai înainte din pricina, că abea cearcă 20 prunci școala și aceia, când vreau.

30. Sub graniță era dator tot născutul a fi ostaș, care era sănătos bine era în feldstand³⁴, care nu, era rezervă. Feldstandul în vreme de pace mergea la mujdru (exerzir), la pușcat, la schwardă³⁵ și loagăr. În vreme de bătălie era cu „Sak und Pak”³⁶, unde se poruncea. Rezerva ținea cordoanele pe graniță și în vreme de pace și în vreme de război.

31. La anul 1846 a eșit un batalion de ostași în Galiția spre a domoli revoluțiunea, care se începuse, la care din Ilva Mare au eșit următorii: Ilișie Ureche,

³² Frunțașul – n. ed.

³³ Vezi denumirea lui de cantor dată de Macedon Pop în 26 Aprilie 1847 Nr. 99 între documentele din arhivă cusute; *Slavocă*.

³⁴ Concentrat, combatant - n. ed.

³⁵ Cazarma, reședința Statului-Major al regimentului din Năsăud – n. ed.

³⁶ Cu raniță și armă/pușcă – n. ed.

Alexandru Berenge, George Cătuna Ion Oul, Damian Buburuzan, Nechita Boca, Procope Tomi, Petre Cătuna, Vasile Dare, Grigore Galeș, Șimion G. Pop, Toder Feștilă, Martian Constantin, George N. Galeș, Iacob Lăzăruț, Andron Cira, Mărtian Someșan, Onișim Gojoae, Ion Pop Urs, Samoilă Doboș, Terente Ionasc, Stranton Strugar, Doroftei Griga.

Într-acestea s-a domolit tulburarea și în 1847 s-au întors acasă.

32. La anul 1848 primăvara, până nu se începe revoluțiunea în Ungaria, a eșit un batalion de ostași cu maiorul Pop la Țara Ungurească, la care au eșit următorii ostași din Ilva Mare: Alexandru Berenge, Ion Leșan, Ion D.Bocas, Cifor Berenge, Grigore Galeș, Șimion Pop, Toader Feștilă, George Nica Galeș Onisim Gojoaie, Petrea Doboș, Vasile Tomi, Ioan Cat. Zlavoacă, Ion Afrim Someșan, Ion Petre Ureche, L. Ionașc.

Dintre aceștia au rămas în oaste: Șimion Pop, George N. Galeș, Ion Afrim Someșan.

33. Tot în acela an 1848 toamna, cu D-nul Oberst³⁷ Urban în frunte, împotriva Ungurilor au eșit următorii ostași, care erau în feldstand afară de landsturm³⁸, și anume: Ilieșie Ureche, Foca Berenge, Ion C. Zlăvocă, Ion Tomegea, Vasile Doboș, Nechita Boca, Șimion Berenge, Procope Tomi, George Scridon, Vasile Tomuța, Petre Cătuna, Ion Hangan, Danilă Galeș, Filip, Galeș, Luca Zlăvocă, Martian Gondor, Nechita Bindiu, Martian Constantin, Onișim Constantin, Domide Constantin, Sidor Gallan, Clement Gallan, Ion M. Sucilă, Șimion Alboi, Vasile Lazăruț, Constantin Cira, Onisim Gallan, Dumitru Onisim Gallan, George Catuna, Ion T. Oul, Onofrim Bruj, Martian Someșan, Cosma Someșan, Toader Someșan, Filimon Dare, Toader Pop Urs, Martian Melente, Ilieșie L. Oul, Roman Bidiugan, Samoilă Doboș, Cifor Cocheriu, Cornilă Doboș, Terente Ionașc, Iacob Ionașc, Cosma Galeș, Alexa Bugnar, Straton Strugar, Simion Strugar, Maxim Rus, Zaharie Rus, Pantilimon Lupșai, Domide N. Pop, Eremie Pop Anton, Onofrim Oul, Doroftei Griga, Cifor Griga, V. Griga, Natu Pop Anton, Tanasă Pop Anton.

Dintre aceștia au rămas morți: Simion Berenge, Dumitru O. Gallan, Filimon Dare, Natu Pop Anton, Onisim Gallan, Cifor Berenge, Mihăilă Constantin, Petre Galeș³⁹.

Clopări (Landsturm) încă au fost din comună 50 oameni, dintre care au asetat 30, care apoi cu tot regimentul s-au dus în Galiția și au ținut Garnision până în anul

³⁷ Colonel – n. ed.

³⁸ Armată/trupă neregulată; voluntari – n. ed.

³⁹ *Nota.* în luna lui februar 1849 între Piatra și Mocod, a fost împușcat grănițerul *David Rauca* din Ilva –mare, pentru-că s-a opus insurgenților cu arma. Muierea acestuia, Ioana a rămas cu 3 feciori, 1 de 35 ani, al 2-lea de 25 ani, pe la a. 1850 a fost desertat în Moldova, al 3-lea fiu era de 15 ani. Vezi raportul vicarului Macedon Pop d.d. 23 Ianuar 1850 Nr. 215 către comanda regimentului în Joseni unde se prezintă sub Nr. 618/850. *Nestor Șimon*.

1850, după-ce Muscalii au pus pace în Ardeal și Țara Ungurească apoi iar a venit Regimentul în Ardeal⁴⁰*).

34. În comuna Ilva-mare, în timpul revoluțiunei a fost tot mereu garnision de insurgenți⁴¹, câte 1 și 2 companii de Secui; dară prin purtarea cea bună a satului judeului comunal, Vasile Galeș, n-au pățimit comuna și locuitorii nici o daună⁴²**).

Mai pe urmă a venit un batalion de Muscali⁴³ de cătră Coșna, de care au fugit Ungurii cum n-au știut.

Regimentul de graniță s-a desființat la anul 1851. Ostașii, cari încă nu slujise 8 ani, s-au prefăcut și au rămas ostași de linie până ce și-au împlinit anii și așa de atunci în tot anul a dat comuna c-am până la 10 soldați, după statutele de acum.

36. După-ce s-a desființat Regimentul, un an a fost tare bine. Bir n-a cerut nimeni, tăbacul⁴⁴ era slobod, vitele erau binișor scumpe; o vacă cu 50 fl. argint, un cal cu 100 fl. arg., o oae cu 5 fl. arg., boi frumoși țărănești, erau cu 250 fl. argint.

Bir au început oamenii a da de la a. 1853, care în tot anul crește. Comuna Ilva-mare da pe an bir, la anul 1863, 4.300 fl. v. a., până când au fost militari n-au dat bani nimănui nici un crucer. Spese comunale în vremea graniței erau: la jude 12 fl. și la docente 45 fl., dară la a. 1863 să urcă la 1500 fl. v. a., această sumă afară de dare să numără.

37. Pădurile precum arată 24, era în hotar întuneric de iele. La a. 1848 erau încă păduri destule și bune; și anume: pe valea lui Doboș, a Savincanilor, păraul Strugarului, sub vârful Colonului deasupra Tiocanilor, păraul Bindiului, păraul Cocheriului sub Hobănești, păraul lui Andron, păraul Viși și a Goji, în dosul Târniței din jos de casa lui Mihailă Gallan, sub casa lui Vasile Galeșiu, în păduricele acestea găseai brazi și molizi ori de ce trebuințe, de scânduri, de bârne de casă, de poduri setești, de pari de gard, de lețuri⁴⁵ etc.

În pădurile acestea se găseau câpriori, jderi, vulpi; deci dar unde stau acestea sălbăticiuni, trebe să fie și pădure bună și deasă.

Ear din valea lui Festilă pe dos în sus era pădurea întreagă, din vârful dealului Ivan și până în țărmurii apei Ilva.

Pe Recele dela casa lui Zaharie Berengea și de la casa lui Ion Oul, a Nichi Zlavoca la deal până în vârful Milerului era pădure ca în dealul Frâu de bună.

Pe „Dealul Miron” în sus era cea mai bună și mai frumoasă pădure și plină de sălbăticiuni; ori și când nu se sfârșiau câpriorile și jderii din frumoasa Măgură.

⁴⁰ În 12 Martie 1850 a murit în spitalul din Deș gregarul, Iftene Griga. Vezi Nr. 1966/850. *Nestor Șimon*.

⁴¹ Trupe maghiare, sub comanda generalului Bem - n. ed..

⁴² După un document aflat în Biserica gr. cat. Din Ilva-mare, s-a specificat dauna cauzată de insurgenți în comuna Ilva-mare cu 5570 fl. 22 cr., bani în argint. Preotul *Slăvocă*.

⁴³ Ruși - n. ed.

⁴⁴ Tutunul - n. ed.

⁴⁵ Bucăți de lemn fasonate subțire, utilizate pentru garduri.

Apoi Cucureasa de la casa lui Ion Jucanul și Ursoaia de la casa lui Cirica Lețan, Valea Calului de la casa Pățului începând și până în Muncei era pădure ori de ce fel, ca în dealul Frâu de bună.

De la casa lui Vasile Bugnar pe Iluța în sus și către dealul Frâu, mergeai ca prin rai, așa era pădurea, gândeai că n-a fost intrat mână de om întrânsa.

Din „Vinoasa” de la casa Bocenilor și a lui Simion Strugar în sus era pădurea cea oprită a comunei. Mărtian Sas pentru-că a prevaricat⁴⁶ vre-o câteva lemne de lângă casa lui a plătit straf (pedeapsă) 80 fl. cnz. în a. 1837. Poienile în dealul Frâu nu erau talneșe (nu erau împreunate), ci era pădure printre ele.

Focuri în pădure nu se pomenea nicăiri.

Frasini de trebuință găseai ori în care pădurice, nu auzai pe nimeni zicând, că doară nu sunt; toți erau îndestuliți.

Până la anul 1855 nici un om din comună nu făcea dranițe, trunchi (de scânduri), scânduri, lețuri, bârne sau altceva de vânzare, ba nici nu visa de aceea.

Pe la anul 1848 încă erau sălbăticimi destule; într-o iarnă să prindeau câte 40 căpriori și 40 jderi, afară de vulpi și iepuri. Cerbii și porcii s-au fost strâns din hotar, fără când nimerea de aiurea, apoi mai găseai câte unul, doi.

38. Precum arată 25, comuna a avut imaș schimbător în tot anul, dar de almintrelea statornic. La anul 1854 însă, prin slăbiciunea judeului comunal Cornilă Zlavoca și a capetelor celor tari, Ion Sucilă, Cosma Griga și a mai multor netrebnici, s-a stricat acel bun și bătrân obicei și s-a făcut tot hotarul țarină și imaș să-și facă tot omul pe locul lui, s-au să-și ție vitele acasă, care lucru s-a sistemat⁴⁷ de D-l. preot Schuller. După-ce a venit primăvara oamenii au arat în imaș, dacă au văzut că nu-i șagă s-au dat fiește-care la moșia lui și câtă pădure a voit și putut, fără de a întreba sau a-l opri cineva a îngrădit-o cu gard și așa fiește-care familie și-a făcut imaș. După-ce s-a gătat pășunea dintr-un imaș, a făcut al doilea și al treilea, unde a avut omul margina de pădure lângă loc.

Acest imaș, socotind omul să-l facă câmp că apoi ar avea vitele mai bună pășune la aprins cu gard cu tot și s-a făcut câmp, apoi a fost silit să facă alt gard mai afund în pădure. După aceea a făcu toată pădurea împrejurul locului toată Ciungi (a tăiat-o să se uște).

Cu imașul s-a prădat și pustiit pădurile pentru-că 300 de gazde aveau 900 de imașuri pe an și cu acestea în puțini ani, până la anul 1863 s-au pustiit pădurile din jurul satului mai toate și atât de tare încât la anul 1863 au fost siliți drănițerii a face dranițe sub Dealul Pățului și pe Iluța, la Rogojoasa.

Trunci⁴⁸ și bârne încă nu găsești pe fețe nici pe dos, fără, către⁴⁹ dealul Frâu.

⁴⁶ A furat, a tăiat ilegal - n. ed..

⁴⁷ Consemnat; aici, cu sensul de întărit, adevărit - n. ed..

⁴⁸ Trunchiuri - n. ed..

⁴⁹ Spre - n. ed..

39. Pescuitul a fost totdeauna și este slobod (sătenilor), cari au fost grănițeri, dar jelerilor (străinilor) a fost totdeauna oprit.

La anul 1800 erau pești mai mulți de cât petri în apă și anume erau pe Recele, Stiomp, Ivaneasa, Cucuriasa, Ursoaia, pe Iluța, pe părăul lui Șiminic, sub dealul Lung, destui păstrăvi și lipeni.

La anul 1840 erau păstrăvi numai pe Iluța, lipeni și mithai⁵⁰, iară pe apă prin sat și pe luncă era potop de cleni, umbrene și bote⁵¹.

La anul 1863 abea să găsească pe apa Ilvei ici și coalea pe la hăitașe⁵² și agesturi puțini cleni și umbrene, dar păstrăvi, lipeni, mithai nu să află nicăiri în hotar pe apă ori părăie; pricina este că s-au înmulțit oamenii.

40. Vânatul încă a fost totdeauna și este și acum slobod setenilor, iar străinilor le este oprit.

La anul 1800 erau sălbăticiuni strijnic⁵³ de multe și anume erau zimbrii, cerbi, căpriori, porci, epuri; apoi urși, lupi, jderi, vulpi, pardoși⁵⁴. Iarna cu pușca nu mergeai mai departe decât pe Ivăneasa în Măgură, dar nu la vârf, ci mai jos pe Părăul lui Miron și a lui Șucilă, pe părăul Bindului, a Cocheriului, a lui Andron sub piatra lui Doboș, la Hașcă, erau destule căpriori.

Ion Hoban spune că la anul 1808 într-o zi a prins în piatra Leșului, 24 cerbi.

La anul 1840 tot era căpriori destule, porci și cerbi nu să mai găseau. Căpriori găseai în Măgura neagră ori și când, pe sub muncei, pe Vinoașă și Ursoaia erau totdeauna, iar în Dealul cu Ulmi, apoi în Dealul Frâu erau destule căpriori, acolo pe atunci nimenea nu umbla cu pușca, fără care avea moșie acolo, puneă vara ferele⁵⁵ și prindea într-o vară și câte 40 căpriori.

La a. 1863 s-au împuținat tare sălbătăciile, abea or fi în tot hotarul 50 căpriori, 50 jderi apoi vulpi, epuri tot mai sunt. Urși, lupi încă să aude că nu-s, uneori mai nimeresc prin hotar și fac pagube la oi. S-au împuținat sălbătăciile pentru-că mai toți oamenii sunt pușcași⁵⁶ și în toate pădurile și poenile se află case unde locuiesc oameni și fac larmă, de care sălbătăciile fug.

41. Hotarul comunei Ilva-mare s-a movilit împrejur, precum arată Grenzbeschreibungs-Protocol⁵⁷ la a. 1852, s-a măsurat cu lanțul, s-au făcut Urbarie⁵⁸

⁵⁰ Specie de pește din apele de munte.

⁵¹ Boacă=Zlăvoacă; pește din ape de munte de mici dimensiuni.

⁵² Mici baraje artificiale, pentru prinderea peștilor.

⁵³ Foarte multe, nenumărate.

⁵⁴ Pisică sălbatică, răs.

⁵⁵ Capcane pentru prins animale sălbatice - n. ed..

⁵⁶ Vânători - n. ed..

⁵⁷ Protocol de descriere a graniței - n. ed..

⁵⁸ Formă de consemnare a pământului, specifică evului mediu și care a premers introducerii aici a cârților funciare, în anul 1872 - n. ed..

nouă și coli de moșie, după care s-a aruncat darea pe pământ. Documentele acestea se află la archiva comunală.

42. De la anul 1850 au început a să duce oamenii cu locuințele pe câmp⁵⁹ din satul care a stat sub graniță strâns la olaltă. Întru atâta s-a împrăștiat cât în sat n-a rămas decât preotul, judele, $\frac{1}{4}$ din locuitori și țiganii. Din pricina că nu-i imaș⁶⁰ mai toate locurile le-au îngrădit cu gard parte ca să nu pască nimeni pe locul lui, parte pentru imaș; că un om trebuia să aibă la tot locul lui și imaș.

43. Com. Ilva-mare numără la anul 1863, 300 case și 1500 suflete. Casele sunt, afară de Cuartirul Erarial⁶¹, toate de lemn. Într-o casă sunt câte 3 odăi de locuit, șură și grajduri. Țiganii sunt peste 100 suflete care până acum trăiau în colibi și bordeie, dar acum au început a-și face case cu ferești. Până la 1848 erau în comună curat numai Români. Țiganii ședea de o latură de sat, cică nu erau fără vre-o 6 hrube pe Ivăneasa.

Până la a. 1848 încoace este în comună preot, jude, notar și comitet. Judele⁶² în comună e răspunzător și are supra comanda în ori și ce întâmplări.

Antistii comunale⁶³ de la a. 1848 încoace. Vasile Galeș, în vremea revoluției. Iovul Constantin, la desființarea graniței. Timoftei Tomi, sub expositură⁶⁴. Ion Jucan, sub expositură. Cornilă Zlăvoacă, sub Bezirksamt⁶⁵. Toader Feștilă, sub Bezirksamt și sub judele procesual. Ion Zlăvoacă, sub judele procesual. Acesta a făcut casa parochială și fâgădăul comunal. Cosma Tomegea, sub judele procesual. Notarul acestor juzi a fost Pantilimon Lupșai și colector de dare.

45. În a. 1864 a fost jude comunal Iovul Oului, notar comunal Pantilimon Lupșai, colector Gabriel Gondor, docente Clement Tomi. Membrii de comitet au fost 7, dintre cari mai însemnați au fost: Paul Gallan, Toader Feștilă, Cornilă Zlăvoacă, Ion Jucan. Inteligența comunei sta din: Ioan Gallan, preot. Paul Gallan, k. k. Fortwart în Cosna und der veredizirten Hochgebirge⁶⁶, Pantilimon Lupsai, Distrikts-Kanzelist⁶⁷ și cel mai inteligent notar comunal, Gabriel Gondor, Steuersamler⁶⁸, om bun de slujbă și harnic. Toader Feștilă, om inteligent și bun patriot. Aceștia toți sta și se lupta cu

⁵⁹ Locuințe temporare în câmp, pentru necesitățile muncilor agricole și a pășunării animalelor; uneori, deveneau locuințe permanente, mai ales pentru oamenii vârstnici, care renunțau la gospodăriile din localități, în favoarea copiilor - n. ed.

⁶⁰ Pășune - n. ed.

⁶¹ Locuință proprietatea statului, fostă a comandantilor militarilor în timpul graniței -n. ed.

⁶² Primarul - n. ed.

⁶³ Funcționari/autorități comunale; aici, cu sensul de primar - n. ed.

⁶⁴ Perioada organizării provizorii a Transilvaniei (1851-1854) - n. ed.

⁶⁵ Perioada neoabsolutistă și a organizării administrative definitive (1854-1861) - n. ed..

⁶⁶ Oficiant forestier de rang mai înalt decât vigilul/paznicul de pădure - n. ed.

⁶⁷ Cancelist/funcționar districtual - n. ed.

⁶⁸ Casier.

peana și punga pentru bunul, binele și pentru averea de acum și, și pe viitor a comunei lor.

46. La a. 1851 am început proces pentru Muntele Rusaia cu comuna Rodna-nouă⁶⁹; am avut avocat din Bistrița pe D. Weis, am cheltuit vre-o 1.200 fl. v. a. și încă la a. 1864 nu-i ales nimic. Comuna Ilva-mare plătește birul pentru locul de proces și Rodna-nouă folosește terenul de proces.

47. La a. 1863 s-a orânduit de Maiestate o comisiune regulătoare de posesiunile și munții grănițerești, care venind în Ilva-mare ne-a dat un „Erkenntnis”,⁷⁰ unde zice: pădurile de la muntele Corni, Muncei și dealul Frâu se iau ca revindicate. Comuna însă a dat recurs; pe recurs a venit „Bescheid”,⁷¹ de la cancelaria de Curte din Viena unde zice: „Pădurile de la muntele Corni, Muscel și din dealul Frâu până la linia căpitanului Luchi, dimpreună cu tot hotarul de la linie în jos rămân în proprietatea comunei Ilva-mare, dar jumătate din dealul Frâu, din hotar și munții: Lala, Dosul Cociorvei și Rusaia, se zice că ar fi revindicați.

48. Darea com. Ilva-mare la a. 1864 era 6.000 fl. v. a. și spesele comunale erau 200 fl. v. a. comuna n-are nici un izvor de unde să capete banii pomeniți, fără se scot numai prin aruncătură⁷² de la comunașiști.

49. Sub comanda judeului comunal Iov Oului s-a făcut școală comunală de peatră. Spesele se sue până la 1.000 fl. v. a.

Paul Gallan este acela care a îndemnat și sfătuit comuna spre a face această clădire, el a adus inginer pe fersterul⁷³ său din Coșna, *Adolf Knop* și măiestri din Bucovina.

Inginerul pentru omenia lui Paul Gallan a lucrat gratis planul și preliminarul. Pentru zidit s-a dat 420 fl. v. a.

50. Oamenii năzuesc într-acolo, ca din pădurile comunale să facă câmp și le-au împărțit individual, fiind-că organele politice n-au avut grijă ba se ruga individual la antistia comunală să le dea bătrâni senatori), să le pue mejde (mete⁷⁴), la imășe, în pădure.

Acei bătrâni erau: Timoftei Tomi, Cornilă Zlavoca, Ion Sgriban, Ion Jucan, David Rus, Vasile Galeș, Cosma Tomegea, Iov Oul, Grigore M. Gallan. Acești bătrâni, cu știrea juzilor comunali de la a. 1855 – 1865, așa au împărțit și ocupat pădurile comunale cât azi comuna are puține păduri și, într-acestea nu-i pădure de vânzare.

51. La a. 1864 nu-i plătită nici un fel de taxă pentru pădure, nici pentru prevaricațiuni, nici vânzare.

⁶⁹ Azi Șanț - n. ed..

⁷⁰ Decizie, sentință - n. ed.

⁷¹ Răspuns, comunicare - n. ed..

⁷² Taxe, impozite - n. ed..

⁷³ Aici, cu sensul de proiectant - n. ed.

⁷⁴ Granițe; aici, cu sensul de a delimita hotarele - n. ed..

Prevaricațiunile sunt arătate de instanțele silvanale și, dejudecate⁷⁵ până la 1.000 fl. v. a., în zadar, nime nu a plătit nici un crucer până la finea anului 1864. Ar fi bine când prevaricanții ar plăti ce sunt dejudecați, că atunci n-ar trebui aruncătură pentru spesele comunale, ba nici prevaricațiuni nu s-ar face așa grozav.

52. *Sămănăturile* la a. 1864 sunt de soi următoare în comuna Ilva-mare: grâu de primăvară, orz, ovăz, hrișcă⁷⁶, săcară și puțin cucuruz prin grădini și locuri năipoase, apoi cartofi, cânepă, in.

Tot omul ară primăvara începând o săptămână după Blagoveștenii⁷⁷, o zi ca alta când e vreme bună, afară de sărbători și Dumineci, necurmat și gată pe la Ispas⁷⁸. Când dă Dumnezeu, au de ajuns și, ți vând.

53. *Vite* țin oamenii feluri osebite: Boi, cel mai bogat, câte 8 și 10, cel sărac, câte 2. Cai, cel mai bogat, câte 15 – 25, cel sărac, câte 1, Vaci, cel bogat, câte 30, cel sărac, câte 1, 2 și 3. Oi, cel mai bogat, câte 150 – 200, cel sărac, câte 5 – 20.

În anul 1862 au fost vara boi în munte, în ciurdă 800, cai, 400 și oi, 4.000.

Pășunea boilor, cailor și oilor e foarte puțină și rea, întru atât cât stau vitele să piară de foame în munte și sunt oamenii siliți a le aduce de la 5 săptămâni în țărină, ca să nu piară de foame unde iar fac pagube, din care pricină toată vara și iarna se părăsc oamenii pentru prevaricațiuni de țărină și juzii comunali nu sunt în stare a le face dreptate, de cum, să mai grijască de bunul comunal și alte afaceri trebuincioase. Oamenii stau pe gânduri de răul munților, căci care i-au mai avut i-a luat Regimentul, zicând că au hotar mare, ba acum la a. 1865 vreau și acești puțini rămași să-i iee, ca revindicați.

Soiuri de vite au Ilvenii foarte bune, parte vite și cai de munte, cai inimoși și vite grase.

54. *Boli primejdioase între vite* n-au fost nici odată în comuna noastră până la anul 1864, când au perit de vărsat, 2.000 oi.

55. *Pomi* în comună se află, adică: meri, peri și pruni, dar nu prea mulți, ar trebui oamenii mai tare să se cuprindă cu acest soi de lucru, căci almintrelea se învață a fura de la cei-ce au pomi puți cu mâna lor.

56. *Hrana* oamenilor este mai cu samă dimineața colesă (mămăligă) cu brânză, ouă, lapte dulce și acru de oi și vaci. La ameazi și sara în câmp tot așa. Acasă fac și zeamă de carne. Toamna fiecare om taie o vacă grasă pentru opinci, carne și său, apoi vara taie miei, berbeci și galițe zburătoare. De almintrelea trăesc foarte bine, dar și muncesc strașnic la economie, în comparație cu alte sate. Alt meșteșug până acum (1865) n-au avut fără plug, coasa și prăsitul vitelor.

⁷⁵ Judecate; aici, cu sensul de stabilire a pedepsei - n. ed.

⁷⁶ Orez - n. ed.

⁷⁷ Buna Vestire (25 martie)/Ziua Cucului - n. ed.

⁷⁸ Sărbătoarea de Înălțarea Maicii Domnului; la 40 de zile de la Paști - n. ed.

57. *Boale* epidemice nu sunt între oameni, de cât naturale: „mă doare capul, dacă sunt bătrân tușesc, mi-s grele picioarele, stomacul mistue⁷⁹ greu, friguri și înmuieri⁸⁰... Medicamentele cele de căpetenie sunt: cetania⁸¹, Sf. Liturgie și Masle. Pe la anul 1848 era o femeie bătrână anume Tecla Griga, aceasta strângea ierburi și ajuta pe bolnavi. Tecla era și doctor de vite, le străpungea în limbă, în splină, le freca și tare pe mulți ajuta. După dânsa au rămas și feciorii ei Cosma și Simion Griga, cari încă ajutau la oameni și la vite, în boale.

58. Soiul oamenilor era, pe la anul 1800, oameni înalți, groși, bine făcuți; la anul 1860 oameni de mijloc, dar îndesați, ochi negri, părul negru tuns militărește, barba în toată săptămâna odată rasă frumos.

59. *Portul* bărbaților în sărbători era și este: suman negru, cioareci albi lărguți, până la 1840 cu creți⁸², dar de atunci în coace fără creți, cămașă albă de cânepă cu bumbac, țesută fără împeștriri⁸³ și în cap pălărie neagră rotundă. În zilele de lucru, în loc de suman poartă „chit”⁸⁴ alb, ușor pentru lucru și umblat și cele haine tot așa.

Femeile sunt mai feliurite. O fată mare se poartă cu capul descoperit, împletită cu o coadă înapoi, cămașă cu bumbac roșu fel de fel, cusută de mâna lor; unele au cizme negre, dar cele mai multe numai cu opinci încălțate. Unele au peptar mătăsit (cusut cu mătăsă) și bani la grumazi și pânzături de 3 fl. v. a. sau făcut cu mâna lor. În zile de lucru, chit, camașe, pânzături ori șurț⁸⁵ de lână dinainte și opinci, vara de lucru, iar pe acasă și desculțe – mai cruță opincile.

Femeile măritate îmbracă ceva mai puțin decât fetele; ele poartă cosițe pe cap și năframă albă sau pestriță.

Așa dar din târg ce să cumpără? Bărbatul pălărie 1 fl. și curaua (șerparul) 3 fl. Femeia cumpără năframă 1 fl. și peptar înfundat, dar din pieile lor, 2 fl., alte nimic. Cealaltă îmbrăcăminte o fac cu mâna lor.

60. *Religia*, e la toți comunalității gr. catolică, toți, deodată serbează, toți, deodată țin posturile.

61. *Obiceiuri la nuntă*. Tata feciorului și cu el merg amândoi, după ce a înnoptat unde au gând la o fată de pețesc; se pun pe laiță⁸⁶ și odihnesc. Tata feciorului întreabă pe tata fetei: noi am venit la fata D-tale să ne-o dai nouă nevastă după feciorul meu N. Părinții fetei, vezi bine, dintâi cam dogesc⁸⁷, însă gândul li-la măritat, beu ceva vinars și îndată capătă gust de vorbit și foc în vine, dau mâna și credințesc,

⁷⁹ Digeră - n. ed..

⁸⁰ Constipație - n. ed.

⁸¹ Citirea.

⁸² Încrețiți.

⁸³ Fără alesături (motive geometrice sau florale)

⁸⁴ Haină din pânură mai scurtă

⁸⁵ Șorț - n. ed.

⁸⁶ Bancă, laviță

⁸⁷ Clevetesc, se împotrivesc - n. ed.

adecă, feciorul dă un inel fetei, iar fata dă o naframă feciorului; mai beu ceva și tatăl se duce singur acasă și feciorul rămâne să vadă ce va mai zice fata la întunec.

A doua zi, merge tata cu fata și feciorul cu tatăl său la preot, ca să-i vestească la biserică și să cerce doară sunt ceva neam (rudenie); dacă le spune preotul că îi va cununa, voioși se duc la fâgădău⁸⁸ cu toții, mai beu ceva și apoi se duc acasă. Preotul în Dumineca viitoare îi vestește în biserică, toți strigă: „Dumnezeu să le dea noroc...”. A doua Duminecă merg tinerii la preot și le ia voința la protocol; a treia Duminecă se duc cu țidula de la preot la vicar⁸⁹ după slobozenie de cununie; se împărtășesc cu sf. Taine, pocăința și eucharistia. Merg la târg, cumpără sovon⁹⁰, cizme ba și pom⁹¹ și rachiu, ori vin sau bere. Vin acasă și într-o zi, care orânduiește preotul, se cunună. La cununie, trebuie 2 nănași, 2 colăcari (paranimfi⁹²) și un staroste la mire și unul la mireasă, care sunt mai buni de gură. Pornesc cu ceterași, cu feciori și fete care se strâng la nuntă, se duc la biserică; acolo îi mai întreabă preotul doară s-au socotit altmintrelea și apoi îi sloboade în biserică și îi cunună. După cununie merg cu toții la mireasă, ospătează, beu, joacă până la o vreme și apoi se duc la mire.

La mire se adună rudeniile și alți oameni din sat, iar beau, ospătează, joacă și înainte de cină dau colacii și darurile miresei, adică: cămașă de mire, de socru, de soacră și cizme la soacră, la nănași cămeși și cizme și călțuni⁹³ la cumnați, năfrâmi la cumnate, după aceasta cineză. Socăcițele se întrec cu ospețe cu fripturi. Pentru-că împănă⁹⁴ friptura la nănași și le mai strigă câte o glumă le dă nănașul ve-o câțiva cruceri. După cină fâgăduiesc (promit) cu toții zestre: nănașul o vacă, două oi, un stup și 10 fl.v.a apoi pe rând câți sunt în casă câte 1, 2 și 3 fl. v. a. și ți mai mult și apoi mai joacă în bani⁹⁵ mireasa și se duc pe acasă. Tinerii a doua zi să apucă de lucru, dacă vreu să fie gospodari buni.

62. *La botez*: Nănașa și moașa merg la preot; preotul botează pruncul, îl scrie în protocol și-l duce moașa acasă și alta nimic.

63. *La prohod*. După-ce moare omul, căsașii⁹⁶ fac de știre la preot, ca să lase să tragă clopotele și la inspectorul de morți pentru țidulă. A treia zi fac groapa și sălașul (cosciugul) și vine preotul cu cantorul și cântând duc mortul la groapă; acolo preotul îl desleagă⁹⁷, spune oamenilor predicăție, îi ia iertăciune și-l bagă în groapă. Apoi se duc cu toții la casa mortului la pomene, fac de a treia zi pomene și sfețanie.

⁸⁸ Crâșmă - n. ed.

⁸⁹ Vicar; capul Vicariatului Rodnei - n. ed.

⁹⁰ Săpun = n.ed.

⁹¹ Pomezii, vopsele, parfumuri, utilizate ca farduri. - n. ed.

⁹² Chemători la nuntă - n. ed.

⁹³ Ciorapi de lână în opinci - n. ed.

⁹⁴ A drege cu diverse mirodenii - n. ed.

⁹⁵ Făcându-i daruri în bani.

⁹⁶ Cei din casă; aici, cu sensul de membrii familiei - n. ed.

⁹⁷ Rugăciune înainte de îngroparea mortului - n. ed.

64. *Obiceiuri la anul nou.* În ajunul de anul nou economii dau sare la vite, fetele fac sara râsuri⁹⁸ despre măritat, feciorii buciună⁹⁹ și împușcă. A doua zi până nu mânca, pușcași (vânătorii) pușcă o țarcă (coțofană) cu a cărei sânge își stropesc pușca, zicând că peste anul viitor are noroc la vânat și nu-i strică nimeni pușca.

Apoi merg cu toții la biserică și după sf. Liturgie acasă și apoi la bere, dar nu bere de vinars, ci adevărată bere bună și efțină, pentru-că o făceau feciorii după plac, înainte de a. 1850; de atunci încoace s-a oprit a ferbe bere, dar acum e cu mult mai rău, căci dacă vrea tineretul să se veselească nu poate, fără cu brahă dela jidani, pe când mai înainte era mied și bere la toată casa¹⁰⁰.

65. *La bobotează* în ajun umblă preotul cu Iordanul din casă în casă. În ziua de bobotează scot icoanele și se face aghiasma pe ghiață și apoi sara iar merg la pomenita bere.

66. *La Sf. Paști* dimineața umblă pruncii după ouă roți; după vecernie trag clopotele, bat toaca, se „briculuesc”¹⁰¹ în țințirim tineretul, iar bătrânii povestesc despre timpurile trecute și bătălii, dar nu merg la crâsmă nici nu dorm în aceasta zi, zicând că nu-i bine.

67. *La Rusalii* scot icoanele pe câmp în țarină cu toată procesiunea, fac aghiasmă (apă sfințită) și cântând se întorc la biserică.

68. Când mai sunt 4 săptămâni până la Sf. Petru¹⁰², bagă oile pe brânză și duc boii și caii în munte.

69. *La Crăciun*, umblă în ajun sara colindători și „belciugari”¹⁰³ (mascați). Când se face ziua ies din biserică, vecernia se face la amiază și apoi pornesc drăgălașa bere, care ține până după Bobotează, în care timp nimeni nu merge la crâsmă. Pentru tineret era la bere veselia și-l costa, pe acel timp 15 șuștaci¹⁰⁴ sau 60 cr. v. a. pentru vinars și ceterași pe atâta timp.

70. Hramul Sf. biserici se face în Joia mare¹⁰⁵, în Sâmbăta Rusaliilor, la Sîmedru (St. Dumitru)¹⁰⁶ și în săptămâna brânzei¹⁰⁷. și ce se face? pupază de grâu curat¹⁰⁸, o lumină și ceva de mâncare pentru săraci și ține o oară.

⁹⁸ Glume.

⁹⁹ Fluieră, cântă din fluier

¹⁰⁰ Sărbătoare cu petrecere și joc, organizată din a doua zi de Crăciun și până după Bobotează; vezi pe larg, „Berea”, în Emilia Bumb, „Studii etnologice, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2007, pp. 114-121.

¹⁰¹ Sistem de corectare a greșelilor de peste an și în același timp, de evidențiere a faptelor bune – n. ed.

¹⁰² 29 iunie - n. ed.

¹⁰³ Colindători mascați - n. ed.

¹⁰⁴ Monedă divizionară – n. ed.

¹⁰⁵ Joia dinaintea Paștelor - n. ed..

¹⁰⁶ 26 octombrie - n. ed.

71. Vrajile și mai înainte au fost puține, dar mi se pare că au încetat cu totul. Mai nu-i ce povesti.

72. Căntece în adunături nu-s fără între bătrâni, dar neînsemnate. Fetele cântă în șezători versuri de glumă, de jele, ciuimilesc¹⁰⁹ și petrec cu câte glume, însă fetele torc, feciorii fac mânuși, resucesc spăcmă (ață de cânepă), spun povesti. Șed 3 sări în săptămână în zile de lucru până la 11 oare.

73. În hotar se află 7 izvoare de borcut (apă minerală). Până la a. 1865 nu-s probate de nimeni și nu se întrebuințează decât de beut în loc de apă.

74. Pietri de zid nu avem prea bune, numai pietri de năsip și ciorești¹¹⁰. Peatră de var încă se află.

75. Băi (mine) în hotar, se povestesc că pe la a. 1730 ar fi fost pe Recele și în Măgura neagră, dar de atunci încoace nu a mai fost vorbă de aceea.

76. *Timpul anului*. Iarna se începe de la Sîmedru și ține până la St. George¹¹¹. Omătul (zăpada) la munte e de 3 metri. Vara plouă și până la St. Petru cam sunt vremi grele, dar nu totdeauna, apoi e vreme bună. Pe la St. Marie¹¹² cade brumă dar nu totdeauna; când cade brumă groasă, suntem săraci de bucate. Vânturile sunt mai mult de cătră apus, dar nu-s primejdioase.

77. Omoruri de când e satul numai unul s-a întâmplat, dar nici acesta nu cu voia fără din greșeală. Pavel Melente a omorât pe Niculae Dare pe „Dialul Praji,” în poiana Botenilor; sărind Niculae la Pavel pentru-ce trece pe locul lui, Pavel s-a apărut, dar din nenorocire l-a pălit în cap cu săcurea și a murit. În a. 1869.

78. Beuturi la a. 1850 era med și bere și la o nuntă mult 4 cupe vinars. La toată casa era simediță¹¹³ și bere și mergeau unul la altul vecinii și neamurile de se petreceau.

La a. 1864 beau sătenii într-o atâta cât se trecea pe an vinars 1.200 ferii¹¹⁴, vin, 200 ferii, bere și șimediță numai de poveste se aude; se mai afla puțin med. La o nuntă trebuia 6 ferii vinars.

79. La a. 1815 când s-a făcut preot Grigore Gallan era suma sufletelor pe Ilva-mare 500 suflete grănițeri, jeleri 20 și țigani 18. La a. 1864 erau 1500 suflete săteni, străini 200, țigani 150, 3 Jidani, 2 Sași și o familie de Poleci.

¹⁰⁷ Aici, după descrierea cronologică, săptămâna înainte de intrarea în Postul Crăciunului. Mai poate fi și săptămâna înainte de intrarea în Săptămâna Mare, dinaintea sărbătorii Paștelor – n. ed.

¹⁰⁸ Grâu fără amestecuri, spre deosebire de alte varietăți (alac) din care se prepara pâinea/coca zilnică.

¹⁰⁹ Cimilesc=povestesc - n. ed..

¹¹⁰

¹¹¹ 23 aprilie - n. ed.

¹¹² 15 august - n. ed.

¹¹³ Instalație de fabricat medul=berea naturală – n. ed.

¹¹⁴ 1 ferie=aprox. 10 l.

80. În anul 1864 erau: născuți 60, morți 30, însurați 10. Dintre născuți erau și câte 4 nelegiuți.

81. În miliție la a. 1864 s-au luat de pe Ilva 10 feciori. Deserteur¹¹⁵ n-am avut din sat nici unul nici odată, căci Ilvenii erau ostași buni și harnici, nu erau bețivi și neascultători ca să-i pedepsească și să aibă pricină de fugit.

82. Vezi 26, după moartea preotului Grigore Gallan în a. 1860 a urmat fiul lui Ioan Gallan ca preot. Acesta a servit ca preot de la anul 1843 până la 1868.

În a. 1843, 1844 și 1845 a administrat ca preot - fiindcă trăia tatăl său - în comuna Parva. Această strapație¹¹⁶ i-a scurtat viața, însă l-a fost denumit vicariul Ioan Marian la aceea. De la anul 1845 până la 1855 a administrat în comuna Măgura; de la 1855 până la 1860 a funcționat ca preot în comuna Ilva-mare cu tatăl său. De la 1860 până la 1868, la moartea sa, a fost șingur ca preot în comună.

Acest preot a fost căsătorit cu fiica căpitanului în penziune Toader Piorațiu tot din Ilva-mare. A avut un fiu cu numele Constantin; pe acesta l-a crescut la gimnaziul din Blaj. După absolvirea gimnaziului l-a dus la Viena spre a studia medicina însă a murit la universitate în anul 1867. Preoteasa a murit la a. 1853 și așa văduv și-a ținut pruncul la școale, gândind că cu acele să se mângâie la bătrânețe.

Preotul Ioan Gallan a servit în viața sa cu cea mai mare acuratețe, fără beție, a fost pilda comunei atât în economia sa cea mare, cât și în faptele sale cele bune, drepte și oneste. El a lăsat la moartea sa o avere de 20.000 fl. v. a. cu vite și moșie; a lăsat ca, după moartea lui, să se facă, din o parte din rămasul său un fond familial; a lăsat la comună o bibliotecă și un armăsariu; la gimnaziul din Năsăud a lăsat vre-o 30 bucăți cărți, cari se adaugă la biblioteca acelui gimnaziu. De dânsul a rămas muma sa și 4 frați, între cari s-a împărțit restul averii. În fondul familial s-au pus 3500 fl. v. a. El a participat la înființarea școalei comunale din Ilva-mare. A făcut multe fapte bune. și a ajutat pe mulți săraci, fie-i țărâna ușoară și numele în veci pomenit.

Preotul Ioan Gallan și unchiul seu Clement Lupșai preot în Rodna-veche, la anul 1861 când s-a înființat districtul Năsăud erau cei mai vrednici pe apa Someșului, atât în frumusețe cât și în vrednicie și avere.

83. După moartea lui Ioan Gallan, a administrat un an întreg ca preot Iacob Sitărițe, din Măgură.

La anul 1870 a venit ca preot în comuna Ilva-mare Iosif Bal din Mahal, teolog absolut de Gherla.

84. De la a. 1870 până la 1885 au fost pădurile sub administrația comunelor; în decursul anilor acestora s-au fabricat prin toate pădurile comunei draniți de rozonanțe, prin acestea tare s-au devastat pădurile și mai cu samă prin cercatul arborilor, că din

¹¹⁵ Dezertori - n. ed.

¹¹⁶ Slujbă grea, chinuitoare - n. ed.

toți arborii de molid de la 17 țoli¹¹⁷ mai groși care era drept, drănițerii i-au cercat scoțind așchie din trânti și care apoi mai târziu toți s-au uscat.

85. De la a. 1883 și până la 1885 s-a edificat biserica cea nouă pe locul jumătate a lui Ioan Tomegia și cealaltă jumătate pe a lui Zaharie și Nechita Galeșiu prin măestru de peatră Adlef din Bistrița și cei de lemn din Iacobenii. Cu materialul comunei a costat, cu feșnice (luminar) și icoane și clopotul cel mare 17.000 fl. v. a.

86. La a. 1882 primit dl preot Iosif Bal ca cooperator pe dl teolog de Gherla Ieronim Slavoca.

87. Dl preot Iosif Bal în fruntea poporului și cu capelanul seu au fost aceia, cară și-au jertfit ziua și noaptea până ce au văzut biserica gata, care apoi în Octombrie 1885 s-a și sfințit prin dl vicariu Gregoriu Moisil cu 10 preoți din jurul comunei.

88. La începutul edificării Sf. biserici a fost ca primar vre-o 6 luni Zaharie Galeșiu, însă din pricină că i-a murit muiera l-au schimat cu Ioan Tomegia care până la finirea aceleia încă cu zel neobositor ca primar comunal și-a împlinit mișiuinea dinpreună cu mult stimatul domn notar comunal Pantilimon Lupșai.

89. La începutul anului 1886, sistemul cu supravegherea pădurilor s-a schimbat, înmulțindu-se cu 2 foresteri, 10 supravigili¹¹⁸ și de toți 80 vigili cu un salariu anual de 35 mii florini v. a.; grea sarcină pe bietul popor.

Document 2

Istoria comunei Ilva Mare scrisă de Paul Gălan în anul 1863, revăzută, corectată și adausă de Nestor Șimon, secretar și controlor al Fondurilor centrale scolastice și de stipendii din Districtul Năsăudului în 1891

Continuată de Ieronim Slăvoacă, preot în Ilva Mare, începând cam de la anul 1880, după o scurtă reprivire întrecut.

Continuarea evenimentelor mai momentuoase pentru comuna Ilva-Mare, începând cu deosebire din anul 1880, descrise prin Ieronim Slăvoacă, preot cooperator în Ilva-Mare.

Scurtă privire asupra evenimentelor mai însemnate în timpul de la 1868 până la 1880, ca să fie legătura neîntreruptă cronologică de la întâmplările descrise de demnul și zelosul Pavel Gălan, fostul meu socru, și până al 1880, de când m-am hotărât eu a le descrie.

La anul 1868, în 5 iulie a repausat preotul Ioan Gălan. Întreaga lui avere, după cum se vede din mai multe proiecte de testament, a voit ca mai toată averea sa mobilă și, unele pământs, a le destina pentru o fundațiune de stipendii pe seama școlarilor , care vor cerca școalele mai înalte din familia sa, în prima linie, și apoi, din comuna Ilva-Mare.

¹¹⁷ 1 țol=25,4 mm; aici, 42,11 cm – n. ed.

¹¹⁸ Inspectori de pădure - n. ed.

Însă după ce toate aceste proiecte de testament nu au avut formalitățile recerute de lege, nefiind făcute în prezența martorilor, la pertractarea averii judecătorește, nu s-au putut efeptui și duce în îndeplinire postulatele fondatorului, deplin, fără, au influențat foarte mult d. Maxim Lica, prim-jude la Tribunalul din Năsăud, ca erezii, din averea preotului să lase în scopul enarei unei fundații de stipendii, tocmai suma de 2.500 florini, depusă spre fructificare la banca „Hermannstädter Allgemeine Sparkassa” în Sibiu. La aceasta s-au învoit erezii, să fie denumit domnul Florian Porcius, vice-căpitan districtual, ca curator (sic!).

După ce numitul curator a făcut statutele acestei fundațiuni și le-a trimis, pe mai multe rânduri, la locurile competente spre aprobare, de unde, reîntorcându-se de mai multe ori spre modificare și întregire, în fine, la anul 1886 au aflat aprobarea ministerului de Culte August Trefort.

În urmarea acestei aprobări, domnul Porcius a conchemat pe membrii majoreni a familiei la o ședință în Rodna-Veche, pentru a le comunica aprobarea statutelor, alegerea, în sensul statutului, senatul familiar și punerea în mâinile aceluia, administrarea fundațiunii. În senatul familial s-au ales Pavel Gălan, ca președinte, Ieronim Slăvoacă, ca casar (sic!) și Sidor Gălan, ca membru în senat¹¹⁹.

Suma fundațiunii la acest an era de vreo 5.200 florini, care a dat ansă¹²⁰ la unii din membrii familiei, în frunte cu fratele fundatorului, Sidor Gălan, la pofta de a distribui între dâșii întrecământul peste 3.500 florini, care sumă o statorise în statut.

Însă, opunându-se președintele și casarul fundațiunii, suma a rămas neatinsă. Din venitele acestei fundațiuni, la an, cam 300 florini se ajutorează mulți tineri descendenți din familia repausatului preot, atât de la școala satească, cât și gimnazii, în sensul statutului.

Tot din averea repausatului preot Ioan Gălan s-a împărțit și profesorul gimnazial din Năsăud, Dr. Constantin Moisil, fiul vicarului Grigore Moisil și asemenea, a căpătat casele din piața din Rodna-Veche și, o altă grădină de mălai, aflătoare în Rodna-Veche. Aceste realități le-a vândut bisericii greco-catolice din Rodna-Veche, pentru suma de 12.000 florini.

Aceste realități le-a avu preotul Ioan Gălan de la socrul său, Teodor Pioraș¹²¹, căpitan în penșiune în Viena, născut în Ilva-Mare, frate cu Iovul Constantin și cu mama vicarului Moisil, și pe baza acesteia, a căpătat și profesorul Constantin Moisil – ca nepot – acele realități.

¹¹⁹ Vezi în legătură cu aceasta, la Serviciul județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Anton Coșbuc*, d. 104, ff. 25-33; 34-41.

¹²⁰ Motiv, prilej, curaj, îndrăzneală – n. ed.

¹²¹ Absolvent al Institutului de Creștere Militar din Năsăud, ca subofițer. A servit în cancelaria adjutantului regimentului II de graniță de la Năsăud. Din anul 1836, cu gradul de ofițer. A participat la campania batalionului I în Ungaria, în anul 1848. Pensionat în anul 1850; apud. *Personalități din granița năsăudeană. Contribuții documentare*, ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu și Viorel Rus, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 73.

Tot din averea sa a lăsat pentru biserica gr-cat. din Ilva Mare 300 florini.

Tot lui este a se mulțumi multe date referitoare la istoria comunei Ilva Mare, făcând deosebite notițe pe paginile goale din cărțile rituale din biserică. Sub dânsul și la stăruința lui s-a zidit școala gr-cat. din sat, din piatră.

El a stăruit mult ca drumul ce s-a făcut peste Rotunda, să se facă pe la Ilva Mare, dar a aflat opoziția între ilovani, care-și temeau pământurile, să nu se taie cu drum.

Ce bine ar fi dacă și-ar fi putut realiza intențiunile. Nu am fi închiși, ca într-un labirint, fără comunicațiune de treabă.

După moartea preotului Ioan Gălan a fost ales în iarna anului 1869 de preot D-l. Iosif Bal, născut la anul 1841 în comuna Mahal, lângă Gherla, din părinții economi Leonte și Maria Bal. A cercat școalele din Cluj, unde a și absolvat, la anul 1864, cu succes eminent; asemenea, și Sfânta Teologie, în Gherla, la anul 1868. Dânsul s-a căsătorit cu Maria Chita, fiica preotului din Mintiul Românesc, Ioan Chita.

În timpul de la 1869 până al 1880, mai mult s-a mărginit numai la împlinirea cu scrupulozitate a funcțiunilor bisericești, a fost zelos întru predicarea cuvântului lui Dumnezeu în biserică, s-a nizuit¹²² în mai multe rânduri a edifica biserică nouă, dar a aflat tot mereu opoziția mare în Gavrilă Gondor, factorul principal la administrația politică a comunei.

§ 86.

La anul 1877 s-a instituit al 2-lea post de învățător, funcționând pe lângă Isac Dănilă, parte, Ioan Pop din Telciu, parte, Iacob Hoge, ambii aceștia, puțin preț au dat pe deșteptarea pruncilor, fiind ușori de minte. Ba, au adus un dezastru mare pentru biblioteca școlii, donată de repasatul preot Ioan Gălan. Ba, și Isac Dănilă își are partea sa în această afacere, așa că toți au dat cărți mai de ceva valoare la cești jidovi, fără a le mai strânge, încât în bibliotecă au rămas numai niște regulamente militare.

§87.

În fruntea afacerilor comunale a fost în perioada aceasta Teodor Feștilă, ca notar, om energic, zelos, fost membru la administrația fondurilor din Năsăud, dar, după cum se vede din testimoniul preotului Ioan Gălan, om lacom pentru lărgirea moșiei, și pe cale nelegală.

El a repausat la anul 1871, lovit de un cal. După dânsul a fungat¹²³ ca notar Clemente Tomi, fost învățător, om mai zelos întru ale economiei, decât în ale cancelariei. Apoi a venit d-l. Pantelimon Lupșiai, fost adjunct la pretorul Ioan Isip, născut în comuna Ilva Mare la 1831, căsătorit la anul 1864 cu Teodora lui Ioan Strugariu. Dânsul a absolvat școalele triviale din Sângeorgiu, a fost înzestrat cu o memorie foarte bună.

¹²² Strădui – n. ed.

¹²³ A funcționat, a îndeplinit serviciul – n. ed.

După moartea lui Teodor Feștilă a fost chemat și ales cu unanimitate de notar cercual în Ilva Mare și Măgura. La anul 1833 s-a desfășurat comuna Ilva Mare de Măgura, dechierându-se de comună mare și așa a rămas ca notar, numai în Ilva Mare.

§ 88.

Se observă la acest loc, cum că de la anul 1870-1883 au fost pădurile sub administrațiunea comunei. În decursul acestui timp s-au devastat multe păduri, de o parte, cu lăzuituri (care însă bine au făcut că s-au mărit moșiile oamenilor), parte, cu fabricarea așa numitelor „rosonanțe”, prin care s-au făcut mari pagube pădurilor, fiindcă până se afla un lemn bun de „rosonanță”, circa 10 lemne, care însă, prin scoaterea așchiei se uscase, sau devenea defectuoase. Comuna, nu știu să fi avut nici un folos din rezonanță, dar nici oamenii. Căci mulți și-au părăsit ocupațiunile lor economice și pierdeau timpul cu facerea de rezonanță, iar banii se cheltuiau pe beutură și pe „pită albă”, căci ovăzul nu mia plăcea. Iar banii incurși în casa comunală s-au defraudat¹²⁴ prin demoralizatul casar Gavril Gondor, care, neavând cu ce dezdăuna comuna, această greutate a căzut pe Pavel Gălan, ca garant, și au simțit mai târziu erezii lui plățile la comună, vreo 4.000 florini.

§ 89

Făcând în §-ii precedenți o mică reprivire pentru a spune evenimentele anilor anteriori în oarecare nex cu cele din anii ce urmează, în cele următoare mă voi nizuî cât se poate de obiectiv a descrie întâmplările mai remarcabile pentru comuna Ilva Mare. Atât pe terenul bisericesc, cât și cel scolastic, precum și politic, începând cu anul 1880.

§ 90 (Terenul bisericesc)

În anul 1882 a fost denumit Ieronim Slăvoacă – scriitorul acestor șire – de preot cooperator (capelan), pe lângă persoana parohului Iosif Bal, firește, cu învoirea parohului!

Ca emolumente¹²⁵ a beneficiat de 1/3 parte din venitele stolare, iar comuna a dat în foloșință pământurile *Lunca Morii*, *Poiana între Opcini* și un pământ lângă Ion Andron Constantin, cam de ¾ jug. (născut în anul 1856, 1 octombrie, în comuna Ilva Mare, din părinți economi Ioan Cath. Slăvoacă și muierea lui Ana Doboșiu. În anul 1862-1862 am cercat școala poporală elementară din Ilva Mare, la învățătorul Clement Tomi, în anii 1865, 66, 67, Școala Trivială din Sângeorgiul Român, sub învățătorii Mihai Domide și Georgiță, apoi, am mers la Năsăud, pe clasa a 4-a normală, învățător fiind Morari; tot acolo am absolvat și cele 8 clase gimnaziale, iar maturitatea am făcut-o în anul 1877, finea lui iunie. Teologia am absolvat în 1881 în Seminarul domestic din Gherla, în anul 1881. În anul 1882 m-am căsătorit cu Ana Gălan, din Ilva Mare).

¹²⁴ S-au devalizat, s-au furat – n. ed.

¹²⁵ Venituri, surse de existență – n. ed.

În anul 1883 s-a pus fundamentul bisericii noi, în *gura Ivăneșei*, pe locul, jumătate, a Matroanei Ion Fornegea, și jumătate, a lui Zaharia Larion Dare, Nechiti Galeș. În anul 1885 a fost gata și s-a binecuvântat prin vicarul Grigore Moisil din Năsăud.

În anul 1892, în 22 mai a repausat parohul Iosif Bal, lăsând în doliu muierea văduvă cu 5 copii neașezați.

Tot în acest an a fost pe calea concursului denumit de administrator a parohiei, Ieronim Slăvoacă. Iar în anul 1893, 6 iulie, a fost denumit de preot cooperador (capelan) David Mălai, fiul lui Mihail Mălai, din comuna Leșu, care a fost căsătorit cu Valeria, fiica repausatului paroh Iosif Bal.

În anul 1898 s-a padimentat biserica cu ciment, a costat circa 1.000 florini.

În anul 1899 am făcut iconostasul de biserică, prin maestrul Octavian Smigheslchi, profesor în Elisabetopole (Ibasfalău), cu prețul de 3.400 florini, cu amvon cu tot.

Acest iconostas s-a binecuvântat de vicarul Dr. Ioan Pop, în august aceluiași an, cu asistența mare de preoți.

§ 91 (Terenul scolastic)

În toamna anului 1879 a fost ales ca învățător Ioan Constantin, fiul lui Iacob Constantin din Ilva Mare. El a funcționat împreună, parte, cu Isac Dănilă, parte, cu Ioan Someșan, parte, cu George Tomi, din Mititei.

Document 3.

Monografia localității Ilva-Mare
1852-1865.

Casa comunală.

Până la anul 1865 comuna nu a avut casă comunală proprie, căci casa care astăzi servește ca casă (sic!) comunală, fiind cinstită¹²⁶ la desființarea graniței pentru scopul școlii, nu a folosit-o școala și nici comuna, ca casă comunală, până la anul 1882, ci aceasta s-a dat, în folosul comunei, în arendă.

Local pentru casă comunală au servit cele 2 chilii din partea din sus a edificiului școlii actuale, de la 1865 până la 1882 - ci, ca casă comunală, își ținea comuna prin căși private, cu deosebire în casa lui Ioan Jucan, care astăzi nu mai există pe acest loc - când s-a mutat cancelaria în edificiul actual, care s-a folosit până la anul 1898 așa precum a fost primit la desființarea graniței; la 1898 a fost renovat și s-a adaptat încă cu 10 chii, așa că edificiul vechi, de la 1898 a rămas ca quartir pentru notar, iar partea adaptată a fost destinată ca casă comunală (renovarea s-a făcut cu speze de 10.000 florini, prin preotul cooperador Dănilă Mălai), din venitul pădurilor.

¹²⁶ Destinată.

Cu această casă, comuna se poate fâli că are o adevărată clădire comunală.

Primarii care au servit la această comună după tradiție ar fi:

1. Ștefan Strugar; 2. Ioan Galeșiu; 3. Maței Doboș; 4. Iovul Constantin; 5. Timoftei Tomi; 6. Ioan Jucan; 7. Slăvoacă Cornilă; 8. Iovu Oul (Vălucă); 9. Slăvoacă Ioan (Catirini); 10. Cosma Tonogea; 11. Doboș Vasile; 12. Galeș Zaharia; 13. Tonogea Ioan; 14. Lăzătuș Vasile; 15. Gălan Procopie.

Notarii. Sub graniță, de notari au servit ofițerii de la comandă. După desființarea graniței la anul 1851, s-a ales de notar Lupșai Pantilimon, el încă fiind în Rodna, n-a putut ocupa postul și așa, a fost întocmit ca provizor, cu Feștilă Toader și Tomi Clement. După Lupșai a fost ales Pavel Foarja, iar după el, Mureșan Emil.

Alte zidiri comunale.

Comuna are numai o casă comunală, numită Făgădăul din Prund, care este dată în arândă unui jidov (Mosel Reichenstein); afară de aceasta, mai are o clădire pe locul de la Gavrilă Gondor, care clădire s-a edificat în anul 1897 cu spesele Direcțiunii Silvanale a fostului District al Năsăudului; locul e proprietatea comunei, iar proprietatea edificiului e a tuturor comunelor din Districtul Năsăudului.

Și încă mai are comuna o clădire, a școlii comunale, edificată la mijlocul Luncii, în anul 1891, pe locul luat în schimb de la doamna Bota.

Hotarul comunei.

Hotarul comunei Ilva-Mare se mărginește, la vest, cu al Măgurii și Maierului, la nord, cu al Rodnei-Vechi și al Rodnei Nouă, la est, cu al Coșnei și la sud, cu al Leșului.

Hotarul comunei face în jughere, cam 30.000, câmp¹²⁷.

Grădinile.

Sub numirea de grădini vin acelea în care seamănă legume și pomi, iar celelalte, care cosesc iarbă, vin sub numirea de livezi. Livezi sunt pe toate dealurile, cu deosebire pe lângă căși, atât în sat, cât și în câmp. În livezi se fac fân și otavă.

Pe lângă căși, în grădini se află puși oltoni¹²⁸, dar foarte puțini și încă acum, am putea zice că începe poporul a se dezmoști și în această privință, așa că, pe zi ce merge, începe a-și pune în grădini oltoni. Și am putea, cu drept cuvânt zice așa ceva, deoarece în câțiva ani s-au dus din grădina școlii confesionale din sat, aproape la 7.000 oltoni, meri, peri.

¹²⁷ În anul 1870, cu un total de 30.433 jug. 440 stj², din care, arabil, 2.500 jug, fânațe și grădini, 3.825 jug. 1.069 stj², pășuni, 2.125 jug. 863 stj², păduri, 21.645 jug. 1.071 stj², neproductiv, 336 jug. 439 stj², cu un venit total curat de 9.551 florini 53 cruceri; apud. Adrian Onofreiu, „Contribuții documentare referitoare la situația proprietății funciare în perioada Districtului Năsăud (1861-1876)”, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, nr. IX, 2010, p. 83.

¹²⁸ Altoi.

Iar acum, în anul cr., s-a înființat în comună, pe locul cumpărat de la Ioana Borza, grădina comunală de pomi, din care apoi, se vor distribui gratis în fiecare an, locuitorilor din comună.

Legume încă se prădesc foarte puține, așa că și în această privință, poporul, din lenea lui, e silit a cumpăra de la străini legume; aici, ar fi de dorit să cultive econoamele, fiecare, cât trebuie pentru casa sa; răul acesta credem că se va înlătura prin înființarea școalelor economice de repetiție, unde se pretinde ca fetele acestei școli să fie instruite¹²⁹ în ale economiei casnice.

Pădurile.

Teritoriul acoperit cu pădure are comuna, 18.000, până la 20.000 jughere, înțelegându-se aici și pădurile de la munți.

Pădurile constau din molid, brad și fag.

Comuna Ilva-Mare are păduri împărțite în păduri comunale, care fac [....]¹³⁰ jughere și care se folosesc pentru acoperirea lipsurilor la locuitorii comunei și anume, la facerea cășilor¹³¹ și a edificiilor economice care în timpul din urmă au început a le face din poște¹³² tăiate în mori de firez.

Pădurile comunale care se folosesc ca tăieturi se împart în 9 părți, după situațiunea comunei, așa că toți locuitorii să se poată folosi.

Comuna are aceste tăieturi (șlaguri¹³³) și așa le administrează cu ajutorul personalului silvanal, că în fiecare an, să aibă în continuu și așa, comuna nici când să nu fie lipsită de lemne.

La aceste tăieturi, conform statutului comunal, au drept numai locuitorii competenți acestei comune, dar durere, căci comuna nu se folosește de dreptul cel are, să eschidă¹³⁴ pe cei fără competență sau, să-i silească a plăti taxa stipulată în acest statut; tot așa se întâmplă și în munți.

Pădurile destinate ca tăieturi poartă următoarele numiri: 1. *Dosul Cicerii*; 2. *Dosul Măgurii*; 3. *Ivăneasa*; 4. *Valea Bochi*; 5. *Valea Calului*; 6. *Cucureasa*; 7. *Între Petri*; 8. *Recele*.

În aceste tăieturi, în *Dosul Măgurii Negre* și în *Valea Bochi*, lemnele se taie toaste cu joagărul, iar în celelalte (șlaguri) tăieturi, se taie numai cu dăra¹³⁵, pentru a se și rări.

¹²⁹ Instruite, învățate.

¹³⁰ Lipsă în text; cu acest simbol se vor marca în continuare porțiunile lipsă în text. Păduri, 21.645 jug. 1.071 stj²; apud. Adrian Onofreiu, „Contribuții documentare...”, p. 83.

¹³¹ Formă locală alterată pentru caselor.

¹³² Scânduri groase, fasonate pentru construcții.

¹³³ Parchete destinate pentru exploatare, în folosul necesităților de lemne de foc și construcție ale locuitorilor.

¹³⁴ Excludă.

¹³⁵ Bucata; aici, cu sensul de arbore, fir.

Comuna are păduri administrate cumulativ; aceste păduri le administrează Direcțiunea Silvanală¹³⁶ și comuna, în fiecare an capătă o dividendă¹³⁷ foarte frumoasă, conform mărimii pădurilor fiecărei comune; comuna noastră, câte 18.000 coroane, până la 20.000 coroane.

Acesta este un venit foarte frumos, care-l capătă comuna și așa, pădurile acestea sunt o avere de mare preț și cu deosebire, dacă se vor îngriji așa cum s-a început în timpul din urmă și, nu ca până acum.

Pădurile, înainte de graniță, și pe timpul graniței, și după graniță, până acum cam de vreo 6 ani, s-au tăiat fără cumpăt, ba, din început, când au venit de s-au așezat oamenii aici, erau tot păduri, iar pe timpul graniței, căpătau oamenii poruncă să meargă în cutare poiană, să facă loc și să-și facă moșie.

Acum, de vreo 6 ani, s-a pus meta (movilă) între pădurile comunale și între privați, așa că acum nu e iertat¹³⁸ a mai tăia în pădure fără seamă și a face laz.; ceea ce la popor, fiind dedați a lăzu¹³⁹, sunt foarte neîndestuliți, zicând că n-au unde să-și samene bucate, ca de exemplu, orz. S-ar trebui acum, ca să aibă unde sămâna și cultiva pământul mai rațional.

Munții.

Munți are comuna 6 (șase): 1. *Muntele Corni*; 2. *Muncei* (cumpărat în două părți, *Munceii din Sus și din Jos*); 3. *Dealul Frâu* (împărțit iarăși așa); 4. *Câmpii*; 5. *Lopadna*; 6. *Rusaia*¹⁴⁰; 7. *Lala*.

¹³⁶ Direcția Silvică cu reședința în Bistrița, instituție înființată în anul 1890, în baza Legii nr. XIX/1890, cu scopul de a administra și exploata pădurile fostelor localități grănicerești.

¹³⁷ Parte din profitul unei societăți pe acțiuni care revine fiecărui acționar, în raport cu acțiunile pe care le posedă; aici, în funcție de suprafața de pădure.

¹³⁸ Nu e permis; nu e voie.

¹³⁹ A defrișa.

¹⁴⁰ Muntele comunei Ilva Mare. Părțile interne de munte sunt *Piciorul Cociorbii*, *Izvorul Cociorbii*, *În Stege*, *În Tarniță* și *Dealul Stănișoarei*. După descrierea din 1796, în dreapta se mărginește cu muntele *Stănișoara* al comunei Rodna-Veche și linia despărțitoare e *Vârful Dealului Stănișoarei*; în stânga, cu muntele *Lopadna* a comunei Ilva Mare, linia despărțitoare e *Piciorul Cociorbii*; spre sud, cu muntele *Nedeii Făgeșelului* a comunei Rodna Nouă, spre nord, cu râul Bistrița. Acest munte e cam pietros și preșipit, totuși, nu e de tot loc neplăcut și are lemne și apă îndeajuns. Pădure e peste tot locul și, pășune e pentru 2.000 oi, pe 3, și 100 boi, pe 2 ½ luni. Peste tot e numărat în clasa a doua (în 1886 erau 1.750 jug. pădure). Cam 400-500 jug. de teren au fost obiect de ceartă între Fondul de stipendii și comuna Ilva Mare. Graniță se începe de la spinarea *Piciorului Șneapenului* și de aici, pe acea spinare ajunge în pârau *Rusoaia*, de aici, merge pe acest pârau până la valea cea mare *Rusoaia*, de aici merge pe acest pârau, până la valea cea mare *Rusoaia*. Din contră, fondurile susțin că peste tot locul sunt marginile pădurii, o parte, spre sud-est, apoi, spre vest și sud-vest, atingând *Bâtca Rusoaia*, de unde, o bună distanță, în direcțiune ostică, întorcându-se iarăși spre sud, până ce-și ia direcția spre vest, atinge *Bârca Cociorbi* și de aici se întâlnește cu *Izvorul Comenzii*, de unde, mai departe, granița o formează acest pârau până în *Valea Rusoaia*. Comuna Ilva Mare zice că în

Muntele Corni¹⁴¹ are [...] și se pășunează cu oi, cam 800-1.000 oi, pe o vară.

Munceii din Sus iar se pășunează cu oi, de la 800-1.000.

Munceii din Jos, iarăși cu oi, de la 600-800.

Dealul Frâu, tot cu oi, de la 300-500.

Dealul Frâu din Jos, 200-300.

Câmpii, oi, 200-400.

*Lopadna*¹⁴², aici se pășunează boi, cam de la 400-600 boi, mai înainte, și până la 1.000 boi și, 1.200 boi.

În *Lala*¹⁴³ se pășunează 100-200 cai, oi, 600-1.000, cu lapte și oile sterpe din toți munții, până la 2.000 de oi sterpe și miei.

această parte de munte a vândut spre exploatare lui Steinmeter, fără ca fondul să fi contrazis; apud. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, volum îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2007, p. 163; în continuare, Nestor Șimon, *Dicționar...*. Vezi și Simion Retegan, *Satele născădene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002, pp. 52-179; Adrian Onofreiu, *Toponimie și relații geografice în Districtul Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XVII, 2003, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, p. 331- 355. *Lopadna* și *Rusaia*, în total, 3.730 jug., din care pășune, 1.175 jug, pădure, 2.531 jug., neproductiv, 24 jug., cu un venit curat de 663 florini 39 cruceri; apud. Adrian Onofreiu, „Contribuții documentare....”, p. 83.

¹⁴¹ Muntele Corni (*Munceii*, 1.447 m) a comunei Ilva-Mare. Granița acestui munte se începe în *Târși* și de aici, merge în dreapta, prin pădure, pe lângă hotarul comunei Ilva-Mare, în linie dreaptă, până în *Piatra Leșului*, de aici, în stânga, iarăși prin pădure, pe lângă hotarul rodnenilor, până în *Vârful Măgurii Beneșcuței*, de aici, pe culme în sus, până la punctul prim, numit în *Târșuri*. Piciorul muntelui se numește *Dealul lui Pintelei*. Acest munte e curat, parte, pietros, parte, cu tarnițe și parte, pieziș; fiind aproape, e comod. Apă e puțină în pâraul numit *Știompu*. Plaiurile sunt ceva și grele, peste preșipițuri, pădurile sunt pre atât de dese, pre cât bune de pășune, de extirpat nu sunt. Acest munte, la 2 ani cade în țarină și atunci, se pot face 24 de care de fân; apud. Nestor Șimon, *Dicționar*, p. 136.

¹⁴² Munte 91.594 m), o parte, a comunei Măgura și alta, Ilva-Mare. *Lopadna* (Ilva-Mare) cu părțile de munte *Fruntea Smeului*, *Sub Piatră*, *Poiana Suhardului*, *Dealul Căturii*, *Știobu Kolunei*. După descrierea din 1796, în dreapta se mărginește cu muntele *Făgețel*, al comunei Rodna Nouă, linia despărțitoare e plaiul *Poienii Suhardului*, în stânga, cu *Prelucii* comunei Maieru și linia despărțitoare e *Mijlocul Obârșiei* între *Poiana Rotundă* și *Izvorul Păltinișului*, spre sud, cu *Someșelul* și spre nord, cu *Bistrița*. Acest grup de munte e excelent de frumos (!), plan, curat și fără cea mai mică greutate de umblat; apud. Nestor Șimon, *Dicționar...* p. 123.

¹⁴³ Munte, din care ½ e a comunei Ilva-Mare și ½ parte, a comunei Leț, afară de teritoriul hotarului. *Lala* (Ilva-Mare) are următoarele părți interne de munte: *Izvorul Plomunii* (poate, *Izvorul Prelucii*-n.a.), *Șesul Lali*, *Zăpodia Detunată*. Pădure de 40 jug. granița pe care o observă comunele între ele e *Zăpodia Detunată*. Acest munte e stâncos, preșipiț și foarte neplăcut. Pădure e multă și deasă. Preste tot e plin cu tufe sălbatice, numite cătâni (vârfuri de stâncă, stânci izolate ascușite, lipsite de vegetație-n.ed.). Apă are destulă și e numărat, clasa a treia. În partea de munte a comunei Ilva-Mare e pășune pentru 2.000 oi, pe trei luni și în partea comunei Leș, pentru 1.500 oi, pe trei luni. Partea comunei Leș are o suprafață de 3.863 jug.

Munții, mai înainte erau în stare mai bună, nu erau plini de jnepeni și acoperiți de pădure tânără, așa că acum,, în mare parte nu se pot pășuna; aici încă ar trebui comuna să iee măsurile de lipsă, să-și curețe munții căci, la caz contrar, în scurtă vreme n-avem ce căta în dâșii.

În legătură cu acest rău, este unul și mai mare și anume, jidovimea care se așează pe zi ce trece la noi, ia în arândă munții de la alte comune și, deși s-ar afla oameni de ai noștri, care să se ocupe, nu încap de jidani și oamenii își dau boii și caii la jidani în munți, la vărăsie și le fac venituri foarte mari. Acest rău s-ar delătura, după a mea părere, după cum am spus mai sus, curățindu-se munții și iar, dacă s-ar angaja comuna să iee în vărășie munți și așa, ea să iee mai bine venite, decât să câștige jidanii.

Vitele și alte animale.

Economii acestei comune se ocupă cu deadinsul, cu creșterea vitelor și așa, țin foarte multe vite. Până cam de vreo 10 ani, țineau economii numai vite de munte, de culoare sură, mici de statură, cu coarne mici, care vite erau de tot fără preț; acum, însă, acum de vreo 10 ani încoace, aceste vite au început a se împerechea cu alt soi, moldovenesc, vite pestrițe. Ba, familii întregi și-au schimbat cu totul cultura veche de vite și au înlocuit-o cu aceasta pestriță. Care sunt mai frumoase și mai de preț.

Mai înainte oamenii țineau mulți boi de țară, acum, și aceștia au început a-i înlocui cu soi de acesta pestriț, ceea ce se și recomandă, fiindcă soiul acesta se îndestulește¹⁴⁴ și cu nutreț mai slab, iar dacă-i dau îndeajuns, ba-i îngrășă, atunci se îngrășă cu mult mai ușor ca cei de țară.

Vacile acestea pestrițe dau lapte mai mult și mai bun și se țin mai grase. La pășune, încă se țin bine, cu deosebire, unde au și pășuni bune.

Pășunile sunt împărțite, așa, fiecare om are îmașul propriu, unul, două sau mai multe, după stare.

Îmașurile le au pe lângă locuri, îngrădite separat, în ele se țin cu deosebire, vacile cu lapte, iar boii îi duc preste vară, în pășuni la munți, tot așa, caii, juncii și junincile.

La munte ies cu vitele cu deosebire la Înălțarea Domnului¹⁴⁵, cam cu toate. Boii îi țin la munte până aproape de Bulgiul Rodnei¹⁴⁶, aceea care vor a-i duce în târg, iar

200 stj², din care 12 jug, pământ nefolșitor (rupturi), 3.461 jug. 200 stj² pădure și 390 jug. pășune; apud. Nestor Șimon, *Dicționar*....p. 125. *Lala*, în total, 1.580 jug., din care pășune, 1.464 jug., pădure, 40 jug., neproductiv, 76 jug, cu un venit curat de 1.081 florini 36 cruceri; apud. Adrian Onofreiu, „Contribuții documentare...”, p. 83. Vezi și descrierea proprietăților localității în sentința emisă de Comisia regulatoare de proprietate la Bistrița, în data de 6 decembrie 1862, în anexă.

¹⁴⁴ Se mulțumește; aici, cu sensul de a se hrăni.

¹⁴⁵ La 40 de zile de la Paște.

¹⁴⁶ 4-6 august.

cei care nu-i duc, îi țin până la o săptămână sau două, înainte de Înălțarea Sfintei Cruci¹⁴⁷, atunci coboară boii din munți, stăvarii¹⁴⁸ și văcarii, rămânând în munți numai oile; acestea le coboară după ce dă frig la munți, iar în toamne bune, până ce cade omătul, nu le coboară.

Numărul vitelor, în proporție cu trecutul, am putea zice că nu scade, afară de cai și oi, care pe zi ce merge, scade foarte tare. Mai înainte erau familii care țineau, una, câte 21-30 cai, azi, abia se află la economi, câte 2-4 cai, la puțini se află de la 10-15 cai. Oile, de asemenea, scad mereu; scăderea numărului la oi depinde și de la pășuni, care se împuținează, ba se și opresc.

Mai înainte spun bătrânii că, după ce veneau vitele cornute și caii de la munți, oamenii se așezau cu oile în munții unde găseau pășuni mai bune, fără a cerca a cărei comune e cutare munte nu erau opriți de nimeni, așa umblau cu oile pe toți munții, până ce cădea zăpada și așa, cum cruțau foarte mult fân. Acum însă fiecare e oprit a folosi în acel munte unde e împărțit de primărie, pe munții străini nu cutează a trece baremi o oră. Pășunile de toamnă la hotar se împuținează cu vitele cornute, așa că oile mai n-au ce căuta la hotar.

Ca taxă de pășune(echivalent) plătesc la comună, după o pereche de boi, 10 coroane, după un cal, 3 coroane, după o oaie, 40 fileri, junci, juncuțe, vaci sterpe se pasc la munți, dar în pășuni cumpărate de la alte comune, pe ani, în arendă. Pe pășuni la alte comune, dau proprietarii acestei comune aproape 4.000 coroane anual.

Oile sunt împărțite peste vară la pășunat în 7 turme. Caii, într-o stavă¹⁴⁹, în muntele comunal *Lala* și într-o stavă, în munții esarendași¹⁵⁰. Asemenea boii, întocmai ca și caii. Durere, căci omul își trimite vitele la munți numai în știrea lui Dumnezeu, deoarece fiarele sălbatice s-au înmulțit foarte tare, cu deosebire de atunci, de când se dă în arendă dreptul de vânat¹⁵¹.

În munții și în pădurile de la hotar se află următoarele animale sălbatice: urși, lupi, vulpi, porci sălbatici, iepuri, veverițe, cerbi, căprioare, găini sălbatice, dihori, viezuri, ș.a.

Vânători sunt foarte puțini și se împuținează mereu, și de când s-a pus dare pentru pușcă, iar de cei a sta față cu ursul, abia ar fi doar doi.

Națiunile.

¹⁴⁷ 14 septembrie.

¹⁴⁸ Paznici la cai.

¹⁴⁹ Turmă până la 500 de cai.

¹⁵⁰ Formă arhaică pentru arendași.

¹⁵¹ Pentru comparație, vezi ciclul creșterii animalelor la nivelul localităților din Districtul Năsăud la Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud 1861-1876*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, pp. 63-77.

În comună locuiesc 3.300 oameni¹⁵². Români [...]. Jidani [...]. Țigani [...]. Unguri [...]. Numărul locuitorilor se sporește văzând cu ochii. Vin în comună foarte mulți străini, care se așează aici.

De aici, să se ducă, nicidecum nu se duc nicăieri, care cum vine, se așează și raritate, să mai iasă, să se ducă.

Apoi, avem foarte mulți jidani; parte, sunt așezați foarte demult, așa că unii au și competență, alții, vin și se așează aici și nu se mai duc. Un păcat mare este și din partea oamenilor, că le dau locurile, cumpără și mai mult, nu se duc.

Meseriași.

Ca ori și unde între români, așa și în Ilva-Mare meseriile sunt de tot rău reprezentate, prin locuitori de ai comunei. Sunt vreo câțiva și, și aceea, străini. Iată pe scurt cum stăm și cu meseriași.

Meseria de ferari o au 10 țigani și un neamț, din români, nici unul. Rotăritul, 3 români. Păpucari, un ungur și un jidov, români, nici unul. Cojocari, 2 nemți și un român, dar nici acesta nu-i de la nostru, fără străin. Mesari¹⁵³: un ungur și un jidov, nici un român.

În comună se află 10 mori și abia în două mori se află iloani.

Ciubărari sunt mai mulți, dar fără români. Pitar avem un jidov, măcelari, 3 jidovi.

Învățăcei la meserii avem abia 2, ambii la cojocărie, unul e ieșit din comună, iar unul învață în comună.

Cum am zis și mai sus, în privința meseriilor stăm de tot rău, în proporție cu numărul locuitorilor.

Deși am încercat cu părinți de ai școlarilor buni și săraci, dar românul e tot el, mai bucuros îl dă slugă și apoi din slugă, tot el rămâne, dar dându-i la o meserie ar putea ieși din ei oameni cu stare, care la mulți meseriași cruțători, o vezi.

Negoțul.

Cu negoțul însă nu se ocupă oamenii noștri de loc. În comună sunt 11 bolte¹⁵⁴ și 7 cârciume, toate, ale jidanilor. Oamenii noștri, cârciumile încă le cearcă din cale afară prea mult și încă, cu muieri cu tot, așa că pe beuturi spirtoase, comuna dă cam 80.000 (optzecimii coroane) anual.

¹⁵² La recensământul din 1890, structura populației era următoarea: total, 2.808, din care, 2.551 români, 22 maghiari, 7 germani, 7 ruteni, 158 alte limbi, 222 țigani; apud. *Recensământul din 1890*, coord. Traian Rotaru, Presa Universitară Clujeană, 2009, p. 102; la cel din 1900, structura era următoarea: total, 3.236, din care 3.021 români, 71 maghiari, 64 germani, 1 rutean 79 alte limbi; apud. *Recensământul din 1900*, coord. Traian Rotaru, Ed. Staff, 1999, p. 174. Ceea ce ne indică ca reper al întocmirii monografiei, perioada de după anul 1900, când datele sunt mai apropiate de cele enunțate de autor.

¹⁵³ Tâmplari..

¹⁵⁴ Prăvălii, băcănii.

Acum abia cred cum că vor începe a se mai corega¹⁵⁵, deoarece în comună, inteligența noastră, în frunte cu zeul nostru preot Ieronim Slăvoacă a înființat o societate de cumpătare și în legătură cu ea, un magazin de bucate. La negoț, din comună, n-avem dat nici un copil.

Portul.

Portul în comuna noastră este românesc, frumos și plăcut. Portul la bărbați e următorul: în sărbători poartă chituri¹⁵⁶ din pănură, făcute pe margini cu postav de jur împrejur, pieptare cu pene, iar în zile de lucru, fără pene și nu înfundate; pe cap poartă pălării de mărime mijlocie, iarna, căciulă (cușmă). Cămăși, din pânză de în sau cânepă și încă la feciori, făcute la guler, mâneci și la poale cu pene; peste cămăși umblă încinși cu șerpar (curea) lată, cu 5 limbi.

Cioareci¹⁵⁷ făcuți din pănură și cusuți de ei frumos, iarna, iar vara, ismene. În sărbători, le țeș anume de bumbac, în patru ițe.

În zile de lucru muieri, bărbați, feciori, fete, toți, umblă încălțați cu opinci; în sărbători, le mai în schimbă¹⁵⁸, mai ales feciorii și fetele, ca și muierile, cu cizme, unii din bărbați, cu păpuci (bocanci, modă adusă de la miliție).

Portul, la muieri, e următorul: chitul îl au și ele ca și bărbații, pieptarul lor e înfundat; cel de sărbători e cu pene, iar cel de alte dați, fără pene. Cămășile lor sunt de pănură (sic!) făcută de mâna lor, cu deosebire din în, mestecat cu bumbac. La mâneci e cipcă¹⁵⁹, pe mâneci și gulere, cu pene cusute de ele. Pânzăturile (catrințele) sunt roșii și cu alesături (pene). Șurțurile¹⁶⁰ sunt de culoare neagră, și cam din păr de târg, dar făcute de mâna lor. Cu năfrămile¹⁶¹, de sărbători s-au întins prea sus, așa că trece prețul și la 15-20 coroane, cu deosebire, cele de mătase. Muierile și cu deosebire fetele, poartă bani vechi (cu deosebire taleri de sub Maria Terezia) la grumazi și până la valoarea de 200 coroane.

Obiceiuri și datini.

Începând cu 1 ianuarie (Anul Nou), încă în ajun, oamenii au datoria să dea sare la vite. 100 de feciori buciună și împușcă. E în datină o petrecere lungă (de a doua zi de Crăciun, cam 8 sărbători) numită bere. La bere se strâng feciorii într-o casă cam de la 10 feciori în sus,, pun bani laolaltă și se târguiesc cu un ceteraș, să le zică acele 8 sărbători, își cumpără vinars și așa, petrec, joacă. În ziua de Anul Nou merg părinții la fiecare fecior, duc de mâncare, și își petrec, ei bătrânii, împreună cu feciorii lor. La botez (Bobotează) fiecare fecior își duce o fată, adică se duce la părinții unei fete, se roagă de ei să lase la bere cu el; la părinți și la fată, dacă le place de fecior, o lasă;

¹⁵⁵ Corecta; aici, cu sensul de a se abține de la băutură în exces, a fi cumpătați.

¹⁵⁶ Sumane scurte.

¹⁵⁷ Pantaloni strâmți din pănură.

¹⁵⁸ Formă alterată pentru schimbă.

¹⁵⁹ Dantelă.

¹⁶⁰ Șorț, piesă de îmbrăcăminte feminină.

¹⁶¹ Basmale, baticuri.

apoi, mama fetei se gătește cu mâncare și în ziua de Bobotează seara, se duce tata și mama fetei la bere și apoi, începe joc și petrecere cu tineretul.

A doua zi de dimineață fac mamele fetelor masă, fiecare la feciorul care i-a dus fata în bere, se ospetă feciorii cu fetele și apoi, joc, până seara.

La Crăciun, sara (în ajun) umblă colindători și beleingari (mascați). Uitam să amintesc că mai demult, berea se făcea aieva cu bere și nu cu vinars; berea o făceau ei, feciorii, după plac; fiind opriți mai târziu de a face bere prin deregătorie, au început a o înlocui cu vinars.

La Bobotează, în ajun, umblă preotul cu Iordanul din casă în casă (înconjurând¹⁶² pe concubinați¹⁶³), sfințește cășile creștinilor și fiecare om dă preotului 1 coroană.

În ziua de Bobotează scot icoanele și face aghiazmă¹⁶⁴ și fiecare creștin își duce acasă într-o sticlă sau într-o oală și se ține peste an.

La Paști, copiii umblă după ouă roșii și tineretul, ba și bătrânii, se joacă cu mingea (hapucul).

Cu icoanele mai ies la Rusalii, la Ispas și la Sfântul Petru.

Obiceiurile la nuntă.

Feciorul care se gândește la însurat, cu voia părinților, se duce seara la o fată și o întreabă de măritat. Mama feciorului, merge ea, ori doar, mână pe altcineva și întreabă pe părinții fetei și dacă capătă răspuns bun, în o bună zi merge la pețit; atunci merge feciorul cu părinții lui și ceva neamuri de aproape.

Tata feciorului, după ce intră în casă, face întrebare la părinții fetei, să le-o dea lor; apoi, se începe puțin trai bun și între trai și dă credința. Feciorul dă fetei un inel sau o năframă, iar fata feciorului, tot așa. După ospăț părinții feciorului merg acasă iar feciorul rămâne la mireasă. Logodna e, de regulă, sâmbătă seara. Duminică dimineața părinții feciorului, cu feciorul și fata cu părinții ei, merg la preot și fac cunoscut, plătesc 2 coroane pentru strigări și preotul îi și cuminică și se vestește în biserică.

Părinții amândorura se înțeleg de ziua când să se pregătească de cununie. Mirele se îngrijește de nănași, colăcari¹⁶⁵ și un staroste. Mireasa, de druște și un staroste. Fiind tinerii împărțaiți cu sfintele taine, ale mărturișirii și cuminecăturii, merg la matricola civilă de se cunună; de aici merg la biserică.

4. Școala.

Edificiuri școlare în comună se află 3, cu patru învățători.

Două din acelea sunt confesionale, iar a treia e comunală; în unul din cele două edificii confesionale, adică în sat, se află doi învățători confesionali, în persoana lui I. Constantin și Onisim Sas; în Luncă se află al doilea edificiu cu un învățător

¹⁶² Ocolind.

¹⁶³ Cei care trăiau în concubinaj.

¹⁶⁴ Apă ritualică sfințită.

¹⁶⁵ Chemători.

confesional, în persoana lui Grigore Gălan, iar al treilea edificiu școlar tot în Luncă, se află un învățător comunal, Iuliu Tivadar.

Școala s-a deschis în anul 1833, pe locul unde se află astăzi pivnița la quartirul învățătoresc¹⁶⁶ din sat, în grădina școlii; acolo s-a adus o casă comunală veche din lemn, de pe locul unde locuiește d-na. Bota și s-a edificat în sus amintitul loc.

Aceasta a fost o casă mică și necorespunzătoare pentru școală. Deci, la anul 1863-1865 s-a ridicat edificiul actual al școlii din sat, cu repartițiune de 3 florini pe fiecare familie gr-cat. și din materialul bisericii.

Senatul școlii, în ședința din 25 martie 1887, la propunerea membrului Ieronim Slăvoacă, că acum se pregătește planul de economizare¹⁶⁷ a pădurilor acestei comune, să se întăbuleze dreptul de proprietate a acestei școli, minimum 1/20 de la toate pădurile comunale, așa când se va vinde un teren de pădure, 1/20 din prețul lui să meargă în fondul școlii confesionale. Senatul școlar a primit cu unanimitate această propunere și a hotărât a o înainta la primăria comunală locală.

Cel dintâi învățător, Dănilă Tomi; după el urmă ca învățător, la anul 1837, Sidor Pop din Cheșeu. La anul 1839 era ca învățător Pavel Gălan; el a isprăvit școala nemțească în Năsăud și ascultase cursul de pedagogie la directorul Marian. El avea în școală 130 de elevi și predă religia, istoria biblică, datoriile copiilor, citirea, scrierea, aritmetica, geografia țării, Istoria Ardealului, pomăritul și cântările bisericești.

Salariul învățătorului Pavel Gălan abia era de 45 florini. Că au dar¹⁶⁸ din studiile propuse, se vede a-și fi priceput chemarea sa.

După Pavel Gălan urmează ca învățător Ioan Sabău, la anul 18 [...]; acesta muri în etate tânără.

După el urmă ca învățător Gavril Gondor, iar după Gondor, Clement Tomi, pe la anul 18 [...]; După Clement Tomi veni Isac Dănilă din St-Josef, la anul 1869, 1 noiembrie, cu un salariu de 84 florini, iar în anul 1872 s-a ridicat salariul la 130 florini, care se plătea din interesele¹⁶⁹ fondului scolastic și din cele 50% a dării directe.

În urma abdicării lui Isac Dănilă, Senatul a ales de învățător pe Iacob Hoge, din Maieru, preparand absolut¹⁷⁰, cu data de 23 iulie 1876, cu salariu de 200 florini anual.

După Iacob Hoge urmă ca învățător Ioan Someșan, ales prin concludul Senatului din 1 noiembrie 1877; acum s-au deschis în sat două clase; în una propunea Ioan Someșan, iar în cealaltă, Isac Dănilă, fiind ales iarăși învățător pe un an; după expirarea termenului de un an al lui Dănilă Isac, scriindu-se concurs, Senatul a ales

¹⁶⁶ Locuința învățătorului.

¹⁶⁷ Plan de exploatare în regim silvic, prin respectarea posibilităților de tăiere anuale.

¹⁶⁸ Rezultate.

¹⁶⁹ Dobândă.

¹⁷⁰ Absolvent de Preparandie.

învățător pe Ioan Pop din Telciu, iar în anul 1879, la 2 noiembrie, s-a ales ca învățător Ioan Constantin, numai șingur propunând în școala din sat.

În anul 1880 s-au deschis iar două clase în sat; alegând iarăși, pe baza concludului Onoratului Senat din 3 octombrie 1880 pe Isac Dănilă, cu salariu anual de 160 florini.

Până în anul 1882 ambii învățători propuneau în școală ceea ce aflau cu cale; copiii nu erau împărțiți după cunoștințele lor în clasă, ci erau împărțiți după număr. În anul 1882, pe baza concludului din 5 noiembrie, la propunerea învățătorului Ioan I. Constantin, ca adică, copiii să se împartă după cunoștințe, adică, copii care pot citi și scrie să fie trecuți în clasa a doua, de ar fi cât de puțini, iar toți ceilalți, să rămână în clasa a I-a.

Senatul luând în dezbateră propunerea învățătorului sus amintit, o primește și totodată, îi dă voie ca în clasa a II-a să propună de aici înainte el, ceea ce se recere¹⁷¹ după planul lui Vasile Petri.

În anul 1887, la ședința Senatului scolastic din 31/12, trei locuitori din Luncă, anume, Simion Sas, Vasile Constantin și Florea Lupșai înaintează o rugare spre a li se concede¹⁷² deschiderea unei școale noi pe Luncă. Iar Senatul, văzând lipsa unei atari școale, încuviințează înființarea unei atari școale pe Luncă, dacă va avea mijloacele disponibile spre acest scop. Iar după aprobarea acestui conclud de Senatul scolastic districtual, în ședința Senatului scolastic din 30 august 1885 este deschiderea unei școale pe Luncă și, neavând comuna a conferi o casă corespunzătoare spre acest scop, a hotărât că, până se va putea edifica o școală, conform planului recerut prin lege, școala va fi în o casă privată, la Vasile Burduhos. Tot în această ședință este înființarea unui post nou de învățător la școala din Luncă. Senatul scolastic, în coînțelegere cu reprezentanța comunală, a hotărât ca pentru noul post să se escrie¹⁷³ concurs, deoarece din cei doi învățători, nu pot să se deplaseze nici unul din loc, deoarece numărul copiilor, după substragerea celor 75 școlari care ar gravita în Luncă, este de 140 școlari, pe care-i cu neputință a-i instrua¹⁷⁴ un singur învățător.

Deci pentru noul post se escrie¹⁷⁵ concurs în „Gazeta Transilvaniei”, n-rii. de toate zilele, cu un salariu anual de 180 florini, quartir liber și 4 orgii de lemne. Concurenții vor avea a documenta qualificațiunea și din limba maghiară, apoi, să știe cântul, ritul și tipicul și industria de casă.

Expirând termenul escrierii concursului și neinsinuându-se¹⁷⁶ nici un învățător, Senatul a fost silit a pacta¹⁷⁷ din mână liberă cu d-l. Alexandru Pop din Telciu, cu un salariu de 240 florini, iar acesta, după nici o zi, a ocupat postul.

¹⁷¹ Se cere; aici, în conformitate cu metodica propusă de pedagogul Vasile Petri.

¹⁷² Îngădui, permite.

¹⁷³ Publice.

¹⁷⁴ Instrui, învăța.

¹⁷⁵ Se anunță, se publică.

¹⁷⁶ Nu a concurat, nu s-a înscris.

Senatul scolastic, în ședința din 7 noiembrie 1875, la rugarea lui George Tomi, învățător, prin care cerea a i se oferi postul de învățător la școala din Luncă, aduce următorul conclud: „Suplicantele George Tomi, învățător, se primește ca învățător la școala din nou deschisă pe Luncă pe a.c., cu un salariu de 180 florini, quartir¹⁷⁸ și lemne de 4 orgi”. Sus numitul învățător, neavând diplomă din limba maghiară, Senatul școlar, în urma scrisorii Comisiunii administrative nr. 1921 din 5/8 1886, în ședința sa din 12/10 1886 hotărăște ca respectivul învățător să fie ridicat din post și totodată, să se escrie concurs în urma postului vacant, cu salariu de 200 florini, quartir și lemne. Tot în această ședință învățătorul Isac Dănilă, prin scrisoarea datată 14/9 1886 se roagă ca, din salariul său de 220 florini, să se escrie concurs de învățător adjunct, cu emolumente¹⁷⁹ de 160 florini pe anul 1886, deoarece va poseda calificațiunea de lipsă¹⁸⁰ din limba maghiară. Senatul scolastic ia spre știință și hotărăște a escrie concurs până în 26 septembrie 1886.

După expirarea termenului concursului pentru ambele posturi au concurat doi preparanzi absoluți, Ilariu Galeș, preparand absolut de Gherla și Victor Avram, din Mintiu, preparand absolut de Gherla.

Senatul scolastic în ședința din 26 august 1886 alege pe Ilarie Galeș învățător adjunct pe lângă învățătorul Isac Dănilă, iar pe Victor Avram, învățător în Luncă.

Din acești doi învățători, Ilarie Galeș își începe funcțiunea, iar Victor Avram nu primește stațiunea¹⁸¹. La ședința Senatului scolastic din 24 octombrie 1886, prezentându-se preparandul absolut Grigore Drăgan din Mintiu Român roagă Senatul spre a-l primi învățător la școala din Luncă.

Senatul scolastic, fără a escrie concurs, îl denumește pe Grigore Drăgan de învățător provizoriu la această școală, cu salariu anual de 200 florini, quartir și lemne.

Iar în ședința din 28 august 1887, pe Grigore Drăgan, după facerea examenului de calificațiune, dând o declarațiune, Senatul îl primește și pe anul 1887 de învățător, cu salariu de 200 florini, quartir și lemne, ne-escriind concurs pentru această stațiune.

Iar învățătorul Ilarie Galeș a abzis de la postul de învățător din clasa a I-a și Senatul decide a se curenta¹⁸² acest post cu salariu de 250 florini, quartir și lemne.

Intrând pentru postul acesta numai suplica lui Ioan Tivadar din Rona, învățător în Șanț (Rodna Nouă), Senatul îl alege și denumește de învățător ordinar, pe lângă emolumentele publicate în concurs.

¹⁷⁷ A trata, a negocia.

¹⁷⁸ Spațiu de locuit.

¹⁷⁹ Drepturi cuvenite.

¹⁸⁰ Necesară, cerută.

¹⁸¹ Postul.

¹⁸² Vacanta; a fi scos la concurs.

La acești doi învățători li s-a urcat salariul la 300 florini, prin concludul Senatului din 22 noiembrie 1888. Școala din Luncă s-a edificat la anul 1888 din material de lemn, pe locul donat de George Dare, econom.

Tot în anul 1888 s-a edificat quartirul învățătoresc, lângă școală, de economul școalei, Ieronim Slăvoacă, capelan în loco.

În anul 1886/7 comuna, la impunerea Comisiunii administrative, deci peste voia ei, totuși a fost necesită a înființa o școală comunală, la care s-a ales de învățător, la scrierea concursului de Comisiunea administrativă, Vasile Baciș din Șoimuș (Sajo Solymos)¹⁸³, care la început a fost așa de rece primită, încât nimeni nu a voit să-și dea pruncii la școală și nici nu a voit nimeni a fi membru în Senatul scolastic comunal și astfel școala s-a condus prin curatorul Ioan Isip, fost protopop cercual în Rodna. În al II-lea an s-au ales în Senatul scolastic comunal 5 dintre cei mai slabi oameni din comună, în bătaie de joc, pe care Comisiunea administrativă, la informațiunea primăriei, nu le-a estradat decretul de membrii în Senatul scolastic comunal și astfel, afacerile scolastice au fost conduse de curatorul Ioan Isip.

În anul al III-lea devenind ca notar Paul Togya, a primit prezidiul Senatului scolastic, alegându-se din sânul reprezentanței, membrii în Senatul scolastic, care au fost prevăzuți cu decret pe 3 ani.

Doi ani de zile de la înființare a fost deplin goală și cu toate eforturile primăriei și a autorităților superioare, nu au fost în stare a seduce pe nici un locuitor din Ilva Mare, nici chiar pe jidani, a-și da pruncii la școală.

În al III-lea an, Toader Ureche a fost primarul care s-a înscris și dat pruncul la școală, pe [...] ¹⁸⁴ și de aici încolo, a început a se împopula școala, ademeniți fiind cei ușor credincioși cu fel de fel de promisiuni.

Astfel, Vasile Baciș a fungat ¹⁸⁵ ca învățător până în 1893, când s-a dus în comuna natală și pe baza concursului scris de Senatul scolastic comunal, a fost ales de învățător Ioan Tovadar din Rona, comitatul Maramureș, care a fungat ca învățător până în 1896 în sat, când apoi, s-a mutat în școala clădită de nou, cu spesele comunei (6.000 florini), în jumătatea Luncii.

Trecând de la școala confesională la cea comunală, învățătorul Ioan Tivadar, pe baza concludului Senatului scolastic din 26 septembrie 1893, s-a ales de învățător Onisim Sas, cu salariu de 240 florini.

Salariile învățătorilor de la școala confesională s-au urcat cu 1 ianuarie 1897 la 360 florini, pe când la școala comunală, era de 400 florini.

1. *Biserica.*

Țintirimul (cimitirul).

¹⁸³ Soimuș. Vezi Adrian Onofreiu, „Restituiri istorice. Cronica Parohiei greco-catolice Șoimuș scrisă de Ioan Baciș”, în „Revista Bistriței”, XXVI, 2012, pp. 174-176.

¹⁸⁴ Lipsă în text.

¹⁸⁵ Funcționar.

Țintirim în comună se află lângă biserica cea veche; aici se îngroapă morții, cu deosebire din sat, fiindcă comuna Ilva Mare e o comună foarte mare și ar fi cu neputință a se aduce toți morții în cimitirul acesta; de aceea, în comună au oamenii mai multe locuri (cimitire mici) în care îngroapă morții.

Cimitirul de lângă biserică e îngrădit bine cu gard de bârne. În acest cimitir se află o capelă (capeluă, de popor numită), aceasta servește la pomenire după morți (moți), ceea ce se face la Vinerea Mare¹⁸⁶, Sfântul Dumitru¹⁸⁷ (hramul bisericii). Țintirumul acesta este foarte mic și e cu neputință a se îngropa în el toți morții, s-a hotărât a se îngropa morți în cimitirul bisericii celei vechi, care este jur împrejur, pe lângă biserică.

Cimitirele sunt plantate ici, colea, cu pomi, cu deosebire, pruni, care ar pretinde o îngrijire mai bună.

Biserici în comună sunt două; una veche, s-a făcut după tradițiune, la contribuirea unor familii *Boca* numite. S-a edificat din lemn, dar fiind prea mică și necorespunzătoare, în anul 1885 s-a edificat biserica nouă din piatră, la îndemnul și inițiativa bravului preot *Ieronim Slăvoacă* (s.a).

Oamenii, la început, s-au speriat de cătunie și mulți au fugit în Moldova și Bucovina. Iar după ce s-au mai familiarizat cu ea, o primeau de bună voie. Așa s-a reîntemeiat satul.

Având la dispoziție conscripția de la anul 1783, adică de 20 de ani după militarizare, când s-a făcut o conscripție cu locuitorii cei dintâi ai comunei, voi aminti pe acești locuitori și în parte, familiile care s-au tras dintrânșii până în zilele noastre și din care încă se mai află și astăzi descendenți.

Comuna întreagă la anul 1783 a constat din 89 de familii, care sunt următoarele:

1. *Cifor Strugar*, sub nr. conscr. 1. Până la militarizare a locuit între Măgură și Leșu, într-o prelucă și fiindcă lucra cu strugul¹⁸⁸, și-a primit numele de Strugar, deoarece bătrânii zic că mai înainte, ar fi avut numele de [...].

El a avut 4 feciori, dintre care Simion a rămas aici, ceilalți s-au dus, unul, în Maieru, unul în Leșu și unul [...].

Simion a avut 4 feciori: Ștefan, Ilie, Larion și Gavrilă. Ștefan a avut pe Simion și Ileana, Ilisie, pe Pricopie, Pricopie are pe Ioan.

¹⁸⁶ Vinerea dinaintea Paștilor.

¹⁸⁷ 26 octombrie.

¹⁸⁸ Contaminare lexicală (etimologie populară, strung și strugure) sau posibil de la substantivul strungă. Strungar=Strugar, Strugariu, variantă moldovenească; nume de familie, apud. Iorgu Iordan, *Dicționarul numelor de familie românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 429. Strugar, Strugari=fără raportare la substantivul strungar; apud. *Dicționar onomastic român*, Ed. Academiei Republicii Populare Române, 1963, p. 378. Înclinăm, alături de notațiile pertinente de mai sus, aparținând lui Mircea Prahase, spre a doua variantă, aceea care definește ocupația oieritului.

Larion a avut pe Ioan, Ioan are pe Onisim și Login.

Onisim are pe Palagia și Reghina și un fecior, Florea. Login are o fată, Floarea. Simion are pe Toader, Toader are pe [...].

2. A doua familie: *Andrei Ureche*, sub nr. concr. 2, a locuit unde-i astăzi [...].

El se trage din Maieru. A luat în căsătorie pe [...]. A avut copii, pe Precup. Precup a luat în căsătorie pe [...]. A avut copii pe Constantin, Simion și Petru.

Constantin a luat în căsătorie pe [...], a avut copil pe Dumitru.

3. A treia familie a fost *Bugnar*, reprezentată prin Scridon Bugnar și a venit din Bârgău (Rus).

4. *Domnița*, apoi, *Musti*, în 1 faur 1779 s-a depărtat, unde, nu se știe, s-a transpus la Tănase Galeș (următori de ea n-au rămas).

5. Familia *Ionașc*, reprezentată prin Petre și Dumitru Ionașc. Tata acestora, Ioan, a venit din Maieru; la Ioan acesta i-au zis Ionaș și feciorii lui, Dumitru și lui Petrea, le-au zis Petrea lui Ionaș și Dumitru lui Ionaș și de aici, și-au primit conumele de Ionașc.

Ioan, căsătorit cu [...] a avut pe Petre, Dumitru și Grigore, Vasile, Miron și Gafia.

Petre, căsătorit cu [...], a avut pe Pop, Mihăilă, Ioan, Ana, Maria, Iftinia. Grigore, mort în bătaie.

Dumitru, căsătorit cu Ana Sita, fugit în Moldova de frica miliției și moșia lui a rămas vacantă. Școala confesională gr-cat. e edificată pe moșia lui și familia de a lui se află în Moldova la *Stecălarii*.

Vasile cu o Ana din Maier, fără copii. Miron, căsătorit cu Maria Candale, pe Solovăstru, Dănilă, Maria, Ana.

Mihăilă a Petri, căsătorit cu Gafia Gavriluș din Năsăud, pe Maria, Ioan, căsătorit cu Palagia Coșofreț, a avut copii pe Alexa, David, Ioana, Mădălina, Nastasia.

Solovăstru, mort în bătaie.

Dănilă, căsătorit cu Nastașia Ureche, au avut pe Dumitru, Andrei, Terente, Gafia, Iacob, Leonte, Ilișie, Luciana.

Alexa lui Ioan, căsătorit cu Angilina Pop, copii pe Ștefan, Sevastian, Domide, Pantilimon, Pavel, Gafta, Arsinica.

David, mort fecior.

Dumitru lui Dănilă, căsătorit cu Tecla Precup Hangan, pe Paramon și Frăsina. Andrei, mort holtei¹⁸⁹.

Terente, căsătorit cu Iftinia Alexandru Galeș, pe Ștefania.

Iacob, căsătorit cu Ioana Nica Cira, pe Varvara, Ana, Gavrilă și Iftenia.

¹⁸⁹ Necăsătorit.

Ilișie, căsătorit cu Todoră Doboș, pe Onisim, Simion, Trofin, Petru, Dumitru, Lucreția, Scridon.

Ștefan, căsătorit cu Savinca [...], pe Macarie și Alexa.

Sevastian, căsătorit cu Tecla Pop, fără copii.

Domide, căsătorit cu Palagia Grigore, fără copii.

Pantilimon, căsătorit cu [...] Doboș, copii, pe [...].

Pavel, căsătorit cu Tecla Doboș, pe Marțian.

Paramon, căsătorit cu Varvara Berengea, copii, pe Senia, Irina, Marian.

Gavrilă Iacob Ionașc, căsătorit cu Ana Moldovan, pe Dănilă și Nicolau.

Onisim a lui Ilisie, căsătorit cu Ioana Foca Berengea, pe Eronim.

Simion, căsătorit cu Sava F. Cântărie, fără copii.

Trofin, căsătorit cu [...] G. Pop.

Macarie Ștefan, căsătorit cu Catirina Tomi, fără copii.

Alexa, căsătorit cu Ana Cătuna, fără copii.

Marțian a lui Pavel, căsătorit cu [...] Solovăstru Popanton, fără copii.

Marian a lui Paramon, căsătorit cu Firoana Cozonac, pe Lucreția.

6. Familia *Bindiul* se trage din Rodna.

Constantin, căsătorit cu [...], pe Onisim.

Onisim, căsătorit cu [...], pe Irimie, Nechita, Simion, Varvara și Gafia.

Irimie, căsătorit cu Varvara Scridon, fără copii.

Nechita și Simion, morți holtei.

Cu Irimie, mort în anul 1896, luna lui mai, din [...] s-a stins familia Bindiul.

7. Familia *Rus*.

Iluță, până când se împreună cu o altă vale, numită Sălhoasa; de aici încolo, se numește Ilva, de popor, vale.

În Ilva, de-a dreapta, se varsă următoarele văi, ș.a.: Tinoasa, Pârâul Bolovanului, Valea Calului, Ursoaia, Cucureasa, Valea Leșului, Valea lui Leonte, Știompul și Recele, iar în stânga sa: Valea Bochi, Valea Feștilenilor, și Ivăneasa. Primind văile acestea, iese don comună, trecând prin comunele Măgura, Poiana, ajungând la comuna Ilva-Mică, se împreună cu Valea Strâmbei, care izvorăște din muntele Heniu și se varsă în Someșul Mare.

Comuna Ilva-Mare își trage numele de la apa Ilva (Ilușa).

2. Stradele și casele.

Strada principală este care vine din comuna Măgura și trece prin comună de-a lungul comunei, în lungime de 12-13 km.

Strade laterale, numite de popor ulicioare, sunt de toate în comună, 35, care își au începutul în strada principală, comunicând cu câmpul..

Strade laterale sunt în dreapta stradei principale, 17, iar în stânga ei, 18, la care lipsindu-le numele și purtând numele dealurilor la care duc, nu se pot aminti separat fiecare. Stradele laterale sunt aproape neîngrijite.

Casele sunt foarte împrăștiate, așa că mai în toate dealurile se află oameni cu locuințe stabile, afară de aceea, mai fiecare econom își are o casă în sat și două sau mai multe, pe dealuri, la locurile sale, unde nu locuiește în continuu, ci numai cât are lucru la cutare loc, acolo, la casele acelea, el își strânge vara hrana vitelor sale, unde petrece un timp în decursul iernii, cu vitele.

Comuna se împarte în 5 părți mai principale: Satul, Lunca, Hașcă, Recele și Ivăneasa. În Sat se află case, în Luncă se află case, pe Ivăneasa [...].

Dintre acestea sunt de lemn de brad, iar parte sunt zidite din piatră, acoperite cu șindrilă (fără îmbucătură, numite dranițe). Casele cele mai vechi sunt făcute de bârne de brad necioplite, pe când, care se fac din nou, în timpurile mai dincoace, se fac din bârne cioplite sau din poște tăiate în mori de firez.

Casele vechi sunt în legătură cu șura, grajdurile, pe când acestea, de nou edificând, se fac separat, cu câte două încăperi, în mijloc o tindă; în una din una din aceste două încăperi locuiește familia întreagă, pe când una și-o ține ca casă (sic!) de paradă.

Ba, lipit de casă, unde locuiește familia se ține și o cămară unde se ține de dulcele (carnea, slănina, brânza).

La unele case se află făcută sub dânsel pivniță, la altele se află făcută lângă casă, afară, după cum se poate afla un loc mai de ajuns uscat, iar la cele mai multe le lipsește de tot, deși e un ce neapărat de lipsă¹⁹⁰.

În pivniță se păstrează curechiul¹⁹¹, legumele și berbințele¹⁹² cu lapte.

Casele, cu deosebire cele noi, toate sunt podite cu scânduri de brad, iar cele vechi sunt umplute cu pământ.

În casele unde locuiesc se află și cuptoarele de copt, pe când în casa de paradă se află cu deosebire, un cuptor de fier, numai spre a o încălzi.

Zidirile economice noi edificând sunt întocmite în modul următor: șura în mijloc iar de lături, sunt două grajduri, la unele, câte cu două rânduri de iesle, coteț pentru vițe și altul, pentru porci¹⁹³.

Focuri în comună, peste tot, mulțumită lui Dumnezeu, nu putem aminti; în măsură mare, au ars în decurs de vreo 10 ani, vrei 7 căși.

¹⁹⁰ Ceva strict necesar.

¹⁹¹ Varza murată.

¹⁹² Berbință=vas de lemn pentru depozitarea brânzei și a laptelui acru; etim. Magh. berbence, börbönce=butoiaș; apud Mircea Prahase, *Glosar regional (județul Bistrița-Năsăud)*, Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2008, p. 35.

¹⁹³ Vezi pe larg la Adrian Onofreiu, *Districul Năsăud....subcapitolul „Organizarea gospodăriilor țărănești”*, pp. 79-86. Pentru modul de organizare a locuințelor în localitatea Năsăud, redat la recensământul din 1869, Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, Viorel Rus, *Famiile din Năsăud în anul 1869. Contribuții de demografie istorică*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, *passim*.

Tot aproape de casă în grădină se află la foarte multe căși stupină și, foarte mulți din locuitorii acestei comune se ocupă în mic, cu ramul acesta, așa că la conscripția generală în anul 1895 s-au aflat în comuna întreagă [...] stupi.

Eșitori¹⁹⁴ sunt foarte puține.

Tot în legătură cu zidirile economice se află un șopron unde se păstrează carul, plugul, peste iarnă, iar vara, săniile.

Cu toate că în comună se află foarte multe văi și izvoare cu apă rece și curată totuși, în foarte multe curți se află făcute fântâni (care sunt zidite și din dânsle se scoate apă cu cumpăna).

Numărul locuitorilor în căși e diferit.

[Manuscris din colecția personală Pavel Berengea din Ilva-Mare.]

Document 4

Istoricul parohiei Ilva Mare – sat

Una dintre cele mai însemnate parohii dintre câte sunt situate de-a lungul Văii cu același nume, este parohia Ilva Mare – Sat.

E însemnată atât pentru extensiunea ei, care este de vreo 18 km. lungă și tot atât de lată, cât și pentru starea materială a locuitorilor, care în timpurile prime ale așezării lor pe aceste văi și dealuri, au avut și posibilitatea de a ține vite de tot soiul, foarte multe, așa că având pășuni prielnice și fânețe bune, aveau cele mai bune vite de pe întreg ținutul, până în jos.

Cu deosebire, caii erau o rasă foarte vestită, iuți și frumoși, așa încât în vremurile ungurești fostul prefect (föișpan) baronul Bánffy Dezideriu, când s-a dus la Budapesta ca ministru, din Ilva Mare și-a dus un cal, se vede că a fost mai de preț, decât rasele englezești, rusești și ungurești.

Cum că e o comună frunțasă se vede și din numirea comunelor ce sunt așezate pe Valea Ilvei în jos, toate poartă numele Ilvei, așa, Măgura-Ilvei, Poiana-Ilvei.

După datele ce ne stau la dispoziție, această comună s-ar fi înființat cam pe la anul 1710, când era un adevărat pustiu neîmpărțit, pe care l-ar fi folosit și stăpânit locuitori din comuna Maieru. Cel dintâi locuitor stabil aici ar fi fost un Toma Miclăuș, din Maieru, care s-ar fi așezat în mijlocul pădurilor, cu vreo câteva capre și s-ar fi așezat într-o prelucă, care și astăzi poartă numele *Lunca Miclăușenilor*.

Pe la anii 1730, până la 1750, au mai venit și alți locuitori din comuna Maieru, 4 frați, Constantinienii, apoi, Lorințenii, 2 frați, apoi au venit Hângăneștii, Râncanii, Ciranii, Bozganii, care s-au tras din Bârgău, apoi, Urecenii, tot din Maieru, Cătunenii, din Banat, Slăvocanii, Feștilenii, Găboreni, țărani de la Fiscut și Serețel, apoi, Viringanii, tot țărani, Doboșenii, care se trag din Câmpie, Ionășcanii, Strugărenii, care

¹⁹⁴ W.C.

trăiau din lucrul cu strugul, Galeșenii, Scridonenii, Berengenii, care au venit tot din Maieru, Inbunzenii s-au tras din Leșu, Gălăneștii, încă au venit din Leșu, Griganii, s-au tras din Rusu-Bârgăului, Bocanii a fost familie veche, venită din țară. Bugnărenii sau Coroșenii se trag din Bârgău, și alții.

Au mai venit și țigani, un Pintelei, care a avut o fată, Iuga, și aceasta a adus 7 feciori, apoi, Iacob Ciurar, aceștia erau țigani stabili și erau așezați pe un loc comunal, unde și astăzi stau.

Cam pe la anul 1784, fiind cam 3-400 suflete, s-au sfătuit ca să-și facă o biserică; această biserică s-a făcut pe locul Bocanilor, în pădurea de pe acel loc. Tăiau lemnele și le și puneau pe pereți, ca să zică, s-a făcut din lemnele de lângă biserică, adică nu din mijlocul pădurii.

De însemnat e că toți aceștia câți s-au așezat aici și au edificat biserica au fost români gr-cat. Jidani, la început, n-au fost, numai pe la anul 1830 au venit 2 jidani Zimel și Nasel; cu alții nu s-au înmulțit, așa că din vița lui Zimel nu există nici unul, toți s-au dus. Urmași de ai lui Nasel mai există unul; în decursul timpului, apoi au invadat o mulțime, așa că astăzi sunt peste 100 de suflete.

Biserica, edificată din lemn pe la anul 1784, s-a consacrat prin episcopul Aron la anul 1755. Biserica aceasta a stat până la anul 1890, când s-a donat credincioșilor români gr-ort. din Pietriș, unde s-a format o filie.

De la anul 1880 și până la 1885 s-a edificat biserica de astăzi din Ilva Mare-Sat, din piatră și cărămidă, sub conducerea parohului de atunci Iosif Bal și a cooperaturii său, primit numai din anul 1882, Ieronim Slăvoacă. Sub conducerea lor s-a edificat această biserică de astăzi, care s-a binecuvântat în octombrie 1885 prin vicarul Rodnei, Gregoriu C. Moisiu.

În această biserică s-a servit circa 10 ani fără fruntar, mai apoi, s-a pictat din partea magnificului domn de Gherla, Mihail C. Șerban de Cernești, 10 icoane foarte frumoase pe pânză, cu ulei, în mărime de 1,60 m. Cu aceste icoane se împodobeau pereții bisericii până la facerea noului iconostas, pictat de cel mai distins pictor român, Victor Schmigelschi, profesor la liceul din Blaj, care e un iconostas care poate face cinste oricărei catedrale, iar scheletul l-a confecționat pictorul Iosif Vogel, un neamț din Sighișoara.

În noua biserică era numai un clopot, mai târziu s-au procurat, cam prin 1912, clopote noi, de la o firmă din Bohemia; s-au procurat atunci și pentru biserica din Ilva Mare-Sat și pentru biserica mai nou edificată în partea din Luncă, la 8 km. în depărtare de cea din sat, câte trei clopote foarte frumoase, așa încât, atât în sat, cât și pe Luncă, când se trăgeau, era o adevărată muzică, intra-atât de bine erau acordate și așezate de adevărați experți din Bohemia. Aceste clopote au stat până în anul războiului mondial 1916, când apoi, stăpânirea maghiară de atunci ni le-a confiscat din ambe bisericile și le-a transportat pentru a confecționa din materialul lor tunuri pentru război.

Înmulțindu-se locuitorii și așezându-se la mari depărtări, se simțea lipsa edificării unei noi biserici. Așa, prin anul 1918, sub pastorația¹⁹⁵ fostului paroh Ieronim C. Slăvoacă și a cooperativului său, Iuliu Ciorceriu, paroh, protopop onorariu actual, în parohia Ilva Mare-Sat s-a edificat biserica nouă, în partea Ilva Mare-Luncă.

Această biserică s-a edificat din piatră și cărămidă, din partea măiestrului Rudolf Adleff, arhitect din Bistrița, a cărui fruntar, asemenea, s-a pictat de valorosul fost pictor Victor C. Schmigelschi din Blaj.

În anul 1921, sub păstoria parohului actual Iuliu Ciorceriu, din Ilva Mare-Sat, s-au procurat două clopote mari din București, de la firma Dimitrie C. Popescu, pentru biserica din Ilva Mare-Luncă, unul de 600 kg, iar pentru biserica din Ilva Mare-Sat, altul, de 800 kg. greutate, din material foarte bun și foarte ieftin, cu 75 lei/kilogramul. Aceste clopote s-au solvit, parte, din ofertele benevole ale credincioșilor, parte, din banii bisericii, care tot din diferite fundațiuni și donațiuni de ale credincioșilor au rezultat.

Toată averea biserici de azi, care constă din imobile, anume: imobilul propriu-zis al bisericii, a căror esarendare intră în casa bisericii, în anul 1937 face lei 7.263, în mărime de circa 10 jug. cadastrale, iar numerar, de 38.216 lei, apoi, clejia, care are circa 32-34 jug. cadastrale.

Preoții servienți în decursul timpului, după datele ce le păstrăm ar fi următorii: primul preot a fost numitul „popa Niculai”, acesta a fost ordinar în Moldova, la începutul militarizării ținutului acestuia a trecut iarăși în Moldova și acolo a și murit.

După acesta a urmat popa „Vasile Rânja”, acesta ar fi fost ordinar de episcopul Pavel Aron; acest preot a murit în parohie, cam la anul 1790.

Urmașul acestuia a fost „popa Oprea”, ordinar de episcopul Maior; a murit tot în parohie, cam la anul 1814, înmormântat în clopotnița clopotului celui mare, de la vechea biserică.

Al 4-lea preot, Grigore Gălan. Acesta fusese la școala nemțească din Năsăud; aici s-a distins între școlarii militari din acea școală și a fost trimis la Viena, ca acolo să învețe meseria croitoriei. După terminarea meseriei, fiindcă murise preotul satului, a fost trimis la Blaj, la cursul preoțesc, din partea episcopului Ioan Bob și ca atare, în 9 mai 1815, a fost numit ca preot în Ilva Mare. Ca preot a servit 45 de ani, în care interval s-a distins atât prin purtarea sa bună, cât și prin exemplul său economic și moral. A repausat în 1860. A avut o familie numeroasă și i-a crescut pe toți la școală; pe cel mai mare l-a făcut preot român, după moartea lui, în locul lui, fiul său, Ioan Gălan.

Acesta, ca preot, a administrat în anii 1843, 1844 și 1845 parohia Parva, în care timp fiind această parohie depărtată, drumurile primitive – aproape numai cărări – i-au zdruncinat mult sănătatea. Acesta a fost numit, la anul 1845, de administrator în

¹⁹⁵ Păstoria, serviciul ca preot.

parohia Măgura Ilvei de azi; pe aceasta a administrat-o timp de 10 ani, până la anul 1855, când slăbind tatăl său, l-a luat lângă dânsul și au funcționat împreună cu tatăl său, în Ilva Mare, până la moartea tatălui său, în anul 1856. De atunci a rămas singur, administrând parohia Ilva Mare până la moartea sa, în anul 1868.

Preotul Ioan Gălan, în întreaga sa viață a fost un exemplu de bunătate, economie și onestitate. Soția sa a fost fiică de căpitan, care a decedat încă timpuriu, în anul 1853. Preotul Ioan Gălan a avut un singur fiu, pe care l-a crescut în liceul din Blaj, iar după absolvire, l-a dus la Viena, la medicină, unde a decedat, pe brațele unui amic al său, fiul vicarului Grigore Moisil, Constantin C. Moisil, în anul 1867. Preotul Ioan Gălan, pentru amicitia cea sinceră ce a fost între fiul său Constantin și Constantin Moisil, i-a testat acestuia din urmă casele sale ce le-a avut în Piața Rodnei, pe care mai târziu, Constantin Moisil, le-a vândut bisericii gr-cat. din Rodna, cu un preț mai scăzut, de 10.000 florini, de cum i-a promis un jidan bogătaș din Rodna.

Cealaltă avere a lăsat-o la 4 frați ai săi, afară de o fundațiune făcută de dânsul, de 3.500 florini, din care să se ajutore copiii din familia Gălăneștilor, care se vor distinge prin purtare și progres în studii¹⁹⁶.

Sub dânsul s-a edificat școala confesională, dânsul a lăsat ca, din biblioteca sa, 30 bucăți de cărți să augmenteze biblioteca gimnaziului din Năsăud, a mai testat comunei, cărți din biblioteca sa și un armăsar frumos de prășilă.

După moartea lui Ioan Gălan, parohia Ilva Mare a fost administrată de preotul Măgurei, Iacob Sitărișa, mai bine de un an, până când, pe la anul 1870, a venit de preot în comună Iosif Bal, teolog de Gherla, născut din Măhal¹⁹⁷.

Iosif Bal a administrat singur parohia până la anul 1882, când a primit ca cooperador pe teologul absolvent de Gherla, Ieronim Slăvoacă. Sub păstorirea acestuia s-a edificat biserica actuală din parohia Ilva Mare-Sat. Iosif Bal, ca preot, a fost pildă de viață morală, onestitate și dreptate, a avut familie foarte numeroasă și, deși nu a avut fericirea de a trăi așa mult, căci a decedat foarte tânăr, abia în al 51-lea an al vieții, până atunci, abia a putut căsători 2 fiice: una, după parohul protopop onorariu Zaharie Bulbuc, preot pensionat în Măgură și a doua, după actualul vicar foraneu al Rodnei, Ștefan Buzilă.

Ceilalți 4 copii la număr, vrednica și neuitata sa soție Maria C. Bal, născută Chita, i-a crescut pe toți ca văduvă: una, preoteasă, altul, profesor la liceu, altul, protopop actual al Tihei-Bârgăului, alta, prim-pretoriță și dascăliță la Cluj. Văduva Bal a fost exemplu de morală, puritate, bunătate și exigență în toți ramii vieții, a făcut și o fundațiune de Sfânta Misă și părăstas, pentru dânsa și iubitul ei soț, care a decedat la 22 mai 1892.

¹⁹⁶ Actele constitutive, statutul elaborat de Florian Porcius și corespondență în legătură cu administrarea, la A.N.B.N., fond *Anton Coșbuc*, d. 104/1866, 106 f.

¹⁹⁷ Localitate în apropiere de Gherla.

Din anul 1892 începând, a administrat parohia Ilva Mare preotul Ieronim C. Slăvoacă. Acesta, în anul 1894, a primit lângă sine, ca cooperador, pe preotul Dănilă Mălai din Leșu, care luase în căsătorie pe Valeria Bal, fiica decedatului preot Iosif Bal.

Dănilă Mălai, ca cooperador, abia a stat în parohia Ilva Mare 11 ani, când, în 1905, a trecut ca paroh al Rodnei. Acesta, cât a stat în Ilva Mare, afară de marile calități profesionale, s-a ocupat cu edificarea de case, având mare aplicare spre arhitectură și economie.

El a edificat școala, atunci comunală, iar astăzi, școala de stat nr.2 din Ilva Mare-Luncă. A edificat primăria de astăzi a comunei, a edificat supra-edificate economice la comună, de model, care și astăzi stau și sunt în stare bună. De aici a edificat în toate comunele din jur, câte un edificiu, terminându-le toate, după toate cerințele și așteptările ingineresti.

După trecerea lui Dănilă Mălai la Rodna a rămas iar parohul Ieronim Slăvoacă din Ilva Mare singur, aproape un an, când, în anul 1905, a fost numit ca cooperador, actualul paroh și protopop onorar al Ilvei Mare-Sat, Iuliu Ciorceriu. Aceștia împreună, au administrat întreagă parohia până la *moartea lui Ieronim Slăvoacă, întâmplată în 28 martie 1920* (s.n.).

Funcțiunile, aproape toate, afară de cele unde trebuiau 2 preoți, le îndeplinea cooperadorul Iuliu Ciorceriu, având ca retribuțiune, a treia parte din venitul net al funcțiunilor și 14 jug. cadastrale eclejia; administrația era toată, întreagă, a parohului și toate venitele din aceasta.

Sub dânsul și cooperadorul său, care a fost întotdeauna la datorie și gata la toate ordinele lui, s-a edificat biserica din Ilva Mare-Luncă, despre care am făcut amintire mai sus; tot atunci s-a edificat și o sală de învățământ și, la intervenția directorului școlii primare, care azi formează locuința pentru jandarmi, s-a mai adaos, în piatră, o parte, la școala actuală.

Ca preot a fost un preot model, corect și evlavios. Familie a avut foarte numeroasă și pe toți i-a crescut foarte bine, având funcții înalte, ca medici, soții de maior, de notar public, de medici, etc. Soția sa e în viață și e descendentă din familia preoților Gălan, duce o viață morală, numai e în suferință, din cauza bătrâneților.

Din 28 martie 1920 începând, a rămas actualul paroh și protopop din Ilva Mare-Sat, Iuliu Ciorceriu, care a administrat singur întreagă Ilva Mare, până la 15 iulie 1923, când, în urma cererii parohului și a curatorului, s-a instalat preotul II, Alexiu Bidian, la parohia Ilva Mare-Luncă, împărțind parohia de la Valea Leșului în jos, Dealul Ivan și Ivăneasa, Recele, la parohia I, iar de acolo în sus, la parohia II, preotului Alexiu Bidian.

De atunci, prin ordin consistorial, s-au făcut 2 parohii de sine stătătoare, împărțind eclejia, averea imobilă, numerar, fundațiuni, biblioteca bisericii, toate, drept în două.

Și așa, din 15 iulie 1923, din parohia cea mare și extinsă, s-au făcut 2 parohii, cu limita expusă mai sus.

Preotul actual al parohiei Ilva Mare-Sat, Iuliu Ciorceriu, s-a născut în anul 1872, în 14 aprilie, în Năsăud. Tatăl său, Ioan Ciorceriu, fiu de econom din Lușca, a fost profesor la gimnaziul din Năsăud¹⁹⁸, iar mătușă-sa, a fost nepoata fostului director de pe vremuri, Ioan Georgița, de la Școala Normală din Năsăud. După moartea tatălui său, Ioan Ciorceriu, fiul său, împreună cu mamă-sa, au fost aduși în Ilva Mare de către sora mamei sale, Susana, căsătorită Botta, căsătorită aici după Hiob Botta¹⁹⁹, fost ofițer și perceptor pe vremuri, la diferite perceptrate²⁰⁰.

Aduși aici, mama sa a stat până la moarte, iar fiul său Iuliu, rămas orfan și de tată, și de mamă, l-a crescut și purtat la școală mătușa sa, până la absolvirea liceului grănițeresc din Năsăud, în 28 iunie 1892, când a terminat la maturitate (bacalaureat)²⁰¹.

În anul școlastic 1892/3 a fost primit la Teologie în Gherla, pe care, în anul 1896 a terminat-o cu eminentă. În anul 1896/7 a mers la Budapesta, unde a studiat Academia Comercială, pe care, asemenea, a terminat-o cu foarte bine. Terminând Academia Comercială, a venit în Ilva Mare, unde a ocupat funcția de casar comunal și conducător de cadastru, până la anul 1912, când s-a căsătorit cu fiica directorului de cancelarie din Bistrița, Ioan Dragoș, numită Aurelia Dragoș.

Cu soția sa a trăit 37 de ani, în care timp a avut mai mulți copii, dintre care numai 2 dintre ei trăiesc. Octavian, care a urmat Școala Superioară de Arte și Meserii din Brașov – secția electro-mecanică și Mărioara, căsătorită după Mihail Ionescu, locotenent de geniu, astăzi trimis de armată la Școala de Impiegați de Mișcare C.F.R. la București.

¹⁹⁸ A.N.B-N, fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 2.549 (1869-1873), 22 file-dosar de personal.

¹⁹⁹ Locotenent cesaro-crăiesc, ultima dată oficial al Direcției financiare a statului. A absolvit la 12 iunie 1836 Institutul de Creștere Militar Național din Năsăud ca subofițer, servind în Regimentul grăniceresc al II-lea Român și în anul 1848 a fost înaintat la gradul de locotenent. A participat la campania împotriva insurgenților din anii 1848 și 1849 și a luptat cu bravură. În anul 1849, după înfrângerea revoltei, a renunțat la serviciul militar, din cauza condițiilor familiare. Pentru cunoștințele sale în măsurarea terenurilor și în economia agriculturii, a fost numit comisar evaluator și cadastral și a servit în această calitate până în anul 1854, depunând dovezi de destoinicie în acest serviciu. A fost numit definitiv, în anul 1854, în calitate de contabil-oficial, la Direcțiunea Financiară cesaro-crăiască a Prefecturii din Dej și a servit în această funcțiune până în anul 1856, când, prin înaintarea într-o clasă mai înaltă, a fost repartizat Direcției Financiare cesaro-crăiești a Prefecturii din Bistrița. În anul 1869 a trecut în pensie, pe motiv de boală; apud. *Personalități din granița năsăudeană. Contribuții documentare*, ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu, Viorel Rus, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, pp. 79-80.

²⁰⁰ Oficiu de încasare a impozitelor și taxelor.

²⁰¹ A.N.B-N, fond *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, conspect al examenelor de maturitate, reg. inv. 224 (1890-1904), f. 14; „Reportulu alu XXIX-lea despre Gimnasiulu Superioru din Năsăud pentru anul școlastic 1891-1892, Bistrița, 1892, p. 79.

În 20 aprilie 1902 Iuliu Ciorceriu a fost hirotonit preot de către Veneratul Domn Episcop Ioan C. Sazbo. În 22 aprilie 1905 a fost introdus la cooperat, funcționând ca atare până la moartea fostului său antecesor și paroh, protopopul onorar Ieronim Slăvocă, în 22 martie 1920; de atunci a rămas administrator singur până în 30 decembrie 1922, când, cu nr. 4.957/922 a fost numit paroh I, iar în 12 iulie 1930, cu nr. 4.088, a fost numit protopop onorar.

În anul 1929 s-a procurat și montat împrejmuirea bisericii cu gard de zid, de 50 cm. înalt și o placă de ciment de 10 cm. groasă, iar pe aceasta s-a montat un gard frumos de fier, de la firma de sârmă Leber din Cluj, în valoare de 77.500 lei. Tot atunci s-a făcut o reparație generală la biserică.

Evenimentele mai însemnate au fost, cam pe la anii 1816 și '17, când din cauza frigurilor și a ploilor continue, n-a rodit pământul deloc. Cerealele erau foarte scumpe și, nefiind drumuri practicabile, aducerea lor era foarte anevoioasă. Aduceau cei mai înstăriți, pe cai, din Bucovina, de pe la Câmpulung și erau foarte scumpe, mierțea, circa 20-22 kg., costa câte 14 florini. Cam pe la anul 1806 s-a iscat în comună vărsat; la fel, și în anul 1831, când au mureau câte 4-5, cu deosebire copii, dintr-o singură casă, așa că în anii aceea s-au stins aproape toți copiii, nefiind pe atunci inventate serurile de vaccinare. Mai târziu, cam prin anul 1871 s-a iscat colera²⁰², aceasta încă a făcut mari ravagii în populație.

Locuitorii de azi sunt, o parte, băștinași, dar sunt o parte foarte mare, imigranți, fiind puțini băștinași, în raport cu terenurile ce le posedau, care, cât ce ajungeau aici, primeau aplicare la gospodari și așa, s-au stabilit aici, parte, ca servitori, parte, încheind căsătorii cu fiice de ale băștinașilor și așa, au aflat aici loc prielnic, ajutând pe gospodari în economia lor, care era mai mult creșterea vitelor, care și astăzi formează ramul principal de ocupație și câștig.

Pământurile fiind noi făcute din pădure și destul de grase, nu trebuiau decât să scoată rădăcinile de la brazii tăiați și să curățească rădăcinile și aveau un sol minune de gras și prielnic, în care, după ce s-au îndepărtat pădurile prin tăiere și curățire, se făcea de minune orzul, ovăz și grâu de primăvară. Păpușoiul, era foarte problematică coacerea lui, fiind pădurile de brad aproape, aduceau adeseori ploi și răceli, așa că, de multe ori, să întâmpla să nu se coacă.

Păpușoiul trebuincios și-l câștigau tot din ținerea și creșterea vitelor, așa că laptele de la vaci îl duceau cu carele și cu berbințele pe la Mocod, Salva și Rebrîșoara sau pe comunele din jos, și după o berbință de lapte acru primeau 2 de păpușoi și așa, se ajutau și aprovizionau cu bucate de care nu aveau. Vitele lor erau din cele mai frumoase, și ca spoi, și ca întreținere, având pășuni extinse și fânețe foarte prielnice, așa că și astăzi vitele din Ilva Mare sunt vestite, atât ca soi, cât și ca întreținere.

²⁰² Holera.

Fiind păduri seculare, o parte din locuitori se ocupă și cu negoțul de lemne, fabricând din lemne șindriile, dranișe, veste, claviaturi și dranițe lungi, acomodate pentru instrumente muzicale, dar aceștia nu sunt mulți. Aproape toți băștinașii posedă păduri, extinzându-se părinților prin păduri, au ocupat din pădurile comunei, care, cât a avut posibilitate, a făcut gard în pădure din lemne lungi mai subțiri, le-a pus pe nescari capre de lemn și au ocupat și, foloseau, ținându-și acolo vitele în imăș deschis, așa că și astăzi, afară de boi, oi, și cai, care se pășunează în munții comunei, laolaltă cu păstori angajați, celelalte toate, vaci, juninci, viței, porci, le țin pe locul propriu, în imășul lor îngrădit.

Care ar fi fost călugări imigranți în Ilva Mare au fost Iacob Cărnurici, Magdalena Sabău, Todora Cărnurici, Maria Galeș a lui Darie, Eugenia Cocheriu, decedată la mănăstirea Agapia, jud. Neamț, în 21 ianuarie 1931, Iustina Colța, numită Filofteia, cu numele de la mănăstire. Toți aceștia au emigrat la Mănăstirea Agapia. Apoi, din Buburuzcini a emigrat Constantin, care ajungând în Moldova, a devenit foarte avut și a ajuns deputat; acesta a decedat în anul 1929, a plecat ca june de acasă, s-a căsătorit, a avut prunci, a fost iubitor de școală și și-a crescut bine pruncii și, a și câștigat cu căsătoria, o avere frumoasă.

Prima școală s-a înființat în anul 1833; primul învățător a fost cantorul de atunci, Dănilă Tomi. După acesta a urmat un fruntaș, Sidor Pop, venit din armată ca substitut, până la venirea lui Pavel Gălan, în anul 1839. Acesta a studiat 4 clase normale la Năsăud, a ascultat cursul de pedagogie de la renumitul vicar de atunci Marian.

Școala era frecventată de o mulțime de școlari, care învățau cu deosebire, religia, a ceti și scrie, aritmetica, geografia Ardealului și a țării și, cu deosebire, cântări bisericești și pomăritul. Școala a avut caracter confesional. Acesta a servit până la anul 1849, când a demisionat din învățământ și a ocupat postul mai bine plătit de Vigil Silvanal în Coșna.

După dânsul a urmat Gavril Gondor; acesta a servit numai 2 ani și a venit Groze Sabău, care a stat 4 ani și a murit. I-a urmat Clemente Tomi.

De la Pavel Gălan încoace, până după Clemente Tomi, foarte a stagnat învățământul, fiind toți urmașii lui numai provizorii și nefiind de specialitate.

După Clement Tomi a urmat, ales în anul 1861, Isac Dănilă din Poiana Ilvei, învățător pregătit; acesta a servit până în anul 1879. Acum s-a sistematizat al doilea post de învățător și a fost ales Ioan Iacob Constantin, din loc., învățător diplomat de școală normală diecezană din Gherla.

Înmulțindu-se copiii a venit în ajutor ginerele său, Onisim Sas, tot din loc., învățător diplomat, după cerințele cele mai noi, bun și cu inimă față de consătenii săi. În anul 1888 prefectul (föispanul) de atunci, baronul Bánffy Desideriu, dă ansă²⁰³ să se separe școalele, căci până atunci învățătorii erau plătiți din casa comunală. De aici

²⁰³ Poruncă, ordin, prilej.

s-a început tendința de a se maghiariza școalele și s-au despărțit școalele, dând ordin prefectul de a se înființa școale comunale cu limba de predare maghiară, care se susțineau de comună, iar celelalte școale le susținea biserica.

De aici, despărțindu-se, s-au ales senat, o parte, pentru fiecare școală, făcându-se pentru susținerea școlii confesionale arunc²⁰⁴ pe popor. Cea comună avea învățător separat, cu salariu mai mare, ca cele confesionale²⁰⁵.

Primul învățător al școlii comunale a fost numit Vasile Baci din Șoimuș. Acesta, a stat vreo doi ani, fără a avea vre-un copil în școală. După doi ani, jidovii adstânți²⁰⁶ de administrație și țiganii și-au înscris copiii la școala comună. În anul 1893 Vasile Baci părăsește comuna²⁰⁷ și acestuia îi urmează învățătorul Ioan Tivadar din Rona de Sus, jud. Maramureș, care fiind ales la școala confesională ca al II-lea învățător comună, trece la școala comună, fiind salariul mai bun și alte emolumente.

La anul 1893 se alege la școala confesională în locul lui Ioan Tivadar, învățătorul Onisim Sas din Ilva Mare, învățător diplomat în Blaj, cu Școala Normală Diecezană din Gherla. Acesta servește până la anul 1930, când se pensionează. După pensionarea lui Ioan Constantin, din anul 1906, se alege de învățător Leon Leonte, diplomat, de loc din Leșu. Înmulțindu-se școlarii, se deschide al III-lea post de învățător la anul 1922 și Leon Leonte se căsătorește cu învățătoarea Emilia Oltean și ambii, respectiv, toți, trec la stat, statificând toate școalele.

Învățătorii Leon Leonte și soția Emilia, în anul 1924 trec ambii ca învățători acasă în Leșu și în locul lor, pe lângă Onisim Sas, ca director, vine numita doamnă Maria Nedelea, soția notarului Aurel Nedelea din loc, împreună cu un Ioan Tivadar, nepot al celui bătrân Ioan Tivadar. În anul 1925 pleacă și acesta, neavând diplomă și îi urmează doamna directorului de circumscripție din loc, Maria Dr. Șimion Petri.

²⁰⁴ Dare, taxă.

²⁰⁵ Pentru perioada mandatului de comite-suprem a lui Desideriu Bánffy și consecințele asupra zonei grănicerești, vezi Adrian Onofreiu, „Contribuții documentare privind istoria comitatului Bistrița-Năsăud 1876-1899, I, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, V, 2006, pp. 289-348; II, în *Ibidem*, VI, 2007, pp. 215-258.

²⁰⁶ Obligați.

²⁰⁷ La îndemnul fratelui său, preotul Ioan Baci din Șoimuș, care „a făcut curs de analfabeți, instruindu-i pe cei neștiutori de carte dându-le în biserică, iar ca tineretul de mic să învețe carte, așa zicând, a silit pe fratele, care era învățător de stat în Ilva Mare să vină ca învățător confesional în Șoimuș și prin aceea că l-a adus aici, și-a ajuns scopul, căci după dânsii n-au rămas decât 2 sau 3 inși neștiutori de carte, și acești, bătrâni”; apud. Adrian Onofreiu, „Restituiri istorice. Cronica parohiei greco-catolice Șoimuș scrisă de Ioan Baci”, în „Revista Bistriței”, XXVI, 2012, p. 188.

Tot în anul 1925 pleacă ambele învățătoare, și Maria Nedelea, și Maria, Dr. Petri și în locul lor vine Ferdinand Cantonic, învățător diplomat din Năsăud și suplinitorul Aurelia Vlad, din Năsăud. Învățătorul Cantonic servește până în anul 1927 și pleacă și Aurelia Vlad, suplinitorul și locul ei îl ocupă învățătoarea diplomată Veturia Persecă din Leșu, azi, căsătorită Aurel Feștilă.

În anul 1930, pensionându-se directorul Onisim Sas, îi urmează ca director Adeodat Coruș din Maieru. Înmulțindu-se copiii, se denuște și d-șoara Leontina Ianul, învățătoare diplomată de școală normală din Cluj. În 1932 este numit director Ioan Macavei, din Adjutul de Sus, tot gr-cat. Acesta servește până în 1935, când părăsind Ilva Mare, se numește directorul actual de azi, Ștefan Dănilă, care funcționează azi împreună cu Mihail Costea, ortodox, din Buduș, care e de 2 ani aici, cu Aurel Feștilă, de un an și Veturia Feștilă, soția lui.

Înmulțindu-se copiii din partea comunei Ivăneasa și Dealul Ivan, în 1928 se edifică acolo școală de piatră cu locuință de învățător, care aparținea tot de școala din sat și are numirea Școala Ivăneasa nr. 1. Aici, primul învățător a fost Ioan Ionașc, gr-cat. din Năsăud. Acesta se căsătorește aici, dar murindu-i soția în anul 1932, s-a dus. I-a urmat Apostol Dumitru, ortodox din Regat; acesta a stat în 1933 și s-a depărtat. După dânsul a urmat un an, Iacob Tănase din Josenii Bârgăului, ortodox. Acesta încă s-a depărtat după un an. După acesta a fost numit Leon Galbân din Prundu Bârgăului, tot ortodox. În anul 1935 și 1946/7 a fost numit în Ivăneasa Aurel Feștilă, gr-cat. din Ilva Mare. Astăzi, în 1937/8 e învățător Ilare Cătuna, din Ilva Mare, gr-cat.

În urmă, în partea din jos a parohiei, numită „Recele”, cerând numărul mare al obligațiilor la școală, s-a înființat și acolo o școală, închiriind o casă, cea mai acomodată de școală a lui Anchidim Popanton. La această școală primul învățător, în anul 1934, a fost Leon Puica, gr-cat. din Mocod. În anul 1935 și 1936/7 i-a urmat învățătorul Constantin Burticală din com. Leu, în regat, ortodox. Actualul învățător, din 1937/8 e Pompei Popa, gr-cat. din jurul Blajului, cu diplomă de la Școala Normală din Blaj.

Confesiunea originală a băștinașilor e greco-catolică, adică uniți cu Roma; toți locuitorii au această confesiune, afară de câțiva imigranți, ortodocși. Rezmeriți²⁰⁸, din cauze religioase, nici când nu au obvenit²⁰⁹ în parohie, fiind compact uniți.

Hotarul comunei e arabil, 2.469 jug. 1.416 stj², grădini, 17 jug. 11 stj², fânaș, 7.515 jug. 379 stj², pășune, 2.784 jug. 508 stj², pădure, 17.658 jug. 1.182 stj². Hotarul total, 30.880 jug. 235 stj². Neproductiv, 441 jug. 589 stj².

Munți are muntele *Corui*, *Lala*, *Rusaia*, *Lopatna*, *Munceii Înșirați*, *Câmpii* și *Poiana Acăstăilor*.

Ce privește cerealele ce se fac, e orzul și ovăzul, păpușoiul mai problematic, iar grâu, numai de primăvară și acesta nu are totdeauna timp prielnic; apoi, baraboi²¹⁰,

²⁰⁸ Revolte.

²⁰⁹ Nu au avut loc.

²¹⁰ Cartofi.

fiind situația comunei la 680 m. peste nivelul mării. Cum se aprovizionează enoriașii de păpușoiul necesar, am arătat mai sus, vânzând laptele acru, ce-l strâng în berbințe și din vite.

După ce ocupația principală e prăsierea vitelor și nutrețul, și pășunile sunt foarte prielnice, vite sunt foarte multe, așa că, deși au pășuni extinse, niciodată nu le ajung, de aceea, sunt nevoiți a pășuna prin tăieturi de păduri, prin plantații oprite, care de multe ori le cauzează daune materiale enorme, plătind o mulțime de prevaricațiuni²¹¹.

Pentru vacile de prăsilă fiind pășunile în imașul propriu, aproape toți cei care au de la 4 vaci în sus, au taurii proprii. Fiind comuna extinsă, nici taurii comunali nu se pot ținea la primăria comunală, ci se dau iar la proprietari, care, după ce îi țin 3 ani, le rămân lor.

Boi au peste 360, vaci, 800-1.000, junci, 300-400, viței, 400-500, armăsari, 8, cai, 420, mânji, 230, oi, 5.000, porci, 300-400, stupi, 1.300.

Pomăritul încă începe a se dezvolta; enoriașii încep a-și procura altoi de pe la sași, mai sunt și din timpurile mai de dinainte. Dar de aceștia, sunt puțini, așa că încă multă lipsă se simte de altoi.

Grădinile sunt foarte mari și solul foarte prielnic, așa că acest ram de economie ar fi de dorit să primească un având cu mult mai mare, cu deosebire acum, când a intrat C.F.R. și pe Valea Ilvei, făcând legătura cea mai dreaptă și mai scurtă a orientului cu occidentul.

Meri sunt circa 2.000, peri, abia 4-500, pruni, 260, poame de Bistrița, sunt apoi, pomi cu poamă grasă, care nu au nici un preț.

În războiul mondial au luat parte peste 534 inși; dintre aceștia, au căzut pe câmpul de onoare 157 inși, mai sunt circa 11 inși de care se vorbește că ar trăi, dar nu pot veni acasă, fiind aplicați în minele de cărbune ale Rusiei, și nu se îngrijește nimeni ca baremi pe aceea, să-i repatrieze.

În anii Revoluției din 1848-1849, de însemnătate e că fiind comuna la granița Bucovinei, încontinuu erau câte 1-2 batalioane de secui, care avea menirea ca, la o eventuală intrare a rușilor, să-i împiedice și să-i întoarcă îndărăt. Cât timp au ținut apărarea granițelor locuitorii erau foarte pașnici, ba, îi provideau cu articlii²¹² de care nu aveau ei și așa, n-au făcut daune la nimeni, să le sechestreze vite, ori altceva. Când, prin 1849, un batalion de ruși și-a făcut apariția dinspre Coșna, au fugit; cum au scăpat noaptea, destui fugind dezbrăcați și fără arme, neavând timp să se retragă în ordine.

Cam prin 1870 venise acasă în pensiune perceptorul Hiobb Botta; acesta servise și în armată, ca locotenent, apoi, ca perceptor în Târgu-Mureș, în Dej și mai pe urmă, în Bistrița. De aici, în pensiune, a venit și a condus economia, având o proprietate frumoasă. Acasă, încă a ocupat postul de casier comunal, fiind totodată și

²¹¹ Delicte silvice.

²¹² Produse.

curator raționirat²¹³ al bisericii. Dânsul a avut un fiu, Emil Botta, care a fost pretor în județul Făgăraș, în Șercaia, în Arpașul de Jos și Bran, și mai în urmă, chiar în Făgăraș, retras în pensiune, a decedat în anul 1930 în Sibiu. Cu soția a avut 3 fete, dintre care 2 studiază dreptul în București și una, la liceul din Sibiu.

Al 2-lea care s-a ridicat din țărani a fost Ioachim Tomi, care absolvind liceul în Năsăud, s-a aplicat pe cariera militară, dar când a fost supra-locotenent, l-a cuprins un morb nevindicaver²¹⁴ și a venit acasă, unde a decedat.

Alt om de valoare a fost protopopul Ieronim Slăvoacă, despre care am vorbit la locul său. Dânsul a avut familie numeroasă, crescându-și copiii foarte bine; unul s-a aplicat spre cariera medicinei, Titu și a ajuns docente universitar, dar, durere, a murit tânăr, fără urmași. O fiică iar s-a căsătorit după maiorul Tiberiu Ștefan, numită Victoria, asemenea, a murit tânără. Cel mai mare fiu, Virgil, a murit după absolvirea liceului din Năsăud. Mai are o fiică, căsătorită după Octavian Popescu, notar public în Târgu-Lăpușului, o văduvă de Dr. Letiția, azi directoarea orfelinatului din Orlat și mai are un fiu, director al Casei Muncii în Bistrița și o fiică, căsătorită Dr. Pavel Gălan, medic șef al Casei Muncitorești din Cluj, care încă e fiu al comunei Ilva Mare, fiu de țăran, nepot al preoților Gălan.

Alt fiu al comunei a fost Aurel C. Sas, medic. Acesta încă ar fi promis foarte mult, dar durere, că s-a stins la datorie, îngrijind bolnavii de tifos exantematic, a decedat într-un spital din Iași, în timpul războiului, ca erou, fiu de țăran.

Alt vlăstar al comunei este actualul căpitan al (regiment) Batalionului Grăniceresc din Bistrița, tot fiu de țăran, născut soldat, dar de o finețe rară. Căsătorit, are 2 fete.

Mai sunt învățătorii Ioan I. Constantin, decedat, Onisim Sas, director școlar în pensiune, Ieronim Galeș și Pompei Boca, învățători directori în funcțiune, toți, fii de țărani, care au muncit și muncesc cu drag, jertfindu-se pentru progresarea și ridicarea consătenilor săi.

Așezările îndepărtate ale enoriașilor contribuiesc mult la unele vicii încuibate în această comună, căci stând departe unul de altul, și fiind ocupați în decursul săptămânii cu afacerile economice, duminica, când se adună la biserică ori luna, când vin la mărturie, se opresc pe la crâșme, unde beau și, fiind de multe ori flămânzi, se îmbată, așa că viciul acesta e cauzat și de această împrejurare.

Și deci, fiind viciul acesta izvorul multor rele, de aici urmează de foarte multe ori, și păcatul adulterului.

Ce să mai zic de multele despărțiri și divorțuri, întâmplare cu deosebire după război, care toate, nu pot fi decât rezultatul vieții prea libere a muierilor rămase fără capi de familie.

Aurel Feștilă și Ilare Cătuna.

²¹³ Echivalent cu postul de casier.

²¹⁴ Incurabil.

A.N.B-N., fond *Oficiul parohial greco-catolic Ilva-Mare*, d. 24, ff. 3-8.

ANEXE

Anexa nr. 1.

Regestrul documentelor anexate la *Istoria comunei Ilva Mare*, întocmit de Nestor Șimon

1. Diploma lui Leopold, imperatorul romanilor din 14 aprilie 1698, tipărit.
2. Protocolul poruncilor și rânduielilor împărătești în lucrurile bisericești din 1781-1787, tipărit.
3. Publicare de pardon pentru ostași fugiți a comitelui Ferdinand Tige, dată Viena, 1797, nr. 37/1798, tipărit.
4. Asemenea, publicare, dată Viena, 25 mai 1800, nr. 5.904/1800, tipărit.
5. Decretul imperatorului Francisc II datat 4 august 1803, nr. 6.777/1803, pentru a ține neutralitatea, tipărit.
6. O instrucțiune nr. 2,100/1805 către părinții creștini spre a-și ultui²¹⁵ copiii cu vărsat, tipărit.
7. Ordinațiunea imperatorului Francisc I dată 4 august 1808, în cauza înființării batalioanelor de rezervă, tipărit.
8. Scrisoarea lui Gersaim Porcul, preot din Rodna-Veche către Grigore Gălan, paroh în Ilva, cam pe la anul 1830
9. Instrucțiunea scrisă în 16 mai 1831 prin Grigore Gălan, paroh, despre împiedicarea colerei.
10. Canoanele Saborului Mare din anul 1833, Blașiu, în 15 iulie.
11. Ordinațiunea din 1835, nr. 786, în cauza iscăririi chitanțelor pentru penșionați, tipărituri.
12. O instrucțiune în cauze de morhuri dată Clusiu, 9 iulie 1836, nr. 7.475.
13. Copia rezoluțiunii la suplicele către Majestate de către preoți, dată 4 martie 1818, nr. 625.
14. Rugarea lui Marțian și Cifor Crecoaie, jeleri, dată 18 noiembrie 1844, pentru conscriere.
15. Decretul lui Pavel Gălan de cantor bisericesc, datat 26 aprilie 1847.
16. Proclamațiunile căpitanului Baron Banffy din 1849, către grănițeri, în copie.
17. *Ibidem*.
18. Circularul episcopului Ioan Lemeni datat 14 iunie 1848.

²¹⁵ Vaccina.

19. Protocolul de investigațiune despre masacrul de la Mihalț, datat 21 iunie 1848.

20. Apelul către românii din partea lui Ludovic Kossuth, datat 10 octombrie 1848, în copie.

21. Specificațiunea daunelor cauzate de insurgenți în comuna Ilva în 1848/9.

22. Proclamația lui Schwarzenberg pentru facerea de colecte în cauza esundărilor²¹⁶ din 1851.

23. Scrisoarea cu care s-a împărțit această proclamație.

Documentele până aici specificate le-am citit și studiat, apoi cele mai stricate le-am lipit cu hârtie și le-am cusut aici cu mare grijă, ca să nu se desfacă de oaltă și să se piardă.

E rugat ori cine va frunzări prin ele să respecte sigilarea lor, căci, deși nu toate, dar unele documente sunt rare și așa, își au prețul lor istoric (s.n.).

Năsăud, în 15 decembrie 1891, Nestor Șimon, secretar și controlor la fondurile foste grănicerești.

A.N. B-N, colecția *Gălan-Slăvoacă*, d. 1. f. 1.

Pe lângă documentele până aici înregistrate am mai aflat pe polița bisericii celei vechi următoarele (6/2 1892, Ier. Slăvoacă, preot cooperador):

1. Unele ordinațiuni de la regiment, datate 7 martie 1835, referitor la funcțiunile bisericești.

2. Ordinațiunea datată 25 ianuarie 1824 ca să se publice în biserici, referitoare la aceea care trec fără de pass²¹⁷ în Moldova și România.

3. Necrologul lui Gavrilă Stoica, prepozit în Blaj, 12 V 1836.

4. Predicație, care s-a făcut la ziua nașterii împăratului Ferdinand 1837, vidi popa Grigore Gălan.

5. Contractul referitor la cumpărarea unei mori de preotul Grigore și Ioan Gălan de la Todosia Slăvoacă, căsătorită Vasile Gălan.

6. Scrisoarea vicarului Ioan Marian prin care denumeste pe dascălul Gălan de cantor.

7. Registru sau însemnarea documentelor ce se află în biserică.

8. Tabela copulorum natorum rationatorum et mortuorum. 1831.

9. Una scrisoare a vicarului Macedon Pop prin care se rânduieste Iacob Siteritz paroh în Măgura.

10. Una sentință în cauza de furt a lui Vasile Soețiu.

11. Un atestat de purtare și conduită dat de locotenentul Potyn parohului Gălan în 1841.

Ibidem, f. 59.

²¹⁶ Inundațiilor.

²¹⁷ Bilet de liberă trecere, pașaport.

Istoria parohiei Ilvei Mare, care e scrisă de parohul Grigore Gălan în 21 iulie 1840, aflându-se după ce am finit eu examinarea acestei istorii, fiindcă încă se ține în legătură cu această scriere, o am lipit-o de hârtia următoare, ca nu cumva să se prăpădească.

Ea constă din o jumătate de coală de hârtie, scrisă numai pe o față²¹⁸.

Ca parte întregitoare a *Istoriei parohiei Ilva Mare*, încâtva poate servi și o colecțiune de documente istorice, pe care asemenea, le-am cusut laolaltă.

Toate trebuie păstrate ca un tezaur scump și ca documente, cum că bătrânii noștri grănițeri, cu mai puțină învățătură, au făcut cu mult mai mult decât atâția și atâția profesori diplomați și Dr. de filozofie, avocați, juzi, etc.

Veni-va timpul când fieștecare își va căpăta testimoniul meritat.

Năsăud, în 26 decembrie 1891.

Nestor Șimon.

Ibidem, d. 26, f. 3/r.

Frate Ieronime!

În legătură cu scrisoarea mea de dată 21 noiembrie 1891, aici alăturat îți trimit prin domnul Iuliu Colceriu hârtiile, câte mi le-ai predat și anume:

1. *Istoria comunei Ilva-Mare*, scrisă de Paul Gălan în anul 1863, dimpreună cu *Istoria parohiei Ilvei Mare* scrisă de Grigore Găllan în 21 iulie 1840, cusute într-un fascicul.

2. Documentele, pe care mi le-ai adus în 13 decembrie 1891 cu ocaziunea introducerii vicarului, în număr de 23 bucăți, pe care asemenea, le-am cusut laolaltă, într-un fascicul deosebit, cu observările scrise pe ambele fascicule.

Te rog dar, să mă ștergi din evidență și, pe când va veni d-l. Iuliu Colceriu îndărăpt, să-mi trimiți adevărta de primire și să-mi atestezi primirea documentelor.

Mulțumindu-ți pentru deosebitul interes arătat te rog ca și mai departe a avea grijă despre atare vechituri, căci nu poți ști când să ai lipsă de ele. De vei mai afla, comunică-mi. Caută și la arhiva comunei.

Onoratlui domn Ieronim Slăvocă

Preot gr-cat. în Monor

Dacă până pe sărbătorile Crăciunului nu ne vom putea întâlni, primește tu, dimpreună cu întreaga familie felicitările mele, poftindu-vă sărbători fericite.

²¹⁸ Păstrată în *Ibidem*, f. 4. La subsol are următoarea adnotare, corespunzătoare adnotării editorului Ieronim Slăvoacă, din *Istoria parohiei Ilva-Mare*, Editura Parohiei, Bistrița, 1906, p. 6, nota din 4 XII 1897: „Prin urmare, oamenii se țineau de religiunea ortodoxă (orientală) și, numai după militarizare, se uniră; interesant ar fi să se știe, când și cum s-a făcut trecerea la religiunea românească unită? Ilvamare, 3 august 1892; Gr. Borgovan, prof și director în România”.

De-e-ți Domnul în anul pe care trecem aceea, ce eu îmi doresc mie și familiei mele.
Nășăud, în 1 ianuarie 1891,
Al tău amic, de binevoitor, Nestor Șimon.
Ibidem, f. 1-2.

Anexa nr. 2.

Monografiile comunelor

Concurs cu premii

Comitetul Central al „Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiu” și-a luat de scop, ca prin împărțirea de premii în bani să dea de îndemn și ajutor acelor din cârturarii noștri, care s-au hotărât să facă descrierea amănunțită (monografia) a comunelor din comitatul Sibiu.

Fie-care lucrare are să cuprindă descrierea (monografia) unei singure comune, putând, de altfel, incurge în o singură comună și mai multe lucrări.

Lucrările incurse se vor examina de un juriu literar, la propunerea căruia, comitetul Reuniunii agricole va conferi deocamdată următoarele trei premii, și anume:

Lucrarea care va fi afișată cea mai bună, se va premia cu 90 coroane.

Lucrarea declarată ca a doua de bună se va premia cu 60 coroane.

Lucrarea declarată de a treia de bună se va premia cu 50 de coroane.

Incucând mai multe lucrări vrednice de premiat, acelea se vor considera la concursul ce-l vom publica în 1908.

Monografiile au să cuprindă între altele, cam următoarele:

Istoricul comunei încât se pot afla date, de la întemeiere și până astăzi. Numărul locuitorilor după gen, naționalitatea și religia lor. Câți știu ceti și scrie. Starea morală și materială a locuitorilor în trecut și în prezent. Starea sanitară, traiul, ocupațiunea (Câți au absolvit școli mai înalte, anume cine și ce ocupațiune are; câți sunt aplicați la meserii, la negoț sau la alte întreprinderi?), îmbrăcăminte, etc., a locuitorilor. Obiceiurile și datinile. Credințele deșarte. Jocul, cântecele, chiuiturile, bocetele, poveștile, glumele, etc., vorbită, cu toate particularitățile ei, etc. Descrierea stradelor, de caselor și a celorlalte zidiri, materialul, din care sunt alcătuite, cu câte încăperi și cam câți oameni locuiesc în una.

Descrierea edificiului școlar, anul zidirii lui, numărul încăperilor, al învățătorilor și al elevilor, mijloacele din care se susține și eventualele isvoare, din care s-ar putea susține și pentru viitor școala. Câți învățători au funcționat în școală și cum se numesc ei.

Descrierea edificiului bisericii, cu anul zidirii, cu numele celor care au adus jertfe mai mari la edificare; câte persoane încap în biserică. Dacă în biserică se găsesc lucruri vechi de interes arhitectonic, de sculptură, pictură, literatură, etc. Mijloacele bănești ale bisericii, fondul propriu și celelalte eventuale fonduri și fundațiuni. Cercetarea bisericii. Numele preoților care s-au perindat, etc.

Descrierea progăzii (cintirimului) cu crucile, stâlpii, cu pomii și cu celelalte podoabe închinat de poporațiune în amintirea iubiților răposați.

Descrierea casei parohiale, a casei comunale și a altor zidiri publice.

Descrierea grădinilor, mărimea și felul de cultură al lor. Să se pună pond²¹⁹ deosebit pe cultura poamelor și a soiurilor de poame; descrierea școalei de pomi, etc.

Să se descrie hotarul comunei peste tot cu mărimea lui de odinioară și de acum; apoi, să se facă descrierea agrilor²²⁰, livezilor (fânațe), viilor, pășunilor, pădurilor și a pământului neproductiv. Uneltele întrebuințate la lucrarea pământului, odinioară și acum, plantele ce se cultivă și plantele a căror cultură nu este cunoscută, dar a r fi potrivit a se cultiva. Cât e roada aproximativă anuală, câtă se întrebuințează de locuitori și câtă se pune în vânzare.

Descrierea vitelor și a altor animale. Soiul, prețul și numărul lor. Aici să se arate anume, ce s-a făcut pentru îmbunătățirea rasei și ce ar fi de făcut și cu ce mijloace pentru viitor.

Descrierea așezămintelor din comună, cum și a tot ce de interes este.

Ca îndreptar la descrierea monografiilor recomandăm monografia comunei Orlat de R. Simu, a comunei Gurarâului, de I. Muntean și a comunei Rahău, de N. Cărpănișan.

Lucrările adresate „Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiu” să se trimită până la 1 octombrie n. 1907. Ele să se însoțească de un plic (cuvertă) închis, cuprinzând un bilet cu numele autorului, iar pe plic să se scrie titlul lucrării.

Reuniunea se va îngriji, ca lucrările aflate bune și premiate să fie tipărite.

Sibiiu, 27 mai 1907.

Comitetul central al „Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiu”.

Pantaleon Lucușa, prezident; Vic. Tordățianu, secretar.

„Revista Bistriței”, Bistrița, anul III, nr. 22, sâmbătă, 15 (2) iunie 1907, p. 2.

Anexa nr. 3.

Nr. 18-1911/Of. vic.

Onorate în Christos Frate!

Urmărind un scop mai înalt, te rog Frăția Ta, ca primind cestionarul acesta și uzindu-te de conscrierea poporului, ce chiar acum este în lucrare, în serile destul de lungi de iarnă, ocupându-te de întrebările făcute în acest cestionar, să nizuiești a da răspunsuri cât mai corecte și mai mințioase, cu atât mai vârtos, că, împlinindu-mi această rugare Frăția Ta te vei poemni cu o monografie minuțios lucrată a parohiei Frăției Tale.

²¹⁹ Accent.

²²⁰ Terenurilor arabile.

Răspunsurile să se dea pe hârtie separată, în formă de manuscris și, întru-cât își vor permite împrejurările, cel mult în 2-3 luni, să se susțină subscrisului oficiu vicarial.

Oficiul Vicariatului Rodnei.

Rebrișoara, la 11 ianuarie 1911.

Cu frățească iubire, Anton Precup, vice-protopop onorariu; adm. int. of, vicarial.

Onoratului

Ieronim Slăvoacă,

Preot în Ilva-Mare.

A--N.B-N., fond *Oficiul parohial greco-catolic Ilva-Mare*, d. 1, f. 281.

Cestionar

I. Descrierea fizică a comunei.

1. Numele românesc (cu ortografia fonetică), ungurește și nemțește al comunei. Dacă comuna e compusă din mai multe crânguri – cătune – numele fiecărui crâng. Comitatul, cercul, dieceza, protopopiatul.

2. Istoricul comunei. Ce nume a avut comuna în vechime? Când, de cine și în ce împrejurări s-a înființat? Cum s-a dezvoltat până azi în linii mai generale? Prin ce evenimente istorice mai importante a trecut? Ce monumente istorice, ruine sau antichități romane sau medievale are? Ce inscripțiuni au rămas din acele timpuri și, de se poate, să se dea textul acelor inscripții, ori reproduceri fotografice de pe ele.

3. Suprafața exactă sau aproximativă a comunei în km², sau dacă comuna e compusă din cătune, să se indice suprafața fiecărui cătun (de ex. „Pe Luncă”, „Pe Vale”) și distanța dintre cătune.

4. Ce munți sau dealuri, sau câmpii, sau râpe, sau lacuri, sau bălți, sau râuri (cu numele lor românesc, unguresc și nemțesc) împrejmuesc comuna în fiecare direcțiune, la nord, sud, vest și la ce distanță de la comună? În special, din ce lanț de munți sau de dealuri iese ramificația care înconjoară comuna sau care formează teritoriul comunei?

5. Orașele (cu numele lor în 3 limbi), cu care este legată mai strâns comuna. La ce distanță și cu ce drumuri?

6. Munții, vârfurile de munți, dealurile, câmpiile și râpele (cu cele 3 nume ale lor), așezate în hotarul comunei. Altitudinea, suprafața și producțiunile de căpetenie ale acestor suprafețe. Legende și fapte istorice legate de aceste suprafețe.

7. Râurile și râulețele (cu cele 3 nume ale lor) care străbat hotarul comunei. Lacurile situate în hotarul comunei. Suprafața acestor lacuri. Întrebunțările acestor ape pentru comună.

8. Clima. Maximele de frig și căldură. Secetă și umiditate. Vânturile dominante.

II. Descrierea politică a comunei.

1. Populația. Numărul total al populației. Numărul după fiecare naționalitate stabilă: români, maghiari, germani (sași) jidani, țigani, armeni, etc. Numărul lor după

sex. Particularități de port, de limbă, de datini și de îndeletniciri la români și starea lor prezentă și perspectiva lor în viitor.

2. Organizarea politică a comunei. Autoritățile administrative, judiciare, financiare și militare din comună.

3. Biserica. Câte biserici de găsesc în comună și cum sunt repartizate după confesiune și deosebit, după naționalități? De când sunt clădite fiecare? Din ce material? Cât sunt de spațioase? și care-i averea fiecărei biserici în capital și proprietăți? Cărți bisericești, documente și inscripții monumentale mai vechi. Copii sau reproduceri după inscripții. Câți preoți servesc la fiecare biserică?

4. Școala. Câte școli primare se găsesc în comună și cum se repartizează ele după naționalitate și confesiune? Cu ce fonduri se întrețin ele? Din ce material sunt construite? În ce stare se găsesc clădirile școlare? Cu câte clase și cu câți învățători funcționează fiecare școală? Repartizarea elevilor după naționalitate, confesiune și sex, la fiecare școală.

Există în comună școală civilă? De când funcționează? Câți învățători are? Cum se repartizează elevii școalelor civile după naționalități? Câte ceva din istoricul acestor școli. Situațiunea lor de față și perspectiva lor în viitor.

5. Alte instituții culturale. Există coruri în comună: bisericești sau profane? De când și cu câți membrii funcționează? Dar biblioteci? De când există ele? Câte volume are biblioteca și cam de ce fel sunt cărțile? Câți cititori are anual biblioteca? Cu ce fonduri se întrețin bibliotecile?

6. Câți alfabeți și analfabeți se găsesc în comună? și cum se repartizează ei după naționalitate? Ce bărbați însemnați a avut și are astăzi comuna?

III. Descrierea economică a comunei.

1. Numărul caselor, șurilor, grajdurilor, cotețelor, precum și cuptoarelor de pâine. Cam din ce material sunt construite fiecare în parte? Piețe și ulițe mai însemnate.

2. Ocupația de căpetenie a locuitorilor. Agricultură. Care e suprafața de pământ a hotarului comunei? Cât pământ țărănesc? Cât al proprietarilor mari? Ce suprafață au românii și ce suprafață, alte naționalități? Care sunt culturile vegetale cele mai însemnate. Industriile derivate din aceste culturi. Câte moșii trec peste 100 jug? Câte, peste 1.000?

3. Cultura animalelor. Câte vite cornute are comuna? Câți bivoli, câți cai, câte oi, câți râmători, câte capre și ce fel de păsări domestice. Câți stupi și pe ce scară se cultivă viermii de mătase? Cum se repartizează toate aceste bogății animale după naționalitățile comune și după clasele sociale, grofi și țărani? Ce industrii derivă din bogățiile animale?

4. Exploatarea miniere. Mineralele care se exploatează în hotarul comunei. Care e producția anuală a acestor minerale? Exploatarea miniere repartizate după naționalități și clase sociale. Lucrătorii acestor mine după naționalități. Industriile derivate din exploatarea miniere.

Are comuna ape minerale? Care e analiza lor chimică? De când funcționează? Care e desfacerea anuală a acestor ape?

Diferite fabrici în comună. Articole de industrie casnică mai dezvoltate.

Ce alte producțiuni și industrii, în afară de cele menționate, mai are comuna? Spitaluri, târguri.

4. Meseriile mai obișnuite în comună și repartizate, după naționalitate.

5. Prăvălii, ateliere, crâșme. Numărul și naționalitatea fiecăreia.

6. Diferite servicii publice. Pompieri. De când există, câți, cum și din cine se recrutează?

7. Instituțiuni economice. Bănci. De când există, cu ce capital funcționează? Numărul acționarilor, după naționalitate.

8. Reuniuni agricole. Când au fost înființate. Cu câți membrii funcționează și cu ce capital? Repartizarea membrilor după naționalitate și categorii sociale.

9. Reuniuni de lăptărie. Aceleași întrebări ca la reuniunile agricole de mai sus. În plus: care e cantitatea de lapte și derivatele din lapte care se vinde anual?

10. Reuniuni de înmormântare. Când au fost înființate? Cu ce număr de membrii funcționează? De ce capital dispun? Repartizarea membrilor, după naționalitate și după categorii sociale.

11. Alte societăți și reuniuni economice. De binefacere, etc. De când funcționează? Cu câți membrii? De ce naționalitate și cu ce capital?

12. Numărul comercianților comunei după naționalitate.

Ibidem, ff. 282-284.

Anexa nr. 4.

1862, decembrie 6, Bistrița.

Sentința pentru fosta comună grănicerească Ilva Mare

Comisia numită de către Majestatea Sa cezaro-regească apostolică în scopul reglementării definitive a posesiunii și a drepturilor de foloșință a fostei populații grănicerești aflată în teritoriul fostului Regiment grăniceresc transilvănean II român, referitor la posesiune și la drepturile de foloșință a fostei comune grănicerești Ilva Mare, situată în Valea Rodnei, pe baza prea-înaltului rescript din 27 august 1861 al Majestății Sale Cezaro-Regești Apostolice și a Instrucțiuni emise în acest scop de către Înalta Cancelarie Aulică Regească Transilvăneană și de către înaltul minister al Finanțelor cezaro-crăiesc, găsește să decidă următoarele :

I. Toate acele terenuri intra și extravilane, care la data desființării institutului de graniță - 22 ianuarie 1851 - se aflau în proprietatea familiilor de grăniceri, fie că au aparținut fostelor sesiuni militare de bază, fie sesiunilor întregitoare, și oricare ar fi fost caracterul proprietății la înființarea graniței, conform punctului 1 al prea înaltului

rescript, rămân proprietate a foștilor grăniceri, fără ca ei să trebuiască să plătească vreo despăgubire.

Eventualele modificări apărute după data de 22 ianuarie 1851, bazate pe un titlu de proprietate valabil, legate de proprietatea unor astfel de terenuri, nu vor fi afectate de către aceasta hotărâre.

II. De asemenea, toate lăzuirile, fie că sunt făcute pe terenurile sau pădurile comunale, sau pe pășunile alpine de pe munții de pășunat, sau munții revendicați, înainte de 22 ianuarie 1851, conform punctului 2 al prea înaltului rescript, vor fi lăsate în proprietatea posesorului, fără nici o despăgubire.

Totuși, referitor la lăzuirii, locuri de pășune și așa numitele fânațe alpine, reglementarea folosirii lor este rezervată în mod expres, potrivit regulilor de protejare a pădurilor.

În același timp, comunei Ilva Mare îi este rezervat dreptul de a cere înapoi pe cale legală, în timp de trei ani, lăzuirile făcute arbitrar după 22 ianuarie 1851 pe terenurile comunei, pe cele alodiale, în păduri sau pe munții de pășunat.

III. Pe baza punctului 14 al prea înaltului rescript din 27 august 1861 al Majestății Sale Apostolice Cezaro-Regești și pe baza punctului 4, paragraful 2 al Instrucțiunii comunicate comisiiei de către autoritățile superioare, comunei Ilva Mare ca atare, îi vor fi predate – fără să fie afectat eventualele pretenții ale unor terțe personae sau corporații - în folosință neîngrădită și neatinse, toate acele posesiuni în a căror proprietate sau folosință s-a aflat aceasta în timpul administrației grănicerești militare, și anume:

A. Pe teritoriul hotarului:

a. terenul arabil aflat în poseie la desființarea graniței, conform cărții funciare, în suprafață de 21 jug și 1246stj², și fânețe în suprafață de 3 jug și 776 stj².

b. de asemenea, pășunile aflate în posesie atunci, conform cărții funciare, în suprafață de 203 jug. și 382 stj².

c. pădurile folosite de către comună în timpul graniței, atâta timp cât acestea nu se află pe teren revendicat.

d. în ceea ce privește legătura cu munții Dealul Frâu și Muntele Corni, situați pe hotar, alcătuiți în cea mai mare parte din păduri și pășuni, aceștia aparțin munților revendicați.

B. În afara hotarului: părțile de munte Lopadna și Rusoia, apoi Lala - conform protocolului Comisiei reglatoare de posesiune din 1853, coala 218 și conform actului de predare din anul 1851 referitor la predarea fostului teritoriu al Regimentului grăniceresc II român în administrație civilă, al registrului C.C - la așa numiții munți revendicați. Pentru terenurile montane menționate la sub A și sub B și respective, a părților de munți - pe baza ultimului paragraf al punctului 13 al prea înaltului rescript din 27 august 1861 și a punctului 5 al Instrucțiunii primite de la autoritățile central - comunei îi va fi lăsat dreptul de folosire al acestor munți de pășunat conform status-quo, sub supravegherea ocolului silvic, până când comisia însărcinată de către Majestatea Sa apostolică cezaro-regească în Viena va fi hotărât în

legatură cu pretențiile de drept ridicate asupra munților revendicați, după care va urma mai departe, reglementarea definitivă.

IV. Bisericii greco-catolice din Ilva Mare și păstorului de suflete de acolo le rămân toate acele entități și drepturi de folosință în a căror posesiune s-au aflat la momentul desființării graniței.

Conform cercetării întreprinse de către comisie în comună la data de 17 iulie 1862, biserica greco-catolică posedă în Ilva Mare, în hotarul localității, în afară de casa Domnului, un cimitir și un teren bisericesc învecinat, în suprafață de 457 stj2. Preotul greco-catolic se afla în posesia Portio Canonica, care în registrul cadastral este atribuită bisericii unite și care, după excluderea grădinii și a pășunii mai sus amintite, aparținând de biserică, cuprinde o suprafață de 13 jug. și 408 stj2 terenuri arabile, 11 jug. 142 stj2 fânețe, 4 jug. și 381 stj2 pășuni, 4 jug. și 653 stj2 teren steril.

V. Ca urmare a punctului 14 al prea înaltului rescript, conform actului de predare a drepturilor regale emis la 1 noiembrie 1861 de către Direcțiunea financiară cezaro-regească bistrițeană cercuală, la solicitarea Oficiolatlui Districtului Năsăud, dreptul de crâșmărit, apoi veniturile târgurilor anuale și săptămânale ale comunelor Văii Rodnei – deci și ale comunei Ilva Mare, în măsura în care acestea se referă și la ea – rămân aceleași, cu obligația stabilită ca speșele, care pentru Valea Rodnei și populația sa au fost acoperite de atunci încolo din veniturile lor, și până acum din fondul de provente, și de acum încolo, să fie acoperite din acele venituri.

VI. Ca urmare a aceluiași punct 14, Majestatea Sa apostolică cezaro-regească a binevoit să hotărască ca acele clădiri, împreună cu dependențele lor, ridicate în Năsăud, care actualmente sunt folosite în scopuri de învățământ, trebuie să rămână și mai departe cu aceeași destinație menționată în punctul amintit mai sus.

Clădirile predate comunei de către erariu în Năsăud sunt următoarele :

- a. fosta locuință a locotenent-colonelului cu nr. 308, împreună cu curtea și grădina;
- b. fosta locuință a căpitanului cu nr. 2, împreună cu curtea și grădina;
- c. școala erarială de fete cu nr. 43, împreună cu curtea și grădina.

VII.. Conform cercetării întreprinse de comisie în comună la data de 17 iulie 1862, la momentul desființării graniței existau în Ilva Mare 5 mori de măcinat cu o piatră și 4 cu două pietre, apoi o moară de firez. Pentru morile de măcinat s-a plătit o taxă anuală de 51 florini 892/100 creițari monedă convențională și pentru moara de firez s-a plătit o taxă anuală de 7/30 creițari monedă convențională sau 7 florini 87 creițari.

Aceste mori există și actualmente și de atunci s-au mai construit o moară de măcinat și una de firez.

După ce, ca urmare a desființării institutului de graniță, locul erariului militar grăniceresc a fost luat de erariul general și, după ce a avut loc preluarea unei inexistente până acum obligații de dobânzi din partea erariului față de comuna Rodna Veche – provenită din titlul recunoașterea dreptului domnului de pământ - atât după natura condițiilor de posesiune de până acum, cât și în cugetul și spiritul prea înaltului

rescript din 27 august 1861, nu poate fi vorba despre o plată a taxelor de teren către comuna Rodna Veche, pentru cele două mori de măcinat.

Plata taxelor de morărit de mai sus nu se va mai face, începând cu 1 noiembrie 1861 către erariu, respectiv către fostul fond grăniceresc de provenie, ci către casa comunală, după ce acest venit a fost lăsat comunei de către Majestatea Sa apostolica cezaro-regească, ca urmare a punctului 14 a prea înaltului rescript.

Referitor la ridicarea de noi mori sunt hotărâtoare prevederile administrative.

VIII. Referitor la pescuit rămân valabile condițiile existente la desființarea institutului de graniță, urmare cărora acesta este lăsat liber grănicerilor, conform protocolului Comisiei reglatoare de posesiune din 7 iulie 1853, coala 191, protocolului comitetului de verificare din 10 februarie 1858, paragraful 2.

IX. Până la emiterea unei noi legi a vânătoriei, sunt hotărâtoare prevederile administrative aflate în vigoare, referitoare la dreptul de vânătoare.

În cazul în care comuna se va simți nedreptățită într-un fel sau altul prin această sentință, atunci îi este liber ca în timp de șase săptămâni de la emitere – timp ce nu trebuie să fie depășit – să depună recurs împotriva acesteia la înalta Cămară Aulică a Transilvaniei.

De la Comisia cezaro-regească reglatoare de posesiune pentru teritoriul fostului Regiment grăniceresc II român.
Bistrița, 6 decembrie 1862. Pöck, m.p”.

Apud. Adrian Onofreiu, „Contribuții documentare referitoare la situația proprietății funciare în perioada Districtului Năsăud (1861-1876)”, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, nr. IX, 2010, pp. 53-56.

Anexa nr. 5.

1. Inventarul bisericii la 1 iulie 1891.

I. Biserica din ce material e făcută?

Biserica veche din lemn, făcută cam la anul 1738, acum se află în stare ruinaveră (s-a donat la gr-cat. din Pietriș).

Biserica nouă. Zidită la anul 1885 este de piatră, cu boltitură de cărămidă, are 15 ferești, sunt prevăzute toate cu țâțâni²²¹ și vergete²²² bune. Are 4 uși cu țâțâni, zaruri și chei bune. Este podită pe jos cu ciment, acoperișul e din plev²²³ bun, peste tot biserica se află în stare bună. Este de 21 orgi²²⁴ lungă și 6 orgi lată, în lontru.

II. Pământele bisericii:

²²¹ Balamale.

²²² Cârlige pentru închis geamurile pe interior.

²²³ Tablă.

²²⁴ 1 orgie=1,89 m; deci, 39,69 m.

Nr. topo.		Jug.	□2
4.196	Șdeabul Urecenilor	pășune	- 714
4.197	-II-	agru	1 -
1.675	Fața Dealului Brânză	fânaț	4 1.174
1.676	-II-	agru	4 1.174
1.511	Dealul Cloropoasci	fânaț	6 1.330
408	Țintirimul morților		1 632
420	Țintirimul bisericii vechi		460
276	Livada donată de George Dare		1 650
187	Donație de la Nastasia Galeșiu		178
188	Donație de la Dare Galeșiu		179
186/1-2	Donație dr. Zaharia și Dare Galeșiu, grădină		156
189/90	Donație Ion Tomesia		800

Un pământ donat de Terente Doboș, încă neîntăbulat.

III. Casa parohială.

E de lemn, acoperită cu draniță, are 3 chilii²²⁵ și o cămară și o tindă. Ferestre sunt 8, uși, 7, cu 7 zaruri. Țâțani în stare mediocră, hornesiu și peste tot, întreg edificiul e slab. În tindă se află o vatră de fier și un cuptor de copt.

Șura parohială e de lemn, acoperită cu draniță, cu 3 grajduri; ușile și poarta sunt din scândură cu Țâțani de fier și podite cu poștă, toate, în stare bună.

Un șopru pentru car, pe stâlpi de lemn, blănit cu scânduri acoperit cu draniță, nepodit.

Două cotețe sub acoperământ de draniță.

Ocolul casei parohiale e îngrădit cu lătunoi, are o poartă mare și una mică, de scânduri, cu Țâțani de fier.

Frontul casei parohiale și supraedificatele sunt asigurate la Banca Generală de Asigurare din Sibiu pe 10 ani, până în 1924 și se plătește din lada bisericii.

IV. Pământe parohiale.

Nr. topo.		Jug.	□2
În hotarul comunei Ilva Mare			
104	Livada, peste drum	fânaț	2 484
144	Parcela de lângă grădina școlii,	fânaț	1 662
401	Grădina casei parohiale,	grădină	1.141
419	Parcela de la deal de biserică,	agru	457
929	În Dealul Bidiuganului,	agru	1.104
930	-II-	pășune	144
991	Coasta lui Melente	agru	1 1.158
992	-II-	pășune	1 1.077

²²⁵ Aici, cu sensul de camere de locuit.

1.611	În Dealul Ivan (Dealul Popi), pășune	1	1.550
1.612	-II- fânaț	10	1.214
1.613	-II- agru	6	
2.121	Dealul lui Galeșiu fânaț	4	1.080
2.832	Lunca și Dealul Borcutului fânaț	8	132
3.673	Valea lui Leonte fânaț	9	346
3.676	-II- neproductiv		
3.677	-II- fânaț	3	1.483
3.872	La luterii agru	1	1.234
3.890	-II- neproductiv		
3.891	-II- agru	2	1.274
3.892	-II- pășune		810
În hotarul comunei Maieru			
17	Arșița Recelui fânaț	10	720
18	-II- arătură	2	272
Laolaltă:		70	923

V. Casa școlară confesională:

a) din sat: Aceasta e clădită din piatră, cu un hornet de cărămidă, acoperită cu șindrilă, cu 2 săli de învățământ, o tindă și un cabinet. Are 5 uși, 13 ferești cu tâțâni și zaruri slabe. În sălile de învățământ se află 2 cuptoare²²⁶ de fier.

Reterada²²⁷ e de lemn, acoperită cu draniță, cu 2 despărțăminte, cu uși și tâțâni de fier.

Ocolul are o porțiță de scânduri cu tâțâni de fier și este îngrădit cu palant²²⁸; în el se află trei aparate de gimnastică.

b) școala de pe Luncă:

Este clădită la anul 1890 din lemn, pe fundament de piatră, cu 2 săli mari de învățământ și patru chilii mai mici, dintre care una, sală de învățământ și două chilii, pentru învățător sunt gata; are 2 horneturi din cărămidă, e acoperită cu draniță. Are 5 uși și patru ferestri duble, cu tâțâni și zaruri bune. Are o tindă și sub dânsa, pivnița. O scară și ușă la pod, în stare bună. O reteradă cu 2 despărțăminte.

c) casa școalei pentru învățători din sat:

Este clădită la anul 1888 din lemn, pe fundament de piatră, cu 4 chilii și o tindă, acoperită cu dranițe, are 7 uși cu zaruri bune și tâțâni bune, 14 ferești bune, cu 2 horneturi, o scară la pod, 3 cuptoare de fier, 1 de copt, 1 platesc cu țeavă de fript. Un șopru cu coteț acoperit cu draniță și o pivniță, toate în stare bună. O reteradă.

VI. Pământ școlare:

Nr. topo.

Jug. 2

²²⁶ Sobe.

²²⁷ WC.

²²⁸ Gard de scânduri.

145 Grădina școalei

800

-II- Parcela donată de George Dare

VII. Pământ învâțătoresci:

Nu sunt.

Toate edificatele școalei sunt asigurate la Transilvania pe 5 ani și se plătesc din fondul școlii.

Ilva Mare, la 1 iulie 1891.

Acest invenar s-a compus în 3 exemplare, s-a subscris cu aceea observațiune, cum că dintre supraedificatele parohiale, din eroare și uitare a rămas afară supraedificatele economice aflătoare pe locul parohial așa numit Dealul Ivan (Dealul Popi), edificate pe parcela de sub nr. topo. 1.1613, amintită în acest inventar la titlul Pământ parohiale, constătătoare din:

1. O casă din lemn, cu o tindă și un grajd, acoperite cu draniță, care toate, se țin laolaltă și sub un acoperământ comun.

2. O șură cu 2 grajduri, sub un acoperământ, în depărtare de casă, cam de 8 orgi.

3. Un grajd mai mic.

Toate acestea, făcute în anul 1885, cu spesele bisericii.

A.N.B-N., fond Oficiul parohial greco-catolic Ilva Mare, d. 11, ff. 30-35.

Anexa nr. 6.

Contract

De o parte, între Senatul bisericii gr-cat. din Ilva mare (Nagyilva), Dieceza Gherlei, Vicariatul Rodnei și între Octavian Smighelschi, profesor ordinar la gimnaziul de stat din Elisabetopole²²⁹, după cum urmează:

I. Senatul bisericii gr-cat. din Ilva mare încredințează pe profesorul Octavian Smighelschi cu executarea unui fruntariu (iconostas) pentru biserica gr-cat. din Ilva mare, după planul făcut de Andreas Mazanec, profesor în pensiune și inginer în Năsăud, cu excepțiunea ușii împărătești care se va executa după o schiță specială, cu termenul, finea lui august 1898, sub următoarele condițiuni:

1. Întreprinzătorul are să presteze tot lucrul și materialul ce se recere la executarea fruntariului, anume, lucrul de lemnărie, măsurit²³⁰, sculptură, coloritură, auritură și icoanele de lipsă.

2. Întreprinzătorul este îndatorat a folowsi la facerea fruntariului, material de calitate cea mai bună, lemn foarte uscat, culoare de olei, calitate cea mai fină, auritură, cu aur veritabil (ducaten gold), iar icoanele să le executeze pe scândură de

²²⁹ Dumbăveni, lângă Șighișoara.

²³⁰ Tâmplărie – n. ed.

tei, ori alt lemn de asemenea calitate (bunătate) într-un mod corespunzător icoanei trimisă de model.

3. Senatul bisericesc gr-cat. din Ilva mare se deobligă a plăti întreprinzătorului Octavian Smighelschi drept onorariu pentru executarea și așezarea fruntariului la locul său în biserica gr-cat. din Ilva mare suma de 3.000 florini.

4. În comisiunea de colaudare, din partea Senatului bisericesc se desemnă profesorul și inginerul Andreas Mazanec din Năsăud, și eventual, un maestru de măsurit pe care îl va alege Senatul bisericesc la timpul său, iar din partea întreprinzătorului, Ioan Fleischer, profesor de desen la gimnaziul ev-lut. Din Bistrița.

5. Transportul fruntariului până la gara Bistrița îl suportă întreprinzătorul pe speșele sale, de acolo până la Ilva mare, comuna bisericească gr-cat. din Ilva mare.

II. Întreprinzătorul Octavian Smighelschi primește executarea fruntariului bisericii gr-cat. din Ilva mare conform condițiunilor de mai sus, sub nr. 1-7, înșirate, pe lângă prețul de 3.000 florini și garantează cu întreaga sa avere și venituri pentru executarea cea mai bună, corespunzătoare planului sus amintit și a alegatelor sale.

Ilva mare, în 6 martie 1898.

A.N.B-N., fond Oficiul parohial gr-cat. Ilva Mare, d. 12, ff. 34-35.

Anexa nr. 7.

Declarațiune

Prin care eu, Palagea Pop, născută Someșan, declar în fața martorilor prezenți cum că, în ziua de astăzi donez cu drept de proprietate și folosință bisericii gr-cat. din loc., în scopul edificării bisericii, din pământul meu numit Podereiul la Ursoaia un complex în mărime de 800 stj2.

Această donațiune o facem exclusiv numai pentru cazul când pe locul acesta descris, se va edifica biserica. Dacă însă împrejurările s-ar schimba și biserica s-ar edifica în alt loc, atunci donațiunea făcută o declarăm fără de valoare și noi ne susținem dreptul de proprietate și folosință la acest pământ, și mai departe.

După citire și explicare și, după ce am înțeles bine, am subscris această declarațiune în prezența martorilor, prin apăsarea degetului pe crucea dinaintea numelui meu.

Ilva mare, 7 octombrie 1904.

Ibidem, f. 56.

Anexa nr. 8.

Declarațiune!

Eu, Varvara Tomuța, născută Someșan, declar în fața martorilor prezenți cum că în ziua de astăzi donez cu drept de proprietate și folosință bisericii gr-cat. din loco. în scopul edificării bisericii, din pământul meu numit Podereiul la Ursoaia un complex în mărime de 725 stj2.

Această donațiune o facem exclusiv numai pentru cazul când pe locul acesta se va edifica biserica, dacă însă, împrejurările s-ar schimba și biserica s-ar edifica pe alt pământ, sau în alt loc, atunci donațiunea făcută o declarăm fără de valoare și ne susținem dreptul de proprietate și folosință la acest loc și mai departe.

După citire și explicare și după ce am înțeles bine, am subscris această declarațiune în prezența martorilor prin apăsarea pe cruce, înaintea numelui meu.

Ilva mare, la 7 octombrie 1904.

Ibidem, f. 57.

Anexa nr. 9.

Cu ocazia edificării bisericii din Luncă, și renovarea clădirii școalei centrale, comunitatea bisericească din loco. a angajat suma de 30.000 coroane, solvindă²³¹ în decurs de 5 ani, din dividendă de la păduri.

Dar, edificarea bisericii a costat de fapt, 100.000 de coroane, care s-au procurat astfel:

30.000 coroane ajutor de la comuna politică.

40.000 din oferte libere și din repartitia de la credincioși

30.000 împrumuturi luate de la diferite institute de bani.

Renovarea școalei a costat 5.000 de coroane, care s-au acoperit din fondul scolastic, nu s-a putut acoperi din venitele acestuia, ba, din contră, a crescut la 7.000 coroane.

Ilva mare, 11. IV 1912.

Ibidem, f. 100.

Anexa nr. 10.

ILVA MARE

Înainte de anul 1788 erau 90 de „fumuri”, pe la 1813 erau 66 case și la anul 1849 erau 176 fumuri. Pe la anul 1863 erau 300 case și 1500 [locuitori].

1813, are 66 case; Marienburg, *Geographie...*, p. 387.

Numele de „Ilva” a purtat în timpul romanilor și insula Elba aproape de țărmurile Italiei în Marea Tuscică.

Ilva Mare. Windisch, *Geographie...* 1790, p. 364.

Illova, Illovia, Gross-Illau, Illova Mare, lângă râurelul Ilva.

²³¹ De plătit, solvabilă – n. ed.

Ilva Mare (Nagy Ilva) comună mare în cercul Rodnei.

E situată la 568,94 metri înălțime de-a lungul apei Ilva (Ilva).

În anul 1900, cu 873 case, 3.001 locuitori dintre care 2.844 români gr-cat., 27 romano-cat., 37 gr-or., 5 de conf. helvetică, 2 de conf. augustală și 86 iudei, comuna s-a început de a se forma de la anul 1710 prin clădiri de locuințe în acest ținut prin poienile din pădurile cele mari care au existat pe aici. Hotarul acestei comune, după tradiție, a fost pustiu, neîmpărțit, unii locuitori din comuna Maieru au avut mai multe moșii în aceste părți unde s-au și așezat stabil, până chiar în muntele *Recele*, care după cum arată o conscripție din anul 1740, dimpreună cu locuitorii lui, era prediu la Maieru.

După tradițiune cel dintâi locuitor din sus de comuna Ilva Mare a fost Toma Miclăuș, care ca june având o pricină cu părinții lui din Maieru, pe la anul 1730 i-a părăsit și s-a așezat sub *Piatra Leșului* într-o prelucă din mijlocul pădurilor, mai întâi numai cu vreo două capre și aici a trăit din lapte, vânat și pescuit. Până la dânsul nu era drum prin pădure, fără numai hăț și numai locuitorii de pe *Recele* l-au colăcit (au spus despre existența lui) tătâne-seu în Maier, căci nimeni nu știa ce s-a întâmplat cu dânsul. Acel loc ocupat de Toma Miclăuș și rămas la următorii săi se numește *Lunca Miclăușenilor*.

De la anul 1730 până la 1750 au mai venit și s-au așezat pe hotarul comunei Ilva Mare și alte familii din Maieru, Leș, Rodna Veche, Valea Borgoului, apoi mai târziu și din alte părți ale Ardealului, iar una, strămoșul Cătunenilor, a fost din Banat. Până la înființarea graniței militare locuitorii erau tare împrăștiati cu locuințele pe hotar și numai după aceea au început a se mai concentra și aduna laolaltă, în urma ordinului dat din partea regimentului.

Hotarul se extinde de la comună puțin spre vest, mai mult spre sud și nord, apoi spre est până în granița Bucovinei, cuprinzând o suprafață de 30.095 jug. dintre care 3.829 jug. fânaș, 2.517 jug. arături, 21.632 jug. păduri, 2.117 jug. neroditor.

Înainte de anul 1800 era tare puțin câmp și cât era, era numai poieni și pădure. Păduri erau destule, când privea omul dintr-un munte era întuneric de ele și țineau multă răceală.

Pe hotar aveau măiereni multe moșii din sus de sat, dar după ce erau multe pricini pentru pășunatul vitelor, pe la anul 1790 li s-a dat măierenilor muntele *Recele* pentru toate locurile ce le aveau pe hotar și așa s-a făcut capăt pricinilor.

Granițele hotarului înainte de militarizare, după ce avea o extensiune atât de mare, iar oameni puțini, nu se băgau în seamă.

Hotarul s-a măsurat și prețuit întâiaș-dată la anul 1790, dar foarte superficial.

Locurile care au fost ocupate au rămas cu numele familiilor care au locuit pe dânsle.

Înainte de anul 1788 erau 90 de „fumuri”, pe la 1813 erau 66 case și la anul 1849 erau 176 fumuri. Pe la anul 1863 erau 300 case și 1500 [locuitori].

Ilva Mare, ofițeri: Botta Iovu 26, Pioraș Toader Constantin 109.

Ilva Mare.

I. Intravilan; II. Poderei; III. Din Jos de Sat; IV. Colnu; V. Colnu și Măgura Neagră; VI. Cosorul și Valea Măguri; VII. Dealul Ivan; VIII. Din Iluța până în Priporul Candri; IX. Dealul Frâu și Obârșia Selhoasi; X. Butca până în Dealul Pragi; XI. Din Ursoaia până în Valea Leșului; XII. Muntele Corni; XIII. Din Valea Leșului până în Știompu; XIV. Din Știompu până în Dealul Durni.

II. Poderei

III. *Din Jos De Sat.* a) Fața Porcului cu Cicera cea Mică până în drum; b) Lunca Popi; c) Lunca Zlăvocanilor; d) Coasta și Lunca lui Braniște; e) Dosul și Lunca lui Cozonac; f) Lunca lui Braniște; g) Runcu lui Braniște până la Părăul Strugarului; h) De la Părău până în hotarul Maieru și Măgura; i) Arșița Pintiului; k) Dosul Strugariului și Luncile; l) Dealul Mathia; m) Părăul Huhului până în Dealul Musti;

IV. *Colnu.* a) Valea Savincanilor; b) Dealul Bidiuganului; c) Dealul Luchi; d) Valea Bidiuganului; e) Coasta lui Melentie; f) Dealul Botoaie; g) Dealul Chirgi; h) Vârful Colnului; i) Dealul Miron; k) Ivăneasa.

V. Colnu și Măgura Neagră.

a) Dealul Gondor; b) Dealul Sucili; c) La Ivăneasa; d) Piciorul Făgetului; Părăul Ivăneși.

VI. *Cosorul și Valea Măguri.* a) Cosorul; b) Valea Măguri; c) Dosul Opcini; d) Ulmul; e) Preluci; f) Păltineasa din Sus; g) Poiana lui Dare; h) Poiana între Ivăneasa.

VII. *Dealul Ivan.* a) Păltineasa din Jos; b) Dealul Butti; c) Coturile; j) Dealul Hurciagu; v) Dealul Galeșu; w) Lunca lui Zaitin; aa) Podereiul sub Dealul Mathia; bb) Dealul Mathia; cc) Zevoile; dd) Lunca și Dealul Sucili; ee) Lângă Iluția; c) Poiana Esteciaschi; d) Dealul Popi; e) Fața Dealului Brânza; f) Dealul lui Hobaru în Față; g) Fața Tarnitei cei Mare; h) Fața Tarnitei cei Mici; i) Coasta Sucii; k) Poiana Robului; l) Coasta Bindiului; m) Lunca și Coasta Bindiului; n) Valea Puțului; o) Dealul Hoban; p) Dealul Tomegi; r) Dealul Gondor; s) Lunca Purli; t) Poiana Ursoi; v) Dealul lui Brânză în Dos; x) Valea Nuțului; y) Dealul Cestan; z) Valea lui Feștilă; j) Dealul Hurceag.

VIII. *Din Iluța până în Priporul Candri.* a) Dealul Puțului; c) Stege; d) Dealul Cruci; c) Poiana Cruci; f) Poienile din Dealul Grui; g) Poiana Onigi; h) Poiana din capăt;

IX. *Dealul Frâu și Obârșia Selhoasi:* a) Dealul Serciri; b) Smida; c) Câmpi; d) Poiana Reciți; e) Dealul Lung; f) Paltinul și Preluci; g) Poiana Bithal; h) Poiana lui Șiminic; i) Ciungătura Natului; k) Preluca lui Pușcaș; l) Dealul Bolovanului; m) Arșița Bolovanului; n) Dealul Dermocse; o) Lunca Vinului; p) Dealul vinului.

X. *Butca până în Dealul Pragi:* a) Piciorul Ciungi; b) Preluca Luchi; c) Poiana Munceilor; d) Poiana Strugariului; e) Dealul Calului; f) Lunca Vinului; g) Dealul Fodor; h) Lunca din Sus și Valea Calului; i) Podereiul la Ursoaia; k) Podereiul la Ursoaia; l) Preluca Circhi; k) Preluca lui Mitrofan; l) Preluca Hornarului; m) Ciungurii Tomuții; n) Dealul Ursului; o) Poiana Bultan; p) Dealul Pragi; Părăul Pragi; Valea Calului.

XI. *Din Ursoia până în Valea Leșului*: a) Fața Dealului Pragi; b) Lunca din Fața Dealului Pragi; c) Lunca din Sus de Cucureasa; d) Lunca și Dealul Borcutului; e) Sub Piatra; f) Lunca și Coasta lui Bradu; g) Coasta la Valea Leșului; Părăul Leșului.

XII. *Muntele Corni*: a) Petricica; b) Între Petri; c) La Covătării; d) Preluca Cestan; e) Preluca Gondor; f) La Covătării; g) Poiana lui Cozonac; h) Brașovanca; i) Poiana Cirenilor; k) Între Petri pe Plai.

XIII. *Din Valea Leșului până în Știompu*: a) Poiana lui Galeș; b) Lunca Robului; c) Din Sus de Podu Suci; d) Valea lui Ionășcuțiu; e) La Hașca; f) Valea Tecli; Părăul Știompu; g) La Arin; h) Valea lui Leonte; i) Hașca; k) Poiana Petri; m) Secătura Făgetului; n) La Lutei; o) Podereiul lui Feștilă; p) Pe Știompu; r) Groapa Lupului.

XIV. *Din Știompu până în Dealul Durni*: a) Știompu; b) Dealul Huhului; c) Sub Dealul Huhului; d) În Bercu; e) La Borcut; f) Sub Pleșia; g) Șdeabu Urecenilor; h) Recele; i) La Părăul lui Brus; k) Lângă Dealul Durni; l) Arșița în Dealul Durni; m) Dealul Coșofret; n) Pleșia; o) În Frășiniș; v) Sdrobu Turnului.

Ilva Mare (Nagy Ilva), comună mare în cercul Rodnei.

1900, cu 873 case, 3.236 locuitori români 35.767 jug. cadastrale. Matrice în loco, tribunal la Bistrița, judecătorie la Rodna, oficiu de dare la Năsăud; jandarmi în loco, telegraf, poșta ultimă, Rodna Veche.

S-a format între 1772-1781 din hotarul comunei Maieru și Rodna Veche. E înființată după militarizare din hotarul Maierului.

Reuniune de împrumut și păstrare în Ilva Mare²³².

În 1886, comuna are pe hotarul comunal pădure, 19.989 jug.

1.808 picioare Viena= 568,94 metri.

Ilova Mare, la Kövary, 28.

Ilva Mare.

A: Arșița Pintiului; Arșița Bolovanului; Arini; Arșița în Dealul Durni.

B: Butca; Brașoveanca; Bercu; Borcut;

C: Coasta și Lunca lui Braniște; Colnu; Coasta lui Meletie; Cosorul; Coturile; Coasta Sucii; Coasta Bindiului; Câmpi; Ciungătura Natului; Ciungurii Tomuții; Cesta la Valea Leșului; Covătării;

D: Dosul și Lunca lui Cozonac; Dealul Mathia, Dealul Puțului; Dealul Cruci; Dealul Bidiuganului; Dealul Luchi; Dealul Botoaie; Dealul Chirgi; Dealul Miron; Dealul Gondor; Dealul Sucili; Dosul Opcini; Dealul Butti; Dealul Ivan; Dealul Hurceag; Dealul Galeș; Dealul Mathia; Dealul Popi; Dealul lui Hoban în față; Dealul Hoban; Dealul Gondor; Dealul lui Brânză în Dos; Dealul Cestan; Dealul Hurceag; Dealul Friu; Dealul Sercieri; Dealul Lung; Dealul Bolovanului; Dealul Dermoce; Dealul

²³² „Revista Bistriței”, nr. 6, 1903 - n.ed.

Vinului; Dealul Pragi; Dealul Calului; Dealul Fodor; Dealul Ursului; Dealul Pragi; Dealul Borcutului; Dealul Huhului; Dealul Sub; Dealul Durni; Dealul Cosorului; Dealul Friu; Dosul Strugariului și Luncile.

F: Fața Porcului; Fața Dealului Brânza; Fața Tarniței cea Mare; Fața Tarniței cei Mici; Fața Dealului Pragi; Frășiniș.

G: Groapa Lupului.

H: Hașca.

I: Ivăneasa; Iluța.

L: Luncile: Lunca Popi; Lunca lui Cozonac; Lunca Zlăvocanilor; Lunca lui Braniște; Luca lui Zait; Lunca și Dealul Sucili; Lunca și Cesta Bindiului; Lunca Purli; Lunca Vinului; Lunca din Sus; Lunca din Fața Dealului Pragi; Lunca din Sus de Cucureasa; Lunca și Dealul Borcutului; Lunca și Coasta lui Bradu; Lunca Robului; La Lutei.

M: Măgura Neagră; Muntele Corni.

O: Obreșia Selhoasei.

P: Poderei; Părăul Huhului; Priporul Candri; Poiana Cruci; Poiana Onigi; Poiana din Capăt; Poienile din Dealul Grui; Piciorul Făgetului; Părăul Ivăneșei; Preluci; Păltineasa din Sus; Poiana lui Dare; Poiana între Ivăneasa; Păltineasa din Jos; Podereiul sub Dealul Mathia; Poiana Estaciaschi; Poiana Robului; Poiana Ursoaia; Poiana Reciti; Paltinul și Preluci; Poiana Bitahl; Poiana lui Simion; Preluca lui Pușcaș; Piciorul Ciungi; Preluca Luchi; Poiana Munceilor; Poiana Strugariului; Podereiul la Ursoaia; Preluca Circhi; Preluca lui Mitrofan; Preluca Hornarului; Poiana Bultan; Părăul Pragi; Piatra, Sub; Părăul Leșului; Petricica, Petri, Între; Preluca Cestan; Preluca Gondor; Poiana lui Cozonac; Poiana Cirenilor; Petri, Pe Plai, Între; Poiana lui Galeș; Podul Suci; Părăul Știompu; Poiana Petri; Podereiul lui Feștilă; Pleșa; Părăul lui Bruș; Pleșa; Piatra Hăsci.

R: Runcu lui Braniște; Recele.

S: Stege; Smida; Secătura Făgetului; Știompu; Sdiabu Urecenilor; Sdrobu Turnului.

U: Ulmu; Ursoaia.

V: Valea Savincanilor; Valea Bidiuganilor; Vârful Colinului; Valea Măguri; Valea Puțului; Valea Nuțului; Valea lui Feștilă; Valea Calului; Valea lui Ionașc; Valea Tecli; Valea lui Leonte; Valea Leșului.

Z: Zevoile.²³³

²³³ Nestor Șimon, *Schițe monografice ale localităților din fostul Regiment II român de graniță de la Năsăud*, editori Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, Claudia Septimia Sabău, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014, pp. 113-118.

ASTRA NĂSĂUDEANĂ

RAPORTUL ANUAL AL ASTREI - 2013

Ioan SENI

„Pentru ca Răul să triumfe este suficient ca CEI BUNI să nu facă nimic”,

Edmund Burke, (filosof scoțian, sec. XVIII).

I. ACȚIUNI ASTRISTE ÎN ORAȘ:

15 ian. - De *Zilele culturii naționale* Desp. Astra Năsăud a depus coroane de flori la busturile lui Mihai Eminescu și Veronica Micle. Spiciuri: **Ioan Seni** și **Romulus Berceni**. Au participat: primarul **Mircea Romocea**, exprimarul **Dumitru Mureșan**, **Floarea Pleș** – președinta Astrei oraș, preoții **Florin Rusu** și **Lucian Greab**, dr. **Gh. Tr. Dascăl**, **Lucreția Mititean**, **Tuca Urâte**, **Grigore Marțian**, fam. **Valerica** și **Romulus Berceni**, **Pahone Pop**, **Nicolae Grumezea**, **Viorica Mureșan**, **Maria Deac**, **Veronica Istvan**, **Floarea Tămaș**, **Mia Cantor**, **Crina Ceuca**, **Livia Istrate**, **Florin Persecă**, **George Năsăudean**, **Macedon Suci**, **Mihai Cucuș**, **Dumitru Buhai**, **Leon Catarig**, **George Cârțu**, **Ioan Nistor**, prof. **Eugenia Ilovan** și clasa ei de la Șc. Gen. „Mihai Eminescu”, liceeni de la Colegiul Național „George Coșbuc” – dir. **Dorel Coc**;

15 ian. Despre destinul și locul poetului Mihai Eminescu în cultura română au vorbit profesorii **Ioan Seni** și **Romulus Berceni** la postul N1 TV Năsăud, redactor **Gabriela Bodea**.

24 ian. – Primăria, CL și instituțiile din oraș au depus coroane de flori la Monumentul Eroilor. Prof. **Mircea Romoce** – primarul orașului a fost susținut și de membrii Astrei: **George Pop**, **Ioan Seni**, **Floarea Pleș**, **Pahone Pop**, **Gicu Andriescu**, **Berceni Romulus**, **Olga Lucuța**, **Radu Sîrbu**, **Valentin Gălățan**, pr. **Dumitru Tomi**, **Nicolae Grumezea**, **Lenuța Dâmbu** ș.m.a.

9 febr. 2013 – Prezidiul adunării...

Luna **februarie** debuta pe plan astrist cu o amplă **lansare de carte**: la Colegiul Național “George Coșbuc” – Sala profesorală. Erau felicități de ziua lor – directorul Colegiului – prof. **Dorel Coc** și gazetarul **Ioan Mititean** – ambii fiind vicepreședinți ai Desp. Astra Năsăud. **Cele 3 cărți**: „In vârful penitei” – vol. VII și vol. VIII precum

1 febr. 2013 – în Colegiul N. „G.

și vol. „De peste ocean” au ca autor pe Ioan Mititean; **Dorel Coc** s-a referit la vol. VII în care erau prezentați directorii Colegiului de-a lungul celor 150 de ani; Despre vol. VIII „În vârful peniței” a vorbit prof. **Ioan Seni** care a scos în evidență rolul dascălilor din Colegiul năsăudean în mișiunea lor voluntară pe linia educativă a Astei în cei 150 de ani...

D-na **Floarea Pleș** a prezentat volumul editat de autorii **Ioan și Lucreția Mititean** - „De peste Ocean” – ca o experiență bogată trăită de autori în cele trei deplasări pe continentul american, unde-și trăiesc viața membrii tineri ai familiei; Familia Mititean s-a referit și la volumul lor dedicat artistei **Maricica Mihoianu** din Iași și amploarea manifestărilor din Copou cu prilejul lansării acestei cărți.. Au fost de față: ec. **Vica Istrate**, pr. **Florin Rusu**, pr. **Lucian Greab**, prof. **Romulus și Valeria Berceni**, **Vasile Hanț**, **Elisabeta Nistor**, **Elisabeta Vranău**, **Livia Gavrilaș**, fam. **Lucian Popoviciu**, prof. **Daniela Chira** – secretarul Desp. Astra Năsăud, **Cârcu Anca** – dir. adj. al Colegiului, jr. **Raus Pompei**, prof. **Darius Comes**, **Icu Craciun**, **Iacob Naroș**, **Liviu Păiuș**, **Gavril Moldovan**, **Gicu Andriescu**, **Valer Petrehuș**, **Radu Băeș**, **Mircea Daroși**, fam. **Nechita Bumbu**, **Leon Catarig**, **Macedon Suciu**, ing. **Mihai Cucuș**, **Angela Găurean**, medic **Gh. Tr. Dascăl**, ing. **Ovidiu Maghiar**, **George Năsăudean**...

La 9 febr. avea loc **Adunarea anuală a Desp Astra Năsăud** în sala festivă a **Muzeului Grăniceresc** – dir. **dr. Lucian Vaida**, adunare care a debutat cu **Imnul național** și **Imnul Astei**; cu un **moment de reculegere** pentru **astriștii dispăruți** – **Ioan Lăpușneanu**, **Eleonora Creoșteanu**, **Virginia Hodorogea**, **dr. Lazăr Ureche**, **prof. univ. dr. Gh. Pop**; cu un **Te Deum** susținut de preoții **dr. George Celsie** și **Lucian Greab**; La Adunare a fost prezent: **prof. univ. dr. Dumitru Acu** – președintele Asociațiunii (Șibiu), **Alexandru Pugna** – vicepreședintele CJ BN, **Florin Moldovan** – administratorul public al județului, **Angelo Manea** – inspector școlar ISJ BN, **prof. Mircea Romoce** – primarul orașului, **prof. Pahone Pop** – dir. al Casei de Cultură, **Domnica Dologa** – artista romanțelor pe plaiurile noastre; **Viorica Cătuna** – rapsod popular; **corul „Laudatio” Năsăud** (pr **G. Celșie**, dirijor – **D-tru Buhai**), postul N1 TV (**Lia** și **Radu Măierean**, **Gabriela Bodea**), „Răsunetul” (dir. **Menuț Maximinian**, **Olga Lucuța**), „Mesagerul de BN (**Radu Sîrbu**), Societatea „Cultul Eroilor” BN (**Ioan Cordovan**, **Vasile Măgerușan**, **Nicolae Pop**), Consorțiul „Pentru o Românie Durabilă” (**Luiza Iliescu**, **Ioan Neagoș**); **Conferința anuală** a fost susținută de studentul masterand **Erșilian Roșca** (UBB Cluj-Napoca), cu tema „**ASTRA în viziunea regelui Carol al II-lea**”, referindu-se la voluntariatul astrist din perioada interbelică și raporturile onorabile ale autorităților Statului român cu Asociațiunea Astra, al cărui Președinte de Onoare era însuși regele țării. Au fost prezentate: **Raportul anual** (prof. **Ioan Seni**), **Raportul financiar** (ec. **Vica Istrate**), **Raportul Comișiei de cenzori** (prof. **Grigore Marțian**), **Proiectul pe 2013** (**Ioan Mititean**), **Rezoluția adunării** (**Ioan Seni**); **La discuții**: **Menuț Maximinian** (Bistrița), **Adrian Mănarcă** (Bârgău), **Leon Catarig**

(**Rebrișoara**), **Icu Crăciun** (Maieru), **Pavel Berengea** (Ilva Mare), **Ana Filip** (Salva), **Mircea Daroși** (Nepos), **Liviu Păiuș** (Rodna), **dr. Lucian Vaida**, **Romulus Berceni**, **Grigore Marțian**, ing. **D-tru Mureșan**, **dr. Gh. Pleș**, **Floarea Pleș**, **Lucreția Mititean**, dir. **Dorel Coc** care insistă pe organizarea jubileului anului 2013 – „150 ani ai Colegiului Național „George Coșbuc”; Au răspuns cu soluții de optimizare: **Al. Pugna**, **Florin Moldovan**, **prof. univ. dr. D-tru Acu**, **Ioan Seni**; **Lansarea de carte** a fost dirijată de publicistul **Ioan Mititean** și **Liviu Păiuș** (Rodna), **Mircea Daroși** (Nepos), **Romulus Berceni** (Năsăud)..; În timpul adunării au fost transmise Mesaje din Țară: **prof. dr. Valeria Bîlț** (Tg. Lăpuș - MM), **col. dr.**

Vasile Tutula (Cluj-Napoca), ec. **Radu Gavrilă** (președinte Desp. Astra Dej), jr. **Ștefan Mihut** (Dej), col. **Ioan Cordovan**, **Luiza Iliescu**, **Ioan Neagoș** (Bistrița), **Areta Moșu** (Iași), **Șilvia Pop** (Blaj) și dinafara Țării: **Valentina Butnaru** (președinte Societ. „Limba Noastră cea Română” Chișinău), dir. **Ana Gheorghiuța** (Liceul „Principesa Dadiani” Chișinău), **Doina Focsa** (președ. Desp. ASTRA „Julia Hasdeu” Cahul, R. Moldova), prof. dr. **Elena Apetri** (Liceul „Gh. Asachi”, regiunea Herța), prof. **Vera Bălan** (vicepreșed. Desp. ASTRA “Petre Ștefănuță” Ialoveni, R. Moldova), **Octavian Zelinski**, (presed. al ASTRA Anenii Noi, Nistru), decan **Victor Axenti**, conf. univ., dr.; **Ioana Axenti**, lector superior univ. **Maria Barbă**, (președ. Astra Cercul „Onisifor Ghibu”), conf. univ. dr. **Ludmila Balțatu**, lector superior univ. **Anastasia Mocanu**,; lector superior univ. **Gârneț Margareta** – de la Univ. de Stat din Cahul, R. Moldova... Președintele **Ioan Seni** a oferit *diplomele de merit* pentru aștriiști cu performanțe deosebite și activitate neîntreruptă în ultimii 20 de ani: **Floarea Pleș**, **Vica Istrate**, **Gr. Marțian**, **Ioan și Lucreția Mititean**, pr. *protopop* **Ioan Dâmbu** (care a susținut financiar adunarea..), **Sever Ursa**, **Ana Filip**, **Pavel Berengea**, **Menuț Maximinian**, **Olga Lucuța**, **Radu Sîrbu**, dr. **Lucian Vaida**, **Vasile Cleja**, **Emil Iugan** – patron MISGRUP, ing. dipl. **Dorel Șima** – director INTEX, **Ioan Neagoș**, **Luiza Iliescu**, **Ioan Cordovan**, prof. univ. dr. **Dumitru Acu**, prof. dr. **Valeria Bîlt**, președ. D Astra Tg. Lăpuș, ec. **Radu Gavrilă**, președ. D Astra Dej.

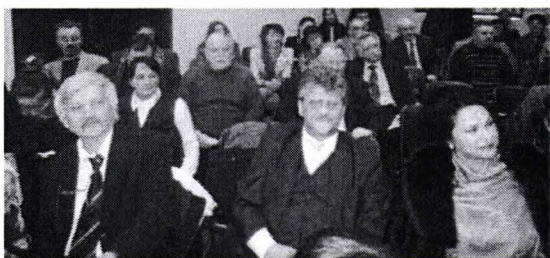

Participanții au aprobat rapoartele, propunerile și rezoluția adunării. Adunarea a ales noul președinte al Secțiunii Literare – prof. **Mircea Daroși**. Comisiile adunării: pentru *procesul verbal* (**Gabi Herța** – Romuli și **Aug. Gușă** - Rodna), pentru *evidența și prezența membrilor* (**Leon Catarig** – Rebrîșoara, **Pavel Berengea** – Astra

Adunarea aștriiștilor nășăudeni la 9 febr. 2013...

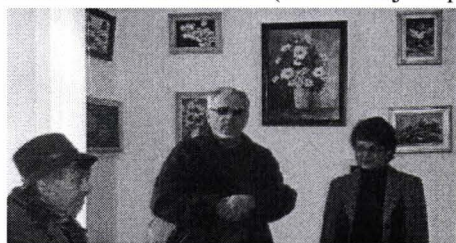
Ilveană), pentru *reținerea propunerilor* (**Ana Filip** - Salva, **Icu Crăciun** – Maieru, **Iuliu Măierean** - Lechința), pentru *încasări de cotizații și decont carnete* (**Vasile Cleja**, **Șofroni Adela**, **Gicu Andriescu** - Năsăud); Au fost prezenți: dr. **Gh. Tr. Dascăl**, ing. **Ovidiu Maghiar**, prof. **Valeria Berceni**, **Tuca Urâte**, **Maria Deac**, **Sabina Câmpean**, **Elisabeta Nistor**, **Andrei Cârceu**, **Monica și Floarea Salvan**, **George Năsăudean**, **Vasile Hanț**, **Angela Găurean**, **Floarea Andriescu**, **Floare Vaida**, **Ioana Mîti**, **Alina Marica**, **Dinu Puica**, **Suciu Macedon**, **Gh. Forfotă**, **Radu I. Nistor**, **Telcean Rafila**, **Ioana Leșan**, **Vasile Moț**, **Lucian Popovici**, **Tămaș Sandu Florica și Vasile**, (Năsăud), stud. **Iuliu Morariu** (Salva), **Cărbune Titus**, **Iacob Naroș** (Maieru), **Gușă Iacob** (Rodna), **Bența Eugen** (primar Poiana Ilvei), **Bozga Livia și Floroae Șilvia** (Dumitra), dir. **Mare Ilie și Reghina** (Ilva Mică), **Emilia Someșan** (Lunca Ilvei), **Cătuneanu Viorica** (Ilva Mare), dr. **Alex. Bar**, **Mircea Calu**, **Roșca Rodica** (Bistrița, care a oferit 100 lei pt Rev. Astra Năsăudeană), **Nechita Bumbu** (Nepos), **Raveca Vlașin**, **Mia Borzași**, **Bogdan Gavrilă**, **Viorel și Doina Lăcătuș**, **Elena Mereuță**, **Mircea Cotuțiu** (Dej), **Mihai Beltag**, **Gh. Mureșan** (Josonii Bârgăului)..;

Adunarea a fost susținută financiar de Protopopiatul Năsăud – p.c. pr. protopop **Ioan Dâmbu** și Mis Grup Anieș – patron **Emil Iugan** (inclusiv

periodicul „ASTRA Năsăudeană”, nr. 25-26, supliment al ziarului „Răsunetul”). Aștrii **Floarea Pleș**, **Ioan și Lucreția Mititean**, **Romulus Berceni**, **Ana Filip**, stud. **Iuliu Morariu** (UBB Cluj-Napoca) și **Ioan Seni** au fost invitații postului N1

Angelica Ursu – expoziție de pictură...

TV Năsăud – redactori **Lia și Radu Măierean**, **Gabriela Bodea** unde au prezentat realitatea astristă năsăudeană, pe parcursul celor peste 150 ani de existență a Astei mai ales din ultimii ani.

21 febr. Conducerea UCGN – președinte ing. **Mihai Mureșan** și Comitetul Director au invitat și delegați ai Astei la

adunarea anuală., unde astriștii năsăudeni (Ioan Seni, Dorel Coc) au admirat ambiția Uniunii de a dubla numărul de burse de la 44 la peste 80 în anii următori, inclusiv a unui număr însemnat de burse studentești, pentru urmașii de grăniceri. Erau prezenți și susținătorii ASTREI: exprimarul **Vasile Borș** (Maieru), jr. **Raus Pompei** (fondator Astra Năsăud), primarii **Anchidim Pavelea** (Runc), **Sever Mureșan** (Telciu), **Nicolae Anghel** (Coșbuc), **Viorel Clapău** (Rebrișoara), **Aurel Horea** (Ilva Mică), **Alexandru Anca** (Ilva Mare) ș.m.a. care au susținut cu multă eficiență acțiunile Astrei năsăudene mai ales în Taberele cu copiii de peste Prut.

Luna **martie** debuta cu vernisaajul expoziției de pictură al doamnei **Angelica Ursu**, membră Astra oraș Năsăud, la Muzeul Grăniceresc. Despre talentul doamnei Angelica au vorbit prof. **Lucian Bichigean** – artist plastic; D-na **Lucreția Mititean** și d-na **Floarea Pleș**.

Primarul M Romocea cu astriști

În **7 martie**, astriștii năsăudeni au sărbătorit “Ziua Femeii”. Primarul orașului – prof. **Mircea Romocea** le-a oferit flori tuturor femeilor prezente, iar profesorii **Grigore Marțian**, **Mircea Daroși** și **Ioan Mititean** le-au închinat cele mai frumoase creații din literatura națională sau universală; preoții **Lucian Greab** și **Florin Rus** le-au omagiat prin cele mai frumoase și alese expresii biblice ; prof. **Ioan Seni** a făcut elogiul Femeii printr-o prezentare power-point.. Atmosfera de veselie a fost întreținută de prof. **Ana Filip** (Salva), a d-șoarei **Cristina Morar** și a d-lui **Cristi** (muzica).

În **doi aprilie**, la Muzeul Grăniceresc, **acad. Ovidiu Bojor** își lansa cartea sa “Iubire, Dragoste, Sexualitate”, având ca moderatori pe dir. **Sever Șuteu**, **Buia Dorina**, **Romelia Cosma**, **Gonda Maria** și **Onul Gabriela**. Astriștii năsăudeni au admirat din plin fericitul eveniment.

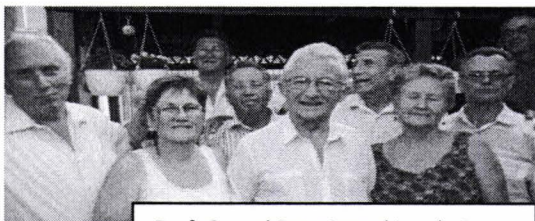
De Sfintele Paști aștriștii năsăudeni din corurile bisericilor năsăudene (**Deișis și Laudațio ..**) au adus laudă și mulțumire Marelui Creator printrun **recital de pricesne** bine pregătit de profesorul arhidiacon **Cornel Pop** (Bistrița), sărbătorit cu eleganță de coriștii năsăudeni....;

Prezente la un simpozion internațional organizat de UBB la Cluj-Napoca, profesoarele universitare **Ioana Axenti, Maria Barbă și Ludmila Bălțatu** de la Univ. „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul au poposit o zi și la Năsăud, orașel aflat în plină sărbătoare a Maialului elevilor năsăudeni, admirând din plin portul popular, cântecul și jocul someșan. S-au întreținut cu primarul orașului – prof. **Mircea Romocea**, cu viceprimarul **Nicolae Găitan** și conducerea Colegiului – directorii **Dorel Coc și Cărcu Anca** privind oportunitatea unei vizite a năsăudenilor la Cahul, întrun schimb de experiență. Cele trei profesoare au fost primite apoi în ospetie de familiile **Floarea Pleș, Valerica și Romulus Berceni, Vica Istrate, Ioan și Lucreția Mititean...**

La **24 mai**, la **Muzeul Grăniceresc - sedinta Comitetului Desp. Năsăud Astra**. Au fost puse în discuție mai multe probleme:

1. Implicarea membrilor Aștrei în **Programul educativ al Taberei Internaționale „Acasă la noi”**, ediția a XVII-a, în care grupuri de copii din Basarabia vor fi găzduiți în județul nostru, la Gledin, în Centrul Parohial Ortodox „Sf. Pahomie” prin grija și implicarea p.c. pr. Ioan Titieni. Copiii oaspeți vor susține spectacole la Bistrița, Teaca, Beclean, Rebrîșoara și Rușii Munți (jud. Mureș), vor vizita Muzeele și Casele Memoriale din județ, vor avea întâlniri cu oficialitățile județului – CJ, ISJ, Centrul Jud. de Cultură, Centrul Militar, presa județeană... În susținerea Taberei, ca parteneri, vor colabora Astra și Consorțiul pentru o Românie Durabilă..

2. **Realizarea unei reviste a Aștrei năsăudene**, promisă și de autoritățile județene la adunarea anuală a Desp. năsăudean din februarie a.c. Redactorul șef – prof. Mircea Daroși, noul președinte al Secțiunii literare Astra, a prezentat un sumar al revistei, bine apreciat de cei prezenți, în care să se regăsească opinia și interesul pentru cultură al aștriștilor din ținut. Se așteaptă colaborări din toate mediile intelectuale – învățământ, sănătate, cultură, biserică, artă etc, dar mai cu seamă experiențe trăite în mediul aștrist năsăudean, aștriști remarcați pe plan local, național și internațional, evidența membrilor pe cercuri comunale sau orașenești, activități voluntare în interesul comunităților locale, aspecte din experiența Asociațiunii Astra

Prof. Cornel Pop și corul Laudațio...

3. **Dezvelirea plăcii dedicate meseriașilor nășăudeni** din toate timpurile, precum și lansarea cărții destinată acestor meseriași, volum elaborat de **Floarea Pleș** și familia **Ioan și Lucreția Mititean**.

4. Se recomandă o **nouă evidență a membrilor Astrei** și o implicare a lor pe plan local și național, pe măsura timpurilor pe care le trăim. Au fost prezenți: Pleș Floarea, Gr. Marțian, fam. Romulus și Valeria Berceni, Livia Gavrilaș, Dr. Gh. Dascăl, Olga Lucuța, Berengea Pavel (Ilva Mare), Catarig Leon (Rebrișoara), Herța Gabriela (Romuli), Nicoleta Mureșan (Rebra) și Ioan Seni;

Zilele de **13-14 iunie** marcau **Ispasul nășăudean și Zilele orașului Nășăud** în care membrii ASTREI participau la **depuneri de coroane** la Monumentul Eroilor, **vernisarea unor expoziții**, un amplu **spectacol de muzică populară** și o **seară pentru tineret** întreținută prin formații celebre de muzică ușoară. *Sesiunea de comunicări și lansarea Monografiei orașului, vol. II* au fost amânate pentru o altă dată.. Programul a fost conceput de edilii locali – primar **Mircea Romoce**a și viceprimar **Nicolae Găitan**, de **consilierii orașului** (Comisia de cultură), dar mai cu seamă de doamna **Ioana Lăpușneanu**, așa cum îi anunța pe nășăudeni, primarul orașului...

Premiile anuale ale Astrei oferite pentru **media anuală cea mai mare obținută pe profil** s-au acordat în COLEGIUL NAȚIONAL "GEORGE COȘBUC" unui număr de **23** de elevi evidențiați după cum urmează: **8 cu media anuală 10 în gimnaziu**: Vertic Sergiu - 5A, Urs Alexandra - 5B, Dedea Alexandra - 5B, Ioviță Andrada - 7, Filimon Bogdan - 7, Oancea Dan - 7, Căldărea Cristian - 8, Cosma Cristiana - 8; **2 cu media 9,97 la informatică**: Iacob Naomi - 9A și Bogdan Cârcu 10A; **11 cu media 10 la filologie**: Ionașcă Adriana - 10C, Mureșan Daniela - 10C, Bârlădean Narcisa - 11C, Bidică Dora - 11C, Chira Ioana - 11C, Horți Ioana Dumitrița - 11C, Iuga Cristina Maria - 11C, Mușină Lia - 11C, Șidor Sanda - 11C, Țuturuga Nicoleta - 11C, Vașilica Teodora - 11C; **1 la științele naturii cu media 9,97**: Pinti Gabriela - 10S și **1 la pedagogic cu media 9,95**: Pop Diana - 11P; În Colegiul Economic și Grupul Școlar Șilvic cele mai mari medii se vor cunoaște după terminarea practicii anuale.

La ȘCOALA GENERALĂ "MIHAI EMINESCU" au obținut **media anuală 10 (zece) un număr de 18 elevi**: Galea Darius - 5A, Frim Anca - 5A, Mocanu Laura - 5A, Roș Elisabeta - 5A, Suciu Vlad Mihai - 5A, Toma Cristian - 5A, Țeran Ada Mădălina - 5A, Magdea Adelina Elena - 6A, Pinzariu Florina Mihaela - 6A, Moldovan Liana - 6A, Tîrlișan Ioan Paul - 6A, Mîti Andrei Ștefan - 6B, Babă Emma - 7A, Georgescu Paula - 7A, Iftimie Diana - 7A, Mureșan Paul - 7A, Stoian Iulia-Tia - 7C, Vencsel Victor-Mihai - 4A; **Câte 2** elevi au fost premiați la Lic Șilvic și Economic.

Acordarea acestor premii și diplome a fost posibilă datorită sprijinului acordat de **Intex Nășăud** - director ing. dipl. **Dorel Sima** și **Mis Grup Anieș** - **patron Emil Iugan**. De un real folos ne-au fost și cei **2% acordați anual Astrei** și **cotizația membrilor Astra** din Despărțământ.

Vicepreședintele

Desp. Astra Năsăud, profesorul **Alexandru Dorel Coc** – director al Colegiului Național „George Coșbuc” a fost selectat și **premiat de ISJ BN**, între primii 10 dascăli din județ, cu performanțe dintre cele mai meritorii în

specialitatea sa, dar și în arta conducerii celei mai prestigioase instituții de învățământ năsădene. Tot domnia sa organizează manifestările din toamnă (3-4 oct. 2013) legate de împlinirea a 150 de ani de viață și activitate a instituției pe care o conduce.

S-a acordat o atenție deosebită **pregătirii materialelor pentru revista «Astra năsăudeană»**, revistă mult așteptată în mediul cultural și astrist năsăudean și a cărei finanțare a fost promisă de **autoritățile județene** la **Adunarea anuală** a Despărțământului din **9 februarie** a.c. Au trimis materiale prețioase mulți intelectuali năsăudeni stabiliți la **Cluj, Dej, Alba Iulia, Tg. Mureș**, dar mai ales cei **din arealul Despărțământului năsăudean**. **Mulumim** celor care și-au ținut promisiunea finanțării: vicepreședintele **Alexandru Pugna**, administratorul jud. **Florin Moldovan** și dir. Bibl. Jud. – pr. **Ioan Pinte**.

Coordonată de **directorul Dorel Coc** – vicepreședinte al Desp. Astra Năsăud, **Monografia Colegiului Național “George Coșbuc”** se pregătea prin **ședințe de lucru** în Direcțiunea Colegiului, bucurându-se de o colaborare selectivă a numeroși autori de cărți sau volume de cercetare, amintindu-i pe distinșii: academician **Dumitru Protase**, scriitor **Teodor Tanco**, matematician dr. **Dumitru Acu**, dr. **Aurelia Dan**, dr. **Adrian Onofreiu**, dr. **Vasile Tutula**, dr. **Gh. Pleș**, **Pompei Raus**, **Ioan Seni**... Efortul acestor ședințe a meritat...

La **29 aug.** a avut loc la **Năsăud**, **dezvelirea plăcii** dedicate **„meseriașilor năsăudeni din toate timpurile”**, pe fațada clădirii Muncii Colective (manager **Nicolae Pop**), **la inițiativa președintei Cercului Astra oraș – Floarea Pleș** și **cu contribuția financiară a conducerii Desp. Astra Năsăud** - președinte prof. **Ioan Seni**, care a și

etalat în fața publicului, importanța meseriilor de-a lungul istoriei.. Acțiunea a fost completată de lansarea cărții „*Meseriași și talente născădune (1900-2013)*”, autori **Ioan și Lucreția Mititean și Floarea Pleș**, care, fiecare pe rând, au demonstrat dimensiunea efortului pe care l-au făcut pentru a finaliza această carte susținută **pe cont propriu**. Manifestările au fost precedate de un **Te Deum** susținut de preoții **Ovidiu Sermeșan, Lucian Greab, Rusu Florin și dr. George Celsie**. Primăria și Conșiliul Local au fost reprezentate de consilierul **Ovidiu Maghiar**. Autorii au fost felicitați de însăși editorul cărții, D-na **Nadia Baci** („*Ecou Transilvan*”) și au primit numeroase buchete de flori.

Floarea Pleș, Lucreția și Ioan Mititean,
Nadia Baci la dezvelirea plăcii și
lansarea cărții, Năsăud - 29 aug. 2013.

Prin contribuția președintei **Floarea Pleș** și a gazdei – familia **Nicolae și Viorica Pop**, toți participanții s-au îndulcit câte puțin... La sfârșitul manifestării au fost bine primiți și copiii din jud. Mureș și Brăila, căzați la Gledin într-o tabără de creație, care, sub îndrumarea profesoarei **Maria Băciuț (Tg. Mureș)** **au vizitat orașul Năsăud și Mănăstirea Salva**. Autorii cărții le-au donat și lor un exemplar, dându-le apoi explicațiile cuvenite referitoare la vechimea și importanța orașului Năsăud de-a lungul etapelor istorice prin care a trecut...

3-4 octombrie 2013 fostul Gimnaziu Grăniceresc împlinea un secol și jumătate. Serbările debutau în după masa zilei de 3 octombrie în Aula Colegiului prin salutul directorului **Alexandru Dorel Coc** – amfitrionul întregilor manifestări. Au urmat discursurile scriitorului **Teodor Tanco** (Cluj-Napoca), ale prof. univ. dr.

Dumitru Acu – președintele Asociațiunii Astra,; prezentarea power-point a prof. **Ioan Seni**. Dr. **Teodor Ardelean** – directorul Bibliotecii Jud. **Baia Mare** a evidențiat locul Năsăudului și al acestei instituții în peisajul cultural al Transilvaniei, al României. **Simpozionul omagial s-a derulat în 4 secțiuni:** **1)** Moderatori: T. Tanco, D. Coc, Gh Rusu, cu Mircea Prahase, dr. Ironim Marțian, dr. Vasile Tutula, dr. Adrian Onofreiu, Menuț Maximilian, Raus Pompei, Morar Iuliu-Marius, Ioan Mititean, Ana Filip; **2)** Ioan Seni, Silvia Pop (Blaj), cu dr. Mariana Istrate (Cluj-N), Gavril Moldovan (Bistrița), Gabi Herța (Romuli), Pavel Berengea (Ilva Mare); **3)** Dr Dumitru Acu, Sever Ursa, Grigore Marțian cu dr Lucian Vaida, Nicolae Vrășmaș (Bârgău), Ioan Sălcudean (Blaj), Liviu Păiuș (Rodna), Floare Vaida, Cornel Cotuțiu (Beclean), Raveca Moldovan (Bistrița), Floarea Pleș; **4)** Dr Ion Istrate, dr. Gh. Pleș cu dr. Theodor Bohățel, Andrei Fica, Ana Hinescu, Mircea Daroși, Buia Dorina. Mulți dintre cei înscriși și-au trimis lucrările pentru apariția lor în vol. II al acestor serbări. Urcând spre aulă poate fi admirată astăzi efigia în bronz a poetului George Coșbuc – patronul spiritual al Liceului, lucrare realizată artistic de profesorul de arte plastice din Colegiu – **Ionică Urs**. *A doua zi*, manifestările debutau în Sala polivalentă a orașului, în prezența a sute de persoane – cadre didactice și elevi ai școlii, numeroși invitați, în fața cărora directorul Colegiului și-a invitat principalii oaspeți pentru a-și susține spiciurile: **Mircea Romoce**a (Primar), **Ecaterina Teodorescu** (Parlament), **Doina Pană** (Guvern), **Camelia Tabără** (ISJ BN), **Dumitru Acu** (Asociațiunea ASTRA), **Stelian Dolha** (Parlament), **Ion Olteanu** (Parlament), **Ioan Deneș** (Senat), **Ioan Țintean** (Prefectul jud. BN), **Emil Radu Moldovan** (Președinte CJ BN), **Teodor Tanco** (Scriitor), **Ștefan Tatay** (fost profesor, Bistrița), **Rodica Petrescu** (fost elev, Cluj-N), **Gheorghe Pleș** (fost elev, profesor, director, Năsăud), **Gheorghe**

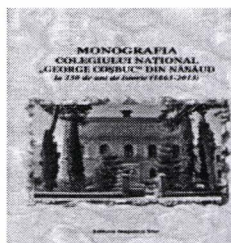

Rusu (fost elev, București), **Vasile Dâncu** (fost elev, Cluj-N), **Ecaterina Bulea** (fost elev, Franța), **Daniel Pavelea** (fost elev, actual profesor, Bistrița); Directorul **Dorel Coc** a prezentat publicului o expunere

documentară, însoțită de imagini relevante, iar prof. dr. **Aurelia Dan** a prezentat **Monografia Liceului**, editată la împlinirea a 150 de ani. Volumul a fost distribuit gratuit tuturor invitaților și tot gratuit a fost distribuit și vol. D-lui **Ioan Mititean**, **“Liceul Grăniceresc Năsăudean – în vârful penitei”**, vol. XIII, scos la edit.

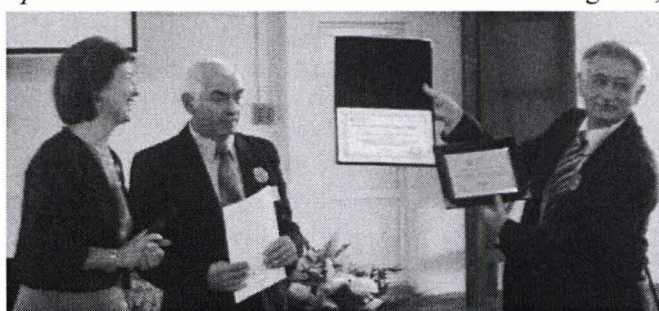
Napoca Star prin bunăvoința Bibl. Județene – director **Ioan Pinte**a. După masă au fost vernisate **expozițiile găzduite de Muzeul Grăniceresc** – director dr. **Lucian Vaida**, una *fotografică* reprezentând aspecte din viața Liceului și cealaltă *filatelică* (**Mircea Calu** și **Mihai Valea**) cu exponate dedicate evenimentului. **Muzeul**

documentar al Colegiului a fost actualizat și modernizat prin efortul profesoarei **Floare Vaida**, responsabilul comisiei metodice de istorie și socio-umane din școală, care a expus documente, anuare și alte materiale, inclusiv pozele academicienilor năsăudeni. În Aulă se derula un **film documentar**, privind aspecte din istoria școlii, pregătit și prezentat de profesorii dr. **Gh. Pleș** și **Grigore Marțian**. În

Sala Polivalentă s-a derulat un *spectacol artistic* în care s-au afirmat elevii Colegiului,

în formații precum *Romana* (**Daniela Chira**), *Călușarul* (**Cristi Mîti**), *Suita someșană, bihoreană sau maramureșană* (**Florin Persecă**), *grup vocal* (Livia Istrate), secvențe de *dans modern* sau artistic. Seara, în Aulă se încheiau

manifestările, printr-un *concert de operă* (Vivaldi, Mozart) prezentat de artiști ai **Filarmonicii de Stat din Cluj-Napoca**, prezența lor la Năsăud datorându-se

directorului CJC – d-l dr. **Gavril Țărmure**, a cărui generozitate este bine cunoscută în tot județul BN. **Membrii Astei din școală** se întâlnesc în toate compartimentele acestor manifestări, începând cu vicepreședintele Desp. Astra Năsăud – directorul **Dorel Coc**, secretarul Desp. – **Daniela Chira**, președ. Secț. de istorie – **Floare Vaida**, **Cârcu Anca** și toți ceilalți, la care se adaugă aștriști din oraș – **Floarea Pleș**, dr. **Lucian Vaida**, **Grigore și Florica Marțian**, dr. **Gh. Pleș**, **D-tru Mureșan**, **Raus Pompei**, fam. **Lucreția și Ioan Mititean**, **Olga Lucuța**, **Radu Sirbu**, **Ana Vaida**, **Adriana Lupoiaie**., sau aștriști de la *Maieru* – **Sever și Liviu Ursa**, **Iacob Naroș**, **Macavei al Macavei**, de la *Rodna* – **Liviu Păiuș**, de la *Nepos* – **Mircea Daroși**, de la *Salva* – **Ana Filip și Morar Iuliu**, de la *Romuli* – **Gabriela Herța**, de la *Ilva Mare* – **Pavel Berengea**, **Nicolae Vrășmaș** – *Bârgău*, **Menuț Maximilian și Gavril Moldovan** – *Bistrița*... Sprijinul CJ BN prin președintele **Emil Radu Moldovan**, a

IPS Mitropolitul Andrei, pr. protopop I. Dâmbu, Mircea Romocea - primar, E.R.Moldovan și Al Pugna – CJ BN, la sfințirea locului unde va fi amplasat Monumentul martirilor năsăudenii – 12 nov. 2013.

fost mai mult decât util, consistent și oportun, după cum se exprima sincer, amfitrionul întregilor manifestări – dir. Al. Dorel Coc, neuitând să amintească și de necesitatea susținerii editării vol. II al Monografiei Colegiului.

Prin efortul **Bibliotecii Jud.** – director **Ioan Pinte**a, năsăudenii beneficiau la data de **12 nov.** de un *simpozion* dedicat

Sfinților martiri năsăudenii, la împlinirea a 250 de ani de la martiriul lor. Șimpozionul a fost găzduit de Muzeul Grăniceresc și patronat de **IPS Mitropolitul Andrei Andreicuț**. Și-au prezentat spiciurile cu multă căldură președintele CJ – **Emil Radu Moldovan**, **IPS Andrei**, prof. univ. dr. **Ioan Bolovan**, conf. univ. dr. **Dorel Man**, conf. dr. **Flore Pop**, dr. col. **Vasile Tutula**, pr. dr. **Ioan Chirilă**, pr. **Nicolae Feier** și dr. **Pașcu Balaci** care și-a prezentat drama istorică „*Fluierul de oțel*” al cărui erou era grănicerul Tănăsă Tudoran. Cu acest prilej, în Parcul central al orașului a fost sfințit locul

Colocviile „Liviu Rebreanu” la Năsăud – 26 nov.

unui viitor monument dedicat Sfinților Martiri, printr-un **Te Deum** oficiat de IPS Andrei, în prezența primarului **Mircea Romocea**, a președintelui CJ **Emil Radu Moldovan** și a vicepreședintelui **Alexandru Pugna**. Preoții năsăudeni, credincioșii

27 nov la Năsăud: Colocviile Rebreanu cu Gh Glodeanu, Al Pugna, acad. M. Cimpoi, I. Șimuț și Ioan Pinte – amfitrionul acțiunii..

ortodocși, membrii Astrei și publicul numeros apreciază interesul autorităților județene în sprijinirea inițiativelor locale prin care se menține încă imaginea de *oraș cultural* al Năsăudului.

Cu aceeași căldură, directorul Bibliotecii Jud. BN – pr. **Ioan Pinte** a orientat spre Năsăud și Colocviile Liviu Rebreanu, ediția a XXXI-a, în **26 nov.**, gazdă fiind aceeași instituție – Muzeul Grăniceresc – director dr. **Lucian Vaida**. Au fost audiați cu mult interes **academicianul Mihai Cimpoi** din Chișinău, **Ion Simuț** (Oradea), **Ovidiu Moceanu** (Brașov), **Gh. Glodeanu** (Baia Mare), **Gh Pleș**, **Ioan Seni**, **Olimpiu Nușfelean** și **Moldovan Andrei** din Năsăud, Bistrița sau Beclean. Discuțiile s-au purtat în jurul temei „*Academicienii năsăudeni. Chipuri și opere*” – o temă care îndeamnă la cercetare și implicare. Prof. **Ioan Seni** a făcut

un paralelism între Asociațiunea Astra, creată în **1861**, Gimnaziul Grăniceresc – **1863** și Academia Română – **1866**, folosind exemplificări prin academicienii năsăudeni în împletirea benefică a activității celor trei foruri culturale, atât în folosul națiunii române, cât mai ales, a zonei năsădene.

1 Decembrie - sărbătorit la Năsăud cu fastul cuvenit: *paradă, coroane* ale autorităților locale și județene; conșilieri locali, județeni, respectiv parlamentari; reprezentanți ai partidelor și bisericilor din oraș, ai școlilor și altor instituții; în compania

fanfarei din Telciu și a formațiilor artistice din Colegiul Național “G. Coșbuc”; un spici relevant al primarului **Mircea Romocea**, un mesaj transmis de primul ministru **Victor Ponta** prin prefectul județului **Ioan Țintean**... Coroanele Astrei au fost depuse la Monumentul Eroilor și la Statuia lui

Ferdinand I Întregitorul (regale a fost Președinte de Onoare al Astrei, ca și Carol al II-lea), unde au depus o coroană și monarhiștii bistrițeni. Manifestările s-au încheiat cu agapa primarului, din care n-au lipsit produsele calde – sărmăluțele și vinul, oferite din belșug și cu multă căldură...

5 decembrie Colegiul Național a găzduit lansarea cărții “Leonidas Popp 1831-1908, Adjutant General și Șeful

Cancelariei Militare a Împăratului Franz Joseph I”, operă de cercetare a autorilor Ilja Skidelsky (Cetățean de Onoare al Năsăudului), Peter Steiner (istoric și cercetător austriac) și Dorel Alexandru Coc (directorul Colegiului, amfitrionul întregii manifestări). A fost evidențiat

efortul unei echipe întregi: *autorii volumului* – în cercetare și documentare.; al *CL, Primăriei și Uniunii Comunelor Grănicerești*, în susținerea financiară.; al familiei *Viorel și Dana Nașcu* în păstrarea unei mari părți din documentele volumului

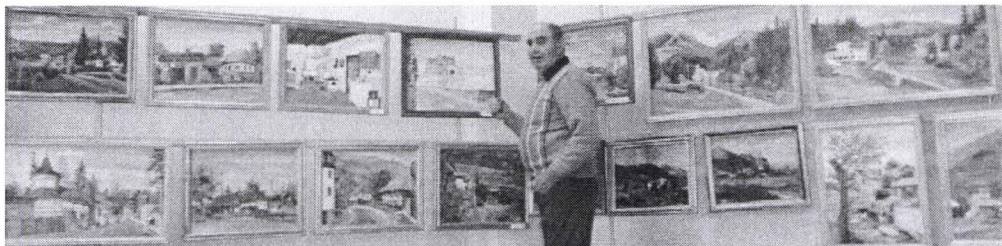
(scrisorile de familie), a familiei *Ilja și Brigitte Skidelski* și a medicului chirurg năsăudean *Harald Szilagyi* pentru

traducerea textelor. Profesorul **Ioan Urs** a prezentat un mulaj din lut, reprezentând **bustul generalului Leonidas Popp**, bust căruia ediliilor locale ar trebui să-i găsească un loc potrivit pe raza orașului. Astriștii orașului apreciază reușita directorului Dorel Coc – vicepreședinte al Desp. Astra Năsăud, care a început acțiunea în 2009, printr-un simpozion național și a finalizat-o în 2013 prin editarea unei cărți dedicate acestei personalități, figură unică în istoria Ținutului năsăudean, ajunsă la cele mai înalte demnități pe plan european – șeful Cancelariei Militare a Curții de la Viena, în vremea împăratului Franz Joseph I, model de reușită ce poate fi urmat și de alți tineri năsăudeni capabili.

10 decembrie. Cercul Astra oraș, prin președinta **Floarea Pleș** a organizat „Sezătoarea astristă năsăudeană” la Muzeul Grăniceresc. Directorul dr. **Lucian Vaida** vernisa expoziția „*Iuliu Moisil – promotor al artelor plastice*”; prof. **Ioan Seni** i-a dezvăluit preocupările în calitate de director al Despărțământului Astra Năsăud (1933-1947), iar **Lucreția Mititean** i-a prezentat calitățile de dascăl emerit. **Nechita**

Bumbu și-a prezentat expoziția proprie de pictură, insistând pe particularitățile

fiecărui tablou, așa cum a procedat și la Bistrița sau nepos.. La fel au procedat **Angela Găurean** și **Viorica Ghioc**, în prezentarea lucrărilor de artă proprii.. Președinta

Floarea Pleș a trecut în revistă acțiunile aștrștilor năsăudeni din perioada semestrului II al anului 2013..; Șezătoarea a continuat cu prezentarea revistei „Astra năsăudeană” nr 1 – **Ioan Seni**, după care **Rodica Fercana Moldovan**, **Valer Mureșan**, **Lucreția Mititean**, **Daroși Mircea**, **Ștefan Ghioc** și **Floarea Pleș** și-au prezentat pe scurt reușitele literare. S-a anunțat și înființarea la Năsăud a filialei someșene – a **Ligii**

Scriitorilor Români, având președinte pe **Ioan Mititean**, vicepreședinte - **Ana Berengea** din Ilva-Mare, secretar - **Mircea Daroși** din Nepos și trezorier **Valer Mureșan** din Năsăud. Șezătoarea s-a încheiat cu un *buchet de colinde*, interpretat de grupul folcloric „**DOR NĂSĂUDEAN**”, cu **Valer Fodorca** și **Leon Scridon**, condus de prof. **Ecaterina Rațiu**, precum și prin cântecele elevei din clasa a XII-a **Ancuța Morariu** (Colegiul Național „**G. Coșbuc**” Năsăud) și a prof. **Ana Filip** din Salva.

Cu **18 decembrie** se deschidea stagiunea Concertelor de colinzi în

ținutul năsăudean, mai întâi la **Colegiul Național „George Coșbuc”**, unde s-au afirmat formațiile proprii – pregătite de prof. **Darius Comes, Liviuța Istrate și Florin Piersecă**, la care s-au adăugat grupul din **Poiana Ilvei** (însoțit de instr. **Mărioara Buta și Alex. Pop**, de pr. **Leon Pop**, dir. **Sandu Ureche** și primarul **Eugen Bența**) și **Rebrișoara** (instr. **Leon Scridon**, dir. **Ica Ciuta și Domnica Cârcu**); Concertele au continuat la Școala Generală „Mihai Eminescu”, Clubul elevilor, la Primărie, Muzeul Grăniceresc și Bisericile din oraș. Membrii Astrei s-au regăsit în toate aceste

concerte, fie în calitate de colindători, fie de gazde. De Sf. Crăciun, corurile **Deișis** și **Laudațio** au colindat și la Casele preoților din oraș, la Spital sau la Casa Primarului. Corul **Laudațio** (dirijor – diacul **D-tru Buhai**) a colindat, alături de Corala Andrei Mureșanu pentru publicul de pe **pietonalul Bistriței**.

31 decembrie. Sute de năsăudeni au beneficiat de **Revelionul Primăriei** organizat de primarul **Mircea Romocea**, care i-a impresionat pe localnici printr-un bogat program muzical, oportun pentru toate vârstele, printr-un plăcut foc de artificii și mai ales printr-un mesaj optimist pentru Noul An.

II. ACȚIUNI ale ASTREI sau cu ASTRA în JUDEȚ:

14 ian – aniversare 65 ani dr Lazăr Ureche: CJ (Al Pugna), ISJ (Angelo Manea), APIR BN (Claudiu Șular); foști inspectori; foști olimpici; foști colegi; **Ioan Seni** (Vezi și în memoriam *Prof. dr. Lazăr Ureche – o forță a demnității și unității*, în „Didactica Nova”, an XXIII, nr. 1, 23 ianuarie 2013, Bistrița, p. 2, în „Răsunetul”, an XXV, nr. 6224 din 23 ianuarie 2013, p. 6.)

15 febr. La **Nepos**, prof. **Mircea Daroși** – președinte al Astrei locale și al Secțiunii literare a Desp. năsăudean, își lansa cartea „Gavril Istrate Decanul filologilor români”, Editura Mesagerul, Bistrița, 2013; Au opinat prof. **Ioan Seni**, prefăcător, **Ioan și Lucreția Mititean**, **Leon Catarig**, prof. **Măriuca Pop** - directorul

Școlii, primarul de Feldru **Grigore Țiolan** și bineînțeles, însuși autorul. Au participat **Grigore Sălvan**, prof. **Călin Sbârce** - dir adj., **Olga Lucuța** – redactor la „Răsunetul”, **Nechita Bumbu** – pictorul care a dat

explicațiile dorite admiratorilor expoziției sale; Cartea va fi lansată și la Iași, locul unde s-a stabilit distinsul om de cultură, în cadrul manifestărilor comune ale Astrei, Universității ieșene și a Uniunii Scriitorilor. Volumul a fost lansat și la Iași, Cluj-Napoca, Bistrița...

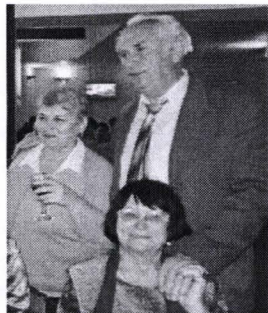
Astriștii din **Lechința** au susținut în **februarie**, activitatea educativă „Tine-te de tradiții” prin care s-a promovat sărbătoarea străveche românească „Dragobetele”. Au fost valorificate dansuri și cântece vechi, portul românesc tradițional, Tinerii au fost animați de miza concursului „Miss și Mister Dragobete” și susținuți de prof. **Camelia Florian**, **Iulius Măierean** și **Daniela Hlinca**. În ianuarie sub îndrumarea directoarei **Raluca Baci**, au depus flori la bustul lui Eminescu și l-au omagiat pe poet prin cânt și poezie, atrăgând un numeros public local.

În **martie** astriștii din **Lechința** editau revista „PreTexte”, o revistă susținută de directorul **Raluca Baci** și de primarul **Romeo Florian** și bine apreciată de scriitorii dr. **Vasile Filip** și **Olimpiu Nușfelean**, după cum recunoaște redactorul ei coordonator - **Adrian Iliuță**.

Profesorul scriitor astrict **Iacob Naroș** (Maieru) câștigă premiul Societății Scriitorilor BN.. Astriști năsăudeni **Romulus Berceni**, **Daroși Mircea**, **Leon Catarig** și **Ioan Seni** au fost primiți în Liga Scriitorilor Români, iar la finele anului, împreună cu alți publiciști au creat filiala năsăudeană.

Prof. **Romulus Berceni** – vicepreședinte al Astrei năsăudene a participat la lansarea cărții „Istoria furată”. Cronică românească de istorie veche”, autor ing. **Cornel Bârsan**, în „Studioul” Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc” din Bistrița – director prof. dr. **Dorel Cosma** – cetățean de onoare al or. Năsăud. Prof. **R. Berceni** își dorea ca volumul să fie lansat și la Năsăud..

În **4 aprilie** astriștii năsăudeni: **Ioan Seni**, **Gh. Traian Dascăl** și **Romulus Berceni** participau la întâlnirea de lucru a Societății Cultul Eroilor Bistrița-Năsăud, ședință prezidată de col.r. **Vasile Măgherușan** – președinte; col. **Tanco Gheorghe** - șeful

logisticii Brigazii 81 Mecanizata "General Grigore Balan"; col.r. **Ioan Cordovan** – președinte de onoare, care-și asumau în mod voluntar, numeroase manifestări de

4 aprilie – aștrști năsăudeni la
Sediul Soc. Cultul Eroilor BN

interes local sau național. Fiecare participant - (col.r.) **Pop Nicolae**, lt.col. **Drăgan Dorel**, **Rătiu Virgil** de la CJ BN, lt.col.(r.) **Valea Lucian Mihai** - președinte al As. Numismaților și Filateliștilor militari bistrițeni, col.(r) **Tohati Alexandru** – secretarul Asoc. CEBN, col.(r.) **Gherman Pompei**, plut.adj. **Vasile Zbânca** - erou de Afganistan, **Marius Chiușan** - directorul ziarului online "Bistrița News"... s-a anunțat cu propuneri exemplare, dintre care *dezvelirea unui bust generalului Grigore Bălan*. Delegații năsăudeni

au oferit și volumul recent editat cu sprijinul CJ BN, prin Muzeul Județean, "Asociațiunea ASTRA REDIVIVA" și revista "Ecologistul"..

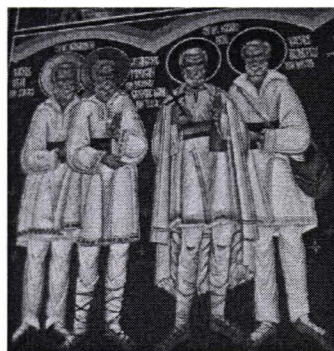
Printre cei care l-au sărbătorit pe Ion Pop Reteganul (fost secretar I al Asociațiunii ASTRA și un mare aștrist al ținutului nostru..., ale cărui volume publicate împodobeau bibliotecile Astrei) în cadrul manifestărilor organizate de Biblioteca Jud. - director **Ioan Pinte**, au fost și aștrștii: **Liviu Păiuș** (Rodna), **Gavril Moldovan** (Bistrița), **Iacob Naroș** și **Icu Crăciun** (Maiuru), alături de scriitorii **Ion Radu Zăgrean**, **Cornel Cotuțiu**, **Aurel Podaru** (Beclean) și **Mircea Măluț** (Bistrița)...

I. Naroș, T. Cărbune, I. Crăciun – fondatori
ai Astrei măierene rediviva.

În **25 aprilie** insp. școlar **Angelo Manea** și dir. **Claudiu Șular** – președinte APIR BN, dr. **Dan Aurelia**, metodistul **Dănuț Archiudean**, dr. **Adrian Onofreiu**, prof. **Anca Loredana Zbânca** – director al CCD BN și prof. **Ioan Seni** – președintele Astrei năsăudene se întâlneau la Bistrița în vederea elaborării și a editării unei „*Istorie a învățământului în județul Bistrița-Năsăud*”, idee inițiată de foștii inspectori generali Leon Hogiu, Leonida Ștefănescu, Anton Buta, C-tin Totir și acceptată de actualul insp. g-l Camelia Tabără.

10 mai - Sfintirea Bisericii de la Mănăstirea „Izvorul Tămăduirii” din Salva, cu prezența unui numeros sobor de episcopi și preoți grupați în jurul IPS Mitropolitul **Andrei Andreicuț**, eveniment care amintea de revolta grănicerilor năsăudeni din 10 mai 1763, în urmă cu 250 de ani, prin care martirii Tănăsă Todoran din Bichigiu, Vasile Oichi din Telciu, Grigore Man din Zagra și Vasile a Popii din Mocod s-au jertfit pentru dreapta credință a ținutului

năsăudean... Maica stareță Emanuela cu măicuțele sale și-a binemeritat lauda adusă de numeroșii oaspeți și marele Mitropolit Andrei.. O **monografie** bine documentată a Mănăstirii a fost scrisă cu mult talent de către profesoara **Ana Filip** și studentul în Teologie **Marius Iuliu Morariu** și dăruită numeroșilor oaspeți.

Revista „Pretexte”, reprezentând mediul școlar-educativ și astrist din **Lechința** surprinde plăcut pe toți cititorii care au norocul să intre în posesia ei. Numărul 1 și 2 din „Pretexte” îi învață pe elevi „să scrie..”, iar profesorii scriu pentru „a-i învăța pe alții” ce, cât și cum să scrie. Interesant, și optimist se prezintă și interviul cu managerul școlii – prof. Raluca Oana Baci, un profesor modern cu un CV impresionant și cu intenții din cele mai benefice pentru școala și comunitatea lechințană. Își îndemnă elevii „să învețe – singurul mod de a se realiza în viață... Să păstreze și să ducă mai departe tradițiile și obiceiurile, care se pierd treptat în ultima perioadă... De ei depinde dacă viitorul va fi unul bun sau mai puțin bun. Toate speranțele noastre sunt în elevii de azi..”.

De felicitat fondatorii **revistei “Pisanii sângeorzăne”**, aprilie 2013 – prof. **Florin Hodoroga** – membru Astra și teologului **Alexandru Dărăban** pentru conținutul deosebit de bogat în spiritualitate, istorie și tradiție locală, făcându-ne bucuria de a-i reîntâlni pe marii condeieri ai zonei care ne pun în contact cu mediul etnografic și religios al **Sângeorzului** și destinele sale împlinite...

Astriștii năsăudeni din partea superioară a Someșului Mare au trăit emoționante momente de sărbătoare la împlinirea a **280 de ani de învățământ în orașul Sângeorz-Băi**, prin manifestările organizate de Școala Generală “A. P. Alexi”, în care s-au remarcat familiile de dascăli **Bosancu, Gaveniuc, Szabo, Ilișiu** și toți ceilalți astriști sângeorzăni...

Membrii Astrei din Lechința organizau în data de **14 iunie**, în Parcul dendrologic de la **Arcalia** o interesantă **lansare de carte** (**Cornel Cotuțiu**, “**Douăzeci**”) în care și-au prezentat propria **revistă (“PreTexte”)**, **premiată** ulterior la nivel național de **Casa Corpului Didactic Vrancea**. S-au remarcat prin discuții elitiste **Cornel Cotuțiu, Mircea Cupșa, Olimpiu și Ionela Nușfelean, dr. Vasile Filip, Menuț Maximinian, Zorin Diaconescu**, astriștii din Maieru și Rodna - **Icu Crăciun, Liviu Păiuș, Iacob Naroș, Ilie Hoza, Ioan Neagoș** din partea Consorțiului “România pentru o Dezvoltare Durabilă”, **Ioan Seni** – președintele Desp. Astra Năsăud, **Adrian Iliuță** – coordonatorul revistei, **Daniela Hlinca** – președinta Astrei Lechința, **Raluca Baci** – directorul Școlii, **Ciprian Moldovan**.. *Elevii au prezentat fragmente din creațiile proprii...*

Membrii Astrei ilvene și numeroși astriști năsăudeni participau la marea sărbătoare religioasă din **Poiana Ilvei – hramul Bisericii și 110 ani de la înălțarea edificiului**, manifestare organizată de **pr. Leon Pop**, liderul Astrei locale.. Toți credincioșii s-au bucurat de cuvintele pline de învățătură ale prof. univ. dr. **Alexandru Morar**, ale P.S. Sale **Episcopul Vasile Someșanul**, ale P.C. **Protopop Ioan Dâmbu** – *susținătorul Astrei năsăudene în ultimii peste 20 de ani*. Cu acest prilej poienarii ilveni și **primarul Eugen Bența** au fost vizitați de parlamentarii

Stelian Dolha și Dorin Dobra iar părintele **Leon Pop** – amfitrionul manifestărilor, s-a bucurat din plin de prezența prietenilor aștrști de pe **Valea Ilvelor**, de la **Rodna, Năsăud..** (pr. **Emil Dănilă**, pr. **Lupșan Daniel Cristian**, fam. Pr. **Mircea Suciu**, pr. **Vasile Cihorean**, pr. **George Ruști**, pr. **D-tru Tomi**, pr. **Gh. Ganea**, **Liviu Păiuș**, **Lucreția și Ioan Mititean**, **Ioan Seni..**)

Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, ajuns la ediția a 42-a, a scos în evidență și de această dată frumusețea acestui ținut al Bârgaielor, un frumos promovată de intelectualii bârgăuani și evidențiat prin opera înaintașilor, prin faptele lor de viață și cultură. Tematica simpozionului, cărțile prezentate și mai ales **Anuarul bârgăuan** sunt oglinda unei realități culturale ale cărei repere valorice sunt fixate la cote tot mai înalte pe plan județean și național. Trecând de **numărul 100, Gazeta de Bârgău** evidențiază din plin aceste repere de viață economică și culturală. Felicitări primarilor și consilierilor care susțin o astfel de realitate istorică. *Fericțiții membrii Astei implicați în eveniment, cât și cei ce au avut șansa să fie părtași la reușita acestuia. Un motiv în plus de a-i felicita pe amfitrionii acestui fapt cultural, în special pe distinși oameni de cultură ing. Nicolae*

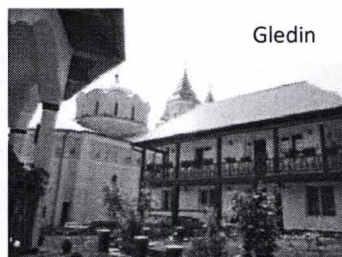
Nicolae Vrăsmaș, Adrian Mănarcă - membrii ai Astei Rediviva contemporane, ca și Mihai Beltag

– unul dintre fondatorii Astei rediviva pe Valea Bârgăului, care a primit din partea primarului Tudorel Ciotmonda un spațiu de 7 camere unde a organizat Muzeul satului..

Grupul de copii din **Strășeni**, R. Moldova, constituiți în **Ansamblul "Fir de busuioac"** a fost invitat în spectacolul de gală de la Vatra Dornei din luna iulie a.c., după care, conduși de directorul **Claudia Nestor** – președinta Despărțământului Astra din Strășeni au poposit **trei zile în zona Năsăudului**, fiind cazați la Mănăstirea "SF. Apostoli Petru și Pavel" de la Rebra-Parva, sub ocrotirea p.c. stareț **Ciril Zegrean**. În scurtul răgaz au fost primiți la **Romuli** (Prof. **Gabriela Herța** și întreaga ei familie: **Andrei și Maria** – masteranzi, **Alex și Georgeana** – gimnaziști; de profesorii de la Școală - **Ivan Ioana, Elisabeta Rus**); **La Căminul Cultural au prezentat un spectacol** specific basarăbean, cu profunde mesaje de unitate frățească românească; au socializat cu copiii din Romuli, au vizitat școala, baza sportivă, au admirat frumusețea satului... Au schimbat suveniruri consistente: revista școlii, covoraș cu chipul lui Eminescu ș.m.a.... La fel de bine s-au simțit la Mănăstirea "Izvorul Tămăduirii" de la Salva, unde p.c. **Maica Stareță Emanuela** le-a oferit pliante, dulciuri, răcoritoare.. Au rămas impresionați de frumusețea Complexului mănăstiresc și de cuvântul de învățătură pe care l-au ascultat cu toată atenția. La fel de admirat prin solitudinea lui, a fost și studentul teolog **Marius-Iuliu Morariu**, membru al Astei, care a oferit grupului cartea sa de autor.

Ansamblul “Fir de busuioc” a socializat la fel de intens în compania elevilor din comuna **Rebra** – director prof. **Nicoleta Mureșan**, consilier educativ – **Liliana Călini**. Au vizitat CDI-ul, Școala, Primăria, Căminul Cultural, toate reabilitate prin hărnicia primarului **Stefan Danci**, care le-a oferit la plecare și motorina de drum, iar părintele stareț, hrana rece pentru a ajunge cu bine acasă. A treia zi, **la Năsăud au vizitat Muzeul Grăniceresc**, fiecare copil a primit cărți și alte suveniruri, printre care volumul “*Fraților de peste Prut*” și revista “*Ecologistul*” – autor. prof. **Romulus Berceni**, vol. “*Astra Rediviva*” – coordonator prof. **Ioan Seni**. Din anturajul acțiunii au făcut parte și fam. **Ioan și Lucreția Mititean**, fam. **Valeria și Romulus Berceni**, **Dr. Gh. Traian Dascăl**, **Olga Lucuța**, **Gabriela Herța (Romuli)**, **Nicoleta Mureșan (Rebra)**, **Ioan Seni**...

În perioada **6-12 august** se derula în județul nostru cea de-a **XVII-a ediție a Taberei internaționale „Acasă la noi”**, cu găzduirea **copiilor din Cojușna – Școala de Arte** (director – **Tatiana Jereghi**) și a grupului din **Asociația românilor „Lumina” a cadrelor didactice din Transnistria** (președinte – prof. dir. **Eleonora Cercavschi** din Grigoriopol și dir. adj. **Raisa Pădurean** – Tiraspol, Liceul „Lucian Blaga”). Tabăra a fost posibilă prin demersul făcut de Desp. Astra Iași (președinte prof. **Areta Moșu**) și numai prin implicarea CJ BN (președinte **Emil Radu Moldovan**, vicepreședinte **Alexandru Pugna**, consilier relații externe **Remus Lungu**) care a ales ca locație pentru cele 7 zile **Complexul ortodox „Sf. Pahomie” de la Gledin**, bine gospodărit de **pr. Ioan Titieni**. *Programul educativ* al Taberei a fost întocmit de conducerea Astei năsăudene (președinte prof. **Ioan Seni**) și s-a bazat pe relațiile de încredere a colaboratorilor săi: **Centrul Jud. de Cultură** care le-a oferit masa (director dr. **Gavril Țărmure** și **Emilia Bumb**), **Muzeul Județean** (dir. **Alexandru Gavrilăș**, dir. adj. dr. **Corneliu Gaiu**), **Centrul Militar Bistrița** (dir. **Marcel Avram**, col. r. **Florin Archiudean** și **Cornelia Ardelean**), **Protopopiatul Bistrița**

Gledin

La bucuria reușitei, în jurul vicepreședintelui **Alexandru Pugna** erau grupați oaspeții de peste Prut și de peste Nistru, însoțiți de aceleași gazde atente: pr. **Ioan Titieni**, prof. **Ioan Seni** și **Romulus Berceni**, **Cornel Cotuțiu**, **Florin Moldovan**, **Remus Lungu**, **Maria Buzilă**, **Ioan Neagoș**, **Mihaela Gheorghiu**...

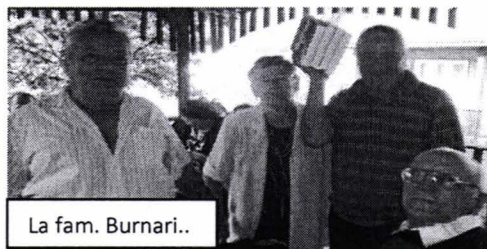
(pr. **Nicolae Feier** și prot. **Alexandru Vidican**), comuna **Rebrișoara** (primar **Viorel Clapău**, dir. **Rodovica Ciuta**, dir. adj. **Cârcu Domnica**, instructor **Doruț Podobeș**,

custode Muzeu **Leon Catarig**), **Muzeul Grăniceresc Năsăud** (dir. dr. **Lucian Vaida**, ghid **Dan Prahase**), **Colegiul Național „G. Coșbuc”** (dir. **Al. Dorel Coc**), **Primăria Năsăud** (primar prof. **Mircea Romocea**, viceprimar **Nicolae Găitan**), **Primăria Runcu Salvei** (primar **Anchidim Pavelea**), **Primăria Beclean** (primar ing. **Nicolae Moldovan**), **Colegiul N. „Petru Rareș”** (dir. **Cristian Nicula**, scriitor **C. Cotuțiu** – 3 episoade; prof. **Nelia Nicula.**), **Societatea „România pentru o Dezvoltare Durabilă”** (prof. **Ioan Neagoș**, **Luiza Iliescu**). Prin grija preotului **Ioan Titieni**, s-au mai implicat în Programul Taberei, ing. **Radu Budăcan** (Șieu), **Primăria Reghin** (primar ec. **Maria Precup**) și **Fabrica de viori Reghin** (dir. **Nicolae Bâzgan**) care au făcut copiilor oaspeți prin **clubul Rotari** (dir. **Peter Skhuller**), o donație consistentă de instrumente muzicale. La plecare, elevii și profesorii oaspeți aduceau cu lacrimi în ochi, șincere mulțumiri tuturor celor care i-au primit și i-au îmbrățișat cu atâta căldură în aceste zile. Vicepreședintele **Alexandru Pugna** și profesorul **Ioan Seni** (Desp. **Astra Năsăud**) i-au asigurat de toată sinceritatea și prețuirea conjuđenilor lor...

Copiii din Chișinău, de la **Liceul „Principesa Natalia Dadiani”** care anul trecut erau prezenți în Tabăra „Acasă la noi”, fiind găzduiți la **„Sf. Maria” Bistrița**, s-au reîntors în acest an în județul nostru, fiind oaspeții și

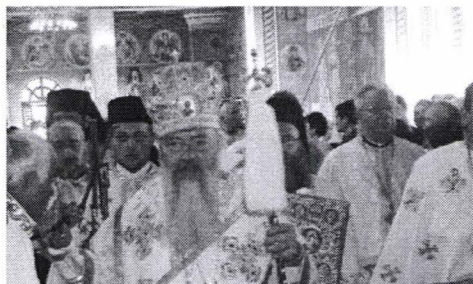
partenerii **Liceului de Artă „Corneliu Baba” din Bistrița**, în proiectul „Monumentele bistrițene sub semnul culorilor primare”. Admirând măiestria artiștilor plastici **Mircea Mocanu** și **Macedon Retegan**, copiii oaspeți s-au implicat în acțiuni practice de modelaj, ale căror produse au fost expuse la **Zilele Bistriței în turnul Bisericii Evanghelice**, demonstrând că parteneriatul pentru care a militat cu consecvență **directorul adj. Vasile Duda**, funcționează, și-n baza lui copiii celor două școli vor face schimburi de experiență utile și eficiente, atât la Bistrița, cât și la Chișinău. De altfel, **directorul adj. Vasile Găltan** de la **Chișinău**, însoțit de colegul său - **prof. Valeriu Cricovan**, a avut o întâlnire la Năsăud (28 aug.), cu conducerea **Astrei** – prof. **Ioan Seni**, **Floarea Pleș** și **Olga Lucuța**, dorind o extindere a parteneriatelor **Liceului său și cu Școli din Năsăud**. De Zilele Liceului „Principesa Natalia Dadiani” – 20 oct. – **directorul adj. Vasile Găltan**, împreună cu

întregul grup de profesori și elevi, este pregătit pentru a primi oaspeți nășăudeni și bistrițeni, așteptați de mai mulți ani la Chișinău...

În locația meseriașului **Vasile Burnari** din **Telcișor**, la început de **septembrie** avea loc **lansarea cărții “Meseriași și talente nășăudene”**, autori **Ioan și Lucreția Mititean și Floarea Pleș** – în prezența meseriașilor din Telciu sau Telcișor cuprinși în paginile acestui volum. Au participat pr. **Dănuț Părăscan**, președintele **Astrei Dej - ec. dr. Radu Gavrilă**, președintele Astrei nășăudene – prof. **Ioan Seni**, familia **Câmpean Onița și Vasile cu Viorel Ilieș**, Despre carte au vorbit autorii, **Ioan Seni**, **dr. Radu Gavrilă**, **preotul Dănuț Părăscan** care a prezentat și portretul diacului **Toader Miron**, slujitor al cântului bisericesc mai mult de 40 de ani.

20 sept. În **Biblioteca Grupului Șc. Telciu** (dir. **Vasile Puica**, dir. adj. **Mihaela Vlașin**), doi dintre fiii satului – **Rodica Moldovan** (Bistrița) și **Viorel Mureșan** (Nășăud) își lansau ultimele volume editate (*Brazda de cuvinte*, *Flori de lut*, *Flori de apă..*). Ambii autori au fost prezentați de prefațatorul volumelor amintite

– **Ioan Mititean** – membru al Ligii Scriitorilor din România, de **Ioan Seni**, **Lucreția Mititean**, **Floarea Pleș**, **Vasile Nicoară**, **Victoria Fătu-Nalațiu**, primarul **Sever Mureșan**, dir. adj. **Mihaela Vlașin**. Elevii școlii au recitat masiv din poeziile autorilor.

Sfintirea Bisericii din Telciu a adunat mii de credincioși la festivitățile acestui eveniment (gazde și oaspeți), în care cuvântul de învățătură al Mitropolitului Andrei, respectiv al Preasfințitului Petroniu au mângăiat sufletele credincioșilor din Telciu.

Au fost oferite **Diplome** și **Distincții de înaltă cinstire** celor doi preoți, **Dănuț Părăscan** și **Toader Sărmaș**, primarului **Sever Mureșan** și multor vrednici susținători ai Bisericii din comună.

30 sept. Astriștii nășăudeni **Ioan Seni**, **Floarea Pleș**, **Gh. Tr. Dascăl**, **Ioan și Lucreția Mititean**, **Romulus Berceni**, **Olga Lucuța**, **Livia Gavrilaș** și **Grigore Lungu** au participat la **lansarea**

cărții „Spin”, autoare **Nadia Urian**, secretar al Cercului Astra **Cristeștii Ciceului**. Ambianța evenimentului a fost deosebită, fiind prezenți toți colegii din Școală – dir. adj. **Cornel Urian**, primarul ing. **Petru Șerban**, viceprimarul **Gh. Oprea**, prof. **Ana Tătar** – președinta Astrei locale, preoții **Nicolae Feier** (Bistrița), pr. **Marius Cărcu** (Hășmaș), pr. **Cristian Pomohaci** (Moșuni, jud. Mureș), **Virginia Linul** (Salva), **Ioana Linul** (mama autoarei), prof. **Leon Muti**, **Vasile** și **Maria Rus** din **Rebrișoara**, editorul **Voichița Vereș** (Napoca Nova), prefațatorul **Sorin Gârjan** (U. Scriitorilor), **Florin Săsărman** (Bistrița) și foarte mulți alți cunoscuți din localitate și din județ. Invitații au admirat Școala și dotarea ei, elevii școlii și Muzeul etnografic organizat în Școală din inițiativa aceleiași profesoare **Nadia Urian**.

Astriștii nășăudeni **Ioan Seni**, **Romulus Berceni**, **Ioan** și **Lucreția Mititean** au răspuns invitației Bibliotecii Județene – director **Ioan Pinte**, pentru a participa la întâlnirea cu academicianul **Basarab Nicolescu** – fizician și filosof franco-român, profesor universitar la Paris și Cluj-Napoca..., însoțit de pr. prof. univ. dr. **Ioan Chirilă**. Am fost atenți la viziunea lor filozofică asupra lumii, la relația dintre știință și religie, la realitatea Terțului Ascuns. În final, în **Catedrala bistrițeană** – locația în care s-a derulat superba întâlnire, s-a cântat “Cu noi este Dumnezeu”.

Centenarul Emil Boșca-Mălin, susținut de CL și edili **Vasile Dumitru** – primar și **Vasile Borș** – viceprimar, a scos în evidență rolul astriștilor măiereni, uniți în jurul ilustrului intelectual **Sever Ursa** – liderul Astrei locale. A fost acordat titlul de Cetățean de Onoare

La dezvelirea bustului Emil Boșca-Mălin

postmortem istoricului dr. **Lazăr Ureche** – fiu al satului. Simpozionul, moderat de scriitorul **Icu Crăciun**, a oferit măierenilor prilejul să abordeze viața și opera lui Emil Boșca-Mălin din cele mai diverse unghiuri: **Viluț Cărbune** l-a scos din documente inedite; **Titus Cărbune** și **Ana Maria Ureche** l-au descoperit în

În Muzeul Cuibul Visurilor..

redacția “Plaiurilor nășăudene”, seria I (1940-1943); **Icu Crăciun** l-a descifrat, analizându-i jurnalul; **Ilie Hoza** îi etala vocația de monografist; **Macavei Al Macavei** înșista pe calitatea sa

de justițiar; **Iacob Naroș** îi surprindea prietenia cu Emil Rebreanu; **Liviu Păiuș** îl analiza ca folclorist; **Sandu Al Rațiu** îi găsea afinități în relațiile cu memorandistul

Gherasim Domide; universitarul **Scridonesi Valer-Călin** îl fixa pentru eternitate în conștiința măierenilor; **Sever Ursa** îi analiza cu discreție corespondența; **Vasile G. Dâncu** – directorul editurii Eikon, prezenta cărțile ieșite proaspăt de sub tipar: “*In Honorem. Emil Boșca-Mălin (1913-2013). Comunicări*”; “*Emil Boșca-Mălin Restituirii*”; “*Plânge Ardealul*”, cu Emil Boșca-Mălin, Corneliiu Coposu, Constantin Hagea.., volume care completau fericit cele susținute în simpozion. Au opinat cu mult respect insp. g-l **Camelia Tabără**, directorul CJC BN – **Gavril Țărmure**, deputatul **Ioan Oltean**, președintele Desp. Astra Năsăud – **Ioan Seni**, scriitorul **Cornel Cotuțiu**... S-au bucurat de frumusețea evenimentului și astriștii **Floarea Pleș**, **Olga Lucuța**, **Ioan și Lucreția Mititean**, **Grigore Marțian**, **Romulus și Valeria Berceni**, **Leon Catarig**, **Mircea Daroși**, **Grigore Lungu** din Năsăud. Surpriza editurii Eikon a fost volumul “*Sever Ursa – un ziditor*”, volum îngrijit de scriitorul **Aurel Podaru**, cu prefață semnată de universitarul **Mihaela Ursa** și postfață de scriitorul **Icu Crăciun**, și editat prin grija CL și a Primăriei Maieru. Volumul se constituie într-un elogiu binemeritat adus ilustrului cărturar Sever Ursa – argintul viu al întregii mișcări intelectuale și spirituale din satul Maieru din ultimii peste cincizeci de ani... *Sfințirea Troiței* închinată eroilor locali – operă a medicului dr. **Login Berende**, dezvelirea și *sfințirea bustului Emil Boșca-Mălin*, realizat de sculptorul **Maxim Dumitraș**, vizitarea Muzeului “*Cuibul visurilor*”, avându-l ca ghid pe custodele acestuia - **Sever Ursa** și spectacolul artistic prezentat de ansamblul *Cumuna Maierului*.., încheiau apoteotic frumusețea unor manifestări educative la care și-au dat fericit mâna, deopotrivă *administrația comunei, Școala, Biserica, Astra locală*, făcând ceea ce trebuie făcut într-o comunitate care-și respectă valorile...

Mircea Daroși și familia **Ioan și Lucreția Mititean** au reprezentat Astra năsăudeană la manifestările educative de la **Josenii Bârgăului**, ediția a VIII-a, unde și-au prezentat *ultimele cărți editate și Revista „Astra Năsăudeană” nr. 1 (27) pe 2013*, revistă susținută prin Biblioteca Județeană – director **Ioan Pinte**.

Spre lauda lor, **astriștii măiereni** din *redacția revistei „Cuibul visurilor”* au primit **legitimațiile de jurnaliști și membri în Uniunea Ziariștilor Profesioniști**

Astra năsăudeană susține parteneriatele cu alte ONG-uri similare, cu instituțiile școlare sau personalitățile care se implică benevol în acțiuni educative de voluntariat cultural. Este și cazul de față în care CN”G.Coșbuc” prin prof. **Floare Vaida** și

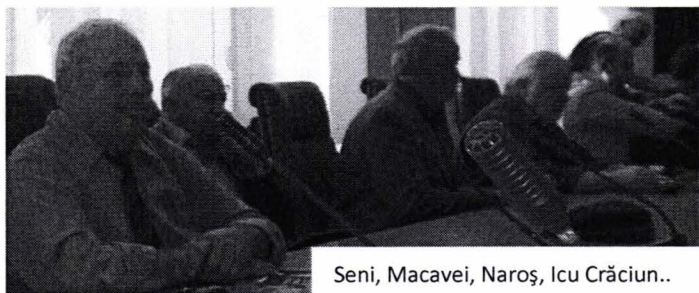

Bogdana Filimon, Colegiul Economic prin prof. **Alis Seni**, **Ecaterina Rațiu** și **Horațiu Pălăgeș**, CCD BN prin prof. **Archiudean Dănuț** și Astra năsăudeană prin **Ioan Seni**.

Astriștii năsăudeni **Ioan Seni**, **Romulus Berceni** și fam. **Ioan și Lucreția Mititean** au răspuns cu sollicitudine invitației Bibliotecii Jud. BN – director **Ioan Pinte** la *manifestările educative dedicate poetului Andrei Mureșanu*, poetul Imnului Național de la a cărui moarte s-au

împlinit 150 de ani, poet care s-a sfârșit după doi ani de la crearea Asociațiunii Astra (1861) și a cărei operă a fost premiată de Asociațiunea Astra.

La Colocviile George Coșbuc, editia a XXIX-a, organizate de **Biblioteca Județeană** – director **Ioan Pinte**a au fost invitați și astriștii nășăudeni – **Ioan Seni**, **Romulus Berceni**, **Ioan și Lucreția Mititean**, **Icu Crăciun**, **Iacob Naroș**, **Macavei Al Macavei**, **Nicu Vărăjmaș**, **Menuț Maximinian**, **Gavril Moldovan...**, la întâlnirea cu scriitorii **Irina Petraș**, **Gh. Chivu**, **Vasile Igna**, **Ioan Moldovan**, **Ion Mureșan**, **Ovidiu Pecican**, **Gelu Dorian**, **Luigi Bambulea**, **Teodor Tihan**, **Vasile G. Dâncu**, acțiune la care au fost întâlniți și scriitorii din județul

Seni, Macavei, Naroș, Icu Crăciun..

nostru – **Cornel Cotuțiu**, **Olimpiu Nușfelean**, **Virgil Rațiu**, **Victor Știr**, **Victoria Fătu-Nalațiu...** Moderatori: **Ioan Pinte**a și **Irina Petraș**. Programul s-a deschis cu alocuțiunea președintelui CJ BN **Emil Radu Moldovan**. *S-au oferit consistente premii:* criticului literar **Mircea Martin**, istoricului literar **Gh. Chivu**, criticului literar **Luigi Bambulea**, poetului **Gellu Dorian**; alte premii s-au oferit la Muzeul memorial din Coșbuc, creatorilor de poezie și proză literară. Minunat a fost recitalul poezilor **Gellu Dorian**, **Vasile Igna**, **Ioan Moldovan** și **Ion Mureșan**, precum și concertul **Tarafului din Sângeorz-Băi** cu **Ionică Moldovan** și ortacii lui.

În **27 nov.** **Colocviile Rebreanu** s-au desfășurat în sala festivă a **Prefecturii**

Bistrița, cu același moderator – pr. **Ioan Pinte**a, cu aceiași interlocutori, dar cu invitați noi – **Mihai Zamfir**, **Mihaela Ursa**, **C-tin Cubleşan**. În ambele zile, vicepreședintele CJ **Alexandru Pugna** a insistat pe eforturile care le face CJ în susținerea și buna reușită a acestor manifestări atât la

Năsăud, cât și la **Bistrița**, localnicii au onorat cu săli arhipline, intențiile organizatorilor – **CJ, Bibl. Jud. CJC BN** ca astfel de acțiuni să reușească în beneficiul cetățenilor interesați de actul cultural. De la Năsăud au participat **Ioan Seni** și familia **Ioan și Lucreția Mititean**, care s-au bucurat de aprecierile făcute la adresa vieții și operei romancierului **Liviu Rebreanu...**

8 decembrie, la Runcu Salvei, primarul **Anchidim Pavelea** a organizat lansarea monografiei satului, având titlul „*Fabricat în Runcu Salvei*”, volum de peste 880 de pagini în care problemele cadrului natural-geografic, istoric, economic,

cultural-spiritual, cuprinzând școala, biserica, graiul local, folclorul, literatura și personalitățile Runcului au fost abordate de înalte personalități ale genului: **Vasile Lechințan, Adrian Onofreiu și Mircea Prahase**, cu o prefață a academicianului **Ioan Aurel Pop**, rectorul Universității Clujene, la editura Eikon, al cărui

director **Vasile G. Dâncu** a fost moderatorul manifestărilor de la Runc și în miezul cărora autoritățile județene marcau și înfintarea Bibliotecii comunale prin implicarea președintelui **Emil R. Moldovan**, a directorului **Ioan Pinte**, și a dr. **Teodor Ardeleanu** (Baia Mare – director al Bibliotecii „Petre Dulfu”), unul dintre principalii donatori pentru Biblioteca din Runc. Au fost invitați și aștrii nășăudeni – **Ioan Seni, Lucreția și Ioan Mititean** – admiratori ai bravului și merituosului primar din Runc.

27 decembrie, la Poiana Ilvei se desfășura ediția a XVIII-a a Festivalului de colinde, obiceiuri de iarnă și port popular ilvean la care au participat formații de colindători, irozi, belciugari și căprițe (turci) din toate cele șase localități ilvene. Gazdele – primar **Eugen Bența**, dir. **Sandu Ureche**, pr. **Leon Pop** s-au bucurat de

oaspeți deosebiți: senatorul **Dorin Dobra**, vicepreședintele **Alexandru Pugna** (CJ BN), insp. g-l adj. **Mihai Mureșan** (ISJ BN), referentul **Ioan Simionca** (CJC BN), artiștii **Cornelia Ardelean** și **Ionuț Bleda** (MM), **Leonida Ștefănescu** – fost insp. g-l, fondatorul festivalului și prof. univ. dr. ing. **Barbu Bălan**, un vrednic și darnic fiu al

satului, care i-a înveselit pe ilveni cu fragmente din creația sa.. **Asociațiunea ASTRA** (ca Moșul din poveste: „*Niciodată n-a lipsit.*”) a fost și de data asta bine reprezentată prin: președintele – **Ioan Seni**, doi vicepreședinți – **Ioan Mititean** și **Al Dorel Coc** – directorul Colegiului Național „G. Coșbuc”, președintele Astrei oraș Năsăud – **Floarea Pleș**, președintele Secțiunii Literare Astra – **Mircea Daroși**, vicepreședinte oraș – **Lucreția Mititean**. Au fost prezenți și liderii ASTREI din fiecare localitate ilveană: **Ionel Balea** (Lunca), **Pavel Berengea** (Ilva Mare), **Daniela Șuscă** (Măgura), **Nicolae Lupșan** (Leșu), **Ilie și Reghina Mare** (Ilva Mică), pr. **Leon Pop**, **Sandu Ureche**, **Mărioara Buta**, **Alexandru Pop**. (Poiana Ilvei). ASTRA a oferit peste 50 de

diplome de merit, printre care celor șase primari: Flaviu Lușan, Alexandru Anca, Valer Avram, Eugen Bența, Aurel Horea și Ioan Pop, directorilor de școli: Ionel Balea, Ștefan Sas, Daniela Șușcă, Alexandru Ureche, Octavean Prangate, Dorel Raus, tuturor formațiilor artistice, grupurilor de colindători și soliștilor, dar mai ales

instructorilor Lidia Someșan, Mihaela Todică și Marius Găină (Lunca), Pavel Berengea și Mihaela Todică (Ilva Mare), Lucreția Ruști și Maria Chindriș (Măgura), Ioana Dragotă, Ana Ureche, Mărioara Buta și Alexandru Pop (Poiana), Reghina

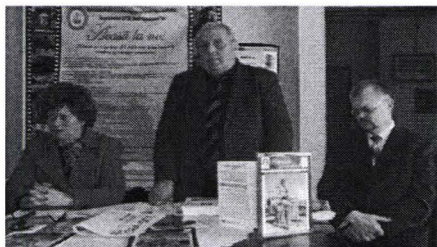
Andronesi și Chitu Sevastița (Ilva Mică), Mărioara Pop, Măriuca Avram și Radu Todica (Leșu). Diplomă de merit a primit și delegația din Budacu de Sus (grupul de colindători și instructorii Elena Rus și Viorica Bălan), invitați ai poienarilor. Cei mai mici colindători, câte doi din fiecare grup au primit cadouri în dulciuri de la Biserica din Poiana prin preotul Leon Pop, iar primarul Eugen Bența și CL Poiana au oferit fiecărui colindător câte un cadou de Crăciun, inclusiv o masă caldă, înainte de a se retrage spre casă. De altfel, oficialii gazdelor au oferit trofeul simbolic celei de a XVIII-a ediții, fiecărei localități ilvene, semn al prezenței și respectului reciproc dintre ele. Volumul „Astra Rediviva” a fost oferit de președintele Ioan Seni, fiecărei

Biblioteci comunale. Doi dintre cărturarii Poienii – Anchidim Guzu și Grigore Guzu au oferit publicului neîncăpător în sala nouă a Căminului Cultural, variante proprii de Plugușor în versuri sau poezie, fie moralizatoare la adresa viciilor contemporane, fie patriotică. Două posturi: Radio For You și FM Năsăud au transmis întregul program., iar cunoscutul Marian Gruștor a delectat publicul ilvean cu prezentările sale de bun gust. Ediția a XIX-a va fi găzduită de Măgura Ilvei, anunț public făcut de directorul Școlii – prof. Daniela Șușcă.

III. ACȚIUNI ASTRISTE ÎN AFARA JUDEȚULUI:

18 ian. Astriștii năsăudeni – **Floarea Pleș, Ioan Seni, Lucreția și Ioan Mititean, Leon Catarig** – Astra Rebrișoara au participat la **jubileul Astreii Dej**, prilej optim de a populariza ultimele cărți editate de publiciștii năsăudeni;

24 martie Iași – Astriști năsăudeni – **Ioan Seni, Ioan Mititean, Rodica și Mircea Daroși** au participat la **adunarea anuală a**

Desp. „Mihail Kogălniceanu” – președinte prof. **Areta Moșu** și vicepreședinte al Asociațiunii, adunare care va reflecta bogata activitate astristă a Iașului. Aici am audiat pe prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei (Univ. Al.I.Cuza), cu expunerea: „95 de ani de la Unirea Basarabiei cu România”. **Lansarea de carte:** volumul îngrijit de **Iulian Pruteanu-Isăcescu**, „Românii din afara granițelor țării”, cu o Prefață semnată de acad. **Alexandru Zub**, scos la Editura Junimea, cu sprijinul CJ Iași; Vol. redă drama românilor din Estul Țării; „Revista română”, an XIX, nr. 1(71) martie 2013 – revistă de istorie, literatură și opinie – o revistă susținută de CJ, Univ. „AL. I. Cuza”, Academia Română – filiala Iași, Parohia ortodoxă Valea Lupului și Colegiul Medicilor din Iași; Cinste LOR! Almanahul istorico-cultural în limba română pentru cititorii din Sudul Basarabiei - „Sud-Vest” – o altă oglindă a realității românești de la Răsăritul Europei. **Năsăudenii**, au prezentat pe rând: **Ioan Seni** - volumul „Asociațiunea Astra Rediviva.”, editura Astra Șibiu, 2012, 648 pag.; **Ioan Mititean** – „De peste ocean”, editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2012, și

Lupa Capitolina, la Gherla, 25.03.2013 – astriști din Cluj, Năsăud și Dej – în jurul donatorului dr. Gh. Traian Dascăl

un volum dedicat solistei de muzică populară Maricica Mihoianu; **Mircea Daroși**, „Gavril Istrate – Decanul filologilor români”, editura „Mesagerul” Bistrița, 2013, o carte despre care vorbeau cu respect profesorii universitari din Iași, cu elogii atât pentru autor, cât și pentru eroul cărții. Președinta **Areta Moșu** era susținută de profesorii **Dumitru Bunea**, **Elena Buruiană**, **Lica Șelaru**, **Vica Țuțurman**, **Liviu Papuc** – redactor șef „Revista română”, **Magdalena Mănuță**, **Radu Stratulat**, **Mihai Zaiț**, **dr. Valentin Talpalaru**, **prof. dr. Doru Scărlătescu**, stud. **Cristian Ghenghea**, **pr. Urserescu Cătălin**, binecunoscuți și de astriștii nășăudenii...

25 martie, la **Gherla** avea loc **dezvelirea Lupei Capitolina, monument donat de medicul Gh. Tr. Dascăl** – vicepreședinte al Astrei Nășăudene, membru în Comitetul Central al Asociațiunii. A fost însoțit de astriștii **Ioan Seni**, **Floarea Pleș**, **Vica Istrate**, **Ioan și Lucreția Mititean**, **Aurel Podaru** (Beclean), **Marius și Carmen Cățcăuan** (Cristeștii Ciceului) **Ștefan Mihuț**, **Radu Gavrilă**, **Viorel Lăcătuș** (Dej), **prof. univ. dr. ing. Barbu Bălan**, **prof. univ. dr. Alexandru Rațiu**, **prof. Ioan Puiu Popescu**, **col. r. Vilhelm Șașalovici**, **medicul primar Viorel Păltineanu** din Cluj-Napoca. **Primarul Marius Sabo**, **președintele CJ Cluj Horia Uiorean**, **directorul Muzeului de Istorie din Gherla - Mihai Meșter** și însuși **medicul astrist Gh. Traian Dascăl** au evidențiat în spiciurile lor importanța și simbolul **Lupei Capitolina** în lume, în Europa și mai ales în România, cu precădere în Transilvania, și iată, și în municipiul Gherla... Periodicul **Făclia de Cluj** remarcă într-un amplu articol semnat de **profesorul universitar Ioan Popescu...**, bogata activitate a medicului **Gh. Traian Dascăl** – vicepreședinte al Astrei nășăudene, activitate de slujire a culturii române prin donațiile sale de monumente, ultimul fiind **Lupa Capitolina** din municipiul **Gherla**, aflându-se în pregătiri avansate **dezvelirea monumentelor donate de distinsul medic la Sighetul Marmăției, Șomcuta Mare și Vatra Dornei**.

În **12/13 aprilie**, delegații **Desp. nășădean** al Astrei: **Ioan Seni**, **Vica**

I Seni, V Istrate, Ana Filip, G Herta – la ședința Astrei Centrale

Istrate – președinte Comisia Centrală de Cenzori, **Ana Filip** (Salva), **Gabriela Herța** (Romuli) și **Iacob Gușă** (Rodna) erau așteptați la **Sedința Conducerii Centrale a Asociațiunii, la Sibiu**. Au fost aprobate documentele anului 2012 și s-au aprobat acțiunile de interes național pe anul 2013. Rezoluția adoptată viza protejarea tineretului la nivel național prin revizuirea programelor și manualelor de istorie și de limba română din toate școlile și universitățile din țară, respectarea adevărului istoric, ferindu-l de trunchieri și măsluiri, respectarea legilor și protejarea populației în fața unei corupții nemaiîntâlnit de agresive; protejarea resurselor și a patrimoniului moștenit. Au fost lansate numeroase cărți, printre care și volumul „Asociațiunea

ASTRA REDIVIVA”, volum ce se referă la realitatea astristă năsăudeană și împlinirile ei din ultimii ani. Toate despărțămintele din țară și de peste granițe au primit acest volum. Locația evenimentului a fost Muzeul Asociației ASTRA. Asociațiunea ASTRA rămâne credincioasă idealurilor sale de afirmare a identității naționale, în strânsă relație cu procesul de integrare în concertul popoarelor europene, având grijă ca în cadrul globalizării să-și păstreze specificul ei național.

În perioada **26-28 aprilie 2013**, studentul astrist **Marius Iuliu Morariu** din Salva a participat la cea de-a **șasea** editie a Simpozionului Internațional „Zilele Cercetării Științifice Studentești din Universitatea „Constantin Brâncuși” Tg. Jiu, unde a susținut referatul intitulat „Activitatea pastoral-misionară și catehetică a lui Grigore Pletosu la Gimnaziul Grăniceresc Năsăudean în perioada 1880-1900”. Au participat **148 de tineri**, studenți, masteranzi și doctoranzi ai facultăților de profil din țară și Republica Moldova. Lucrarea sa a plăcut atât participanților, cât și juriului, care i-a acordat **premiul întâi**, la secțiunea Relații Internaționale, Studii Europene și Istorie. Felicitări, cercetarea astristă năsăudeană este pe mâini bune, iar Grigore Pletosu rămâne unul dintre marii astriști ai Năsăudului.

În zilele de **27-28 aprilie**, la **Oradea** s-a organizat a II-a ediție a manifestărilor **„Flori de mai năsăudene pe plaiuri orădene”**, la care au participat astriștii năsăudeni: fam. **Ioan și Lucreția Mititean**, **Floarea Pleș**, fam. **Romulus și Valeria Berceni**, **Ioan Seni**, **Leon Catarig**, **Moldovan Rodica** (Bistrița). Manifestarea a fost organizată de fam. **Doina și Ioan Aciu** (ea din Salva, el - bihorean) a întrunit pe numeroși conjudețeni de-ai noștri stabiliți definitiv în Oradea sau județul Bihor cu

Astriști năsăudeni la Oradea – 27/28. 04. *13

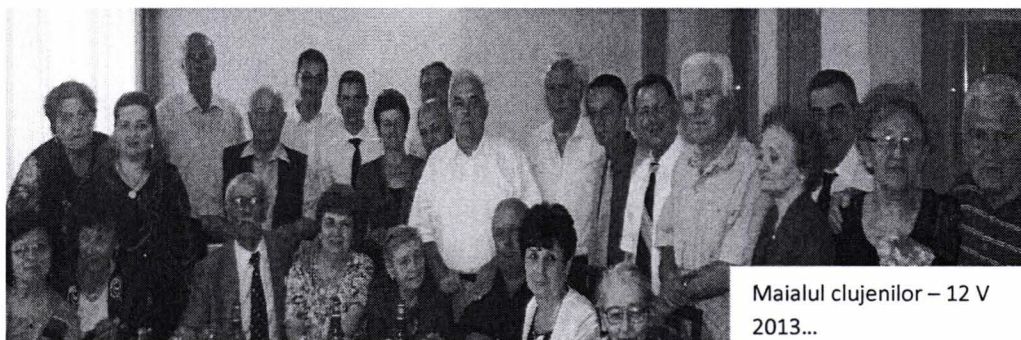
delegații Astrei năsăudene. „Povestea” fiecărui năsăudean devenit bihorean a înviorat întreaga atmosferă. La îndemnul președintei Fl. Pleș, s-a creat o filială Astra și la Oradea, lider - **Gelu Filip** (originar din Salva), având exemple de astriști în familia sa: prof. **Ana Filip** (mama) – președinta Astrei Salva și **Romana Fetti** (sora) – președinta Astrei în Liceul Sportiv Bistrița.

Și-au prezentat cărțile: **Elena Ciuruș** – „Trecând prin poarta veșniciei”, **Ioan Mititean**: „De peste ocean” și „Cântecul

mi-e tare drag”, urmând apoi **Ioan Seni** cu vol. „Asociațiunea Astra Rediviva” – 680 pag.; **Romulus Berceni** – „Fraților de peste Prut”, revista „Ecologistul” și „O familie sub trei terori”; **Ioana Precup** – „Dansul înserării”; **Rodica Moldovan** – „Poem năsăudean 1863-2013”, dedicat jubileului „Colegiul Național „G. Coșbuc” la 150 de ani”; **Daniel Ștefănuțiu** (Salva) – cărțile lui Titus L. Roșu: „Însemnări și inscripții bihorene” – două vol. și „Mănăstirea de maici din Voivozi – Bihor” ș.a. Așa am cunoscut familiile Fetinca și Salvan din Mititei, Hanțiu din Năsăud, Plăian din Mintiu,

Bulz din Liviu Rebreanu, Pop și Filip din Salva, Timoce din Nimigea, Sângeorzan din Rebrișoara, Ani din Nepos, Sângeorzan din Șanț, Turșan din Zagra/Năsăud...

12 mai - zi de bucurie pentru **năsăudenii și bistrițenii stabiliți la Cluj** și care, începând din 1975 se întâlnesc anual, în cadrul societății culturale „Virtus Romana Rediviva”, la **sărbătoarea Maialului**, obicei bine statornicit în ținutul năsăudean, dar

Maialul clujenilor – 12 V
2013...

sărbătorit și-n Clujul lui Avram Iancu, sau al memorandiștilor. „Clujenii” din județul nostru și-au etalat volumele editate în ultimul an, fiind ovaționați îndelung: **Teodor Tanco**, **Valeri Toderici**, **Barbu Bălan**, **Vasile Tutula** și **prof. univ. dr. Ironim Marțian** care anunța finalizarea volumului II al Monografiei Năsăudului. S-au evidențiat și aștrii năsăudeni prin volumele editate în ultimii ani: **Romulus Berceni** cu volumele „Fraților de peste Prut” și „O familie sub trei terori”; **Mircea Daroși** cu „Gavril Istrate decanul filologilor români” și **Ioan Seni** – „Asociațiunea Astra Rediviva”. A fost un schimb de experiență util și benefic atât pentru Astra, cât și pentru VRR-riștii clujeni care și-au dat întâlnire în toamnă la jubileul Colegiului Național „George Coșbuc” – 150 de ani...

Felicitări merită editorii **Ironim Marțian**, **Vasile Tutula** și **Dinu Ureche** care au editat nr. 14 și 15 al **Almanahului cultural-științific „Virtus Romana Rediviva” din Cluj-Napoca** și-n care întâlnim atât autori, cât și subiecte legate de ținutul năsăudean. La fel, prof. Univ. Dr. Ing. **Barbu Bălan** pentru cele 4 numere ale revistei „**Pro Memoria 1940-1945**” pe care o dețin mulți aștrii năsăudeni, inclusiv Biblioteca Astrei.

Raveca Vlașin, D-na Țene, Al Fl Țene, Lucreția Mititean, Romulus Berceni, Ioan Mititean, Ioan Seni, Veronica Oșorheian, Mircea Daroși, Valeri Toderici – la ședința Ligii Scriitorilor – 27 iun. 2013

La **întâlnirea Ligii Scriitorilor din Cluj-Napoca** (27 iunie), au fost prezenți și delegații Astrei

Năsăudene – **Mircea Daroși, Lucreția și Ioan Mititean, Romulus Berceni și Ioan Seni** care au prezentat cele mai recente volume apărute la Năsăud: **Ioan Seni** „Asociațiunea Astra Rediviva” și „Dicționarul culturii și civilizației populare, vol. I, Țara Năsăudului”; **Romulus Berceni**: vol. „Fraților de peste Prut” și revista „Ecologistul”; **Ioan și Lucreția Mititean** vol. „De peste ocean”; Mircea Daroși vol. „Decanul filologilor români – Gavril Istrate”. Printre cei evidențiați în ședința **Ligii** au fost și **Valeri Toderici** – președintele VRR Cluj-Napoca, **Raveca Vlașin** (Dej) cu o antologie literară pentru copii și **Veronica Oșorheian** (Alba Iulia), cu volumele „Duiosie peste umăr” și „Traista în pătrățele” ambele scriitoare fiind originare din ținutul năsăudean; Colecția de reviste a Desp. Astra Năsăud s-a îmbogățit cu „**Agora literară**” – revistă a **Ligii Scriitorilor din România** în care-i găsim și pe condeierii ținutului nostru. În curând conducerea **Ligii scriitorilor clujeni** – președinte **Al. Florin Țene**, membru al Academiei româno-americane va fi oaspetele Astei năsăudene.

Inițiativa profesorului arhidiacon **Cornel Pop**, susținută de Centrul Municipal de Cultură Bistrița (director dr. **Dorel Cosma**), și realizată la invitația părintelui stareț de la **Mănăstirea Nicula**, a adus multă bucurie în rândul corurilor reunite din **Bistrița** (**Corală Andrei Mureșanu**) și **Năsăud** (**Corul Laudațio** – pr. Dr. **George Celsie**) care, în data de **7 iulie** au susținut prin rugăciune cântată întregul program liturgic de la această Sf. Mănăstire.

În **20 august**, dr. **Gheorghe Traian Dascăl** a predat primăriei din **Somcuta Mare** – primar jr. **Florin-Vasile Talpoș**, **bustul regelui dac Decebal**. Donatorul a fost însoțit de sculptorul **Vlad Prună** și președintele Desp. Astra Năsăud – prof. **Ioan Seni**.

O delegație a Desp. Astra Năsăud: **Ioan Seni, Floarea Pleș, Ioan și Lucreția Mititean** a fost invitată la manifestările **Festivalului de Tradiții Românești „Lada de zestre” (23-25 aug.) de la Alba Iulia**, finanțat de Administrația Fondului Cultural Național București (AFCN) și la care au fost prezentate obiceiuri din județul Alba, Bistrița-Năsăud, Mureș și Maramureș.

La Simpozionul național de etnografie și folclor „*Cultura tradițională în era globalizării*”, prof. **Ioan Seni** a prezentat lucrarea „*Sărbători bătrânești în ținutul năsăudean*”, alături de alte lucrări evidențiate la nivel național, susținute de specialiști din București, Cluj-Napoca, Oradea, Iași, Bacău, Chișinău, Blaj, Tg Mureș, Alba Iulia, Timișoara, Deva, Reghin, Hunedoara și din alte Muze etnografice din țară. La Târgul meșterilor populari au fost vernisate mai multe expoziții încadrate în genericul „Din comorile înțelepciunii populare”. În acest cadru au fost lansate și prezentate numeroase cărți la nivel național printre care și volumul „*Meseriași și talente năsăudene*”, avându-i ca autori pe **Ioan și Lucreția Mititean și Floarea Pleș** din **Năsăud**. Cartea a intrat deja în patrimoniul principalelor biblioteci din Alba Iulia, Blaj, București, Iași... Felicitări coordonatorului **Petruța Dorina Pop** – președinta *Asociației Artă și Tradiții Meșteșugărești Alba* (și soțul preot), principalul amfitrion al manifestărilor gestionate de CJ, Primăria Alba și Muzeul Unirii.

Floarea Pleș, Ioan și Lucreția Mititean își prezintă cartea „Meseriași și talente născudene”, alături de amfitrionul manifestărilor Dorina Pop Petruța, 23-24 aug.

Împreună cu **Corala „Andrei Mureșanu” din Bistrița**, membri ai corurilor „**Laudațio**” și „**Deișis**” din Năsăud au slujit în 8 septembrie la Sf. Liturghie a **Mănăstirii Recea** din jud. Mureș. Prestația a fost bine apreciată de Sfinția Sa episcopul **Irineu Pop**

Bistrițeanul și de numărul mare de credincioși prezenți la slujba de duminică, demonstrându-se încă o dată

forța actuală a Bisericii și rolul ei în menținerea unității de credință, moralitate și statornicie în apărarea interesului național.

La cea de-**a 108-a** Adunarea Generală a Asociațiunii **Astra, Orăștie – 13-15 sept.**, s-a comemorat împlinirea a 100 de ani de la moartea geniului românesc **Aurel Vlaicu**, pionier al aviației mondiale, care s-a înălțat în văzduh cu aparate de zbor

construite de mâna lui, fiind recunoscut și de marile puteri aviatice, prin premiile pe care i le-au oferit. La 13 sept. 1913 dorea să ajungă la adunarea **Astrei de la Orăștie**, trecând Carpații la frații lui, cu un aparat propriu, dar s-a prăbușit la Bănești, lângă Câmpina, în urma unui sabotaj la aparatul său. Astra i-a dezvelit o placă pe casa părintească (1925) și un bust, iar din 1952 s-

au pus bazele unui Muzeu memorial, mai bine îngrijit, după 1989. S-au depus coroane la busturile aviatorului, Bisericile s-au implicat prin Te Deum-uri și coruri de copii, iar Astra și Academia Română printr-o sesiune de comunicări de înaltă ținută, în care

au fost audiați reprezentanți ai Astrei și ai Academiei Române. Mitingul aviatc (parapante cu motor, la circa 800-1000m înălțime..) a durat câteva ore și a fost admirat de sute de participanți. La

Vicepreședintele Academiei Române – Valentin Vlad, prezentând situația României..(la Orăștie)

aceste serbări ale Astrei au fost prezenți delegați din Sibiu, Alba Iulia, Arad, Bacău, Baia Mare, Blaj, Botoșani, Brașov, București, Buzău, Cluj, Codlea, Covasna-Harghita, Dej, Făgăraș, Iași, Miercurea Șibiului, Năsăud (**Ioan Seni, Floarea Pleș, Vica Istrate** - Năsăud, **Gabriela Herța** - Romuli), Reghin, Săcele Brașov, Sângeorgiu de Pădure,..., iar din R Moldova – din Cahul, Criuleni, Onițcani, Strășeni, Ștefan Vodă, Zubrești... Lucrările Adunării au scos în evidență eforturile aștristilor voluntari în apărarea și promovarea interesului național. În acest sens, Astra Centrală va edita „un volum” al împlinirilor astriste în ultimii 25 de ani, iar Despărțămintele își vor prezenta activitățile, manifestările culturale, lista membrilor pe cercuri și secțiuni (fondatori, pe viață, ordinari și ajutători), precum și publicațiile proprii (cărți, reviste...), monumente, plăci și busturi dedicate personalităților și comunităților locale, sedii, muzee, expoziții și biblioteci amenajate, concursuri, festivaluri și tabere organizate, parteneriate cu autoritățile locale și naționale, cu instituții cultural-științifice locale sau centrale, cu alte ONG-uri din țară sau din afara țării, programe finanțate nerambursabile etc. Adunarea a elaborat și o **Rezoluție** pe care a trimis-o **Președinției, Parlamentului și Guvernului României**, rezoluție prin care se alătură în multe probleme, atitudinii Academiei Române față de problema exploatarea resurselor, a regionalizării țării, a respectării însemnelor naționale, a elaborării legii educației, a legii pentru sănătatea populației țării, a legii arhivelor sau a statutului minorităților pentru a evita diviziunea națiunii române în autonomii locale.. Astra a mai cerut autorităților românești ca manualele de istorie, geografie și limba română să fie avizate de Academia Română și nu de diverși angajați anonimi care promovează falsificarea adevărului istoric... Viitoarea adunare va fi găzduită de orașul **Reghin** (2014, septembrie). **La împlinirea unei vârste rotunde**, Astra Centrală acordă diplome de recunoștință pentru întreaga lor activitate astristă. În Depărțământul năsăudean o astfel de diplomă a primit medicul **Gh. Tr. Dascăl** pentru “merite deosebite în implementarea activității Asociațiunii Astra și promovarea culturii naționale”, diplomă semnată de președintele Asociațiunii, prof. univ. dr. **Dumitru Acu**.

La cel de-*al XV-lea Simpozion internațional “Românii din afara granițelor”*, câțiva aștriști năsăudeni – **Ioan Seni, Romulus și Valeria Berceni, Ana Filip și Iuliu-Marius Morariu** au participat la sesiunile de la **Alba Iulia, Bor (Serbia) și Vidin (Bulgaria)**, alături de aștriștii din **Iași, Chișinău, Cahul, Cluj, Sibiu, Gherla,**

Hotel Albo, or. Bor, Serbia..

Blaj, Sf. Gheorghe, autoritățile din **București**. Năsăudenii au dăruit românilor din Bor și Vidin, **carte românească, veșminte preoțești și alte bunuri...** Se constată că românii din Bulgaria și Serbia n-au școli, biserici și mijloace

massmedia în limba română; se grupează în nenumărate asociații stimulate de statul în care trăiesc pentru a se dezbată cât mai mult; România nu poate face prea mult câtă

vreme oficial ei își zic **vlahi, valahi, volohi** etc și nu români; Statutul internațional al minorităților prevede protecția acestora câtă vreme în spatele lor există o Țară Mamă, ori Valahia nu mai există. Dacă s-ar declara români, situația lor s-ar schimba mult pentru că România există. Tot așa și cu românii din Ucraina, care în majoritatea lor se declară “moldoveni”, în acest caz cum să-i ajute România, îi va ajuta Republica Moldova! Totuși, “Dă-i Doamne românului mintea de pe urmă...” Până atunci, relațiile și schimburile culturale rămân calea cea mai eficientă de colaborare și susținere...

Familia **Ioan și Lucreția Mititean** au lansat cartea “Liceul Grăniceresc năsăudean în vârful penitei” vol. XIII; “Crizanteme”, la **Oradea** – în compania scriitorilor și intelectualilor de pe Criș – mobilizați de Uniunea Femeilor Bihorene, Cenaclul Literar al Baroului Avocaților din Oradea, Centrul Jud. de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Bihor și liceenii de la Liceele “Transilvania”, “Aurel Lazăr” și Sportiv; Au cântat și artiste Maria Precup, Maria Haiduc și Florica

Zaha, iar avocatul **Pașcu Balaci** și-a prezentat cartea “*Fluierul de oțel*” în care personajul principal este eroul năsăudean Tănăsă Tudoran; Aceeași atmosferă au trăit-o și la **Dej**, cu membrii Astrei de pe Someș.

În **9 nov.** astriștii năsăudeni se alăturau vereriștilor clujeni la analiza activităților pe anul 2013, dar mai cu seamă la activitatea de

lansare a cărților și revistelor editate în acest an: **I. Seni** – prezenta *Revista Astra năsăudeană*, nr. 1 și vol. „*Asociațiunea Astra Rediviva*”, editura Astra Șibiu; **Ioan Mititean** – „*Colegiul Național „George Coșbuc” în vârful penitei*”, **Mircea Daroși** – „*Vetre de lumină*”, referindu-se la mănăstirile din Județul BN, **Floarea Pleș**, **Lucreția Mititean și Ioan Mititean** – „*Meseriași și talente năsăudene*”, vol. II, **Ana Filip** –

„*Istoria Mănăstirii*

„*Izvorul Tămăduirii*”
Salva”, **Veronica**

Oșorheian – „*Duiășie*

peste umăr”, **Raveca**

Vlașin – „*Din marea*

gândului”, **Romulus**

Berceni – „*Indemn la*

meditație”, **Roda**

Fercana - „*Brazda de*

cuvinte”; La fel de

atenți au fost participanții la cele susținute de acad. **D-tru Protase** – „*Daci – romani – români*”; **Dr. Vasile Tutula**, **Valeri Toderici**, **dr. Barbu Bălan**, **dr. Ironim Marțian**, fam. **Rodică Petrescu** au insistat pe seriozitatea ce trebuie s-o aibă

9 nov 2013
Astoria
Cluj-Napoca

voluntariatul cultural promovat de Societatea VRR din Cluj-Napoca și partenerii culturali – cu care colaborează de mai mulți ani, în diverse domenii;

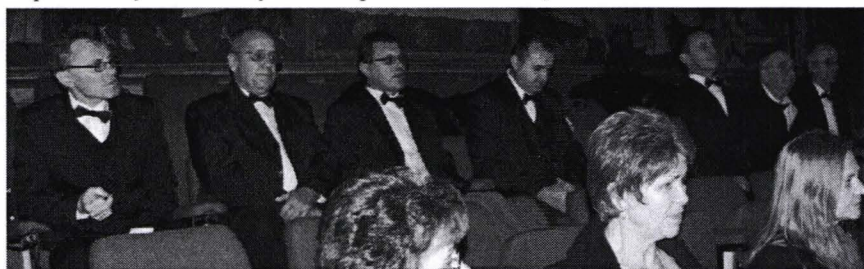
În **28 nov.** astriștii nășăudeni **Ioan Seni, Floarea Pleș, Ioan și Lucreția Mititean, Mircea Daroși și Romulus Berceni** au fost prezenți la activitatea lunară a **Ligii Scriitorilor din Cluj-Napoca** alături editori din jud. **Maramureș, Alba, Sibiu, Cluj și Bistrița-Năsăud**. Fiecare și-a prezentat volumul editat, la care s-au adăugat

Liga Scriitorilor – Cluj Napoca – 28 nov.

opiniile scriitorilor **Florin Țene** – președinte, **Antonia Bodea, Iulian Patca, Voichița Vereș** ș.a. scriitori. **Ioan Seni** a prezentat *Monografia Colegiului Național „G. Coșbuc”* la cei 150 de ani împliniți la 4 oct. 2013 și *Revista Astei nășăudene*. Trei exemplare din Monografie au fost donate conducerii Ligii;

Ioan Mititean: vol. „Colegiul Național „George Coșbuc” în vârful peniței”, Mircea Daroși – „Vetre de lumină”, referindu-se la mănăstirile din Județul BN, **Floarea Pleș și Ioan Mititean – „Meseriași și talente nășăudene”, vol. II, Lucreția Mititean – volumul surpriză „Crizanteme” – o culegere cu versurile autoarei, realizată de-a lungul anilor și editată cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la căsătorie. Romulus Berceni – „Indemn la meditație”; Ședința de lucru a consfințit și crearea filialei nășăudene a Ligii Scriitorilor, având ca președinte pe scriitorul **Ioan Mititean**, ca secretar pe **Daroși Mircea** și casier pe **Valer Mureșan**.**

Colindătorii din corurile bisericești nășăudene: Șimion Strugari, Ioan Frieș, Sorin Găzdac din Corul „Deișis” și Dumitru Buhai, Ovidiu Hanț și Mariana Dâmbu – din corul „Laudație”, alăturându-se Coralei „Andrei Mureșanu” din Bistrița, au colindat la Mitropolia Germaniei, Europei Centrale și de Nord din **Nurnberg** în timpul Liturghiei oficiate de IPS **Serafim Joantă**, iar la **Paris**, la Biserica Ortodoxă Română „Sf. Arhangheli Mihai, Gavril și Rafail”, în timpul Liturghiei oficiate de părintele **C-tin Târziu**, după care au vizitat Târgul de Crăciun, Grădinile din Versailles, Catedrala Notre Dame, bulevardul Champs Elysees, Turnul Eiffel, Arcul de Triumf... A fost cadoul de sfintele sărbători ale directorului dr **Dorel**

Cosma și a prof. arhidiacon **Cornel Pop** pentru *coriștii bistrițeni și năsăudeni* care slujesc cu credință activitatea corală din județul nostru.

19 decembrie la Cluj, Liga Scriitorilor își organiza ultima ședință pe 2013, unde astriștii năsăudeni **Ioan Seni, Ioan și Lucreția Mititean, Mircea Daroși, Floarea Pleș și Romulus Berceni** își prezentau reușitele literare pe anul 2013. **Președintele Ligii, scriitorul Florin Tene** a anunțat public înființarea filialei năsăudene, avându-l ca președinte pe scriitorul **Ioan Mititean**.

CONCLUZII

Rezultatele afișate mai sus sunt rodul activităților voluntare a câtorva intelectuali astriști care și-au câștigat calitatea de membru Astra în urmă cu peste 20 de ani și an de an atrag noi membri în acest voluntariat astrist, unii dintre cei noi dovedindu-se de-o vrednicie de admirat, așa cum este cazul președintei Astra oraș Năsăud – d-na Floarea Pleș, care a dinamizat exemplar activitatea cercului, atât prin idei, cât mai ales prin fapte. (cel puțin o activitate lunară; clarificarea evidenței și încasarea cotizației la zi; prin parteneriate diverse cu schimburi de experiență utile și benefice atât pt oraș, cât și pt astriști...). În ultimele luni ale anului am simțit și sprijinul conștient al directorului Intex Năsăud – D-l ing. dipl. Dorel Sima – Cetățean de Onoare al or. Năsăud.

Cotizația a fost de câte 15 lei de membru, mai mult de 10 ani. Din 2014 va fi de 20 lei, conform hotărârii Conducerii Centrale din 2013. Cu 5 lei în plus, ea rămâne destul de mică pentru a putea conta pe sumele adunate, din care 30% trebuie transferată conducerii centrale, cf statutului. De aceea se impune nevoia atragerii de noi fonduri prin proiecte nerambursabile, prin sponsorizări, prin atragerea de 2% din impozitul achitat în anul precedent, prin asumarea unor activități culturale susținute de Conșiliile Locale sau cel județean, prin eforturi proprii (pt deplasări – tichete CFR; sau 50% decont Astra, 50% efort propriu; sau „sună un prieten”, convinge un sponsor)... Fiecare dintre noi ne putem face un bilanț al acestor eforturi și mai ales al bilanțului dacă s-a meritat sau nu... Experiența fiecărui astrist este un bun câștigat.

Pozele prezentate în material (sunt numai din anul 2013 și reprezintă cam 1-2% din fondul total) demonstrează ce fel de expoziție am putea organiza, dacă ni s-ar restitui sediul pe care l-am avut, dar așa, lucrurile pe care le avem stau încă îngrămădite în vreo 80 de saci, în beciul Protopopiatului (este vorba de arhiva Astei Rediviva, de galeria completă a academicienilor năsăudeni și de biblioteca realizată prin donația a 3 personalități: prof. univ. dr. Al. Tohăneanu, dr. George Trifon – fondatorul Spitalului și ec. drd. N. Trifoiu). Nu ne pierdem speranța în promisiunea d-lui primar Mircea Romocea, dar dorim soluționarea urgentă a problemei, pt a putea intra într-o normalitate protejată de legislația în vigoare. Pe de altă parte, HCL din 1995, când ni s-a oferit acel sediu, este astăzi, din păcate, încălcată...

Năsăudul are particularitățile lui: îi lipsește tineretul major, care, plecat la studii sau la muncă, se-ntoarce doar în vacanțe, de sărbători sau la alegeri, când de fapt li se

organizează spectacole pentru vârsta lor (nu contează costul acestora), în rest, predomină asistații social, câteva sute de angajați, copiii de școală și cei de vârsta a III-a, pensionarii din care se pot recruta voluntari. Dar cine preferă să muncească astăzi gratuit..? Mai ales în domeniul cultural? Doar cei pasionați pentru a face ceva util și benefic pt comunitate. Așa s-au proiectat cele 4 volume pentru. Monografia orașului.. Două volume au fost editate, celelalte urmează să fie lucrate, dar lipsesc sesiunile științifice, cercetarea și mai ales motivația angajării în această

Cine-și poate asuma singurătatea, n-are nevoie de Astra; Cine este captivat de putere și nu are limite în lăcomie – n-are nevoie de voluntariatul Astei. Cine este nepăsător, ipocrit, fățarnic și indiferent la sensibilitățile țării, n-are nevoie de Astra. Cei care rămânem în Astra sau vin în Astra, o facem cu plăcerea de a reuși ceva plăcut pt interesele comunităților locale. Trăim în limitele unui statut care ne precizează drepturile și obligațiile. Cotizația anuală este o îndatorire minoră și ea ne demonstrează câți membri are de fapt fiecare localitate sau instituție, realmente, ne demonstrează câți și care suntem membri în ASTRA. Astriștii își depășesc comoditatea, acționează de bună voie, fără beneficii materiale. De aceea nu oricine poate accepta statutul de astrist voluntar...

Succes permanent voluntarilor astriști. Ne așteaptă vremuri noi... !

Năsăud,

8 februarie 2014.

Prof. Ioan Seni – președinte

NU UITATI: „*Pentru ca RĂUL să triumfe este suficient ca CEI BUNI să nu facă nimic*”, Edmund Burke, filosof scoțian din sec. XVIII-lea.

ce obiective naționale vom urmări, ce meserii vor învăța copiii Țării, unde și ce vor lucra în următorii ani..

Participanții la Adunarea Generală cer Guvernului României, Parlamentului și d-lui Președinte să supravegheze atitudinile antiromânești din interiorul și exteriorul Țării, pentru a nu fi înșelați de artificii geopolitice periculoase. să decidă în favoarea poporului român cu privire la vânzarea pământului și valorificarea resurselor naturale, să încurajeze capitalul autohton românesc, favorizând un viitor sigur pentru generațiile viitoare.

Astriștii prezenți la Adunarea anuală aduc calde mulțumiri autorităților județene și locale pentru sprijin și colaborare, tuturor astriștilor nășăudeni pentru implicare voluntară și altruistă în actul de ameliorare a climatului moral-civic și cultural-spiritual.

Năsăud,
8 februarie 2014
la adunarea anuală

Președintele Desp. Astra Năsăud
Prof. Ioan Seni

ASOCIAȚIUNEA ASTRA Despărțământul Năsăud REZOLUȚIE

Ioan SENI

ASTRA de astăzi, adaptată la cerințele vieții contemporane este glasul înaintașilor peste timp, glas care ne îndeamnă la unitatea națională în jurul problemelor ce ne consumă prezentul și ne prefigurează viitorul. Ne îngrijorează criza morală prin care trecem, criză în care valorile naționale în loc să fie promovate sunt blamate, iar rezultatele pe termen mediu sau lung pot fi dramatice. În concertul mondial al globalizării de astăzi fiecare națiune își etalează valorile sale ca pe o carte de vizită prin care se identifică în lume. Unii români mai degrabă și le denigrează, golind istoria și cultura română de principalele ei valori, fără să pună ceva mai bun în locul acestora.

A promova și a proteja valorile noastre naționale constituie o datorie permanentă a fiecărui cetățean român, obiectiv pe care Asociațiunea ASTRA îl promovează de peste 150 de ani, fără a subestima valorile altor popoare europene sau grupuri etnice trăitoare în spațiul românesc. ASTRA condamnă și respinge extremismul, șovinismul, xenofobia și iredentismul celor care le mai agită prin Uniunea Europeană, uniune statală care și-a asigurat stabilitatea prin tratate semnate unanim, cu mulți ani în urmă. ASTRA este solidară cu românii de pretutindeni, respingând separatismele de orice fel sau privilegiile discriminatorii promovate de unii extremiști. ASTRA susține problemele românilor dinafara Țării prin diverse contacte și schimburi culturale, sprijinindu-i în promovarea valorilor proprii tradiționale dar și a integrării lor în exigențele legislative ale statului în care trăiesc. ASTRA militează pentru sporirea continuă a zestrei spirituale a poporului român și pentru conservarea a tot ce este valoros și original în tradițiile culturale românești. ASTRA cultivă și apără limba română, istoria și cultura națională, cerând autorităților statale românești revizuirea și corectarea ariei curriculare a disciplinelor umaniste care se predau în școli și universități, în sensul de a evita falsul, minciuna și mistificarea adevărului istoric. Prin aceste obiective ASTRA este de un real folos statului Român, veghind la evitarea derapajelor defavorabile românilor.

ASTRA va continua cinstirea memoriei înaintașilor ei, a personalităților culturii și științei românești, a eroilor români căzuți pentru libertate și pe câmpurile de luptă, în timpul celor două războaie mondiale, nu numai în țară ci și în țările Uniunii Europene și în țările unde locuiesc români dintotdeauna. ASTRA va continua strângerea legăturilor de colaborare cu Academia Română, cu universitățile din țară și străinătate, cu Biserica, școlile și instituțiile lor ierarhice, cu toate instituțiile de cultură locale, județene și naționale. În acest sens, astriștii năsăudeni cer autorităților române promovarea unui program național în care să fie prefigurat viitorul tineretului:

**ASOCIAȚIUNEA TRANSILVANĂ PENTRU
LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN – ASTRA.
DESPĂRȚĂMÂNTUL NĂSĂUD
NR. 203/ 8 febr. 2014.
*PROCES VERBAL***

Ioan SENI

Încheiat astăzi, 08. 02. 2014, în Adunarea anuală a Despărțământului ASTRA Năsăud, cu următoarea ORDINE DE ZI:

1. Raportul privind activitatea Despărțământului în anul 2013 – prof. Ioan Seni;
2. Raportul financiar pentru anul 2013 – ec. Vica Istrate;
3. Raportul Comisiei de cenzori – prof. Ilie Mare;
4. Rezoluția adunării – prof. Ioan Seni;
5. Proiectul Programului de activități pentru anul 2014 – scriitor Ioan Mititean;
6. Mesajele invitaților;
7. Înmânarea Diplomelor anuale de merit – președinte Ioan Seni;
8. Discuții, propuneri, aprobarea documentelor adunării;
9. Alegerea noii echipe manageriale pentru următorii patru ani;
10. Diverse.

Evenimentul are loc la Muzeul Grăniceresc din Năsăud (director – dr. **Lucian Vaida**). Participanții sunt întâmpinați de organizatorii expozițiilor de carte și reviste, a expozițiilor de artizanat și pictură. D-l **Leon Catarig** (Rebrișoara) completa lista de prezentă, după care, cei interesați puteau efectua predarea cotizației sau puteau face donații. Persoanele desemnate să preia cotizația, sunt Doamnele ing. **Viorica Ghioc** și prof. IP **Adela Șofroni** (ambele din Năsăud). Aceleași persoane verifică și completează evidența membrilor, pe cercuri, și eliberează carnete pentru noii membri ai Despărțământului. Concomitent, se servește cafeaua de dimineață și se participă la vernisarea expozițiilor de pictură (**Nechita Bumbu** și **Angela Găurean**), de artizanat (**Mia Cantor** și **Viorica Ghioc**), de carte (membrii ASTRA și membrii cuprinși în Liga Scriitorilor din România – Filiala Năsăud – responsabili **Ioan Seni** și **Ioan Mititean**).

La ora zece, în sala mare a Muzeului Grăniceresc din Năsăud, în prezența a 79 membri ai Despărțământului și a 28 de invitați, se deschid, oficial, lucrările adunării prin intonarea Imnului de Stat, urmat de intonarea Imnului ASTRA și Te-Deum-ul oficiat de preoții **Greabu Lucian** și **Florin Rus**, după care, Președintele Despărțământului, **Ioan Seni**, anunță sponsorii și supune aprobării Ordinea de zi, Prezidiul și Comisiile de lucru.

Prezidiul este constituit din următorii șapte reprezentanți:

1. D-l Prof. univ. dr. **Dumitru Acu** – Președintele Asociațiunii ASTRA; 2. D-na prof. **Areta Moșu** – Vicepreședintele Asociațiunii și Președintele Despărțământului „Mihail Kogălniceanu”- Iași; 3. D-na Prof. dr. **Maria Barbă** – Președinta Despărțământului „Iulia Hajdeu” – Cahul, R. Moldova; 4. D-l Prof. dr. **Teodor Ardelean** – Directorul Bibliotecii jud. Baia-Mare; 5. D-na Prof. dr. **Denisa Manea** – reprezentantul UBB Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației; 6. D-l prof. **Angelo Manea** – reprezentantul ISJ BN, inspector școlar-istorie. 7. D-l prof. **Ioan Seni** – președintele Desp. Astra Năsăud

Sponsorii evenimentului: CJ BN, prin președintele **Emil Radu Moldovan** și vicepreședintele D-l **Alexandru Pugna**; Centru Județean pentru Cultură, prin D-l **Gavril Țarmure**; Primăria orașului Năsăud – Primar, D-l **Prof. Mircea Romocea**; Protopopiatul Năsăud – Pr. Protopop, D-l **Ioan Dâmbu**; INTEX Năsăud, director – D-l ing. dipl. **Daniel Sima**; Firma MIS-Anieș, patron D-l **Emil Iugan**; D-l patron **Grigore Iuga** (Năsăud).

Sunt votate următoarele comișii de lucru: Comisia pt. consemnarea prezenței la adunare, înscrieri de noi membri și încasări de cotizatie sau donații: **Viorica Ghioc**, **Angela Șofroni** și **Leon Catarig**; Comisia pt. redactarea procesului verbal: D-na Ed. **Augustina Gușă** (Rodna) și D-na Prof. **Gabriela-Elena Herța** (Romuli).

La primul punct al ordinii de zi, Raportul anual este prezentat de președintele Despărțământului, D-l Prof. **Ioan Seni**. Activitățile sunt evidențiate punctual (manifestări culturale la nivelul orașului Năsăud, la nivelul cercurilor, activități în parteneriat, lansări de carte, editarea revistei „ASTRA Năsăudeană”, nr. 2, sprijinul acordat elevilor cu performanțe semnificative – fonduri pentru premii și burse). Unele instantanee sunt vizualizate cu ajutorul proiecției computerizate (videoproiector). Se remarcă voluntariatul intelectualilor aștrști, dăruirea și priceperea D-nei **Floarea Pleș** – președinta Cercului ASTRA Năsăud, dar și lipsa tinerilor, determinată de plecarea acestora la studii sau la muncă, în centrele universitare sau în străinătate. Raportul cuprinde trei părți: a) Activitatea aștrștilor în cercurile proprii, mai cu seamă în cel al orașului Năsăud; b) Activitatea aștrștilor la nivelul Despărțământului Năsăud și al județului; c) Activitatea aștrștilor năsăudeni la nivel național sau internațional.

La al doilea punct al ordinii de zi, D-na economist **Vica Istrate** (Năsăud), secretar financiar, dă citire Raportului financiar pentru anul 2013. Din cele prezentate, reiese un deficit financiar creat prin cheltuieli mai mari decât veniturile, dar cu o rezervă în Bancă și 436 lei în casă. Ca urmare, în anul 2014 se preconizează mai puține cheltuieli, pentru a echilibra balanța de venituri-cheltuieli, astfel încât, conform legislației în vigoare, Despărțământul să poată accesa fonduri nerambursabile, prin proiecte europene, la nivel local, județean sau național.

Se trece la al treilea punct al ordinii de zi. D-l Prof. **Ilie Mare** citește Raportul Comișiei de cenzori pentru anul 2013, concluzionând că toate cheltuielile s-au făcut în interesul comunităților locale, conform normelor statutare ale Aștrei, respectiv ale

Despărțământului. Prof. **Grigore Marțian** – președintele Comisiei, fiind bolnav, n-a participat la Adunare..

La următorul punct al ordinii de zi, D-l Prof. **Ioan Seni**, președintele Despărțământului, dă citire Rezoluției adunării. Sub șigla „Glas peste timp”, se evidențiază crezul, țințele și pârghiile de acțiune ale Asociațiunii, partenerii și modalitățile de colaborare pe linie culturală.

La punctul cinci al ordinii de zi, D-l **Ioan Mititean** prezintă Proiectul programului de activități ale Despărțământului pentru anul 2014, enumerând activități lunare și precizând tematica, locația și organizatorii, atât pe plan local, cât și județean sau național.

După aducerea la cunoștința auditorului a intenției de acțiune astristă pentru anul în curs, D-l **Nicolae Anghel**, primarul comunei Coșbuc, județul Bistrița-Năsăud, anunță Congresul de dacologie care va fi organizat în zilele de 27, 28 și 29 iulie a. c., în zona Năsăudului, prezintă importanța acestui eveniment și lansează o invitație celor interesați de cercetarea și adevărul istoric, solicitând, totodată, sprijinul Asociațiunii în organizarea manifestărilor din perioada precizată. În continuarea programului, D-l **Grigore Silviu Guzu** (Poiana Ilvei) transmite adunării un mesaj-omagi, în versuri, din care reiese menirea Asociațiunii și meritele voluntariatului astrist, iar D-șoara **Ancuța Morar** (elevă în clasa a XII-a, din Năsăud, Colegiul N. „G Coșbuc”) susține un scurt moment artistic (interpretare solo-voce - muzică ușoară românească).

La următorul punct al ordinii de zi, D-l prof. **Liviu Păiuș** aduce în atenția auditoriului problema volumului II al Monografiei orașului Năsăud. Domnia-Sa este nemulțumit de atitudinea plină de indiferență a Instituției Primarului față de acest efort intelectual dedicat Năsăudului, care n-au organizat lansarea volumului, pe când volumul cu Leonidas Pop a avut o lansare corespunzătoare. O altă problemă a D-lui Prof. **Liviu Păiuș** este revista „Cetatea Rodnei” la care publică și reprezentanții Văii Ilvelor. În opinia Domniei-Sale, chiar dacă revista nu este editată sub tutela ASTRA, deoarece intelectuali-scriitori care publică în revistă sunt și membrii ai Asociațiunii, s-ar cuveni popularizarea creațiilor acestora și în rândurile membrilor Despărțământului, și chiar la nivelul Asociațiunii, „ca o dovadă a recunoașterii meritelor de aștrști”. Inițiativa este îmbrățișată de întreaga adunare.

D-na Prof. **Ana Filip** (Salva) prezintă noi apariții editoriale ale Cercului ASTRA Salva - revista „ASTRA Salvensis” și cărțile talentatului tânăr student **Marius-Iuliu Morar**. D-l **Nechita Bumbu**, pictor, dedică D-lui **Ioan Mititean**, scriitor, tabloul „Casa părintească nu se vinde” – pictură în ulei, pe pânză. D-l Col. r. dr. **Vasile Tutula**, de la Cluj, felicită conducerea Despărțământului pentru apariția celor două numere ale revistei „Astra năsăudeană” și pentru finalizarea celui de al doilea volum al Monografiei Năsăudului și a vol. Colegiului Național G. Coșbuc Năsăud la 150, cu mențiunea că „deși s-a finalizat la sfârșitul lunii septembrie 2013, Monografia orașului nu s-a editat decât târziu...”. Domnia-Sa nădăjduiește să se obțină sprijinul Primăriei orașului pentru lansarea acestui amplu volum (1145 pag) în

care se regăsesc elitele intelectualității năsădene. În continuare, se propune organizarea unui simpozion de mare anvergură cu tema „165 de ani de la bătăliile care au implicat companii ale lui Carol Urban – comandantul Regimentului II Grăniceresc din Năsăud în revoluția de la 1848-1849” și colaborarea pe alte teme istorice importante orizontului năsădean, conșiderând de mare interes, astăzi, și problema generalului năsădean Leonida Pop – șeful Cancelariei Imperiale de la Viena.

Mesajele sunt alternate cu momente artistice: **Cristina Scurtu** (Năsăud) – muzică populară din zona Năsăudului, cu acompaniament instrumental, și **Genuca** cu **Alina Ceuca** (mamă și fiică, din Salva) – doine populare. În aplauzele celor prezenți, s-au dovedit de o înaltă ținută artistică, valori autentice, de necontestat... D-l Prof. **Angelo Manea**, inspector școlar – istorie, transmite adunării salutul Inspectoratului Școlar Județean BN (D-na Insp. gen., Prof. **Camelia Tabără** și D-l Insp. gen. adj., Prof. **Mihai Mureșan**) și încurajează noi colaborări ale Astei năsădene cu Asociația Profesorilor de Istorie din BN, societate proaspăt revigorată. Se înscrie în Astra, convins că îi poate încuraja și pe alții în acest voluntariat astrist.

D-l Prof. **Ioan Seni**, președintele Despărțământului, înmânează Diplomele de merit membrilor aștrști și colaboratorilor. Corul bisericesc „Laudațio”, (al Pr. dr. George Celsie) dirijat de diacul D-tru Buhai, prezintă un colaj de pricesne bisericești după compozitorul Tudor Jarda și muzică pe versuri de George Coșbuc, specifică interbelicului. Toți participanții la spectacolul artistic și la organizarea expozițiilor au primit și câte o ciocolată...

Din Republica Moldova, D-na Prof. dr. **Maria Barbă** aduce salutul basarabenilor, îndeosebi al celor de la Universitatea „B. P. Hașdeu” din Cahul. La finalul alocuțiunii, Domnia-Sa recită o poezie a lui Nicolae Dabija și anunță, cu satisfacție, constituirea unui Centru Universitar de Cultură Românească, la Cahul, cu cărțile adunate din donațiile astriste de pe teritoriul României-mame. Totodată, din partea basarabenilor, Despărțământului ASTRA Năsăud i se oferă, în semn de aleasă recunoștință, o tapițerie cu portretul lui Eminescu. Un alt suvenir, de aceeași factură, se înmânează D-nei **Floarea Pleș**, președinta Cercului Năsăud. D-nei **Elisabeta (Tuca) Urâte** i se oferă o tapițerie cu Pruncul Iisus în brațele Fecioarei, drept mulțumire pentru repetata găzduire la Năsăud, în timpul parteneriatului românilor aștrști, din țară și din afara granițelor. D-l **Ioan Seni** anunță delegația universitarilor de la Cahul că, prin donația D-nei **Irina Orza** de la Bistrița, Biblioteca Universității lor va avea câteva sute de cărți în plus (literatură română și universală, carte științifică și pedagogică), cărți care pot ajunge la Universitatea din Cahul prin delegația universitarilor UBB din Cluj-Napoca, filiala Năsăud (dr. Horațiu Catalano, dr. Denisa Adriana Manea...), participanți la schimbul de experiență prevăzut în Parteneriatul dintre cele două Universități, parteneriat promovat prin Astra năsădeană.

D-na prof. **Areta Moșu**, vicepreședinta ASTRA Centrală și președinta Despărțământului „Mihail Kogălniceanu”-Iași, în discursul Domniei-Sale, alături de salutul, reînnoit, al moldovenilor de peste Prut, aduce și salutul moldovenilor din Iași,

și mulțumește celor care s-au implicat în Proiectul „Acasă la noi”, menționând că „în familie” sunt cele mai potrivite cazări pentru copiii basarabeni deoarece, în felul acesta, este stimulată comunicarea, schimbul cultural și de alte deosebite valori, favorizând împărtășirea spirituală directă. Fără implicarea vicepreședintelui **Alexandru Pugna** și a președintelui **Ioan Seni** această acțiune n-ar fi avut loc, iar acolo unde au fost cazați au avut condiții deosebite (Complexul „Sf. Pahomie” de la Gledin – pr. **Ioan Titieni**), copiii fiind mulțumiți mai cu seamă de Programul zilnic pe care l-au parcurs, fiind bine primiți de domnii primari, directorii de școli sau licee, de membrii Astei din ținutul năsăudean. Este menționată drept o „altă mare realizare”, clopotul dus în Ucraina, la Herța, Bisericii Sfântului Spiridon, pentru românii de acolo, având o conotație aparte (sprijin, încurajare și factor favorizator în obținerea altor facilități de la guvernul ucrainean). Se mai pune în discuție sudul Basarabiei, regiunea Odessa, la Vadul lui Traian (Tighina), unde problema românească este „tragică, oamenilor fiindu-le frică să comunice cu românii din România”. Sunt împărtășite experiențele grupurilor care au încercat să susțină spectacole acolo, acțiuni ratate uneori, deoarece oamenii stăteau ascunși în case, „fără zgomot și fără lumină”, în loc să iasă în locurile publice și să se bucure de prezența formațiilor artistice soșite din Țara Mamă. „Foaia de Vest”, ajunsă la numărul 15, trimisă lunar în Basarabia în câte cinci sute de exemplare, este prezentată ca pe un succes. Ea reflectă tragismul românilor de astăzi, mutilați în drepturile lor de minoritari. În același registru, se anunță intenția de a organiza un Congres al ziariștilor din România și din Basarabia... Alte acțiuni prezentate sunt cele în parteneriat cu diaspora (Deniile Eminesciene)...

Pentru Conferința anului, d-l drd. **Ersilian Paul Roșca** (Univ. „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca) prezintă studiul „Câteva idei pentru România anului 1914”, subliniind schimbarea majoră în politica românească, la nivelul anului 1914.

D-na Prof. dr. **Denisa Manea**, din partea UBB Cluj-Napoca, aduce în atenția auditoriului importanța și influența benefică a valorii obținute și susținute prin experiență, în contrast cu numărul mic, aproape inexistent, al tinerilor în rândurile Astei. Acest deficit de prospețime, ca vârstă, în tagma voluntariatului intelectualilor, reprezintă, în opinia Domniei-Sale, o barieră în calea elitismului bunului simț. În încheiere, cu mândrie, D-na **Denisa Manea** anunță că a intrat în rândurile aștrăștilor, împreună cu fratele Domniei-Sale, D-l Prof. de istorie, inspector școlar, Angelo Manea, dat fiind faptul că voluntariatul aștrăștă noi forțe și energii...

D-l Prof. dr. **Teodor Ardelean** prezintă modalitățile de înființare a bibliotecilor românești înafara granițelor românești, având experiență în legalizarea demersurilor necesare, astfel încât să fie depășite problemele întâmpinate la trecerea peste frontiere a fondurilor de carte. Elementul nou îl reprezintă inițierea unei cercetări istorice, sociologice și antropologice asupra românilor autodeclarați valahi (volohi, vlahi), cu accent pe fenomenul religios care a însoțit și a influențat destinul acestora. O altă problemă stringentă care este supusă atenției este aceea a stării învățământului românesc actual deoarece se constată un declin general care poate fi stăvilit doar prin

reînvierea întâlnirilor astriste care promovau buna practică pedagogică, „didactica de calitate”. Este vorba despre acele „Întâlniri de învățatură” pe care încearcă să le reorganizeze Proiectul de activități al Bibliotecii „Petre Dulfu” din Baia-Mare, practici la care pot adera, implicându-se direct sau în calitate de colaboratori, și aștrii năsăudeni.

D-l președinte **Valeri Todorici** aduce mesajul Societății VRR din Cluj-Napoca, menționând că reprezentanții acestei asociații sunt „români năsăudeni stabiliți la Cluj”. Domnia-Sa îl prezintă adunării pe tânărul **Iosif Ciunterei** care activează în media, la „Radio Someș” și care valorifică patrimoniul cultural folcloric al ținutului năsăudean prin emisiunile sale.

D-l **Ilie Frandez**, prezintă salutul aștriștilor de la Reghin și anunță că intenționează să găzduiască o nouă Adunare Anuală a Aștrei (septembrie 2014). Din partea Cultului eroilor, prin D-l col. r. **Vasile Măgerușan** - același cald salut și gândul bun pentru fructuoasa colaborare cu Astra năsăudeană. De la Dej, echipa D-lui ec. dr. **Radu Gavrilă** – președintele Desp. Astra Dej, prin cuvintele Domniei-Sale își arată bucuria de a fi avut o colaborare foarte bună în anul 2013 cu aștriștii năsăudeni și promite continuarea acestor bune practici, îndeosebi pe probleme editoriale. De la Bistrița-News, D-l **Marius Chiuzan** subliniază că „Astra năsăudeană reprezintă elita intelectualilor din zonă” și invită la transmiterea românismului prin internet (ca o altă formă de culturalizare în Diasporă), oferind sprijinul Domniei-Sale în acest demers. S-a înscris în Astra, anunțând că ulterior se va ocupa de înființarea Despărțământului Astra al Bistriței.

În continuare, D-l Prof. **Ioan Seni** îi evidențiază pe membrii Aștrei care fac cu adevărat voluntariat cultural-astrist, mai cu seamă pe D-na **Floarea Pleș**, președinta Cercului ASTRA Năsăud, gazda întâlnirilor principale ale Despărțământului, și o dă ca exemplu de pricepere și dăruire în acțiune, un model care trebuie urmat de către toți ceilalți voluntari aștriști.

D-na **Floarea Pleș** aduce în atenție un îndemn la promovarea valorilor culturale, la perpetuarea românismului „de suflet”. Revigorarea atmosferei o face D-na **Viorica Cătuna** (Ilva Mare – Poiana Cătunilor), cu un număr artistic deosebit, o combinație interesantă de vers-rostit și instrument (fluier și muzicuță). D-l **Ioan Mititean** anunță înființarea unei filiale a Ligii Scriitorilor, reprezentată, la Năsăud, prin Domnia sa în calitate de președinte, D-l **Mircea Daroși** – secretar, **Ana Berengea** – vicepreședinte, **Valer Mureșan** - cașier. De asemenea, este prezentată, pe scurt, activitatea Ligii Scriitorilor Năsăud, menționându-se evenimentele scriitoricești reprezentative ale anului 2013. D-șoara **Cristina Iuga**, director al Editurii Venus-Star, prezintă mesajul echipei cu care Astra năsăudeană colaborează la editarea publicațiilor – cărți și reviste... Își exprimă dorința ca tineretul să devină mult mai activ în acest voluntariat...

La final, ia cuvântul D-l Prof. univ. dr. **Dumitru Acu**, președintele Asociațiunii. Domnia-Sa supune aprobării materialele. În unanimitate, se consideră că acestea pot fi apreciate ca „foarte bune”. Singura mențiune de recomandare asupra

evenimentului este aceea că, datorită densității, pe viitor s-ar cuveni a se organiza activitățile pe parcursul a două zile consecutive. S-ar evita, astfel, suprasolicitarea, oboseala, putându-se atribui mai mult spațiu manifestărilor artistice, deoarece Năsăudul dispune de multe talente care se cuvin promovate.

Se trece, apoi, la alegerea noii echipe manageriale, după ce în câteva cuvinte este apreciată vechea echipă și-n special aportul președintelui Ioan Seni de a menține Despărțământul năsăudean la cote cât mai înalte de afirmare. Președintele Asociațiunii solicită președintelui Despărțământului prof. Ioan Seni să prezinte o structură gândită pentru următorii patru ani, după care se fac propuneri nominale, se votează și se stabilește noua componență.

Pentru funcția de președinte al Despărțământului, D-l Prof. Ioan Seni o propune pe D-na Lucreția Mititean. O altă propunere este cea a D-nei Lucreția Mititean, Domnia-Sa numindu-l pe D-l **Ioan Seni**, motivând, totodată, prin aceea că dăruirea și priceperea și implicarea fostului președinte nu pot fi egale de altcineva. Ca urmare, în unanimitate este reales D-l Prof. **Ioan Seni** în funcția de președinte al Despărțământului.

Se continuă cu propuneri și vot, în bloc, pe funcții, pentru vicepreședinți, secretari, responsabili secțiuni, Comisie de cenzori. Astfel, se constituie echipa, după cum urmează:

1. Vicepreședinte responsabil cu relația dintre Biserică și Astra – **Pr. protopop Ioan Dâmbu**;

2. Vicepreședinte responsabil cu relația dintre Astra și celelalte Societăți culturale: Liga Scriitorilor; Societatea Scriitorilor; Academia Română; Societatea „Cultul Eroilor” BN; Societatea „VRR” Cluj-Napoca; Societatea „Limba Noastră cea Română” Chișinău, R. Moldova; „România pentru o Dezvoltare Durabilă” BN; alte ONG-uri.. cu care se vor organiza activități comune – aniversări, comemorări, jubilee etc – **scriitor Ioan Mititean**;

3. Vicepreședinte responsabil cu relația dintre Astra și autoritățile locale, județene sau naționale, cu Astra Centrală și cu Despărțăm. din țară, cu românii din afara granițelor – **ec. Floarea Pleș**;

4. Vicepreședinte cu responsabilități organizatorice în teritoriu: înscrieri de membri, înființarea de noi cercuri și secțiuni, proiecte și programe de interes local.. – **prof. Romulus Berceni**;

5. Vicepreședinte cu responsabilități în domeniul promovării respectului față de cultura și istoria ținutului năsăudean prin dezveliri de monumente, busturi sau plăci: **dr. Gh. Traian Dascăl**;

6. Vicepreședinte cu relația dintre Astra și Școală prin inițierea de noi cercuri și secțiuni potrivite cu preocupările cadrelor didactice și al elevilor sau studenților din ținutul năsăudean – **prof. Alexandru Dorel Coc** – director al Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud;

7. Vicepreședinte responsabil cu relația dintre Astra și Mass-media sau Presă – **redactor Olga Lucața**;

Secretari: 1. **ec. Vica Istrate** – secretar financiar; 2. **ing. Ovidiu Maghiar** – organizarea Sediului, a Bibliotecii, a Galeriei academicienilor și a Expoziției permanente Astra; 3. **Maria Deac** – organizarea arhivei în vederea editării Monografiei Desp. Astra Năsăud;

Comisia de Cenzori: 1. Președinte – **ec. Suci Livia**; Vicepreședinte – **prof. Gabriela Herța**; secretar – **ing. Viorica Ghioc**;

Secțiuni: (1.) **Sect. Bisericească:** președinte – **pr. protopop Ioan Dâmbu**; vicepreședinte – **pr. Greab Lucian**; secretar – **pr. dr. George Celșie**; **Florin Rusu, Ov. Sermeșan, Georgică Cira...**

(2.) **Sect. Literară:** președinte – **prof. Mircea Daroși**; vicepreședinte – **Icu Crăciun**; secretar – **Ștefan Ghioc**; **Iacob Naroș, Iacob Gușă, Valeria Berceni, Maria Frijan...**;

(3.) **Sect. Istorică:** președinte – **prof. Floare Vaida**, vicepreședinte – **prof. Ilie Mare**; secretar – **Pavel Berengea**; **Florin Bindea, Șt. Bachis, insp. Angelo Manea...**;

(4.) **Sect. Științifică-Pedagogică:** președinte – **prof. dr. Gh. Pleș**; vicepreședinte – **Titus Cărbune**; secretar – **Cârcu Anca**; **Denisa Manea, Mihaela Urs, dr. Dănuț Pavelea...**;

(5.) **Sec. Etnografică:** președinte – **Liviu Păiuș**; vicepreședinte – **Macedon Tofeni**; secretar – **Ana Filip**; **Reghina Mare, Leon Catarig, Lidia Someșan, Rodica Daroși, Domnica Homei...**;

(6.) **Sect. Muzeală și de Expoziții:** președinte – **dr. Lucian Vaida**; vicepreședinte – **Nechita Bumbu**; secretar – **Lucreția Mititean**; **Ioan Radu Nistor, Leon Catarig, Linul Virginia...**

(7.) **Sect. muzical-corală:** președinte – **Sorin Găzdac**; vicepreședinte – **Ecaterina Rațiu**; secretar – **Macedon Suci**; **D-tru Buhai, Mihai Cucus, George Dohotar...**

Se depune Jurământul de credință al Președintelui, urmând ca jurământul echipei manageriale să se depună în prima adunare a Comitetului Despărțământului năsăudean. Prof. **Ioan Seni** își exprimă încrederea în noua echipă managerială, dar domnia sa insistă ca fiecare membru al Astei să aibă bucuria satisfacției pentru voluntariatul cultural pe care-l promovează, să se simtă utili comunităților în care trăiesc sau în instituțiile în care lucrează, să nu se rușineze de a fi buni patrioți în tot ceea ce fac prin propria lor combustie sufletească... Să fie nelipsiți de la activitățile pe care le organizează autoritățile locale, să-și exprime prin fapte laudabile statutul de „om al cetății”, responsabil pentru prezentul și viitorul comunității în care trăiește, începând cu reușitele din propria-i familie. În UE, România are nevoie de astfel de oameni și energii.

La „Diverse”, președintele Asociațiunii, D-l Prof. univ. dr. **Dumitru Acu**, prezintă Programul Asociațiunii pe anul 2014, punctând principalele direcții de acțiune pe linie culturală, accentuând diversificarea domeniilor, extinzând aria de reprezentare înspre Științe și Morala creștină, cu intenția vădită ca fiecare Cerc sau Secțiune să se inspire din acest Program național. Se supune atenției realizarea unei baze de date care poate fi mai bine și mai ușor actualizată și accesată prin poșta

electronică și, cu prioritate, se anunță lansarea unor programe de alfabetizare pe specializări, prin cursuri de formare și reconversie profesională.

În completare, D-na **Areta Moșu**, vicepreședinta Asociațiunii, propune alcătuirea unui mesaj de încurajare pentru conducerea Liceului „Lucian Blaga” din Tiraspol, directorului și directorului adjunct care au probleme cu guvernul de acolo, fiind acuzați de „fraudă financiară”. Deoarece există suspiciunea unor interese meschine, se consideră necesar un sprijin moral din partea Asociațiunii. Cu ducerea la îndeplinire a acestei probleme se încredințează Biroul Desp.

În încheiere, se reînnoiesc promisiunile de fructuoasă colaborare cu ASTRA centrală și cu despărțămintele reprezentate la această adunare. Participanții vor continua socializarea, degajând noi idei care pe parcurs și de comun acord să fie duse la îndeplinire...

Drept pentru care, s-a încheiat prezentul proces verbal.

Vivat, crescat, floreat ASTRA!

Năsăud, 08. 02. 2014

Întocmit proces verbal: Prof. Gabriela-Elena Herța (Romuli) și Augustina Gușă (Rodna)

VARIA

PREMIILE SOCIETĂȚII SCRITORILOR DIN BISTRIȚA NĂSĂUD PE 2013

Victor ȘTIR

În sala de ședințe a Consiliului Județean a avut loc vineri, de la ora 12,00, festivitatea de decernare a premiilor Societății Scriitorilor din Bistrița Năsăud pentru cărțile apărute în anul 2013.

Juriul a fost constituit din comitetul director al SSBN, avându-i în componență pe Andrei Moldovan (președinte), Emil Dreptate, Icu Crăciun, Menuț Maximilian, George Vasile Dâncu, hotărând ca pentru poezie „Premiul Andrei Mureșanu” să îi revină lui Nicolaie Avram pentru cartea „All death Jazz”. A rostit laudatio Ioan Pinte, arătând că Avram a șocat în sens bun cititorii, deopotrivă critica; succesul s-a constituit din audiența la publicul tânăr al cărții cu trei cronici în România Literară. Premiul „I.P.Reteganul” pentru studii a revenit monografiei „Fabricat la Runcu – Salvei”, coordonată de Vasile Lechințan, Mircea Prahase și dr. Adrian Onofreiu. În situația specială, cu mai mulți autori, premiul a revenit lui Mircea Prahase, care este membru SSBN. A rostit laudatio dr V.V.Filip arătând frumusețea și temeinicia monografiei, pentru care s-au străduit George Vasile Dâncu, managerul editurii „Eikon” și primarul Runcului, Anchidim Pavelea. Pentru proză și eseu, „Premiul George Coșbuc” i-a revenit lui Mircea Daroși, autorul cărții „Gavril Istrate, decanul filologilor români” cu laudatio de amplitudine rostit de Icu Crăciun. Premiul „Radu Petrescu” acordat unui ne-membru al SSBN, i-a revenit lui Ioan Buzași, pentru cartea „Andrei Mureșanu”.

„Poezii și publicistică” a fost prezentată pe larg în chip de laudatio de Aurel Podaru. Premiul de debut al SSBN și al Editurii „Eikon” a fost adjudecat de tânărul critic Vasile Vidican, laudatio Andrei Moldovan.

Luând cuvântul, Ioan Pinte, managerul Bibliotecii Județene „George Coșbuc” a subliniat importanța recuperării unor nume ale cărturarilor zonei noastre, prin publicarea cărților, astăzi rare, puține în circulație.

Au fost prezenți vicepreședintele CJ Alexandru Pugna, președintele SSBN, Andrei Moldovan, managerul Bibliotecii Județene, Ioan Pinte, managerul Centrului Județean pentru Cultură, Gavril Țarmure, de asemenea Emil Dreptate, Icu Crăciun, Virgil Rațiu, Veronica Oșorheianu, Vasile V. Filip, George Vasile Dâncu, Aurel Podaru, Andreea Hedeș, Vasile Vidican, Mircea Măluț, Mircea Daroși, Ioan Borșa, Gavril Moldovan, Mircea Prahase, George Tara, Nicolae Vrășmaș, Liviu Păiuș, Macavei Al., Iacob Naroș, Nicolae Avram, primarul Runcului Anchidim Pavelea.

GALA PREMIILOR SOCIETĂȚII SCRIITORILOR

Nicolae VRĂȘMAȘ

Societatea Scriitorilor din Bistrița Năsăud a organizat prin Centrul Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud, în colaborare cu Biblioteca Județeană, Gala Premiilor Societății Scriitorilor din Bistrița Năsăud pentru volume apărute în anul 2013.

Juriul, format din Comitetul Director SSBN, Andrei Moldovan – președinte, Emil Dreptate, Icu Crăciun, George Vasile Dâncu – vicepreședinți și Menuț Maximilian – secretar, a hotărât acordarea următoarelor premii pentru cărțile apărute în 2013 ale membrilor SSBN, care și-au depus volumele spre jurizare:

Premiul “Andrei Mureșanu” pentru poezie: Nicolae Avram, “All Death Jazz”, Max Blecher.

Premiul “Radu Petrescu” pentru scriitorii care nu sunt membri ai SSBN, dar care au o relație culturală cu județul Bistrița Năsăud. Ion Buzași “Andrei Mureșanu”. Poezii și publicistică”, Editura Eikon.

Premiul “George Coșbuc” pentru istorie literară (acordat de Biblioteca Județeană): Mircewa Daroși, “Gavril Istrate – decanul filologilor români”, Editura Mesagerul.

Premiul “Ion Pop Reteganul” pentru studii monografice: Vasile Lechințan, Adrian Onofreiu și Mircea Prahase, “Fabricat în Runcu Salvei”, Editura Eikon.

Premiul de debut al SSBN și al Editurii Eikon (în manuscris) Vasile Vidican, volum de critică literară.

Gala moderată de Andrei Moldovan, președintele SSBN, a avut cuvinte frumoase din partea vicepreședintelui Consiliului Județean, Alexandru Pugna, a directorului Centrului Județean pentru Cultură, Gavril Țărmure, și a directorului Bibliotecii Județene Ioan Pinte, cu toții garantând sprijinul pentru acțiunile scriitorilor, cultura scrisă reprezentând la nivel înalt județul pe plan național și internațional. În cadrul manifestării, pentru fiecare premiu, a fost un laudation adus de Ioan Pinte (pentru Nicu Avram), Vasile Filip (pentru monografia Runcului), Icu Crăciun (pentru Mircea Daroși), Andrei Moldovan (pentru Vasile Vidican), Aurel Podaru (pentru Ioan Buzași).

O SCRISOARE PIERDUTĂ

Niculae GHERAN

Deunăzi primesc următoarea misivă, venită pe calea internetului:

*Stimate prieten și colaborator al revistei “Mișcarea literară”,
Redacția “Mișcării literare” are onoarea să vă invite
să participați, în măsura posibilităților, și să răspundeți
la ancheta-dezbateri a revistei “Mișcarea literară”.
În ataș, aveți tematica dezbaterii.
Vă așteptăm cu drag,
Olimpiu Nușfelean*

Sincer vorbind, după divorțurile avute cu mai vechile și mai noile autorități ale județului Bistrața-Năsăud – datorate unor “nepotriviri de caracter” -, n-aveam de ce să revin pe meleaguri someșene, să rivalizez procesual cu domnul Silviu Prigoană. Prima ruptură se produsese încă de pe vremea doamnei Suzana Gâdea, ministreasă picată în urbe să deschidă cu fast Centenarul Rebreanu (1885-1985). Cu acel prilej, mi s-a cerut să dau în scris cuvântul ce urma să-l rostesc de la masa prezidiului. Cum între timp publicasem 11 volume din ediția critică de “Opere” consacrată romancierului, mi-am îngăduit să întreb bonom pe organizatori despre rostul cuvântului scris, curios mai mult să știu cine ar fi urmat să mă verifice:

- Și dacă vorbesc liber?
- Nu vă împiedică nimeni. Dar puneți pe hârtie ce vreți să spuneți.

Am refuzat și ca urmare n-am meritat să particip defel la manifestare, nici măcar în sală. Pagubă-n ciuperci.

N-am acuzat pe nimeni, mai ales că același lucru s-a repetat la sărbătorirea evenimentului de la Ateneul Român, refuzând din nou patrafirul impus de ritualul “libertății de expresie”. Ingerințe neînregistrate la Academia Română – grație d-nei Zoe Bușulenga –, apoi la Budapesta, unde am deschis aniversarea Centenarului Rebreanu la Societatea Scriitorilor din Ungaria, sau la Roma. În acest context, mi-am propus să încetez orice raport oficial cu mahării de pe Someș. Lasă că nici ei nu mi-au dus dorul, neinvitându-mă să dansez la “Saloanele Rebreanu”, patronate, altminteri cu bune intenții, de d-na Magda Cârneci.

Ani de-a rândul nu ne-am încurcat cărările, până când o casă sindicală de cultură a insistat să vin la Bistrița. La urma urmei, de ce să mă supăr ca văcarul pe sat? I-am acceptat invitația, prilej de a revedea Maierul și Târlișua, cu intelighenția locală, eliminând orice contact oficial. Totul până în ziua când mi-a ieșit în cale un om serios din administrația culturală, Mircea Prahase, director general al Muzeului Bistrița-Năsăud. Filolog de profesie, a înțeles însemnătatea muncii pe care o începusem cu decenii în urmă și, având încredere în proiectele de valorificare a operei

lui Rebreanu, mi-a întins o mână de ajutor. Nu i-am înșelat așteptările și, lipsit de orgolii, am acceptat o funcție de muzeograf principal, renunțând, prin demisie, la un post de director, bine retribuit în București. Ne rămânea amândurora satisfacția de a fi grăbit terminarea unei ediții critice, unică între multele începute și abandonate, consacrate veacului XX românesc, dar și realizarea altor lucrări încununate cu Premiul Academiei și al Uniunii Scriitorilor.

Pentru mine, marea bucuria a constituit-o însă formarea unui colectiv de tineri entuziaști, antrenați în jurul unui șantier editorial, dotat cu un plan de cercetare științifică, merit să valorifice uriașul fond de documente din Arhiva Rebreanu. Ca dimensiune, el rivaliza cu fondul de manuscrise Eminescu, în jurul căruia, după încetarea din viață a lui Perpessicius, ani în șir au lucrat mai mulți colaboratori, între care profesorii universitari Dimitrie Vatamanic și Petru Creția, secondați de “calfe și zidari”, încadrați cu toții în schema Muzeului Național de Literatură.

Bistrița nu este lipsită nici ea de frunți înalte, de oameni spălați și limpeziți, în comparație cu pletora de sicofanți din administrația județului, prea puțin interesați în valorificarea potențialului cultural. Din păcate, viața politică a viciat relațiile social-profesionale, un agent electoral dovedindu-se mai util în sfera intereselor „la zi”. Încă o odată, zicala “schimbarea domnilor, bucuria nebunilor” se verifica perfect în sistemul de promovare a valorilor. Să le dea Dumnezeu sănătate, căci Biblia ne învață să ne rugăm și pentru dușmanii noștri, deși personal nu i-am considerat niciodată ca atare, ci numai iresponsabili, dacă au ajuns să sufle și în candela lui Rebreanu (întâlnit, ca onomastică, în marile enciclopedii universale, nu și vocabula Bistrița).

Nu este cazul să amintesc multiplele umilințe la care au fost supuși cei care, luându-i în serios, au continuat să lucreze voluntar pe parcursul ultimilor ani - până în ziua de azi - la cărțile aflate în portofoliul acceptat de Editura Academiei. Așa că m-am gândit să răspund prietenului Olimpiu Nușfelean, intelectual subțire și cavalier al Ordinului Meritul Cultural, eu mai puțin subțire, ca să rezist la intemperiiile vremilor, dar dublu cavalier al aceluiași Ordin, fiind decorat deopotrivă înainte și după Ciondăneala din Decembrie, din pricina aceluiași Rebreanu (prima dată cu avantajul dreptului la o cameră în plus și reducerea impozitelor la jumătate, iar mai recent cu bafta unei fanfare la înmormântare, la care, din rațiuni economice, renunț în favoarea unui gurist, acompaniat la dibră și țambal).

Așa că mi-am făcut datoria amicală de a-i lua în serios invitația la colocviul consacrat să descâlcească ulițele CENZURII și i-am scris câteva rânduri, cu rugămintea să le citească în fața participanților. Mi se părea că la 50 de ani de la apariția celor trei volume din integrala nuvelisticii rebreniene (Biblioteca pentru toți, 1964), am dreptul să-mi spun și eu o părere despre ce a fost și-ar fi putut să fie.

Mare mi-a fost surpriza când am aflat că această pagină a fost cenzurată, mai clar: necitită. Îmi fac o datorie s-o reproduc ca atare, în cele ce urmează.

București, 25 februarie 2014

Dragă Olimpiu,

Din păcate, suntem prea departe, că tare mi-ar fi plăcut să fiu cu voi. Cândva, cenzura se numea Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor. Astăzi, ea n-are nume, dar e mai a dracului, prin consecințe: este economică.

Dacă spusele unor contemporani riscă să fie socotite subiective - lipsa harului putând fi motivată prin ingerințe exterioare vieții literare -, clasicii rămân în afara oricăror interpretări sucite. Pe vremuri apuse, dictatura cenzurii se solda cu amputarea unor cuvinte și șintagme tabu, fraze, pagini sau opere. Azi, libertatea presei a avut ca revers lichidarea edițiilor critice, pe criterii bănești ("N-avem parale!") Invitați-l pe Moldovan să vă spună cum a fost desființat șantierul Rebreanu, deschis la Bistrița, cu scopul valorificării imensului tezaur de documente din arhiva Romancierului, aflată în depozitul Academiei. După terminarea ediției critice în 23 volume, deschisese un șantier, cu manuscrisele pe masă, scopul fiind formarea unei echipe de tineri în stare să continue activitatea susținută de mine 50 de ani. Că începusem bine, a dovedit-o apariția volumului "Intime" - cuprinzând corespondența de familie a Romancierului - și depunerea unui tom epistolar, din patru posibile, la Editura Academiei, în al căror sumar se aflau 2000 de epistole, adnotate, către același prozator, de la Arghezi la G.M. Zamfirescu. Practic, o superbă panoramă a culiselor artistice din perioada interbelică, album de personalități culturale, coborâte de pe soclu în halat și papuci. Primul volum, cu "bun de tipar", cu 500 de epistole - aparținând autorilor dintre A și B -, urmează să apară, după care STOP! Din cauza aceleia "cenzuri economice", au murit cărți fundamentale, de pe același șantier, precum "Biobibliografia Rebreanu", "Dicționarul personajelor din opera lui Rebreanu". Ca structură de ediție, aș adăuga un unicat pe mapamond: "Liviu Rebreanu-Opera magna", în 10 tomuri. Ușor de alcătuit, atâta timp cât în peste 5000 de pagini de note, comentarii, variante, articole, studii și monografii, închinat de mine scriitorului, dispuneam de aparatul critic necesar unei atare întreprinderi. În plus, dispuneam de interviurile lui, de jurnale, scrisori, de valorificat în același scop. Ca om de carte, închipuiește-ți cum ar arăta o ediție de Opere Balzac sau Dostoievski, scrise și comentate de ei înșiși. Nu doar la Paris, ori Moscova, ci în întreaga lume. Nu și la Bistrița.

Nu sunt defel răutăcios. Alungându-mă din schemele lor - după ce demisionasem din funcția de director al Editurii Institutului Cultural Român - semidoctii voștri mi-au creat condiții să scriu trilogia "Arta de a fi păgubaș", prea mult lăudată. Adevărata pagubă aparținea însă celor care n-au înțeles că un closet public în urbe îi costă mai mult decât remunerația infimă acordată unor tineri mobilizați să ridice monumentul Rebreanu. Ce-ți spun acum le poate intra pe-o ureche și ieși pe alta. După ce voi trece Dincolo, poate că urmașii lor mă vor auzi mai corect, spre iertarea păcatelor celor care azi pasc liniștiți pe malurile Someșului.

Și pentru că mi-ai răscolit amintiri neplăcute, sper să nu te superi că o copie de pe aceste rânduri o trimit lui Andrei Moldovan, cu îndemnul să adauge ce se cuvine la consfătuirea voastră.

Vă doresc succes!

Cu veche și constantă prețuire,

Niculae Gheran

Numai că dacă băgam mesajul într-o sticlă și o aruncam în mare, poate că aveam șansa să ajungă la turci, putând fi citit, eventual, și de podoabele autohtone ce lucrează în deplasare pe piața otomană. Nu degeaba se mai spune „Ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă păzesc șingur”. Nici că se putea mai frumos să se deschidă un colocviu despre Cenzură, decât anulând dreptul unui confrate să-și spună cuvântul.

Azi, îngropat sub soclul monumentului ridicat lui Rebreanu, e greu să fiu auzit, Cavalerule, când te văd mai apropiat de funcționăria locală, semidocti de vază, invitați și ei la manifestarea cu pricina. Drept e că postmortem mai am o șansă. Cum însă nu-mi retrag prețuirea pe care o meriți ca om de carte, dă-mi voie să o dublez cu un sentiment creștinesc de milă.

RUGĂ PENTRU ALBINĂ

*Victor BUMBU,
Modest apicultor*

Doamne, care ai pus orânduială în spațiul dintre stele,
Te rog acum ascultă și gândurile mele
Tu, care ai luminat planeta în negrele genuni
Și ai făcut și pentru om atâtea mari minuni,
Ai creat și floarea, petala și stamina
Și ai pus în ele mirifica minune: ALBINA!
Ne-ai dat-o s-o'ngrijim, s-o prețuim,
Dar noi, în lăcomia noastră, de muncă o văduvim;
De mierea dulce adunată cu trudă din hotare,
Doamne, pentru acest păcat să nu ne pedepsești prea tare.
Căci ea trudește din zori fără odihnă
Ca să adune pentru pui și a ei regină.
Dacă dușmanii stupu-i atacă în neagra noapte
Ea luptă cu curaj până la moarte.
Nu stă pe gânduri nici o clipă
Sufletu-i ți-l pune-n palmă
Cu-n zvâcnit de aripă.
Atuncea Doamne, pe gânduri să nu stai
Du-o și așează-o lângă Tine, acolo sus, în Rai.
De-l vrea cânva să potopești întreaga omenire,
Lasă rogu-Te o insulă cu flori ca amintire.
Adună acolo tot roiul de albine și apoi
Mă ia din viață și pe mine.
Și judecă-mă aspru de orice vină
Dar lasă în viață nobila albină.
Las-o să evolueze în timp cât nu ne duce gândul
Să fie o nouă specie ce va stăpâni cândva pamântul.
Și când, într-un târziu, va coborî din floare ori din pom
S-o ocrotești și s-o botezi cu drag: „ALBINA-OM”.

Zagra, 19.02.2014

RECENZII

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

Volumul XVIII

Maximilian MENUȚ

Publicația “Studii și cercetări etnoculturale”, editată de Complexul Muzeal Bistrița Năsăud a ajuns în al 18-lea an de existență. Cercetătorul pr. Mircea Prahase, cel care a inițiat acest anuar care de-a lungul timpului a prezentat o serie de materiale interesante despre identitatea culturală a ținuturilor noastre, alături de muzeograful Mihaela Bolog, au reușit, și de această dată, să ne ofere în cele 388 de pagini, o adevărată oglindă a spiritualității românești.

La rubrica “Țara Năsăudului în amintiri”, ne întâlnim cu Ioan Seni – “George Barițiu, despre istoria Regimentului Grăniceresc năsăudean”; Paul Emilian Roșca – “Năsăudul – scurt excurs asupra unor episoade monarhice” și Iulius Marius Moraru “Tănase Todoran în memoria urmașilor”. La rubrica “Coșbuciana” Dinu Virgil semnează materialul “Coșbuc în conștiința contemporanilor”, iar la rubrica “Rebreaniana” avem eseuri realizate de Andrei Moldovan și Sever Ursa.

“Etnografica” este domeniul în care aflăm lucruri deosebite despre trișcașii din Leșu aduse de Veronica Oșorheanu dar și despre nunta tradițională din Bistrița Năsăud – Menuț Maximilian. La “Filologica”, Mircea Prahase vorbește despre terminologii din Țara Năsăudului (plugul, carul și moara) și Grigore Marțian despre I.L. Caragiale.

Un amplu spațiu este dedicat programului manifestărilor care au avut în centru personalitatea lui Nestor Șimon, semnând materiale Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Pompei Rus, Vasile Șt. Tutula, Liviu Păiuș, Niculaie Vărășmaș. Nu putea lipsi Astra năsăudeană și realizările importante din anul 2012 aduse în fața cititorilor de președintele Ioan Seni.

Recenziile la cărțile “În onorem Mircea Prahase” – “Convergențe etnoculturale”, “Sever Ursa – un ziditor”, “Macarie Drăgoi – Ortodocși și Greco catolici în Transilvania” completează ediția pe 2013 a anuarului “Studii și cercetări etnoculturale”, care este așezat de etnologii din țară în rândul celor mai serioase publicații.

ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

Vasile VIDICAN

Antologia “Țara Năsăudului în amintiri” (Editie tipărită de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, editura Napoca Star, Bistrița, 2013) reprezintă un cât se poate de frumos elogiu științific adus plaiurilor năsădene, cu tradiția, cultura, istoria și personalitățile lor marcante. Sunt peste 470 de pagini ce conțin studii dintre cele mai diverse, note de călătorie, poeme, creații populare etc, toate având un numitor comun: aspecte ce îi vor înlesni cititorului formarea unei imagini despre ceea ce înseamnă Țara Năsăudului în toată splendoarea și profunzimea sa.

Demersul neobositului cercetător Mircea Prahase este cu atât mai lăudabil cu cât el reușește în antologia de față să surprindă frumusețea specifică a ținuturilor năsădene. Iată cum își prefătează antologatorul lucrarea: “Cine a copilărit în mirifica lume năsădeană, atât de densă și de specială, cine a apucat să se trezească la viață într-o dimineață transilvană cu ochii la Țibleș sau Ineu cu urechea la clipocitul Someșului, ori al altor văi române, (...) acela se poate considera un om iubit de Dumnezeu pentru că s-a născut în mijlocul unei povești cu Feți Frumoși și Ilene Sânziene, (...). (p.11) Înainte de a fi o datorie de onoare, cartea de față este o datorie de suflet, o laudă adusă tărâmurilor năsădene, cu locurile lor minunate, cu oamenii, cu poveștile, cu istoria, cu limba specifică. Astfel că aspectului și conținutului riguros, științific îi este adăugat un altul care ține de sentimentul de apartenență al cercetătorului. Argumentată de marele filolog prof.univ. dr. doc. Gavril Istrate care insistă asupra importanței trecutului, a tradițiilor în cultura actuală, cartea de față propune, spuneam, o mare varietate de studii având ca temă centrală ținutul Năsăudului. Spicuiesc aleatoriu câteva nume din cuprins: Nicolae Iorga, Gavril Istrate, Grigore Moisil, Sever Ursa, Mircea Prahase, Dumitru Maniu, Constantin Catalano, etc. 53 de articole (dacă am numărat bine) diverse ca abordare și ca teme alese din care transpare un Năsăud bogat în tradiții, cu o istorie proprie, cu particularități lingvistice, cu oameni de seamă care fac cinste locurilor natale, cu locuitori primitivi, așezați, cu peisaje mirifice, cu particularități ale limbii vorbite, cu creații artistice de o rară frumusețe.

Alături de studii strict științifice din domeniul administrativ, istoric, lingvistic, geografic, biographic, etc., ce conferă o imagine a acestor ținuturi, pot să stea într-un mod cât se poate de firesc note de călătorie, impresii, creții populare, etc., texte apropiate mai degrabă literaturii dar care nu fac decât să completeze imaginea unor locuri a căror frumusețe nu ar putea fi redată altfel. Astfel că nu este deloc nefiresc ca unui studio riguros, aplicat, aparținând profesorului Ioan Seni despre contribuțiile năsădene la prima Enciclopedie românească bunăoară, să-i urmeze textul lui I. Simionescu, “Spre Hordou”: “De la Năsăud apucă drumuri frumoase în toate direcțiile. Ar fi un centru minunat pentru excursiuni depărtate. Așezat pe Valea

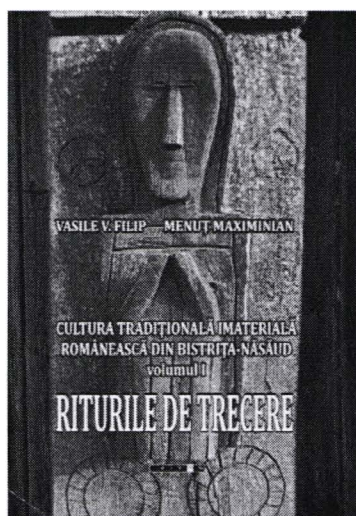
Someșului, în mijlocul unui labirint de dealuri, care tot se înalță până ce se reazămă de impunătorul masiv rodnean, mai ales pe drumurile către miază noapte și răsărit, îți defilează decoruri variate. Pe nesimțite treci din ținuturile unde păpușoiul crește cât lunca, acolo unde ovăzul se catără pe coaste”.(p.398).

“Țara Năsăudului în amintiri” este o carte importantă din mai multe puncte de vedere. Ea poate fi privită ca o consistentă sursă de informație, datini, legende locale, particularități lingvistice ale unor zone, elemente de etimologie, date ale personalităților marcante care au luat în vreun fel contact cu aceste locuri sau care s-au născut aici, istoricul unor instituții importante, aspecte mai puțin cunoscute din istoria județului, etc. Toate aceste aspecte sunt tratate în studiile antologate de Mircea Prahase. De asemenea, cartea poate fi tratată dintr-un unghi mai puțin “științific”. O lectură plăcută ce ne ajută la formarea unei imagini despre locurile în care trăim. Vom descoperi pe alocuri un alt Năsăud decât cel pe care credeam că îl cunoaștem. Un Năsăud profund, solemn prin realizările oamenilor săi, mirific ca loc, ocrotitor pentru localnici și ispititor pentru vizitatori, încărcat de semnificații, conservând opere artistice nebănuite, datini proprii.

În cele din urmă însă, cartea aceasta înseamnă un punct deosebit de important în ceea ce privește contactul cu istoria, cu trecutul, cu tradiția. Îndemnul regretatului “decan al filologilor români”, Gavril Istrate, din Cuvânt înainte este semnificativ pentru intențiile cărții de față. Căci iată ce spune marele filolog, vorbind despre moștenirea strămoșilor și a istoriei:”Să ne arătăm vrednici de ea și să facem proba că n-am trecut zadarnic prin viață, că n-am îngropat talanții încredințați”.

METODE DIN TEMPLUL ÎNALTEI SPIRITUALITĂȚI A NEAMULUI ROMÂNESC

Prof. Univ. Dr. Mariana STRUNGĂ

Folcloristica română a cunoscut, de-a lungul timpului, nenumărate cercetări, impunând-o în spațiu național și european. Nume precum: Simeon Florea Marian, Elena Niculiță Voronca, Tudor Pamfile, Atrur Gorovei, Vasile Pârvan, Gheorghe Vrabie, M. Pop, L. Rusu, T. Opriș au elaborat lucrări prestigioase cu caracter științific, dublate de o vastă bibliografie și material ilustrativ.

În ultimul timp, au fost reeditate lucrări precum: *Mitologie românească* de Marcel Olinescu, Ed. Saeculum Io, București, 2003, sau *Datinile poporului român la înmormântări* de Teodor Burada, Ed. Saeculum Io, București, 2006, sau *Murmur de pe Jaleș* de Grigore Pupăză, Ed. Măiastra, 2007.

O altă lucrare de o importanță unică este cea a lui Ionel Cionchin intitulată *Columna lui Traian. Monument unic al etnogenezei românilor*, Ed. Eurobit, Timișoara, 2013.

Toate aceste lucrări sunt ferestre deschise spre orizontul tradițional spiritual românesc, fiecare dintre autori adăugând o plus cunoaștere, o deciptare a fenomenului atât de complex cum este foclorul.

O altă lucrare de maximă importanță, o veritabilă ascensiune și fixare pregnantă pe arcul de triumf neamului românesc este lucrarea lui Vasile Filip și Maximilian Menuț, *Cultura tradițională imaterială românească din Bistrița Năsăud*.

Riturile de trecere, veritabilă sinteză, oferind o perspectivă de înțelegere mult mai largă a fenomenului folcloric în toată integralitatea sa. E o lucrare vastă, bine dimensionată, densă sub aspect de conținut, adresându-se atât specialiștilor, cât și cititorilor de toate vârstele, datorită valențelor informative și formative. Expunerea didactică, evidențiind în prim plan tradițiile și credințele autohtone, este dublată de un material explicativ, cât și de unul imagistic bogat, surprinzând coordonatele temei în discuție într-o arhitectură bogată și coerentă.

Lucrarea celor doi autori a apărut sub egida și cu susținerea financiară a Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, prin Centrul Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud.

Autorii scot în evidență faptul că acest prim volum s-a realizat în condiții de presiune a unor termene foarte scurte (de un an), incluzându-se aici, atât documentarea, cât și redactarea, favorizate de lipsa tradiției și a continuității de cercetare.

Proiectul a demarat în martie 2011 prin anchete și cercetări de teren și a fost prezentat Centrului Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud în iulie 2011, conceput în trei volume, iar în august 2012 a fost finalizat primul volum intitulat *Cultura tradițională imaterială românească din Bistrița Năsăud*, circumscris riturilor de trecere. Acest volum se înscrie pe aria tematică a obiceiurilor ciclului individual și familial: naștere, nuntă, înmormântare. Cel de-al doilea volum vizează obiceiurile ciclului social și calendaristic (de iarnă, de primăvară, de vară și de toamnă), iar cel de-l treilea volum are în vedere literatura populară (poezie epică și lirică, proză și paremiologie), asociate în mod tradițional folclorului, respectiv culturii imateriale. Autorii au în vedere faptul că fenomenul folcloric este un fapt viu și dinamic, formele de manifestare schimbându-se uneori radical și profund. Autorii au folosit o multitudine de metode, tehnici și strategii moderne, dintre care menționăm: chestionarul, ancheta de teren, interviul, observarea directă, cunoașterea de la sursă, analiza, sinteza, metoda sociologică (anamneza, diagnoza, prognoza, metodologia filologico-istorică, metoda comparativă, metoda muzeistică, etnografico-etimologico-etnosofică, dar și metoda hermeneutico-semantică și pe cea psihologico-axiologică. În ceea ce privește metoda interviului, autorii specifică faptul că au folosit interviul semistructurat, filmat la fața locului, dublat de înregistrare audio. Au fost utilizate fișe tematice, sistematizate și clasificate, atât pe suport electronic (CD, DVD), cât și pe suport de hârtie. Au fost implicați, sub aspect de voluntariat, elevii clasei a XII-a F a Colegiului Național Liviu Rebreanu, profil filologic, promoția 2012 din Bistrița-Năsăud, pentru a completa chestionarele întocmite de Ion Mușlea (1932) pentru baza de date a Arhivei de Folclor a Academiei Române din Cluj-Napoca. Au fost folosite, de asemenea, lucrările de absolvire sau masterat redactate de studenți în perioada 2006-2009 în număr de 63.

Capitolul I, intitulat *Nașterea și copilăria*, surprinde ontologia, respectiv, dubla dimensiune etnografică și etnologică, aspectele materiale exterioare și cele spirituale interioare ale obiceiului. În viziunea tradițională românească, omul este văzut ca o

ființă bipolară, care prin componenta materială este asociat pământului (mama divină - Mater Magna), divinitate generatoare și disipatoare a toate câte sunt. Există o dublă legătură cu lumea de sus (albă), care se face prin nași), dar și cu cea de jos (neagră), a Dalbului Pribeag, care se face prin moașă). Sunt menționate interdicțiile și recomandările ante-natale și post-natale, bazate pe un material factic și documentar bine ales.

Nașterea, ca act individual, familial și social, este proiectată, atât cosmic, prin simbolul-stea, cât și teluric, prin simbolul-pom. Destinul nou născutului este stabilit de către cele trei ursitoare în primele 3-7 nopți. Sunt trecute în revistă primele băi (cu apă de izvor sau sfințită), în care sunt pusă obiecte cu încărcătură apotrofaică și augurală, precum flori, plante medicinale sau diverse obiecte. Sunt evidențiate importanța pragurilor (vârstelor) corespunzătoare botezului, înțărcatului, școlii. Sunt menționate pericolele și remediile în caz de boală (ascunderea, schimbarea numelui), precum și jocurile tradiționale specifice vârstelor și anotimpurilor.

Cel de-al doilea capitol, intitulat *Nunta* (după gr. gamos și lat. matrimonium), semnifică unirea fizică între bărbat și femeie, lege esențială a naturii stabilite de creator, încă de la începutul existenței omenești. Din punct de vedere religios, nunta este prezentată ca o lucrare sacră, care desăvârșește cu har relația dintre cele două persoane. Sociologic, nunta reprezintă trecerea celor doi tineri la statutul de oameni maturi, capabili de a se integra în lumea satului. Dacă nașterea înseamnă continuitatea vieții, nunta semnifică împlinirea ei. Scenariul ceremonialului nupțial include jocuri, dansuri, muzică și cântece. Este prezentată prin exemple concrete familia de ieri și azi.

Cel de-al treilea capitol, intitulat *Moartea și înmormântarea* evidențiază concepția despre moarte și cadrul de manifestare a ritualurilor funerare în vastul orizont al culturii tradiționale. Ionel Cionchin, în lucrarea menționată, susține ideea că nucleul vechii Europe este situat în spațiul carpato-danubiano-pontic. Tot Domnia-Sa susține, pe baza unei documentări bogate, concepția urano-solară a mitologiei dace, zamolxiene. În consecință, moartea este văzută în concepția multimilenară a locuitorilor acesui spațiu, ca o desăvârșire a vieții, ca un prag între lumea văzută și nevăzută, între esență și aparență, respectiv între temporalitate și veșnicie. Moartea presupune mai multe segmente: despărțirea de trupul fizic, drumul postum, stabilirea în lumea de dincolo. Autorii susțin, și pe bună dreptate, că printr-o sinteză s-ar putea scrie o Carte Românească a Morților, după cea tibetană și cea egipteană.

Imaginarul tradițional funebru implică ființe mitice precum: Moartea; Zorile și Ursitoarele; drumuri și răscruci; fântâni cu două feluri de ape; arborele; pomul; scara sufletului; animale călăuzitoare: șoim, vidră, șarpe, lup, cocoș, cerb, cal, păzitoarele celor douăsprezece vămi (praguri); imaginea raiului (arhaic sau creștin). Actul morții este pregătit din timp și prevăzut de semne exterioare sau interioare. (cântatul cucușului, urlatul câinilor, căderea sau spargerea unei oglinzi, căderea unei stele, vise premonitoare, chemări din partea dalbilor pribegi în vis sau semi-trezie sau halucinații).

Sunt prezentate reprezentările iconice ale morții, concepția despre suflet (abur), importanța celor trei zile până la înhumare și a celor 40 de zile de la trecerea în neființă. Sunt menționate obiceiurile rituale și interdicțiile (îmbrăcatul mortului, punerea unei monezi sau lumânări în mână, a unui toiag, a bradului, a cântărilor de jale, precum și a Cântecului Zorilor), prohodul desfășurându-se pe două planuri: real și simbolico-imaginare.

Lucrarea *Cultura tradițională imaterială românească din Bistrița Năsăud* este un volum de referință pentru folcloristica românească, respectiv, pentru cultura noastră. Cei doi autori au reușit să ansambleze întregul material într-o multitudine de secvențe, care se interconectează și individualizează și pe un plan mai amplu cele trei momente interferează unele cu altele, până la închiderea cercului. Imaginarul etnofolcloric este surprins în multiplele sale planuri: cutumiar, ritual, epico-narativ, sacral-religios și superstițios. Substratul păgân (arhaic autohton) coexistă cu cel creștin. Datinile au o vechime imemorială, respectiv în miteme, unele demult pierdute, iar altele subzistând doar în automatismele ritualice colective. Structura cărții deschide perspectiva ansamblului atât de complex al fenomenelor. Cei doi cercetători oferă modele și sugestii despre felul în care ar trebui direcționate actualmente investigațiile din zona spiritualității naționale. Fără a-și dori aceasta în mod exhaustiv, lucrarea va impulsiona exegezele asupra fenomenelor studiate, în care, în stare latentă, există încă atâtea semnificații ce se vor decriptate, referitoare la trecutul poporului nostru. Nu în ultimă instanță, lucrarea deschide o perspectivă etică, relevând calitățile și înalta spiritualitate a poporului nostru. E un îndemn adresat tinerei generații de a-și cunoaște comoara folclorului românesc și un îndemn adresat semenilor de a se reîntoarce spre fântâna dătătoare de viață a folclorului românesc. Fiecare capitol cuprinde o bibliografie, o listă cu lucrările de licență din care s-au extras informații, o listă a culegătorilor elevi și a informatorilor care au răspuns la chestionarul Mușlea, precum și o listă a informatorilor intervievați de către autorii lucrării. Cartea conține și fișele bio-bibliografice ale autorilor, precum și anexe ilustrând aspecte ale cercetării de teren.

Printr-o arheologie specială vizând cultura tradițională imaterială, înalta spiritualitate a folclorului, a esențelor își a criptogramelor sale, cei doi cercetători au reușit să înalțe, sculptate-n cuvânt, cele mai frumoase metope de pe Coloana fără de sfârșit a neamului românesc.

ISSN 1582-4667